కవికోకిల గ్రంథావళి

౧: కావ్యములు.

వెల
౧—౦—౦

ప్రభాత ముద్రణాలయము,
నెల్లూరు.

కృతజ్ఞత

బాల్యంబుననె కావ్యవనవీథి విహరించి
కవికోకిలాలాప గతులు మెచ్చె;
సౌందర్యభావనాశబలిత చిత్తుఁడై
స్వర్గతుల్య మొనర్చె స్వగృహమును;
కలిమికి సహజమౌ గర్వంబువిడి మిత్ర
బృందహృత్ప్రీతిక నెక్కుఁ గలిగె;
అర్థికి గౌరవహాని దోఁపింపని
దానశిల్పములోని తత్త్వమెఱిఁగె;
మాటలకుఁ జేతలకు మాఱుపాటు లేమి
వఱలె నీయందు రేబాలవంశచంద్ర
యనుచు నెల్లరుఁ బొగడంగ నలరినావు
రమ్యగుణమూర్తి శ్రీసుబ్బరామిరెడ్డి!

కత్రికిఁ గావ్యకళా సం
పత్తికి మొగదారులైన మనతోంటి నృపుల్
ఇత్తఱి నరుదేయైనను
బొత్తిగ విడిపోవు మనలఁ బూర్వాభిరుచుల్.

కొండపేటి రాజేంద్రదిర కుంకిపోయె
నకట! దురదృష్టవశమున, నైననేమి?
నేడు సిరిగల పత్తి రెడ్డిపేడుకూడ
పండితులపాలిటికి "పిల్లకొండపేడు."

"జనకుని స్మృత్యర్థము నే
ననుకొంటిని నీదుకృతుల నచ్చొత్తింపన్
అనుమానమేల, నీవా
ననవోయీ" యన్నతీరు "లా" ననిపించెన్.

నీ రసికత, నీమైత్రియు,
నీరమ్యకళానుభూతి నిరతము శిల్ప
ప్రేరకమై నవకవితో
ద్ధారకమై పెంపుచెందుతన్ బ్రియమిత్రా!

నేను నీవును సకలంబు నిశ్చయముగఁ
గాలవాహిని నొకనాఁడు గలయఁగలము;
కాని, రమ్యమైన యపూర్వ కావ్యసృష్టి
అమరతం గూర్చుఁ గర్తకు నాశ్రితునకు!

సిరికిందగిన వదాన్యత,
పరువము, లలితాభిరుచుల బలిసిన భావ
స్ఫురణము, భోగప్రీతియు
విరిసెను నీబ్రతుకుఁ దీవ విరులటు మిత్రా.

ధనముండుట పరిపాటియె;
ధనమే సర్వంబుగాదు; ధనముండియు స
ద్వినియోగ బుద్ధిగలిగిన
మనుజుని భాగ్యంబె లోకమాన్యతగాంచుఁ.

రమయు వాణియుఁ బక్షపాతమువహించి
కూర్చి రర్థంబు విద్యయుఁ గొదవలేక;
అట్టిపొద్దిక యుండదఱ కబ్బదోయి,
జీవితార్థంబు నిరుకేలఁ జిక్కఁబట్టు!!

విన్నపము.

నా రచనలన్నియు, కావ్యములు, ఖండకావ్యములు, నాటకములు, సారస్వతవ్యాసములు అను నాలుగు సంపుటము లుగ ప్రకటింపఁబడినవి. ఈసంపుటము లన్నిటియందును కృతులు రచనాకాలక్రిమానుసారముగ సమకూర్పఁబడినవి. ప్రకటిత మైన కావ్యములలో మొదటిది నలజారమ్మ. అంతకుపూర్వము రచింపఁబడిన కావ్యములు నా యశ్రద్ధవలన శిథిలములైపో యిన భాగములుపోఁగా మిగిలినవి కొన్ని మచ్చునకుగా ఖండ కావ్య సంపుటమున చేర్చితిని.

నాకృతుకన్నియు (Complete Works) అచ్చగుచున్న వని విని కొందఱుమిత్రులు "కలమును కాగితంబు తనఖాపడె 'గుడ్బయి' రామిరెడ్డి" అని పూర్వమన్నట్లుగనె యిప్పుడును "రామిరెడ్డి గమిడి మూసినాఁడు" అని మేలము చేయసాగిరి. నే నెట్లు చెప్పుటకును వీలులేదు. పూర్వమొకప్పుడు 'కడపటి వీడుకోలు' రచించిన వెనుక కొంతకాలమువఱకు కవితా స్పర్శ యే లేక యుండినది. కవిత నన్ను వదలెననియనుకొని "కవిసంశ యావస్థ" అనికొన్ని పద్యములు వ్రాసియుంటిని:

కీ. శే. రేబాల సుబ్బారెడ్డిగారు.

శ్రీయుతులు రేబాల సుబ్బరామిరెడ్డిగారు,

"కడపట్టిపీడుకోలె మనకౌఁగిలి యొత్తులముద్దులాటకున్
గడపట్టిపీడుకో లగుటగాదుగదా! యడియేమొ నీవు నన్
విడతువటన్న సంశయము వేమఱు జీవిత వీణయందు కీ
ల్సడలిన తంత్రియట్లు వికలంబుగఁ బల్కు నపస్వరంబులన్"

ఇటువంటి సంశయము అప్పుడప్పుడు నామనస్సును నిరుత్సాహపఱచుచుండెడిది. కాని, యీపద్యములు వ్రాసిన మూఁడు నెలలకు "మీరాబాయి" నాటకమును, తరువాత రెండు మూఁడు నెలలకు "మాధవవిజయ"మను నాటకమును రచియించితిని. నా కవితా ఋతువునకు పురోగామిగా యీ "కవి సంశయావస్థ" దొరలినదని సమన్వయించుకొంటిని.

నేనీకృతులనన్నిటిని ప్రకటించుట "గమిడి మూసిత్రి" యను భావముతోకాదు. మోపూరు నివాసులును కళోపాసకులును కవితారసజ్ఞులును నాకు మిత్రులును అగు

శ్రీయుత రేబాల సుబ్బరామిరెడ్డిగారు

ఒకనాఁడు ప్రస్తావ వశమున నిట్లనిరి:

"నీ గ్రంథములు చెల్లా చెదరుగనున్నవి. మాసపత్రికలలో ప్రకటింపబడిన కొన్నికావ్యములు గ్రంథరూపమున వెలువడనేలేదు. తుదకు నీపుస్తకములు ఎచ్చటదొరకునోయను సంగతి కూడ చాలమందికి తెలియదు. నీకృతులన్నియు ఒకే సంపు

టముగ నచ్చొత్తించిన బాగుగనుండును. నీ విష్టపడుదువేని నేనందుకు వలసిన యేర్పాటు కావించెదను."

సుబ్బరామిరెడ్డిగారి కవితా ప్రియత్వము ఔదార్యము నన్ను ముగ్ధునిగావించినది. అర్థింపఁబడియు కవులకు సహాయము చేయు కవితా పోషకులు అరుదైన ఈకాలమున సుబ్బరామిరెడ్డి గారి ఈయయాచిత సాహాయ్యము ప్రశంసా పాత్రమని వేఱుగ చెప్పనక్కఱలేదు. నేను వారికెంతయు కృతజ్ఞుఁడను.

సుబ్బరామిరెడ్డిగారి జనకులు

కీ. శే. రేబాల సుబ్బారెడ్డిగారి స్మృత్యర్థము

ఈ కవికోకిల గ్రంథావళి యచ్చొత్తింపఁబడినది.

ఈకావ్యసంపుటమునకు అభినవ తిక్కన బిరుదాంకితులు బ్రహ్మశ్రీ. దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు తొలిపలుకు రచియించిరి. శర్మగారు నాకు గురుప్రాయులు; మిత్రులు; హితులు; నా కవితా ప్రారంభదశయందు నేను వ్రాయునది కవిత్వమగునో కాదోయని నామనము సంశయగ్రస్తమైయున్న పుడు ఆత్మవిశ్వాసప్రేరకమగు ప్రోత్సాహమును సరియైన యదనున నొసంగి నా కవితాలతకు అల్లుపందిరి పెట్టిరి. వారికి నేను మరణ పర్యంతము ఋణబద్ధుఁడను.

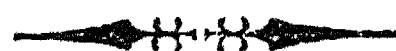
నేను నెలూరిలోనుండి అచ్చుప్రూఫులు స్వయముగ దిద్దికొన వీలు లేకయున్నందున నామిత్రులును, మృదుమధుర కవితారచయితలునగు గోనుగుంట్ల పున్నయ్యగారును, చిరకాలమిత్రులును "హాలిక" లాంఛన విఖ్యాతులును ప్రభాత ముద్రణాలయాధికారులును అగు మరుపూరు కోదండరామ రెడ్డిగారును ప్రూఫులుదిద్ది శ్రద్ధతో మిత్రకార్యము నెరవేర్చిరి. వారిసాహాయ్యమునకు నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

నెల్లూరు.
_12—1935

దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

—

విషయసూచిక

తొలిపలుకు

తనకల్పనలు సత్యముగాఁ బొడకట్టఁజేసి తన సృజించిన కథాపురుషుల దశావిశేషములతోఁ బాఠకులకు గాఢమైన సహానుభూతి కలిగించి తన యనుభవించిన రసమునకు వారి హృదయముల నెలయించి యన్యమును మఱపించుటయే కవిత్వమునకు లక్షణమేని, రామిరెడ్డిగారు కవియేగాక కవివతంసులనియుఁ జెప్ప నొప్పియున్నారు. కవితకు అపూర్వసృష్టియే విశిష్ట లక్షణమైనను, సిద్ధపూర్వములకు మెఱుంగుపెట్టువారిని, వానిని భాషాంతరములకుఁ దార్చువారినిఁగూడ కవులనుట చిరకాలాగతముగానున్న యాచారము. భారతము తెనిఁగింపేయైనను, తిక్కన కావించినది 'సృష్టి'యనియు, ఆయన 'కవిబ్రహ్మ'యనియుఁ బెద్దలుగ్గడించియున్నారు. సృష్టియనుట కథాసృష్టి మాత్రపర మేయైన,తిక్కనచేసిన సృష్టి.యేమియు గానరాదు. భారతకథా సర్గమంతయు వ్యాసభగవానునిదే. కావున ప్రాక్కథల యనువదనములలో పాత్రరస నిర్వాహాదికములందుఁ దోఁచు నూతనత్వమునుగూడ పూర్వులు 'సృష్టి' పద వాచ్యముగా భావించిరనుట తెల్లము. ఈదృష్టులలో దేనఁ జూచినను రామిరెడ్డిగారికిఁ గవియశస్సు లభించితీరవలసి యున్నది. ఈకావ్యగుచ్ఛములోని యేదురచనములలో నైను

నూతన సృష్టులు. కడమ రెంటిలో తొలిది (నలజారమ్మ), పరంపరా ప్రాప్తమైన యొక కాఁపుటిల్లాలి పాతివ్రత్య చరిత్రము. రెండవది (పానశాల), పారసీకమునకుఁ బరివర్తనము. ఇందొక్కొక్కటియు నేనీవఱకుఁ బలుమాఱు పఠించినవే యయ్యును, ఈపీఠికకొఱకుఁ జదువునెడ నివి క్రొత్తయవిగాఁ దోఁచి డెందమున కమందమైన యానందముం గూర్చినవి. 'క్షణేక్షణే యన్నవతాముపైతి తదేవరూపం రమణీయతాయాః' యనుట యిట్టిరచనలఁ గూర్చియేకదా యని మరల రూఢి చేసికొంటిని.

తనహృదయమున కంటని యేవిషయమునేని,కవి చక్కఁగా దిద్దితీర్చ నేరఁడు. క్షితిభుజుల ముఖోల్లాసము కొఱకో లోకసమ్మానముకొఱకో యితివృత్తములఁ జేకొనవలసివచ్చినవాఁడు తనచేతచే సహృదయుల చేతముల వశీకరించుకొనఁగలఁడనుట కల్ల. తనహృదయమునఁ బుట్టి పొంగిపొరలి వెలికుఱుక వేగిరపడుచున్న యాశయ ప్రవాహము కవిత్వమగుఁగాని యన్యము కానేరదు. గతానుగతిక మంత కంటెంగానేరదు. రామిరెడ్డిగారి కవిత్వము ఈరెండుదోషములకు దవిష్ఠముగా నుండఁబట్టియే యింత హృదయంగమముగా నున్నదని నాతలంపు. 'నలజారమ్మ' వ్రాయునప్పటికి రెడ్డిగారికి ఇరువదియేండ్లు. నలజారమ్మ, తనతల్లి (పెరుమాళ్రెడ్డివారి) యింటియాడుఁబడుచు. వివాహాది శుభసందర్భములయందు ఆమె గుడి

కిఁబోయి మ్రొక్కుకొనుట తమవారి యాచారము. మఱి, యామె యగ్ని గుండాన నుఱికిన కథ యీమాణవున కెవరు నుడివిరో, యదిచిన్ననాఁట నాతని చిత్తమున కెంతయత్తినదో, అదియే యాతనితొలి రచన కితివృత్తమైనది. ఇందు రెడ్డిగారి శైలి పరిపాకమునకు రాకపోయినను, మనఃప్రవృత్తుల పరిశీలనముచేయుశక్తి పరిమితముగానేయున్నను, కవి గతానుగతికుఁడు గాఁడనుటకు ఈ చిఱుతకృతిలోనే కావలసినంత సాక్ష్యమున్నది. సంతానమునకు నోచుకొనని నలజారమ్మ సాయంసమయమున గూఁటిలోని బిడ్డలకు మేఁత తెచ్చిన కలవింకమును, తల్లితోఁ జెరలాడు నాపులుఁగు నిసుఁగులను జూచి యట్టి ప్రేమమయ జీవితము తనకు లభింపక పోయెనేయని దురపిల్లుఁగాని, తన చింతను 'అపుత్రస్య గతిర్నాస్తీ'త్యాది శాస్త్రసూత్రములతో ముడిపెట్టదు. కవిదృష్టికి చంద్రునిలోని కళంకము 'అభ్రకేదారమున' 'ఉడుగణమనెడిపసిని' మేపుచున్న 'చంద్రుఁ'డనెడి 'గోపబాల'కుని 'గొంగడి' గాఁదోఁచుఁగాని అదృష్ట 'మంత్రబలమునఁ' 'బితృస్థాన'మగు 'చంద్రమండలము'న కెక్కిన 'జనసమావర్జితస్వధా సలిలతిలల' మొత్తము గాఁదోఁపదు. కవి తాను ఒండొకచో తన్ను శంకించుకొన్నట్లు కర్షకపక్షపాతియో కాఁడో నేను చెప్పలేనుగాని, దానిని మించిన ప్రకృతి పక్షపాతము ఈతని కృతులలో నన్నింట నఖండముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. ఈప్రకృతి పరాయణత్వమేగాక,

వెనుకఁ బ్రాకట్యమునకు వచ్చిన రెడ్డిగారి కవితా గుణము లన్నియు, నీచిఱుతకృతిలో బీజరూపముం దాల్చియున్నవనుట సత్యమునకు దూరముకాదు. గుణమాత్రములేగాక, వెనుకటి కావ్యసరణులు కొన్నింటికి గమకములును నిందే కానవచ్చు చున్నవి. అస్తమయము వర్ణించుచుఁ గవివ్రాసిన యీపద్యముం గనుఁడు:—

సీ. పండియఱ్ఱులు వంచు పైరుజొంపములకు
జాలువాపూఁతలు గీలుకొల్పి,
కన్నెపయ్యెద కల్లఁ గదలుచు దోఁగాడు
జలదబాలల కెఱ్ఱకలప మలఁది,
కుజకోటరంబులఁ గూర్కెడు పెను గుడ్ల
గూబల మాద్యంబుఁ గొల్లకొట్టి,
ఎండరాపిళ్ళకు నెరియు కొర్విన్నలకుఁ
బూర్వరాగంబును బొదలఁజేసి,
ఆలమందలఁ గదలించి హాలికులకుఁ
బనులుచాలింపఁ గనుసన్నఁ బరఁగఁ దెలిపి
భర్తలనుగూడ నుత్కంఠ భామినులకుఁ
గొలిపి రజనీముఖంబునఁ గొఱతె నినుఁడు.

"జలద"మును "బాలిక" యనుట వింతయూహ. ఈ బాలికయేకదా కొన్నేఁడుల కావలనీడేఱె వేఁడివేల్పుతోఁ గూడి మాడిన కోమలాంగి. ఇందలి హాలికుల పనుల స్ఫురణ లేకదా "కృషీవలుని" యద్భుతవృత్తమైనది. నలజారమ్మ తండ్రి ధర్మ సందేహముం దీర్చుచు,

మును రక్షోహృతయైన సీతను సతీమోహంబునన్ రామచం
ద్రున కేంద్రుండు గ్రహించెనంచుఁ బలునిందల్ వల్కఁ బౌరుల్ ధరా
జను గాంతాగనివాసినిన్ సలుపఁడే శంకింప కారాముఁడున్;
మనవారల్ పెఱవారలంచును జనుల్ న్యాయంబు పోఁజూతురే?

ఇందలివస్తువే కదా వెనుక ‘సీతావనవాస’ నాటక మెనది.

ఇవియెల్ల ఘుణాక్షరన్యాయమునకు లక్ష్యములుగాక భూతార్థములే యయ్యెనా, రెడ్డిగారు,

మును కౌరవ్యులు ద్రౌపదిన్ గనుకనై భూపాల సంఘంబు మూఁ
గిన పేరోలగమందుఁ జీరలొలువన్ గిడ్పాటు వీక్షించుచున్
ఘనులా పాండవులుండరే వెడగులై న్యాయైక బద్ధాత్ములై
జనకా, కూడవు పక్షపాత విధముల్ సత్యంబు పాలించుచోన్.

అనుపద్యములోని సందర్భమునుగూడ నాటకముగా వ్రాసి, లోకమునకుఁ దానుబడిన బాకీ తీర్చుకొనవలసినవారు గానున్నారు

‘నలజారమ్మ’ స్వకుటుంబ వృత్తాంతమై కవి డెందమును బందిగొని యున్న, కృషీవలుఁడు స్వకుల వృత్తాంతమై యాతని మనంబు తనవంకకుం ద్రిప్పుకొని యుండవలెను. అతిసాధారణమైన సైరికుని దైనికవృత్తము కవిత్వ తుల నారోపింపఁ జేయుట రామిరెడ్డి వంటి సహృదయునకే గాని సాధ్యము కాని

పని. కృషీవలుని జీవితముం దెల్పు వర్ణనలు వాఙ్మయమున నెడ నెడఁ గాన వచ్చుం గాని యవి యున్నను లేకున్నను ఆకావ్యములకుఁ గావ్యత్వహాని లేదు. వానివలన ఆకావ్యములకుఁ బుష్టియొండెఁ, దదభావమున నష్టియొండెఁగానరాదు. అటుగాక 'కృషీవలు'నిలోనివస్తువే కర్షకుని దైనందిన జీవితము. ఎక్కడికక్కడఁ దెగిపోవు భావముల కన్నింటి కేక వాక్యత కల్పించి దానింగథ పోలె నడపుట యెంతకష్టమో యది శిల్పవిదుల కే విదితము. ఒం ంటితోడి కూడిక పని లేని పద్యములు వేయింటి వ్రాయుటకన్న పదిపద్యములు కథఁగాఁ బొసఁగించి వ్రాయుటయందలి కష్టము కలావిదు లెఱుంగనిది కాదు. మఱి కథయే మేనియు లేని యిట్టి యతుకులంగొని 'సంయోగము' చెడకుండునట్లు కథగా నేతోఁచునట్లు ఒకకబ్బము నిర్వహించుటకుఁ గవి కెంత ప్రజ్ఞ వలయునో పాఠకు లూహించుకోవలయును. ఆంగలాది భాషలలో నిట్టివి కలవఁట. ఆంధ్రికిమాత్ర మిది యభినవ సృష్టి యని నేను భావించుచున్నాఁడను. ఈమార్గమున నితర వృత్తులవారి ననుగడలఁ గూడ నభివర్ణించుట ప్రతిభయు రసానుభూతియుఁగల కవికుమారులకడంకకుఁ బాత్రము కాఁదగిన విషయమని హెచ్చరించుచున్నాఁడను.

“యువకస్వప్నమున” స్వకుటుంబ స్వకులాభిమానముల దాఁటి కవిహృదయము స్వదేశము దెసకుఁబ్రసరిల్లినది. మఱియు, “జలదాంగన”లో నీయభిమానము మింటెని మింటెని నేక

సూత్రమునఁగట్టివైచినది. "జలదాంగన"లో జలదముయొక్క జన్మవృద్ధిపరిణత్యపక్షయాదుల నొకవంక భౌతికశాస్త్ర సూత్రములతోను, ఒకవంక భర్తృమతీ జీవితముతోను సమన్వయము చేయవలసియుండుటచేతను, "యువకస్వప్నము"లో వృత్తాంతమును విషయ నిగరణ ముఖమున చెప్పవలసివచ్చుటచేతను, కవి స్వేచ్ఛ యరికట్టఁబడినను, తటములఁదెగఁ గోసికొనిపాఱు స్రోతస్వినివలె, రెడ్డిగారి కవిత యప్రతిహత గమన వేగమునఁ బ్రవహించుచునేయున్నది. "యువకస్వప్న" మందలి నైరంకుశ్య తత్త్వ విమర్శముంబోలె జలదాంగనలోని యభ్యూహకత్వము (imagination) అత్యంతపరితోషకారిగానున్నది. ఇఁక నందలి ప్రకృతివర్ణనములా? అవి రసికజనైక భోగ్యములు! జలదాంగన సూర్యునితోడఁ గాఁపురముచేయుచున్న సమయమున తన చర్యలం గవికుమారునకుఁ జెప్పుకొను ఘట్టము నుండి యివే నాల్గుపద్యముల నుదాహరించుచున్నాను.

సాంధ్యవేళలఁ బడమటి చఱులయందుఁ
బొటమరించెడు నపరంజి పొడుపుటేటి
యందు నీరాడి వెన్నెలు లార్చుకొనుచు
వచ్చుచుందును గవుల భావమ్ము లలర.

పండువెన్నెల లలరు శరద్గురులయందు,
వలిపపుముసుంగు నోరగా వలనుపఱచి
వెన్నెల పులుంగు పిల్లల చిన్నినోళ్ళ
మృతరసముఁ బూరింతు నెయ్యంబుగదుర.

ప్రొద్దుపొడుపున విరియు క్రొంబువులయందుఁ
గాఁపురంబుండు నిందిర కంఠసీమ
మంచుతుంపర ముత్యాల మాలఁగట్టి
వేయుచుండును నానందవర్ధనముగ.

అభ్రగంగా ప్రవాహంబు నవలదాటఁ
గమ్రమణుల సుకేశుండు గట్టినట్టి
యింద్రధనువను వంతెన నెక్కిపోదు
జలకమాడిన తెఱఁగంటి చెలులతోడ.

'పానశాల' పారసీకమునకుఁ దెనిఁగింపు. రామిరెడ్డి ఖయ్యామునకుఁగల యాంగ్లీకరణములఁబట్టిగాక స్వయము పారసీక భాషఁ జదివి మూలార్థ మవగతము చేసికొన్న వాఁడు. కొన్నియెడల ఆంగ్లానువాదకులు కవిహృదయ మెఱుంగ నేరక పడిన పొరపాట్లుం గూడ వీరు తమ తెనిఁగింపులోఁ జక్కపఱిచి కొన్నట్లు వినికి. ఇది యెంత దనుక సత్యమో మూలభాష నెఱుఁగని నాకుఁ దెలియుట అసాధ్యము. కాని రెడ్డిగారి భాషాంతరీకరణము ఎచ్చటను దర్జుమాగాఁ దోఁపక స్వతంత్రరచనవలెఁ గానవచ్చుచున్నది. పద్యములలోని పారసీక పదములు, ఆయా భాగములం గానవచ్చు నార్యకవి సమయోల్లంఘనములు—ఇవి లేక యున్న ఇది విదేశీయ కృతియని గుఱితింపనే యనువు కాదేమో! మన భాషతో సకల విధముల సాజాత్యము గల సంస్కృతముబడి వ్రాయువారలే తెలుంగు పోకడలు చెడ

కుండ కృతుల నిర్వహింపనేరకుండఁగా రెడ్డిగారు దీనినింత ప్రసాదసుభగముగా రచింపఁ గలుగుట వారిభావజ్ఞతకును, బద్యరచన పై వారికిఁగల యధికారమునకు నిదర్శనము. రామిరెడ్డిగారికృతులలో నాంగ్లవాఙ్మయచ్ఛాయ లున్నవనుట తద్భాషాకోవిదుల కెల్లఁదెల్లము. ఈనాఁటిభావకవుల కవితామండనములు పెక్కులు అయ్యాంగ్ల సారస్వత విపణులం గొన్నవియే కదా! కానియాభావకవులు ఆంగ్లము లోని నవీనాశయముల మన నుడికారమునఁ బొసఁగించుటకుఁ బడిన శ్రమము వారు వడసిన ఫలసిద్ధికి అనురూపము గాక యున్నది. పదములకు లేనియర్థములు గల్పించుకొనుట అర్థములేని పదములు గుప్పించుట, తమకేయందని యూహను వివరింపఁ బోవుట ఊహాయే లేని చోట నున్నట్టు దోఁపఁచేయ యత్నించుట ఇత్యాది కైతవములచే కవిత్వ మర్వాణమునకు మాఱుగర్వాణమునకుఁ బాత్రమైనది. శ్రీ రామిరెడ్డిగారు ఆంగ్లమునుండి కొన్ని కొన్ని యభిప్రాయములు మననాతిరేకమున వాని స్వీయములు గావించుకొని ప్రాయికముగాఁ దెనుఁగు పలుకుబడి పొలివోవని తెఱఁగున వానిం దమకబ్బములఁ గూర్చుట చేత ఆభాషణములు విజాతీయములుగాఁ దోఁపక ఆంధ్రవాణి ఏనాఁడును ధరించు నమూల్య భూషణములుగానే చూపఱకుఁ గాన్పించుచున్నవి. ఈసిద్ధి కృతహస్తులగు కతిపయ కవులకే సాధ్యము.

ఇఁక శేషించినవి "వనకుమారి"యు, "కడపటివీడుకోలు"ను. ఇందుఁ దొలిది పుట్టిన వెంటనే తన యపూర్వ సౌందర్యముచే మహారాజు దృష్టి నాకర్షింపఁగలిగినది. ఆవలఁ దన మనోహరాలాపములచే, మనోజ్ఞభావములచే, నానాదేశస్థ రసికజన హృదయములఁ గొల్లలాడినది. ఈ రెండింటను కవి, ఒకదాన నిర్జనారణ్యమును, ఒకదాన నాశ్రమవనవాటికను కథాస్థలములఁ గావించి, కథానాయికలఁ దమ ప్రియులతో ప్రవేశపెట్టి కథాచ్ఛలమున వారినందు విహరింపఁజేసి ప్రకృతి రామణీయక వర్ణనములందుఁ దనకుఁగల యపారతృష్ణ నపనయించుకొని యున్నాఁడు.

ఆకారమునఁ జిన్నదయ్యు, "వనకుమారి"కంటె నన్ని తెఱఁగుల నుత్తమమైనది. "కడపటివీడుకోలు". ఇది వ్రాయు నాఁటికిఁ గవియొక్క శైలి చక్కని పరిపాకమునకు వచ్చుట యేగాక, మన స్తత్త్వపరిశీలన శక్తియును మహనీయ వికాసముం గాంచినది. ఇఁక "భావనాశక్తి" కవి కుగ్గుఁబాలతోనే లభించిన విద్యకదా! ఏహేతువు చేతనేని కృతులన్నియు నష్టములై పోయినను ఈనూటయేఁబది పద్యములకృతి యొక్కటియే రామిరెడ్డి కవి యశస్సుం దిరముసేయఁ జాలియున్నది. రామిరెడ్డివంటి యార్ద్రహృదయుఁడు ఈ విషమదృశ్యము నెట్లు భావింపఁగలిగెనో, తనసృజించిన రసనిర్ఝరిణిలోఁబడి మునిఁగి

పోక దీనినెట్లు తుదముట్టింపనోపెనో నాతివిస్తృతకథా సంవిధానముగల యింత చిన్నకృతిలో నింతరసమునెట్లు చిప్పిలఁజేసెనో నాకుఁదీఅని సందేహములు. ఈకృతిని దొల్త నేను జూచినపుడు, రామిరెడ్డి యెడఁజనవునంజేసి కవ్యుపాలంభముగా వ్రాసి పెక్కేఁటివలెనే ముద్రితములుగాకయుంచిన పద్యములలోఁ గొన్నింటి నిందుఁబొందుపఱిచి, కవి కలిగించిన నిస్సీమ నిర్వృతికి అతనికి నేఁబడిన యప్పు కొంతకుఁ గొంత తీర్చుకొనియెద.

ఆప్తవాక్యము.

పువ్వులలోనఁ బువ్వయి, తపోవనవాటి నలంకరించు లే
జవ్వని కీసుజోడగు యశస్వివయిన్ బ్రణయంబు గొల్పి యా
మవ్వపుఁ జేరిమవల్లి తృణమాత్రిమునన్ మొదలంటఁగోసెదే!
యెవ్విధినోపితోయి లిఖియింపఁగ నిట్టి కఠోరచిత్రమున్.

ప్రజలహృదయంబుపైఁ బ్రభుత్వము వెలార్చు
కవుల కొక్కింత కారుణ్యకలన వలదె?
ఇంత యెరియించిరే విషాదాంతకథలఁ
బ్రాక్కవీశ్వరు లెవరేనిఁ బరితృజనుల.

*   *   *

ఒండొకరుండవైన నిటులొత్తివచింప, నదేమొకాని, మిత్త్రుండ! త్వదీయభావరస ధూర్వహ భవ్యవచః పరంపరల్
పండువుసేయు వీనుల కవార్యములై, యెలయించుఁజేతమున్,
గొండొక నూత్నవిశ్వమునకున్ గొనిపోవును బాఠకావళిన్.

బ్రహ్మసృష్టికన్న బహురూప కవిసృష్టి
యజర మమర మద్భుతావహంబు;
కాన విమదదృశ్య కల్పనమ్ములకంటె
భవ్యదృశ్యసృష్టి ప్రార్థ్యతరము.

తుది భూనందనఁ గూర్చె రామునకు సంస్తుత్యంబుగా సైనఁబూ
ర్వదశా తద్విరహవ్యథాకథనముల్ పాటించి వల్మీక జ
న్ముఁదగన్ దూఱఁగ ఘోర చేతుఁడనుచున్ భోజాధిపుం డిట్టిచో
నెదనీవై చనునీకృతిన్ జదువ కేమందో నిన్ నెచ్చెలీ!

*   *   *

అరుణారుణాంశు నవ్యస్పర్శనంబుల
   లాలించి మమునల్ల మేలుకొల్పి
మునికన్య సరసిమున్గిన గౌతముని పూన్కి
   మనఁజేసి తెలిపిగట్టునకుఁ జేర్చి
ఆవల వసంతంపుటాటు తోటలఁ గన్నె
   సొబగు మాకనులకుఁ జూఱలిచ్చి
కేల్గేల ననిచి సఖీసఖులను బందు
   వెన్నెల నుద్యానవీథిఁ ద్రిప్పి
ఆమ్రతరుశాఖ ననిచి యుయ్యాలలూఁచి
తుదకు నడివాకలోనఁ ద్రోయుదువె వారి?
బువ్వపున్ బంతిసాగించి పోయుదయ్య
'నమృతమస్తని చేతిలో హాలహలము!!

(16—7—1923)

రామిరెడ్డి చిత్రకారుఁడని పెక్కండ్రెఱుంగరేమో, అతఁడు వర్ణించు దృశ్యముల మనకుఁ బ్రత్యక్షీకరింపఁజేయుట

కెకళ యాయనకు మిగులఁ దోడ్పడుచున్నదని నాయాశయము. చిత్రికారుని దృష్టి మనదృష్టికంటె విలక్షణమైనది. ఒక చిత్రి ముందీర్పవలయునన్న అతఁడు మనవలెనే స్థూలముగా ఆకార మునంతయు మనస్సునకుఁ దెచ్చుకొన్నను ఏయే భావముల నెట్లెట్లుతీర్చిన చిత్రిము సజీవముగాఁ గానవచ్చునో యారహస్య మతని కప్రియత్నముగ గోచరించును. ఒక్క రేఖ, ఒక్క చుక్క, వర్ణసమ్మేళనమున నొక్కింతమార్పు, ఇట్టివానిచే నతఁడు చిత్రి మునఁ దాను వెలయింపఁ దలఁచిన భావముల నిపుణముగ నా విష్కరింపఁగలఁడు. వర్ణనాంశములలో కవి సేయు పనియు నింత కన్నభిన్నముకాదు. తొలికవితయైన "నలజారమ్మ" దొరఁకొని 'కడపటి వీడుకోలు' వఱకుంగల కావ్యపరంపరలో నెచ్చటఁ జూచినను రెడ్డిగారి యీచిత్రణనైపుణ్య మకుంఠితముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. వర్ణితుఁడు కృషికుఁడు గానీ, ఋషి కుమారుఁడు గానీ, వర్ణిత రాకుమారిగానీ, నీటమునిఁగిపోవు మునికన్యగానీ, వర్ణ్యము పంటపొలములుగానీ, మింట వ్రేలాడు జలదశకలములుగానీ, అవియెల్లఁగనులకుఁ గట్టినట్లు కానరావల సినవే. ఇట్టిస్థిరములనేకాక, చిత్రమునకందని పారిప్లవములం గూడ రెడ్డిగారు మనకు సాక్షాత్కరింపఁజేయఁగలరనుటకు గ్రంథములఁ దార్కాణములు బంధురములుగా నున్నవి.

కవి తాను ప్రత్యక్షము సేసికొనక, ఒకదృశ్యమును ఇతరులమ్రోల సాక్షాత్కరింపఁజేయనేరఁడు. తొల్తఁదాను

జూడవలయును; వెనుక నారులకుఁ జూపవలయును. ఆ చూపు కవివరేణ్యులకుఁగాక యన్యులకు లభించునట్టిదా? లభింప దనుటకు రామిరెడ్డియే మనకుసాక్ష్యము.

> రార, సైరిక! కనుఁగొమ్మ రమ్యమైన
> సస్యకేదార ఖండంబు; సత్కృవీళ
> భావలోచన మెరవుగాఁ బడయకున్నఁ
> గాంచనేర వంతర్లీనకాంతి సరణి.

ఇట్టి బహిర్దృశ్యములనేగాక యంతర్దృశ్యములఁ (చిత్తవృత్తుల) గూడ రామిరెడ్డి చక్కఁగాఁ దీర్చియున్నాఁడు. ఇవి తొలికృతులలో నంతగాఁ గానరావుగాని వెనుకవెనుకవానిలో వెల్లివిరిసి కావ్యశోభ నినుమడింపఁజేయుచున్నవి. "కడపటి వీడుకోలు"లో

> శారదా! రమ్మచంద్రికాస్పర్శనముల
> మత్తహృదయులమై మేను మఱచినాము;
> తాపసాంగన లెల్లరుఁ దరలినారు
> ఉటజములు, కింక మనకిట నుండఁదగదు.

అని సంబోధించునెడ "తననామాక్షరములు" "తేనెముత్తెములట్లు" "మునితనయుని" "నోటరాలినందుకే" "ముగుద" "యంతరంగమునఁ బొందిన" "గూఢప్రమద" మొక యుదాహరణము. "తేనెముత్తెములు"—ఇదిద్వంద్వమా? కర్మధార

యమా? రెండవపక్షమున నర్థమేమి? అక్షరముల ముత్తెములతోఁ బోల్పవచ్చుంగాక, శబ్దమాత్రము నట్లనుట తగునా? ఈవిమర్శ "వస్త్రమూల్యవిచింతకుల"కు వదలి మనము కవిహృదయము మాత్రము గ్రహింతముగాక. మఱియు వాఁగుపై "వంతెన యట్టులు" "వంగియున్న" కొమ్మ యుయ్యేల మీఁదఁ గూర్చున్న సమయమున, తమరిర్వురు వేర్వేఱుగా నున్నను వాఁగునీటఁ దమప్రతిబింబము లొండొంటిఁ దొరయునెడ, ఆ ముగ్ధముని బాలిక చూపిచెప్పిన యీపద్యము నర్థముం దిలకింపుఁడు.

కనుమోయీ, యనఘుండెలి!
మనయిద్దఱి నీడ లిపుడు మధురాశ్లేషం
బునఁ దమమాతృక లెఱుఁగని
యనుభూతినిబొందు జడము లయ్యును నహహా!

వెంటవెంటఁ బాటిల్లిన సంభాషణ క్రమము ననుసంధింపుఁడు. ప్రణయపరిణామముల నింత సుకుమారముగా వర్ణింపఁగల కవీంద్రుని యభిరుచి యెంత విమలమోకదా! ఇట్టి వీ కావ్యములలో ననేకములు గానవచ్చుచున్నవి.

జీవిత పరమార్థముం గూర్చి కవియాశయము లెట్టివి యని ప్రశ్నించుకొని తద్దృష్టితో నాతని కృతులఁ బరిశీలించుట పూర్ణుల యాచారము. మనదేశమున మతమువలని కట్టు

పాట్లు అవిలంఘ్యములు కావునను, పురుషార్థవిమర్శ యొకొక్క కఁడును దాను చేసికొనవలసినది కాక యీవఱకే మహా పురుషులచే నిర్ణీతమైనది కావునను, ఆర్యకవుల ప్రబంధముల నీ దృష్టితోఁ బరికించుట ఫలకారి కానేరదు. వారియెల్లర దృష్టియు నొక్కటే. కావున వారి 'సందేశమును' ఒక్కటియే. అవి యెల్ల నిర్ణీత పూర్వపురుషార్థాంతః పాతులు. మన రెడ్డిగారు ఈ తెగకుఁ జేరని 'స్వైర విహారధీరు'లు. కావున వీరికృతులఁ బూర్వోక్త దృష్టితోఁ బరిశీలించుట ప్రయోజకము కావచ్చును. ఇట్లుసేయుటలోఁ బాత్రౌచిత్యము కొఱకుఁ గథా పురుషులనోట వారు పలికించిన వాక్కులు వారి తలంపులుగా మనము భ్రమింపకుండవలయును. 'శారద' వ్యష్టి జీవితమునందలి సుఖభోగముల నుగ్గడించినను, 'గాతముఁడు' విశ్వమయ జీవితమునందలి యానందము నగ్గించినను అవి వారివారి తలపోఁతలుగాని కవితలంపులు కానేరవు. 'వనకుమారి,' యడవిలోని స్వచ్ఛంద జీవితసుఖముల నభివర్ణించినను, 'రాకుమారుఁడు', రాజాంతఃపుర విలాసములఁ బొగడినను, అవి వారివారి తలంపులుకాని కవివి కావు. ఈ తెరచాటు మాటలలోఁ గవి హృదయ మేవంకకు ములు సూపుచున్నదో కొంతకుఁ గొంత మనము గ్రహింపవచ్చుంగాని యిదమిత్థమని రూఢిచేసికోరాకయుండును. అట్లుగాక, కవి సొంతమాటల మూలమునఁ దేలు సిద్ధాంతములు మనకుఁ

ప్రమాణీకరింపఁ దగియుండును. ఈ సంపుటములోని కృతులలో 'కృషీవలుఁడు' ఆజాతికిఁ జేరినది. ఇందుఁ గవి స్వయము కృషీవలునిఁ దత్కాంతను సంబోధించి 'విజ్ఞానమత' బోధ గావించుచున్నాఁడు. ఇందుఁ గవికిఁగల కృత్రిమ నాగరకతా వైముఖ్యమును, పల్లెటూరివారి ముగ్ధజీవితమునందలి ప్రీతియు విస్ఫుటములుగాఁ గాన్పించుచున్నది. 'జలదాంగన' వృత్తమును వినుటకుఁ గవి తానే 'భావమున' 'సద్రసారూప్యముం' బొంది యెడనెడఁ దనతలంపుల తెల్లము కావించి యున్నాఁడు. 'జలదాంగన' మంచుకొండ నెత్తముల మనోహర దృశ్యముల వర్ణించి చెప్పునపుడు కవి తత్ప్రత్య ప్రకృతి రామణీయకము సందర్శించుటకుఁ దనకును మేఘమునకుఁ బోలె కామచారము లేమికిఁ బొగులు చున్నాఁడు. 'యువకస్వప్నము' లోని 'తరుణుఁడు' కవియేయని చెప్పనక్కఱ లేదుకదా. 'ప్రతీకారశక్తి' తోను 'జనయిత్రి' తోను, అతనికిఁ బొసఁగిన సంభాషణములోని యీ క్రిందిపద్యముల, జీవయాత్రా స్వరూపము — కవిగ్రహించిన తెఱంగున —మనకు గోచరమగు చున్నది.

అంతుగనరాని సాగరమందు సలిల
బిందువటు లెన్నఁడో మున్ను వెలుపడితి;
వడుపఁ జుక్కాని లేవట్టి నావమీఁదఁ
జనుచు నున్నాఁడఁ గాలవాహినిఁ దరింప.

ఎన్నిరేవుల లంగరు లెత్తినానొ!
వెండి యెన్నిట నింకను వేయవలెనొ!
నేఁడు నీవార్ద్రతటమున నిలిచినాఁడ;
రేపు తెలియదు లంగ రే రేవునందొ.

నట్టనడి బాటలఁ దుపాను గొట్టుచున్నఁ
గ్రిందిచట్టము గిరిదాఁకి వ్రీలుచున్న
దెసలు గుర్తింప ధ్రువతార యెసఁగుచున్నఁ
జేరవచ్చు జన్మస్థానసీమ త్వరగ.

మఱియు, బలహీనుల నొడిచి సౌఖ్యములఁ వడయు బలవంతుల దెసఁ గవికిఁగల యమర్షము ఈక్రిందిపద్యములఁ గానవచ్చుచున్నది.

బలయుతమైన జాతి యిలఁ బాలనసేయు; నధర్మమయ్యు భూతలపతి ముద్రవడ్డ నది ధర్మమయాను; బ్రజాళి సౌఖ్యముం దలఁపక యాత్మభోగపరతం జరియించు వసుంధరాపతుల్ పలువురు లోకకంటకులు పాలనసేయఁగ శాంతికల్గునే?

కడుపునకుఁగూడుదొరకక గాసిఁజెంది
అన్నమును దొంగిలించిన యతఁడు దొంగ;
రాజ్యలోభంబునను బరప్రజలహత్య
సలుప నేఁబూన ధర్మశాసనుఁడతండు!

సంఘసరసి దురాచార శైవలములు
గప్పివైచెను నీరంబు కంపుపట్ట;
సతము స్వాతంత్ర్యముంగోరు సారసములు
నిలువ నొక యంగుళంబైన నెలవులేదు.

మొత్తముమీఁద, కవి కవిత్వమునందుంబోలె సాంఘిక రాజకీయములందును కృత్రిమ నిర్బంధములనుండి విడివడి సత్య సరణి గమనింపఁ గోరుచున్న స్వాతంత్ర్యలాలసుఁడు. ఇఁక, నాధ్యాత్మికమునందో, శారదా గౌతముల సంభాషణములు తుల్యబలము కలిగియున్నను, కవికి గౌతముని పక్షమే యాదర్శ ముగాఁ దోఁచె ననుట యుక్తము. ఐనను రెడ్డిగారు ఆదర్శ ములకొఱకును, ఉపదేశముల కొఱకును వ్రాయువారు కారు. వారు రసపిపాసువులు. రసముకొఱకే వ్రాయుదురు. అది యెందున్నను, విషయమునుండి పిండి కోరిలఁగల సమర్థులు. ఇంతియగాక దాని నితరుల కందీయఁగల రససిద్ధులు. కావుననే, "కడపటివీడుకోలు"లో భోగాస్థైర్యము సంతగా వర్ణించిన రెడ్డిగారు కామోపభోగపరమైన "పానశాలం" గూడఁ బాఠకుల కుపాదేయ మనియే దోఁచునట్లు వ్రాయఁగల్గినారు. కవి డెందము విరాగ భోగములలో నొకప్పు డొకపక్క వేఱొకప్పు డొక పక్కఁ దూఁగు సందిగ్ధావస్థయందున్నదని మన మూహించుట యసమంజసముకాదు. అది జీవహృదయపరిణామమునఁ బర మార్థమునకు ననతి దూరముననున్న యొక యవస్థా విశేషము.

కథాపురుషుల చిత్తవృత్తుల, కథాంశముల, కనికట్టు విద్యచేతంబోలె మనమోరిల స్ఫురింపఁజేయు శబ్ద వర్ణనల యొ క్కయు, సంభాషణములయొక్కయు నౌచిత్యముచేతను, రెడ్డి

గారి కవిత యందలి యర్థవిభవ మెంత మనోహరముగా నున్న దో, పదసాద సమృద్ధిచేతను, శయ్యాసౌభాగ్యముచేతను, శబ్ద వైభవము కూడ నంత శ్రవణసుభగముగా నున్నది. ఈయ నకుఁ గొన్నియేండ్లనాఁడు బెజవాడలోఁ గూడిన 'యాంధ్ర మహాసభ' వారు 'కవికోకిల' బిరుదముం బ్రసాదించియున్నారు. అది యెంత యుచితమో యీయన కృతులఁ జదివి మాధు ర్యము ననుభవింపఁగల సరళ మతుల కెఱుక. ఈబిరుదమునకుఁ గవియు నెంత సంతుష్టుఁడై యుండవలెనో ఈనవప్రియుఁడు వస ప్రియములం గూర్చితనకృతులలో నందందు వ్రాసిన యీపద్య ములంబట్టి యూహ్యము.

గొట్టియలమేఁతకుఁ గిరులు కోమల ఘాస లతా నికుంజ ని
ర్ఝరకలితంబులై యచట రాజిలునే? హరిణీ కుమారికా
త్కరములు నిర్భయాత్మలయి కానఁగనౌనె తృణాంకి తావనిన్,
సరస కలాస్ఫుటారవము సల్పు పికాంగనలున్నె మావులన్.

కలరవ కోమలంబగు వికస్వర సుస్వరమెత్తి నీహృదిం
గల సరసానురాగ మెసకమ్ముగఁ బాడెద, విట్టివిద్య నెం
దుల మును నభ్యసించితివి? దుఃఖ నిమగ్నను జేయుప్రేయసుం
దలవడఁ జేమొ నీకును బికాంగన, పట్టుకుటు ముద్దుగుల్కఁగన్.

మధుర మధుమాసనిశ గున్నమావియందుఁ
గొమ్మలాకుల నడనో గూరుచుండి
ముగ్ధమగు నాటవిక గానములను జేయు
కోకిలను నేను బ్రేమింతుఁ గువలయాక్షి.

వెనుక వేయిగుణములున్నను కావ్యములలోఁ దొలుత నావశ్యకమైనది శ్రవణప్రసాదనము. దీనికిఁ దనిసియే కదా పూర్వులు కథాసృష్టి రసపోషణాదులు లోకోత్తరములుగా నున్నను వాల్మీకిం గోకిలమని కొనియాడినది. 'మధుర' మనుటతోఁదనియక 'మధురాక్షరమ్మ' నియన్న యాప్రశంసకుని పద లాలిత్య పరాయణత్వముం బరికింపుఁడు. ఇట్టి పదలాలిత్యమును,అర్థగాంభీర్యముతో సమరసింపఁజేయఁగల రచయిత కృతార్థుఁడు. అట్టి కృతార్థకతిపయులలో రెడ్డిగారు ఒకరు.

ఈసంపుటములో చ్యుతసంస్కారములు క్వాచిత్కముగాగానవచ్చు చున్నవి. అవి పన్నీటి పుష్పము నంటియున్న కంటకములవంటివి. వాని నంటక, యచటి సౌరభము ననుభవింపఁగల వారే వివేకులు. రెడ్డిగారి తక్కినగ్రంథ సంపుటములునుగూడ నవిలంబముగ వెలువడి రసికవరుల కరములఁ కైసేయుఁగాతమని యాశించుచున్నాఁడను.

నెలూరు.
విజయదశమి, భావ,
17—10—1934.

దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మ
ప్రధానాంధ్ర పండితుఁడు,
కలాశాల.

శుద్ధిపత్రము

కృతజ్ఞత

పుట.	పద్యము.	పం	తప్పు.	ఒప్పు.
iii		4	స్వగృహమును	స్వభవనమును;
iv		4	దారకమై	ద్వారకమై

నలజారము

iii	2	2	పకృతి	ప్రికృతి
12	31	4	భక్తిశ్రిద్ధలతోడఁ	భక్తిశ్రిద్ధయుఁదొలఁక
13	37	2	గూండు	గూండ్లు
15	48	4	టుదుటుదీర	టుదుటుదీఱ
16	51	1	బిలల	బిల్లల
16	53	4	బొనరుచునుండఁగ	బొనరుచుచుండఁగ
28	106	3	యేమనఁ,దొయ్యలి	యేమనఁదొయ్యలి,
29	115	4	దిజ్ముఖ	దిఙ్ముఖ
33	127	5	గుండాలఁ	గుండానఁ

వనకుమారి

41	2	2	బొరిసొరఁ	బొరిఁజొరఁ
49	35	2	దంటునవనిం	దంటులవనిం
52	47	2	రుధిరమున	రుధిరమును
57	24	4	దేహాస్పొష్టవ	దేహ స్పొష్ఠవ

పుట.	పద్యము.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
61	41	4	మొందదెగ్రిపస్త్రజ	మొందుశర్గజ
64	8	1	జిఱుప్రుంగ్గులు	జిఱుప్రుఃగ్గల
65	11	4	గాయఁగ≡	గావగ≡
77	34	1	నిటుల	నిట్టుల
79	47	2	లగ్గుపట్టు	ముట్టుడివేయ
82	4	4	తిట్టుల	తట్టున
94	21	1	బఱఁగు	బరఁగు
,,	,,	3	నీలనీలద	నీలనీరద
,,	23	3	పుష్పాఃణులుం	పుష్క-రిణులుం
95	26	1	పదపాంను	పదపాంసు
98	41	2	నక్షత్రమున	నక్షత్రముల
101	4	1	లడంచ	లడంప
106	25	4	దెఱను	దెరను
108	36	4	మనోహర,	మనోహర
110	47	3	ఃలీన	ఃలీన
111		4	మేఁగ	మరిగ
111		1	విసినమందు	ఃపినమందు
119	42	4	దుర్ధమం	దుర్దమం
120	43	2	మున్నునేలిన	పూర్వమేలిన

కృషీవలుఁడు

135	నిడుకొన్న	నిడికొన్న
136	వేనీళ్ళు	వేన్నీళ్ళు

పుట.	పద్యము.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
143	32	1	దగును	దగును గాని
144	37	3	బాంధ్యవమున	బాంధవ్యమున
144	39	4	బూరేకుఁ	బూరేకుల్
145	45	4	నురలె	మరలె
146	49	3	నింట్రికి	యింట్రికి
152	77	3	కొదువ	కొదవ
155	92	2	మరుగు	మఱుఁగు
156	99	1	గుచ్చివిడ్డ	గుచ్చిలిడ్డ
158	102	4	ధాన్యంబుటప్పు	ధాన్యంపుటప్పు
159	106	1	పంచాయసతీభా	పంచాయతీసభా
160	111	2	సాంధ్యలక్షి	సాంధ్యలక్ష్మి

జలదాంగన

పుట.	పద్యము.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
166	4	2	ఊఁకులు	ఊకులు
167	11	4	యరుదెంచెనంగ	యరుదెంచెననంగ
168	13	2	నెలకో	నేలొకో
168	16	3	చెప్పింపనాసయేమి	జెప్పింప నాసయేని
169	17	2	సమస్తముఁ	సమస్తవిశ్వముఁ
171	31	4	సెలవుకన్నెకుఁ డార్జించు	సెలవునకుమించి యార్జించు
172	32	4	యకావికలై	వకావకలై
173	37	4	యపూర్వపు	అపూర్వపు
178	64	1	గగనంబులకుం	గగనంబునకుం

పుట.	పద్యము.	పంక్తి	తప్పు.	ఒప్పు.
182	82	1	(ఈసీస పద్యముయొక్క నాలుగు పాదములలోని వలకాల, వలకేల, వలరొమ్ము వలకొప్పు, అను పదములు డాకాల, డాకేల, డారొమ్ము, డాకొప్పు అని అర్థము చేసికొనవలయును. ఈపద్యమును ఈతూరి ముద్రిణమున మార్చివ్రాసెదను.)	
186	99	2	గారుచు	గాలుచు
,,	,,	4	యాత్మవికత్వము	యాత్మవికలత్వము
,,	101	4	కనుల	కలను

యువకస్వప్నము

189	1	1	నాందర్యమ్మగ	సాందర్యమ్మగ
190	7	4	హారముల	హీరముల
191	8	4	గాంతిలుచుండె	కాంతిలుచుండె
193	19	1	దడసిన	దడిసిన
195	32	2	గిరిదాఁక	గిరిదాఁకి
197	46	3	స్యాతంత్ర్యము	స్వాతంత్ర్యము
205	87	1	స్వర్ణవేది	స్వర్ణవేధి
206	92	3	జనింపఁగఁ	జనింపఁగనల్లఁ
206	93	1	మ్రొక్కిమీ	మ్రొక్కియీ

కడపటి వీడుకోలు

214	7	1	తియ్యదనాలకు	తియ్యఁదనాలకు
215	11	1	బారెడు	బారెఁడు

పుట	పద్యము.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
217	20	1	తేఁకులు	తేకులు
219	32	2	గా రింప	గాఱింప
220	34	4	పీఃకల	పీఢికల
224	57	1	కేఁగిఃట్రి	కేఁగుదెంచు
225	59	3	డిఁగ గాఁరఁగ	డిగఁ గాఱఁగ
228	73	4	కీపని	కి వని
228	76	3	గాఁటుక	గాటుక
231	87	1	సంజయొ	సంజయూ
231	89	4	శీతసుధేంద్రజాలికి	శీతసుధైంద్రజాలిక
232	93	4	దీరిక	దీఱిక
234	103	4	లెడను	లెడలు
234	104	3	నూత్మ	మాత్మ
239	128	1	చక్ర.దనాల	చక్రఁదనాల

నలజారమ్మ.

25—7—1917.

బాష్పాంజలి.

ఏ బాలలేనగ వెలమి హృత్కుముదంబు
　　వికసింపఁ జేయు చంద్రికల గుంపు,
ఏ కందు వదనేందు విస్ఫార నాకన్న
　　వెన్నెలపులుఁగులు గన్నవిందు,
ఏ కొమ్మ మవ్వంపు టీక్షణంబులు మేన
　　వర్షించు నమృతంపు వానజాలు,
ఏ పాప ముఱిపెంపుఁ దీపు క్రొంబలుకులు
　　వీనుల కవ్యక్తమైన ముదము,

అట్టి లావణ్యసీను పుణ్యప్రకాను
చిన్ని ప్రాయంబున న్దివిఁ జేరినట్టి
రుక్మసమదేహ చిన్నారి రుక్మిణమ్మ
నాదు చెల్లెలి స్మరియింతు నాదరమున.

జలదమునందుఁ గ్రొమ్మెఱుగు చాడ్పునఁ గన్నులఁ గట్టియంతలో
జెలియల, పోయితే ప్రకృతి జీవనమెంతయు దుష్టమంచు; నీ
కలికి మొగంబు నేటికిని గన్నులఁ గట్టు, నవూనభావనా
విలసితమూర్తివై; ప్రణయవేగము కాలము లెక్క సేయునే?

నినుఁ దలపోసినయంతనె
కనుగొనలను దుఃఖబాష్పకణములు జాఱున్;
మన ప్రేమ లతలఁ గాలం
బను ఖడ్గము గోయఁ జాల దనుజాత, వెసన్.

ఇరువదివత్సరంబులకె యేమనిదెల్పుదుఁజెల్లెలా, వృథా
భరమునఁ గ్రుంగెఁజిత్తము; ప్రభాతమనోహరమయ్యు లోకము
త్కరతిమిరావిలంబగు విధంబునఁదోఁచు; మహింజరించుచే
కరము నసహ్యమయ్యెఁ; జనగాఁదడవేలొకొ స్వర్గభూమికిన్.

ప్రణయసూత్రంపు టురులలోఁ బదిలపఱచి
చేదికో నన్ను దివిసేర శీఘ్రగతిని
చెల్లెలా, యేమిసెప్పుదుఁ జిత్తమిపుడు
చెప్పరానట్టిశూన్యతఁ జెందెనేమొ!

కష్టసుఖవార్ధి కల్లోల కాండములను
ముందువెనుకలు దెలియక మునుఁగ నేను
నంబరాపగా సికతాస్థలంబులందు
నాడరమ్మని పిలిచెదో యమ్మ, నీవు.

విమలసంధ్యామనోజ్ఞ పశ్చిమదిశాంబు
జాక్షిగర్భంబునందు గాంధాంధకార
సంతతులువుట్టె చెల్లెలా, చతురసృష్టి!
చిత్రశల్యంబ యిజ్జగజ్జీవనంబు.

మంజులనందనాంతర సమంచితకల్పలతాకుడుంగ మం
దంజిక లేక రత్నరచితాయతవేదిక విశ్రమించి, గం
గం జరియించు చల్లనగు గాడ్పులుసోక ముదంబునొందుచున్
నంజమనోజ్ఞడధితుల సఖ్యమునెంచెదు రుక్మిణమ్మ, బా
ష్పాంజలితోడనీకుఁ గృతి నంకితమిచ్చితిఁ గొమ్మ ప్రేముడిన్.

ఇట్లు, నీప్రియసోదరుఁడు.

శ్రీ

నలజారమ్మ

శ్రీలలనా దృగంచల వశీకృతుఁడాయెను గృష్ణుఁడంచు రా
ధాలలితాంగి యల్క మెయిఁ దల్పమునం బవళింప "నింత కాం
తాళమ ప్రేయసీ," యనుచుఁ దన్వి కపోలము పుల్కరింపఁగా
హాళిని ముద్దులాడెడు మురాంతకుఁ డోముత భక్తలోకమున్!

చెక్కుల దానధారలకుఁ జిత్తమురంజిలఁ దేఁటి కూటువల్
ద్రొక్కిడిగాఁగ మూఁగఁ నెటుఁదోఁపక పందిరి నల్లియున్న సొం
పెక్కిన చంపకస్తబక మేడ్తెఱఁ ద్రుంచి మిళిందబృందముం
గ్రక్కునఁదోలు విఘ్నపతి కావ్యవిఘాత లతాలవిత్రుఁడై. 2

సరసిజసంభవాస్య నవసారస సారమరందపాన త
త్పరత ముదంబు నొందకయ తద్దయుఁ బాఁడిత చిత్తనీరజో
త్కర మకరంద పానవశతం గడు జొక్కెడు నల్వరాణి నా
దు రసనఁ గొల్వుదీరి రసతుందిలకావ్యము వల్కఁగావుతన్! 3

బాలుఁడనయ్య నీకృపకుఁ బాత్రుఁడనంచుఁ దలంచి పూర్వమేఁ
జాలకృతుల్ రచించితిని సారససంభవురాణి, వాణి, మ
ద్బాలదశా విశేషములు పాయకమున్న రచింతుఁ గాఁపు స
చ్ఛీల పవిత్రమాచరిత, చిందఁగఁగమ్మని పూవుఁదేనియల్. 4

సారకవిత్వసంఘటన చాతురిగల్గుట పూర్వజన్మ సం
స్కారమటంచుఁబల్కెదరు సత్కవివర్యు; లదెట్టులున్న ని
ష్కారణ వత్సలత్వమున సంతతము న్నను బ్రోచినట్టి త్వ
త్కారుణికత్వముం దలఁతుఁ దామరసోద్భవచిత్తహారిణీ! 5

అనిశముఁ బుష్పితద్రుమమునందు వసించియుఁ జీడపుర్వు త
ద్ఘన కుసుమాసవంబునకుఁగా మతిసేయునె పండుటాకులం
దిని మనుఁగాక; షట్పదము తియ్యని తేనెలు గ్రోలి మోదముం
గనుఁ; నిటులేగదా తెలియఁ గాకవి సత్కవి తారతమ్యముల్!

శ్రీసింహపురీ మండల
కాసార మరాళమనఁగఁ గాంతిల్లి రమా
వాసంబయి సతతంబును
వాసి న్గాదూరు మిగుల వర్ధిలుచుండన్. 7

ఖలులను సంస్కరింపఁ దమకమ్మున శిష్టుల రక్ష సేయఁగా,
నిల హరి విగ్రహంబయి రహింపఁగ, నంత వికుంఠవిష్టపం
[illegible]
బలరఁగ దేవత
గల ప్రతిదేవమందిరము కందసమాశ్రిత గోపురంబుగన్. 8

నెలకొని భూసురోత్తములు నీరజ షండపరాగ పూగ సం
కలిత జలప్రపూర్ణమయి క్రాలు జలాశయమందు వేకువన్
సలిలములాడి వేదవిధి సక్కఁగఁదీర్చి విధాతలో యనం
జెలువుగ వేదశాస్త్రములు సెప్పుచునుందురు శిష్యకోటికిన్. 9

జానపదులు గోరు చక్కెఱ బెల్లంబు
నుప్పుమిరపకాయ ప్రాలాది
వస్తు నికర మమ్మ వైశ్యు లాప్రోలను
నర్థనిధులఁగూర్చి యలరుచుంద్రు. 10

కుక్కుట జాలంబు కొక్కొరోయని కూయ
నీల్గుచు మూల్గుచు నిదుర లేచి,
యతివల కౌఁగిళ్ళ నల్లన సడలించి
తల్పంబులన్ డిగి తడవికొనుచుఁ,
బడకటిండ్లను వీడి తడుపుఁబాతయుఁజేతి
కఱ్ఱయుఁగైకొని కదురయమునఁ
బెరుపచ్చలుచూడఁ బసులను గాపాడ
మడవలుగట్టంగ మడులదున్న

నెండవాన లనాక యుద్దండలీలఁ
బ్రొద్దువొడిచిన దాదిగాఁ బ్రొద్దుగ్రుంకు
వఱకుఁ బొలములఁ గష్టించి వచ్చుచుందు
రప్పరంబున యువకులౌ హాలికవరులు. 11

పైరులుఁబంటలుంగలిగి పంటవలంతికిఁ బచ్చతాల బం
గారపుఁ గొప్ప బిళ్ళలనఁగాఁ జెలువొప్పును నప్పరంపు ము
క్కారుబు పండుచేలు, మును గాఁపులొసంగిన యప్పుదీర్ప న
ద్ధారుణి ధాన్యరాసులను దాఁచిన గాములనంగ మీఱుచున్.

ప్రోలికి దక్షిణంపుదిశఁ బుష్కరపుష్కలమై, ప్రకంపనాం
దోళిత వీచికానికర తుందిలమై, కలహంసచక్రమీ
నాలయమై, విశుద్ధసలిలాశయమై తనరుం దటాక ము
త్తాల తటావృతంబునంబు తగ్గక నీరు నిదాఘకాలమేన్. 13

చెఱకుగానుగలను జిందిన రసబిందు
లాన నీఁగలు ఝుమ్మురంచుమూఁగఁ;
జెఱకుఁబిప్పినిమేసి చెలువాఱు నెలపెయ్య
దాటులు బీళ్ళకుఁ దరలుచుండ ;
నెదురుమోసులు తుంగ కుదురులు తెగమెక్కి
యూరపందులబారు గేరితిరుగ ;
గళమునందున వ్రేలు గంటలుమ్రోయంగ
మేఁకమందలు పచ్చ మేఁతకేగఁ

బనికిఁగొఱగాని సోమరి పడుచువాండ్రు
దిరుగుచుండఁగ బాజారు తెరువులందుఁ,
బల్లెటూరి మిటారులు పణ్యవీథి
చేరమాడఁగ సవీఁడు దోరమలరు. 14

ఆపురమందునఁ గాఁపుల
కాఁపురములు పెక్కుగలవు కంజాలయకుం
గాఁపురములు, నతిథులకుఁ
దాపురమైనట్టి యన్నదానపుటిక్కల్. 15

అవ్వీటి కాఁపు మేటులందు. 16

కొలిచిన మూరకెక్కుడగుగొప్పయురంబును, మాంసలంబులై
మెలికలుకొన్న బాహువులు, మిట్టనొసల్, రుదురాకవన్నె చె
న్నొలసెడు మేనినిగ్గుగల యొక్కఁడు వెంకటరెడ్డినాఁగఁ బే
ర్వొలసెను గష్టజీవియయి పెద్దలనాఁటి ధనంబు లొప్పఁగన్.

వాయురోగంబునందాను బాల్యమందు
వనర, నతనికి జనయిత్రి పసపుఁజేత
నుదుటఁ గాల్చిన మచ్చసొంపొదవుచుండు
నిటలలోచను మూఁడవ నేత్రమనఁగ. 18

చెరువునీటనుమున్గఁ జేవురించెనెగాని
పెన్నెరి విప్పిన వెన్నుదాటు;
స్ఫోటకచిహ్నాలు వాటిల్లినేగాని
మొలకనవ్వులుగుల్కు ముద్దుమోము;

కావడిమోఁతలఁ గాయగాచెనెగాని
భుజపాళి యుబ్బి సొంపులుఘటించుఁ;
జదువురాకుండుటఁ గొదుకుమాటలెకాని
చతురత సుంతైన సందువోదు;
మడవకట్టుగాండ్రి మడవవ్యాజ్యములలోఁ
దనదె పెద్దగొంతు దనరుచుండు;
సేద్యమందు వళవు సెప్పఁజాలిన మేటి;
పట్టువిడుపుదెలియు దిట్ట యతఁడు. 19

పెరుమారెడ్డి సువంశమందుఁగలిగెం బెంపార నొక్కర్తె మున్
సిరివారాన్నిధి నుద్భవించినటులన్ శృంగారపుందీవియో,
షరసంబౌ నవనీత విగ్రహమొ నా జానొప్పు నక్కన్యకన్
షారువొప్పారఁగఁ బెండ్లియాడె హాలికుం డానందనిర్మగ్నుఁడై.

నలజారమ్మ యనంగను
సలలితమౌపేరుగల్గి సారసముఖి, కాఁ
పుల పూఁబోణులఁ దానొక
తలమానికమటులఁ దనరెఁ దలమా పొగడన్! 20

నిమ్మపండువంటి నెమ్మేని జిగితోడఁ
గురుల నీలిపసలు గునిసియాడ,
గంగ యముననీరు గలిసిపారినరీతిఁ
జెలియసోయగంబు చెలువుమీఱె. 22

కన్నుఁదమ్ములు పెద్దవేగాని, కొనలఁ
బచ్చవొడిచిన సోగలు పరిఢవిల్లఁ
గాంచువారికి మఱియింతగాఁగ, జిగులఁ
గ్రుమ్మరించుచుఁ గందోయి కులుకులెసఁగు. 23

సందిటఁ బచ్చలబాజీ
బందులపస నొసఁగుచుండుఁ బచ్చవొడుపుఁ బూ
వుందీసల యందము లా
కుందరదన బాహులతలకుం దొడవులనఁ. 24

పూవుఁగొమ్మల నెలదేంట్లు మూఁగి జుమ్మ
జుమ్మరంచని రవళించు జోకదోఁపఁ
గాంత మణిబంధయుగమునఁ గాంతిగొల్పు
జిలుఁగు నీలాలగాజులు నులివులొలయ. 25

నల్లబూసల పేరులో నాణెమైన
గిన్నెబొట్టు, కడానివంకీలు, మట్టె,
లంచుకమ్మలు, ముక్కెర యందమెసఁగుఁ
గలికినెమ్మని నిగ్గుల చెలిమి కలిమి. 26

దైవభక్తిగల్గి దైవాలు నాసతి
పతియె దైవమంచుఁ బ్రణుతిసల్పఁ,
దొలసి పూజసేయు దురితకార్యంబులఁ
జిత్తమందుఁ జింతసేయ దెపుడు. 27

ఇంటికి నమ్మ, భిక్షు మని యెవ్వరువచ్చినఁ బొమ్మపొమ్మ నీ
వంటిరుచాలమంది యని వాదులుసల్పక వడ్లొ, బియ్యమో
వంటకమో తగుంగొలఁది వచ్చినయర్థుల కిచ్చి పంపు వా
ల్గంటి ప్రమోదచిత్తయయి, కల్గినదిద్దియె యంచుఁ జెప్పుచున్.

ఇరుగులనున్నవారి తగువెయ్యది యేమనితీర్పనేగదా
పరమపతివ్రతామణి ప్రభాతమునందున గేహకృత్యముల్
సరగునఁదీర్చి రాట్నమును సజ్జనితిప్పుచు వడ్కుచుండు సుం
దర బిసనాళ తంతువు లనందగు సన్నని నూలుపోగులన్.

పరపురుషాస్యముం గనినఁ బద్మవిలోచన మోమువాంచుఁ;దొం
దరపనిలేకయున్న నిలుఁ దా విడనాడదు; పోదు మాటికిం
బరగృహ పణ్యవీథులకు; బాధులఁజూచినఁ దల్లిదండ్రులం
గరమనురక్తిఁ గాంచినటుగా మరియాదలు సల్పుఁ బ్రీతిగన్.

పతి చిత్తవృత్తిఁ గనుఁగొని
సతతము నతఁడాజ్ఞయిచ్చు చాడ్పున వ్యతిరే
కతలేక కార్యముల నా
సతి సేయుచునుండు భక్తి శ్రద్ధలతోడన్. 31

ఈరీతిఁ గొంతకాలము
సేరిక మిథునంబు ముదము సంధిల్లఁగ సం
సారము సేయుచునుండెను
దూరీకృత దురితముగ నధోక్షజుభక్తిన్. 32

పొలమున కేగియున్న పతి భోజనకార్యము దీర్చరాక యు
న్న, లలనయింటరాట్నము ఘనంబుగఁద్రిప్పుచుఁజూరునందుఁగి
ల్కిలమనిపల్కు పిచ్చుకల క్రీడలుసూచుచునుండ నంతలో
వెలుపలనుండి పిల్లలకు వేగమ మేఁతలు దెచ్చె తల్లియున్.33

తల్లినిజూచి పిల్లలు ముదంబునఁ గంధరముల్ నిగుడ్చి సొం
పుల్లసిలంగఁ జంచువుల నొండొరు మీఱఁగఁజాఁపి యేపునం
గిల్లని తల్లియున్నదెసఁ గ్రిక్కిఱియం, గలవింక మంత న
ల్లల్లన మేఁతవెట్ట నది యంతయుఁగాంచుచునుండెఁగాంతయున్.

అంతరంగంబున వింతవోడమ నయ్యలికుంతల యీరీతిఁ
జింతించు:

ఔరా! సృష్టివిచిత్రిమెన్నఁదరమా? యంభోజగర్భుండు సొం
పారం బిట్టకునైన నిట్టి వలపత్యాంతంబుఁ గల్పించి సం
సారాంభోధితరంగ డోలికల నూఁచంగల్గె నీ లోకమున్;
ఈరీతిన్ విధిసేయకున్ననగునే యెందైన సంసారముల్. 36

ఱెక్కలు వచ్చినంతనె తఱిఁగని పాడఱ వీడి నీడ మే
దిక్కున నేకుజంబులనో తేఁకువ గూండ్లు రచించి తల్లియున్
మక్కువ లేకయుండు కసుమాలపుఁ బిల్లలమీఁదఁ బక్షికీ
మక్కువయున్నదే! యికను మానవులన్వలపుంట దొడ్డయే?

పిట్టలకైనఁగాని యిటు పిల్లలఁజూచినయాత నుల్లమం
దెట్టులనుండునో మమతయెవ్వరికైనను జెప్పశక్యమే?
కట్టిడిగాఁడె బ్రహ్మయటు కౌతుకయుక్తులఁ జేసిపక్షులన్
దిట్టతనాన నన్నుఁ గడుదీనత సృక్కఁగఁ జేసె నక్కటా! 38

మునుబుడబుక్కవానికిని మోదమునన్ జరిచీరయీయ నా
కనువుగవెంకితావెతున యాత్రముసంఘటియించి యిచ్చెనా
యనఘుఁడ; దేమొకాని యటులైనను నొక్కయపత్యమింతకుం
బనవుకెకానికల్గమగ! ప్రాగ్భవ దుష్కృత మెంతగాఢమో? 39

నాసరి వారిజాక్షులు మనంబున సంతసముప్పతిల్ల వి
శ్వాసమునం దనూజులను జక్కలిగిఁతలు వెట్టి పాద వి
న్యాసవిలాసముం గనుచు నాననచుంబన మాచరించుచున్
వాసరముల్ తమింగడుప నాకిటు వంజతనంబు చెల్లునే? 40

పూర్వం బెట్టియఘంబు సల్పితినో? యేపుణ్యాత్మ సంఘంబులన్
గర్వాంధంబునఁ గష్టవెట్టితినో? యేకళ్యాణి సత్పుత్రి నే
సర్వాంగంబుఁ గఠోరశస్త్రికలచే స్రగ్గించినానో? ననుం
బర్వెం దద్వృజినావళుల్ కటకటా! వంధ్యాత్వమూలంబునన్

కలుగునో కల్గఁడో సుతుఁడు గన్నులకామెతగాఁగ; పాలడాల్
గులికెడు లేఁతబుగ్గలను గూరిమి ముద్దిడు భాగ్యమబ్బదో?
యిల సుతహీనయైన సతి కేమిసుఖంబగు? భోగభాగ్యముల్
బలిసియు వ్యర్థమౌఁగద, సుధాకరహీన నిశా విధంబుగన్. 42

అనియిటులఁదలపోయుచు దుఃఖాక్రాంతమానసయై.

లలితపుఁ బద్మపత్రి ముకుళంబులనుండి స్రవించు తేనెకా ల్వలవలె బాష్పపూరములు పద్మదళాక్షి దృగంచలంబులం దోలఁకి పయోధరాగ్రములతో నెకసక్కెములాడుభంగి, న ప్పోలఁతుక వెక్కెమేడ్చె నిజపూర్వకృతాఘనిదాఘతప్తయై.

అంతఁ బొలంబెల్లఁ గలియంగ్రుమ్మరి యుస్సురనుచు నా హాలికుండు. 45

పటు సూర్యాతప సంహతి
నిటలంబున ఘర్మబిందునికరము లొలయం
దటుకునఁ జని యింటికిఁ బ్రి
స్ఫుట దుఃఖవివర్ణవదన సుదతినిగాంచెన్. 46

కాంచి, విషాదము పెనఁగొనఁ
జంచన్నవ పల్లవాంగి చక్కెరగి, యో
పంచాననమధ్యా, యీ
సంచున శోకింపనేల? సదయతఁ జెపుమా. 47

ఇరుగుపొరుగు గరిత లెవరైన నీతోడఁ
దగవు పెట్టికొనిరొ? తల్లిదండ్రు
లేమితిట్టినారొ? లేమరో, సెప్పుమ
హృదయమందుఁ గుందు టుడుగుదీర. 48

విరిసిన తమ్మిఁ దేఁటిజత వేడ్కమరందములాని యొక్కఁడై
నరసము గ్రక్కెనోయనఁగ నాతిరో,కన్నులబాష్పపూరముల్
పొరలఁగనేల? కేలను గపోలము నూనఁగనేల? బేలవో?
చిరుతవా? చెప్పరాదా? యని చింతదొలంకఁగ భర్తయత్తఱిన్

అన; విని కాంచనాంగియు దృగంచలకాంతి విషాదతప్తమై
కణికలు గట్టెనోయనఁగఁ గజ్జలసమ్మిళితాశ్రుబిందువుల్
గునియుచుఁ గన్నులందొరఁగ గోటనుమీటుచు, దంతదీధితుల్
కనదధరోష్ఠరాగమును గప్ప వచించె విపంచికాధ్వనిన్. 50

పిట్టలకైన సంతసముపేర్చును బిల్లలఁగూడియుంట; నా
కట్టిడి బ్రహ్మయేలొకొ సుఖంబులు సంపదలిచ్చి యొక్కనిం
బట్టిని గల్గఁజేయఁడు? ప్రపంచము నందిఁక నిట్టిజీవితం
బెట్టులఁబుచ్చనౌను; హృదయేశ్వర,యీశ్వరమాయయెట్టిదో!
అనవిని,భర్తయిట్టులను: నంబుజనేత్రరో, యీశ్వరున్ వృథా
పనవుచు దూఱనేల?; మనపాపము కొండలమీఱ నూరకే
వనరిన నేమిసేయఁగల వారము? పారము ముట్టకుండునే
మనదగుకోర్కె? వృద్ధులమె?మానుము శోకము మానినీమణీ.

అనియిటు భార్యను హాలికుఁడు
చనవునఁదాగుస్తరించి సంతోషమునన్
మునుపటివలె సంసారం
బొనరుచునుండఁగ దైవయోగముచేతన్. 53

నెలమః చిరచిక్కెను,
బులుసుల చ్చగలి సంగ గతులయం
లంతకుఁ జెక్కుల
లకొ ము; లులుజెరసెను జమనె. 54
చనుమొనలు నలువాఱెను;
మినమినవిడి లసె మ్మ కతావి:
దనరెను జట్టుము లరుచియుఁ
నువున ్రమ గాను తరుణికి .55
ఇటుల నాబోటి దుర్భరగర్భలాలసమైయుండ నొక్కనాఁడు
కాలశాక్తేయుఁ డూధికాకాళి కధిక
భ కఁ జ తగరును బలిగనీయఁ
గ్రొత్తనెత్తుటిధారలు గురిసెననఁగఁ
జేవురించెను దిక్కులు చెలువుమీఱి. 57
పండి యఱ్ఱులువంచు పైరుజొంపములకు
జాఱువాపూఁతలు గీలుకొల్పి,
కన్నెపయ్యెర కలఁ గదలుచుదోఁగాడు
జలదబాలల కెఱ కలప మలఁది
కుజకోటరంబులఁ గూర్కెడు పెనుగడ్డ
గూబల మాంద్యంబుఁ గొల్లగొట్టి,
యొండరాపిళ్ళకు నెరియు గ్రొన్ననలకుఁ
బూర్వభాగంబును బొదలఁజేసి,

ఆలమందలఁగదలించి, హాళికులకుఁ
బనులు చాలింపఁ గనుసన్నఁబరఁగఁ దెలిపి
భర్తలనుగూడ సత్కాంతభామినులకుఁ
గొలిపి, రజనీముఖంబునఁ గొఱలె నినుఁడు. 58

సాంధ్యరాగంబు వృక్షాగ్రశాఖలందు
నలమికొనినంత వహ్నికీలలుగ నెంచి
పక్షులెల్లను గూయుచుఁ బఱచుచుండెఁ
గాలిపోయెను గూళ్ళంచుఁ గడురయమున. 59

తార లుల్లసిల్లె; జారుల మనములు
కలువలట్లు కాంతి గడలుకొనియెఁ
జక్రవాకకాంత స్వాంతంబుపోలికఁ
దమ్మి మోముమోడ్చె నమ్మలించి. 60

అభ్రకేదారమునఁ జంద్రుఁడనెడు గోప
బాలకుం డుడుగణమను పసినిమేపు
చుండు సోయగ మత్తఱినొప్పె; నటులఁ
గాక, చిహ్నమౌ గొంగడి గలుగుటెట్లు? 61

హంసబాలిక లంబు విహారలీల
నంబరాపగ తరగల నాటలాడఁ,
గంపితంబయి యంభోజకాండరజము
లలమికొనెనన వెన్నెల లలరె మింట. 62

అంత నాకాంత భర్తకు నన్నమునిడి
చంద్రికామోహనంబై శయ్యఁ
పవళింపఁగ మంచము బయట
నడుగువెట్టుట యామడ యట్లుఁగాఁగ. 64

పతియు భుజించివచ్చి ' సతి, పండువెన్నెల గోవ యూవులఁ
సతతము జొన్న చేలఁబడి సర్వము నాశము చేసెనంట ; యా
వితమును నేఁటిరాత్రిఁగని వేకువవత్తు'నటన్న భర్త, యా
సతియిటు పల్కె-'నాథ, మదిసంధిలెఁ గోర్కె-యొకండు తెల్పెదన్

ఊఁచబియ్యముమీఁద నాకూహ వొడమెఁ,
దిరిగివచ్చెడు నప్పుడు తెమ్ము జొన్న
కంకు లొకపది'యని చెప్పఁ గలికి, హాలికుఁ
డట్లనే యని తలయూఁచి యరిగెనపుడు. 65

పొలఁతి యొకింతసేపు కనుమోడ్చి,స్వప్నము రాఁగ లేచి యీ
కల ఫలమేమొ? మట్టియలు ఘల్లని వీడెను, క్రొత్తచీర నా
తలపయిఁ గప్పినట్లుపడె, దారుణవహ్ని శిఖాముఖంబునం
బలువురు దండసంభృతులు బల్మి ననుంబడఁ ద్రోచిరుగ్రులై.

సారసగంధి యిప్పగిది స్వప్నవిధంబును జింతచేసి 'యో
సారససంభవాది సురసత్తమవందిత పాదపద్మ, ని
ష్కారకృపాపరా, పతికి బాధయొకింతయు నెప్పుడేనియుం
గూరక యుండుఁగాత!'మని కూర్మిఁదలంచె రమామనోహరున్.

మాటికి స్వప్నసంగతులు మానసవీథిఁగలంచఁ గాఁపు సీ
మాటి భయార్తచిత్తయయి మంచము గేహమునందువైచి, దీ
గూటను దీపమున్నిలిపి కూర్కెనొకించుక, యంత శ్రావ్యమై
వాటిలెఁ గిల్కిలారవము పక్షికులాయములందుఁ బెల్లుగన్.

కొక్కొరోయని కూసెఁ గుక్కుట నికరంబు
ఱెక్కలు దట్టించి నిక్కినిక్కి,
చెఱువునీటికిఁబోవు చేడెల యందెల
ఘల్ఘల్లురావము గడలుకొనియెఁ,
పైరుచేలకు నేగు సైరిక ప్రకరంబు
లొండొరుఁ బిల్చు పెన్నులివు లొప్పె,
గొఱ్ఱెమందలలోన గొల్లల పిల్లన
గ్రోవిసంగీతంబు కొమరుమీఱె,

లేఁగదూడలు పల్పులు లాగికొనుచు
నఱ్ఱులెత్తుచుఁదోఁకలు జఱ్ఱకొట్టి
యంభరావంబుసల్పుచు నాలమందఁ
బాల కఱచుచునుండె నిబ్బరముఁగాఁగ. 69

కాముకేళుల నిశియెల్లఁ గడపి యొడలు
మఱచి నిదురించు యువతుల మందలింపఁ
జూరుసందులనుండి బంగారుసూదు
లవలె వ్యాపించె నరుణాంశులవము లిండ్ల. 70

ప్రకృతిచైతన్య భావమువాపినట్టి
సంతమసమును హరియింప సమయమైద్యోఁ
డలరుపాదద సిందూర గుళిక వైచె
ననఁగ నుదయించె రవిబింబ మరుణదీప్తి. 71

పడకలనుండి లేచి చలివాయఁగఁ జీరలుగప్పి, చేతులం
దిడికొని పేఁడచేటలను, ‘ హే ’ యని బఱ్ఱె నదల్చి నాఁడియా
కడియని మొత్తఁబర్విడుచుఁ గాఁపులపిల్లలు బఱ్ఱెతండముల్
వడిఁజను వీథులందు నటువచ్చుచుఁ బోవుచునుండిర త్తఱిన్.

దుర్భరంబగు గర్భంబుతోన నపుడు
కదలఁజాలక కదలుచుఁ గాఁపువెలఁది
ప్రాఁచిపనుతల్లిఁ దీరిచి బఱ్ఱెదూడ
వదలి పాల్పిండె గంకణక్వణన మొలయ. 73

అంత వెడవెడ నొప్పులు గానిపించుటయు, గర్భవేదనగాఁ దలంచి, నలజారమ్మ తన తల్లినిం బిలువనంప నాకెయు మంత్రసానిం బిలిచికొని కూఁతురుం జూడవచ్చె. ఇట్లుండ మాదిగ యొకండు, తన జొన్నచేనిలోఁ గంకులు విఱిచియుండుటఁ గన్గొని చేని ప్రక్కన యాలమేపు మాలపిల్లల విచారించి, వెంకటరెడ్డి గోసెనని తెలిసికొని, యిజారుదారుఁడును నలజారమ్మ తండ్రి యునగు పెంచలరెడ్డిఁ జేరి యిట్లని విన్నవించుకొనియె: 74

ఎన్నఁడెఱుఁగని మీ యల్లుఁడేమొకాని
నిన్నపొద్దునవచ్చి మా జొన్నమడికిఁ,
బెద్దకంకులు బుట్టెఱుపిఱిచెనఁట!
కంచెయే చేనుమేసినఁ గలదెదిక్కు? 75

పిల్లలు పెండ్లము నేనును
నిల్లనకయు వాకిలనక యేఁగి మడులలోఁ
బెల్లుగఁ గష్టము చేసియుఁ
జెలించఁగలేము శిసు జేజే! సామీ. 76

మీరే తల్లులుదండ్రులు
మీరే బంధుగులుమాకు, మీసలవన మా
వారలు పిల్లాపిసుగులు
గారాబముతోడఁ బ్రతుకఁగలిగితి మయ్యా. 77

మీరు పెంచినమొలకను మీరె గోట
వ్రక్కలించిన మాకేది దిక్కు తండ్రి?
కడుపులోపలి యంబలి గదలకుండఁ
సాఁకుచుండిరి మీతాత సాలినుండి. 78

పెంచలరెడ్డిమ, దణ్ణము,
కొంచెము మనసుంచి మాదుగోడు డుపుమి ; మీ
పంచల నుండుముగద ; ర
క్షించినఁ గష్టంబులిడినఁ గీరితిమీదే . 79

అంత నిజాముదారుఁడు కరుణామయహృదయుఁడై; 80
ఇవ్విధి జాలివుట్ట వచియించిన మాదిగవానిఁ జూచి యీ
సవ్వడి యల్లునిం బిలిచి చక్కవిచారణ చేసి, యింక నీ
కెవ్విధమైన కష్టము రహింపకయుండెడు నట్లొనర్తు, నీ
విప్పగ మాని పొమ్మ, మడి కేఁగుము యన్న వినమ్రశీర్షుఁడై. 81
దండము దేవరా, నలవదాతలు కాఁపులు; బుద్ధి బుద్ధి; మీ
యండలఁ గాక మా కడుపు టంగద దీరునె? గోవయాల రా
కుండగఁ జేయుమయ్య, యవియుక్కనఁ గంకులు మేసిపోవు; నా
దండుగ నోర్వలేము; దయదప్పక మమ్ములఁ జూడు రెడ్డిమా. 82

ఇటుల శ్వపచుండు వచియించి యేఁగినంత
శోకసంతప్తచిత్తుఁడై స్రుక్కి రెడ్డి
గోడమోపునఁ గూర్చుండి కొంతసేపు
మనమునం దిటు తలపోసె మాన్యుఁడగుట: 83

మాలమాదిగవారల మందమతులఁ
గష్టపెట్టిన మనకేమి గలుగు సుఖము?
సర్వజనులను బాలించు జగదధీశుఁ
డరయుచుండఁడె సకలాంతరాత్మ యగుచు. 84

ఇప్పుడైనను రేపైన నెప్పుడైన
ననుభవింపక తీరునే యఖిలకర్మ
ఫలము? లటుగాన జనులకు భద్రమగును
న్యాయ్య మార్గంబుఁ దప్పక నడచుకొనుట. 85

సుతుఁడైన మాతయైనను
సతియైనను నల్లుఁడైన సత్యంబునకున్
వ్యతిరేకత వర్తించిన
మతిమంతులు వారి పొత్తుమానుదురు ధరన్. 86

పెంచెలరెడ్డి యల్లుఁడఁట! పెంపజి మాదిగ జొన్నచేనిలోఁ
గొంచెపు బుద్ధిఁగంకులను గోసినవాఁడఁట! యంచు నూరివా
రెంచరె? దుర్యశంబు నిపు డెవ్విధిఁ బోకడవెట్టనౌను; నే
మంచితనంబుఁబూన నిఁక మానముదక్కునె? కీర్తినిల్చునే?
అల్లుఁడటంచు నాతఁడు దయామతి మన్ననచేసెఁ, గాక తాఁ
బెల్లుగశిక్షసేయఁడె? విభేదము లెంతురె యోగ్యులంచు న
న్నెల్లరుఁ దూలనాడరె? యహీనయశంబెటు వీడనౌను? నా
కెల్లవిధంబులన్ విధిగనేర్పడె నాతని శిక్షసేయఁగన్. 88

నలజారమ్మను గర్భిణిఁ
దలపోసిన నామనంబు తద్దయు నీరౌ;
తెలుపక పతికృత్యము నే
మెలకువఁ బ్రశ్నింతు మున్న మించుంబోణిన్. 89

అనియిటు లేవఁబోవు సమయంబున నంబుజనేత్ర యొర్తు వ
చ్చి నయముమీఱఁ జెప్పె నొకచిన్నినిసుంగు జనించె నిప్డు కూఁ
తునకు నటంచు; నంత నెదఁ దోరము సంతసముప్పతిల్ల వే
చని పురిటింటిలోఁ గనియె సారసనేత్రను, జిన్నిపాపనున్. 90

నలజారమ్మయుఁ దండ్రిఁగాంచి మది నానందమ్ము దైవాఱ వె
ల్వెలఁగ్రొన్నిగ్గులుకన్నుఁదమ్ములొలయన్వీక్షించి యోతండ్రియా
జలజాతాక్షు కృపావిశేషమున మత్సర్వాఘము ల్గాలి న
వ్యలతాతన్వి యొకర్తు గల్గెఁ గనుమా వాత్సల్యమేపారఁగన్.

అని యిటులూరకున్న సుత నల్లనఁగాంచి వచించుఁ దండ్రి యో
తనయరో, బంధువర్గము ముదంబును బొందగఁ గందునొర్తు నా
వనజభవుండొసంగె; మును భక్తినొనర్చిన నోము లియ్యెడం
దనియఁగ రూపముం బడసి ధాత్రి జనించెనుగాక యన్యమే?

నామది నొక్క సందియము నాటెను; బాటిగ దానిఁ బుచ్చ స
త్యామల నీతివాక్యముల నమ్మ, వచింపుము యుత్తరంబుగన్;
ధీమహితుండయేని యొకతీరునఁ జిత్తము తత్తఱింపఁ దా
నేమియుఁ జేయఁజాలఁడు, మఱెవ్వరు యోజన సెప్పనంతకున్

చౌర్యము నీచకృత్యమని, శాస్త్రవిరుద్ధమటం చెఱింగియున్
మర్యశమొప్ప సల్పు నతిదుష్టున కెమ్మెయి శిక్ష సేయఁగా
నార్యులకు న్మదంబగును న్యాయము సెప్పు; మిజారుదారు దు
ష్కార్యనియుక్తచిత్తులను గాఱియ వెట్టక వీడవచ్చునే? 94

అని జనకుండు వల్క, వినయంబునఁ బుత్రి వచించు నాయనా,
మనము తురుష్కభూపతుల మాట లతిక్రమణంబు సేయఁగాఁ
జనదు; తదీయధర్మములె శాస్త్రములట్లు దలంచి శిక్షలం
బొనరుప శ్రేయమౌను; దలపోయుము వేఱువిధంబుగల్గినన్.95

యువనుల న్యాయముఁ దలఁప నారటఁగూరును జిత్తమందుఁ బ్రే
మవిలసనంబు శూన్య; మొకమానిసిచౌర్యముసల్పఁ గోర్తయే
దవిలిన శిక్షయంచుఁ బ్రథితంబుగఁ జాటును; పూర్వభూభుజుల్
సవురుగ నిట్టిశాసనముల న్రచియించిరె క్రూరచిత్తులై ? 96

అని యీరీతిగఁ బల్కెడు
తనయును దిలకించి తండ్రి ధర్మంబునకుం
దనవార లూరివారని
చను నే భేదంబు? నోడువు సత్యంబనఁగన్. 97

సరసిజబాంధవుండు కరజాలము లోకమునందు భేదముం
బూరయక సర్వవస్తువులఁ బూర్ణముగాఁ బ్రసరింపఁజేయు న
ప్పురుసున న్యాయదాత తమవారలువారను భేదబుద్ధి యొం
దరయక ధర్మరక్షణ నయంబుగఁ జేయఁదొలంగు నిందయున్
మును రక్షోహృతయైన సీతను సతీమోహంబునన్ రామచం
ద్రన రేంద్రుండు గ్రహించె నంచు బలునింద ల్వల్కఁ బౌరుల్ధరా
జను గాంతారనివాసినిన్ సలుపఁడే శంకింప కారాముఁడున్ ;
మనవారల్పెఱవారలంచు సుజనుల్ న్యాయంబువోఁజూతురే?
మును గౌరవ్యులు ద్రౌపదింగినుకమై భూపాలసంఘంబు మూఁ
గిన పేరోలగమందుఁ జీరలొలువం గిడ్పాటు వీక్షించుచున్
ఘనులౌ పాండవులుండరే వెడఁగులై న్యాయైక బద్ధాత్ములై,
జనకా, కూడవు పక్షపాతవిధముల్ సత్యంబుఁ బాలించుచో.

అని తనుజాత వల్క విని యారట దోఁపముగూరఁ గన్నులం
జినుకఁగ బాష్పతోయములు చెప్పెడిదేమియు లేక దీనతన్
జనకుఁడు వెచ్చనూర్పుచు వనారిలుచుండఁగఁ జూచి కూఁతుకి
వనటకు హేతువేమి యని వందురుతండ్రిని బ్రశ్న చేయఁగన్.

అక్కట! యిట్టివార్త నెటులాడుదు? నాడక పోవరాదు; నే
నక్కటికంబుమానియెటులాత్మజభర్తనుజంప నేర్తు;సం[లేచుఁగై
చొక్కెడఁ గూఁతుఁజూచు; మఱియొక్కెడ మోమునువాంచు
పెక్కనవానిపోల్కనటు లేఁగును వచ్చును, నేడ్చుఁ బెల్లుగన్. 102

తనయా, యంచను, నేమియున్న వినుమా ధర్మంబనున్, ఏమినా
నిను నెవ్వారలు పిల్చిరంచుఁ గినియున్, నీవే గదా యన్న ప
మను; దండ్రీ, యిది యేమి వెఱ్ఱి యనఁగా హాయంచు నవ్వుంగడున్
ఘనశోకావిలచిత్తుఁడై శిరము వీఁకం దాకుఁ బెన్భిత్తికిన్. 103

మాటికి జొన్నకంకులన, మాదిగవాఁడన, గొర్రవేత ము
మ్మాటికిఁ దప్పునేయున, క్షమాపణ లేదన, నౌను గాదనం,
బాటిలె దుఃఖమెట్లు విడఁబాటగు నంచనఁ దండ్రి, భీతి న
ప్పాటలగంధి డెందము గభాలన గంటకితాంగవల్లియై. 104

చేతఁ బొత్తుల నిదురించుచున్న చిన్నపాప మంచం
బున జాఱుటయైనఁ దెలిసికొనక, తండ్రినిం బరికించి, నాయనా, మాదిగవాఁడెవండు? జొన్నకంకు లెక్కడివి?, కొర్రవేత యేమి? యని ప్రశ్నించుచుండు నంత, వెంకటరెడ్డియు జొన్న

కంకులు దుప్పటియందుఁ గట్టి భుజముపై వైచికొని యిలుసేరి,
భార్య ప్రసవించుటవిని సంతోషించుచుఁ బురిటింటిలోనికి
వచ్చె. 105

వచ్చినభర్తమూఁపుపయిఁ బట్టుగ మూటెఁడు కంకులుంట నీ
తెచ్చిన కంకులెచ్చటివి ? తెచ్చితివో మన చేనినుండి, లే
కెచ్చటనుండి తెచ్చితివి? యేమనఁ, దొయ్యలి వెల్లబోయి రా
పచ్చ పడంగఁజిత్తమున నచ్చటఁ గంకులువోసి భర్తయున్.

జొన్నపాదు సేయు చిన్నలఁ బొమలఁ
దోలితోలి కొంతసోలి, రాత్రి
నిదురవోయి లేచి నిదురమత్తున మాది
గ చినవాని చేని కంచెదాటి. 107

నేనటు కంకులు గోయఁగ
మానసమునఁ దట్టెనదియు మాదిగచేనం
చోనలినాక్షిరో, యంతట
మానితిఁ గంకులను విఱువ; మడిపిడి వెసన్ 108

వచ్చితి; నని చెప్పుచు నేఁ
దెచ్చిన కంకులను జూడు తెల్లగ ముత్యా
లచ్చొత్తినట్లు సొంపగు;
గిచ్చినఁ బాల్గారుననుచుఁ గెలన నిలువఁగన్. 109

అంతఁ బెంచలరెడ్డి యిట్లనియె: 110

గొప్పవారికైనఁ జొప్పడుఁ బొరపాటు
ఇదియె తప్పుగాఁగ నెంచఁదగదు ;
బుదిదెలిసి యెవఁడు నొనరుచుఁ జౌర్యంబు
నట్టివాఁడ శిక్షకర్హుఁ డిలను. 111

అని జనకుండు వల్క సుత న్యాయపురీతి వచించుఁ దండ్రి, నీ
వనుఁనుడికారమెంతయు నయంబె? యశంబె? వెలుంగునిష్ఫకల్
గనకయత్రొక్కినం బదము గాలకయుండునె? ధర్మమార్గమున్
మనమె తొలంగినం బరులు మాన్యతఁ జూతురె? నిందదప్పునే?

ఇటులఁ బల్కుచు నలజారమ్మ, భర్తనువిలోకించి, 113
విను హృదయేశ, నాపలుకు వీరుల వంశమునందుఁ బుట్టియా
దినమున నిట్టి దుర్యశము దెచ్చిన యల్లుని శిక్షసేయకే
తనయునుజూచి యేమొ నిజధర్మము పెంచలరెడ్డి దప్పినం
చను నపకీర్తిరాని విధి యారసి యట్లుచరింపఁబొంపగున్. 114

సతము శరీరమంచుఁ బెలుచం దలపోయుటెకాని, వృంత సం
చ్యుతకుసుమంబురీతి నెటనో యొకచోటను, నేఁడో రేపో, యె
వ్వితమున నైన నేలఁబడు; విశ్వమునందు యశంబె నిత్యమై
పతి విలసిల్లు దిఙ్ముఖవిభాసితమై సుజనప్రపూజ్యమై. 115

నలజారమ్మయు నిట్లని
తళుకుల కడగంటి చూపు తనపతిఁ గప్పం
దిలకింప, భర్త యిట్లనెఁ
బాలఁతీ నిన్నెటుల వీడిపోఁ గలనొంటిన్? 116

శారికమిథునం బటుపలెఁ
గూరిమి నివసింపఁజేసి క్రూరత నిపుడా
వారిజసంభవుఁ డేలొకొ
దారుణ విరహంబుగూర్పఁ దలఁచెను గట్టా! 117

అని దీనత గద్గదరుతి
మొనయగఁ వచియించు భర్త మొగముం గని, యే
మని యెదునాథా, నీసతి
నిను వీడునె స్వర్గమందు నిరయంబున నేఁ? 118

అన: విని, నీలపుగాజులు
గుని సెడు ముంజేతిముద్దుగొని పతియేఁగన్
మనమున శ్రీహరిఁ దలఁచుచు
ననువుగ బాలెంత స్నానమాడి పసపునన్ 119

జాళువా బంగారు డాలుడీలఁగఁజాలు
హారిద్ర చేలంబు నంతఁగట్టి;
పసపునిగ్గులు దేరు ఫాలభాగంబున
సిందూర తిలకంబు పొందుపఱచి;
కన్నుఁగల్వలు కొంత వన్నెమీఱఁగఁగ్రొత్త
కాటుక రేఖలు నీటుపఱచి,
గుబగుబ నెత్తావి గుల్కెడు జవ్వాది
కలపంబు బాహులఁ గలయనలఁది

జాజిపూవులు చేమంతి సరుల కీలు
గంటునకుఁ జుట్టి వాల్గంటి కరుణనొలయఁ
చేర్చుఁజిక్కను గుండము ఛీఛికేక
యనఁగఁ, దండ్రియుఁ గనుఛత్త్రి నట్లుచేసె. 120

అల్లుఁడు దుర్మరణంబు నొందెనని మరపిల్లి పందలరెడ్డి
భార్య, పుత్రిగూడ గుండంబునంబడ నుద్యమించెనని తెలిసి. 121

కన్నీరుమున్నీరు గాఁగ నేడ్చుచువచ్చి
సుతనుగౌఁగిటఁ జేర్చి వెతలఁబడుచుఁ,
గూఁతురా, మమ్మిట్లు గుందించి నీవేల
గుండాన దూకంగ? గుణమె చెపుమ,
కూఁతురైనను నీవె కొడుకైన నీవె, మా
కెవ్వరున్నారిఁక నిజ్జగమునఁ
గాటికిఁగాల్సాచు కాలంబునఁ మమ్మె
దుఃఖాన ముంపంగఁ దొడరితఁటవె?
నన్నుఁగన్నతల్లి, నామాట వినవమ్మ,
కన్నకడుపు నిట్లు కలఁచిపోవ
ధర్మమగునె? యంచుఁ దల్లి యెలుఁగురాయఁ
బలికి, చెక్కునిమురఁ బడఁతి యనియె: 122

నాకొఱకుఁగాదె నాపతి
పీఁకను బ్రాణంబు విడిచి విశ్వమునందుం

బాకకట యశమును బొందెను;
నాకును నటిదియసూవె న్యాయముతల్లీ. 123

నావుడు బంధుజాలము ననారిలె, 'మాభవనంబు లమ్మరో
పావనకాను ద్వల్లలిత పాదసరోజ పరాగసంపదన్
బావని, రమ్మ' టంచును సునాసిను లర్మిలివేడ, నామె పే
మావృతచిత్తయై కదిలె నందఱి బాదుగులిండ్లకున్ వెసన్. 124

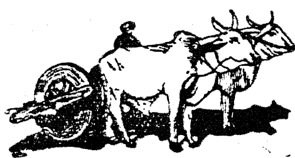
బంధుగులఁ జెలిమికత్తెల
నందఱఁ గౌఁగిటనుజేర్చి యాదరమున వా
ఱందందు నిచ్చు కానుక
లందుచుఁ జనుదెంచి చంచలాంగియు భక్తిన్. 125

తల్లిదండ్రులకున్ మ్రొక్కి యుల్లమందు
దేవదేవుని జింతించి దీప్తిఁజెలఁగి,
మందహాసము సెలవులఁ గ్రిందుకొనఁగ
నగ్నిగర్భంబు సొచ్చె నయ్యతివమిన్న. 126

సాంధ్యరాగచ్ఛటా సంఛాదితాస్తాద్రి
కటకసంచర దభ్రఖండ మనఁగ,
జలజరాగ పరాగ కలితోర్మి మాలికా
డోలికా చంచ న్మరాళమనఁగ,

పల్లవితాశోక పాదపాశ్రియు నవ
ప్రసవభారానత వల్లియనఁగ,
గైరికసింధూర కలితపూర్వాచల
శిరస్థ పూర్ణేందు బింబమనఁగ,
సతి గహించెను గుండాలఁ జటులవహ్ని
శిఖలు నల్గడ వ్యాపించి చిటపటోగ్ర
శబ్దభీమంబులై ధూమచయము గ్రక్కఁ,
బ్రేక్షకావళిగుండెలు పెటిలిపోవ. 127

పంచభూతాత్మకంబైన పడఁతి మేను
ప్రకృతి లీనమై పూతమై పరిఢవిల్లె,
మిగిలియుండెడు సత్కీర్తిపగిది సాధ్వి
యాత్మసర్వంబు తానయై యతిశయిల్లె. 128

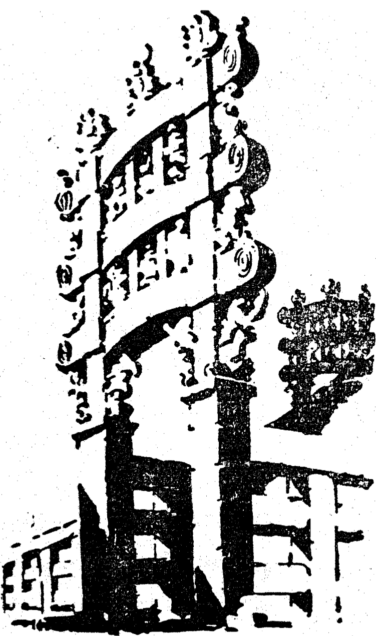

వనకుమారి

1918 సంవత్సరపు టాంధ్ర కావ్యపరీక్షలో

శ్రీ విజయనగరసంస్థానముచే సమ్మానముఁబడసినది.

1920

కృతజ్ఞత

శ్రీమహిళా మనోహరుఁడు, శిష్టజనావనుఁ డార్తరక్షకుం
డోముత నందగోపసుతుఁ డుజ్జ్వలసారయశోభిరాము స
త్యామలనీతికోవిదుని నర్థిజనామరశాఖి శౌర్య సు
త్రామునిఁ బూసపాడ్విజయరామ మహీపుని నెల్లవేళలన్!

రాజులులేరొ? పేరుగ ధరాభరణం బొనరింపలేరొ? ది
గ్రాజి యశఃకలాపముల రాజిలఁ జేయరొ? యైన నేమి? యా
రాజుల దేమిలెక్క? పరరాజభయంకర ఖడ్గపాణి రా
రాజులరాజు మావిజయరామనృపాలుని సాటిసేయుచో.

సిరికిన్ తావు, మనోజ్ఞవస్తుతతికిం జేపట్టు, శిల్పంబుఁ బొం
పిరి దైవాఱుకొటారు, రాజ్యరమకుం బెన్నిక, చంద్రోపలో
త్కరలావణ్యపుదీవి- మోతిమహ; లాస్థానంబు సేవింప నె
వ్వరిచిత్తంబులు వింత నొందవు యశోవాల్లభ్యసద్భూషణా!

పాయక తొల్లి పార్థునకుఁ బ్రాణసఖుండుగ సేవకుండుగన్
దాయలయుద్ధమందుఁ బ్రముదంబునఁ దోడయి నిల్చినట్టి నా
రాయణమూర్తిరీతి జనరంజకుఁ డాంధ్రకవిత్వతత్త్వ భా
గ్ధీయుతుఁడున్ రసజ్ఞుఁడు విధిజ్ఞుఁడు నా యనమండ్రవారి నా
రాయణమూర్తి సాయపడ రాజ్యభరంబు భరంబె భూవరా!

విద్యుత్ప్రదీపికావిభవంబు పేరోల
గంబున కొక వింత కాంతిఁ గొలుప,
సాహిత్యవేత్తలు సరసకవీశ్వరుల్
పండితు లొకవంకఁ బ్రబలియుండ,
రాజబంధువులు గౌరవమార నుచితాస
నంబులఁ గూర్చుండి యుబ్బు మెఱయఁ,
గనుసన్నఁ జూపినకార్యంబు లొనరించి
స్వామి హసాదంచు భటులు నిలువఁ,
బొనరు బంగారు నగిషీల పువ్వుఁబనులఁ
గాంతు లొలయుంచు మకుమల్లు గద్దెమీఁద
నిండుకొలువుండి భూపుఁ డఖండకీర్తి
మృదులహాసంబు మోమునఁ బొదల ననియె:

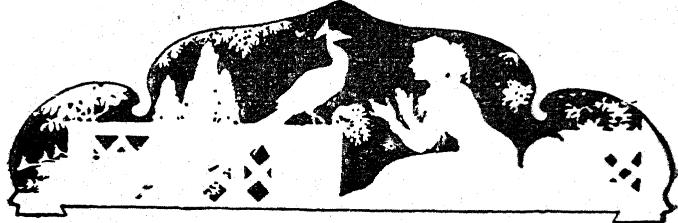
"రారా బాలకవీంద్ర, కూర్మిం గొనరా రారాజు నీ కిచ్చు స త్కారంబుల్, మును మీకులంబునఁ గవిత్వ ప్రాప్తిచే నల్లమ ల్లారెడ్డిప్రముఖుల్ చెలంగి, రటు బాల్యంబందె సమ్మాన్యకా వ్యారంభం బొనరించి కాంచితివి యుద్యత్కీర్తి నీ విద్యచేన్

'లోకోత్తీమయములై లోలోనఁ దత్త్వంబు
పరిమళింపఁగఁ బల్కెఁ బద్యములను,
గాళిదాసుని నాటకత్రయంబునకు వ్యా
ఖ్య రచించి శాశ్వతఖ్యాతిఁ గాంచె,
చక్రవర్తుల చారిత్రము రచించె
సరసభావాలంబ సరణి మెఱయ,
వాసంతవైభవ వ్యాసంగపరుఁ డయి
సంగీత శాస్త్రంబుఁ జక్కనుడివె,

వినుత వేమనయోగి, యావేమరెడ్డి,
మల్లరెడ్డియు; నల్ల కుమారగిరియు;
నట్టి రెడ్డివంశమ్మునం దవతరించి
వారలం బోలి సత్కీర్తి వడసినావు;

"కవి యెవఁడో యటంచు మును గన్గొని, యాతఁడు బాలుఁడైన గౌ రవ మొకయింత సూపక నిరంతర సార రసప్రవాహ బాం ధవ పదజాల బద్ధకవితా నవ భావ మనోహరత్వముం దవిలియు మెచ్చలేని కువిధానుల మాటఁ దలంపనేటికిన్,?

'ఎవ్వ రే మన్న నీకృతి మవ్వ మైన
యభినవాశయ సంపత్తి యలరు చుండుఁ,
బొద్దువోడుపున వికసించు పువ్వుఁగళిక
రమ్యసౌరభ్య మట్టుల రామిరెడ్డి!'

వనకుమారి

ప్రథమ మంజరి.

అటమటలాడి పల్లవము లాతపసంహతి వాడు వేళఁ బై
తటమున గొఱ్ఱెల న్విడిచి దాహమువో సెలయేటినీర ము
త్కటముగఁ ద్రావి, తెమ్మెరల తాఁకుననుయ్యెలలూగుపూఁబొదం
గుటిలశిరోజ యొర్తు కనుకూర్కు జనింప శయించెఁజల్లగన్. 1

తరణి మయూఖమాలికలు తాండవమాడుచుఁ బూవుటోవరిం
బొరి సొరఁబాఱుచు న్నిదురవోవు లతాంగి కపోలపాళి ము
ప్పిరిగొని జాఱు ఘర్మజలబిందువులం బ్రసరించి జాళువా
తరళపునిగ్గులం జిలికెఁ దల్లతికాలయ మెల్ల శోభిలన్. 2

పవమానచలిత వల్లీ
నివహము సుమరజఃపుఁరాల్ప, నెలఁతుక కాంతి
గ్లై వసంత వనేందిర కొ్రాం
జివురాకులసెజ్జఁ దూఁగు చెలువు వహింపన్.

ఆతపతాప మించుక నయంబగుడుం గనువిచ్చి పుష్పసం
ఘాత పరాగ సమ్మిళిత ఘర్మకణావళిఁ బయ్యెదన్ సరో
జాతత నేత్రి యొత్తి యలికాంచలఁ సక్త వికీర్ణకుంతల
వ్రాతముకన్నులందొరఁగఁ బైకెగఁద్రోయుచు లేచి,యంగదన్;

గిరిసానుతలమునం ద
తఱిఁ దేనియ తెట్టెఁ గాంచి, తా నొక కోలన్
గుఱివెట్టి నొక్కి మధురస
మురలఁగ ననఁటాకు దొప్ప నొడిచి యపేక్షన్; 5

ఆసవం బాని, వన్యఫలాళి మెసవి,
పొద్దుచాయలఁ దిలకించి పొలఁతి మిన్న
గొఱ్ఱెమంద మరల్పంగఁ గోరి చనియె
వేణుగానంబు సేయుచు విపినసీమ. 6

అంతకుమున్నె గొఱ్ఱెలు తృణాగ్రములన్ గ్రసియించుచుండి యా
పొంతల నున్న తెల్లుపొద భోరున బెబ్బులియార్వ భీతిమై
నెంతయు లోయలం జెదరి యెయ్యెడ కేఁగెనొ జాడలేదు త
త్ప్రాంతశిలోచ్చయంబుల ఖురాంకము లేర్పడు వీలులేమిచేన్.

లలిత రసార్ద్రవేణురవ లాలితలైన కురంగకాంతలు
జ్వలకిసలంబుల న్మేసవ సాఁగక వీనులు నిక్కబెట్టి క
న్నులఁబ్రణయావలోకములు నాల్గొనఁగం బరికించి యల్లనం
గలికి చరించుమార్గమును గాంచుచునుండె విముగ్ధచిత్తలై. 8

మును దా మందను వదలిన
ఘనమగు నెత్తంబుఁ జేరి కలయం బొడఁగాం
చిన నొక్కగోత్రయేని యుఁ
గనుపట్టకయున్న నబల కాతరమతియై. 9

కొలఁకులఁ గోనలన్ గుహలఁ గ్రూరమృగాకులకాననంబులం
బొలఁతుక చూచిచూచి, యెటుపోయిన బోఁబడి గాంచలేక, బె
గ్గిలి నయనాంచలాశ్రువులు గీఁటుచు నేమియుఁ దోఁప కచ్చటం
గల వెలితాలపేటుపయిఁ గంపితయై మెయిమోపి యిట్లనున్:

'ఎచ్చటి కేఁగెనో తెలియ దియ్యెడ గోత్రలమంద! యింక నే
నెచ్చటఁ జూతుఁ? జూడఁగల వెల్లను జూచితిఁ గంటకాశ్మముల్
పచ్చిక నుండఁ గానకయ పాదము వెట్టిన గాయమాయె మై
హెచ్చెఁగతిప్రయాస, మిఁక నేగతిఁబోఁగలదాన నింటికిన్. 11

'జనకుఁడు నాదురాకకయి సాంధ్యరుచుల్ వెలసిల్లినంతఁ ద్రో
వను గిలకించుచుండును గృపామయ బాష్పజలార్ద్రదృష్టులన్,
మనమునఁ జింతనొందెఁడొకొ మందలు లోయలువట్టిపోయెనం
చని వచియించినంత! నెటు లాయనమోముఁ గనంగఁజాలుదున్.

‘లలితపు సంజ కెంజిగి విలాసము లెల్ల శమింపఁ జీఁకటుల్
బలసి క్రమక్రమంబుగ నిలం గబళించెడిరీతి సౌఖ్యముల్
దొలఁగెడువేళఁ గష్టములు దోఁచుఁ దమంతన వృద్ధియై మనో
విలసన మింకఁగం; బ్రకృతినేడ్కలకున్ గుఱిగారె మానవుల్!

‘నవకపుఁ బుష్పపత్త్రముల నాట్యములాడు హిమాంబుబిందులన్
నవ సరసీరుహాప్తునకు నందనలక్ష్మి సమర్చసేయు ప్రొ
ద్దువొడుపువేళల న్మురళి తోడయి వీనుల విందుసేయ మం
ద వనుల మేపుచుంటిని ముదం బలర న్వలి మంచుపచ్చికన్. 14

‘ఇంక నేవ్యాజమునవచ్చి యీ ప్రదేశ
ములను దర్శింతుఁ? జెల్లెఁబో మోహనంబు
లైన ప్రకృతివిచిత్రంబు లరయుకోర్కె!
కాల మెవ్విధిఁ గడదాఁకఁ గడపికొందు. 15

‘చటులానిలము వీచి పెటపెట తరుశాఖ
లుర్విపై విఱిగి యొండొండు జాఱ,
నీడజంబులు గట్టు నీడముల్ చిందఱ
వందఱై పోవంగఁ, బక్షిశాబ
కములు గాయములొంది కావు కావని కూయఁ
గరుణమై వృక్షకోటరములందుఁ,
జివురుటాకులఁ జేర్చి చిన్నకూనలఁ జేర్చి
కాచుచుంటిని గదా గహనసీమ,

నట్టియానంద మింక నా కెట్లు లబ్బుఁ?
గలలనైనను గొండలఁ గాననములఁ
బూవుఁ బొదరిండ్ల సెలయేళ్ళఁ బుష్కరిణులఁ
దలఁగు సమయంబుఁ దలఁపనే తలఁప నైతి. 16

‘కొండనెత్తమ్ములఁ గోరాడు మబ్బుల
గమనసౌందర్యంబుఁ గాంచి కాంచి,
మేఘోదయంబున మినమిన పురివిచ్చి
యాడు నెమ్మల యొప్పు లరసి యరసి,
యమృతధారలరీతి నచ్ఛమై ప్రవహించు
సెలయేళ్ళలోఁ గ్రీడ సలిపి సలిపి,
ప్రకృతి మంజులమైన పక్షులగానంబుఁ
దమిదీఱ వీనులఁ ద్రావి త్రావి,
యెండవేళలఁ బూఁ బొదరిండ్ల దూఱి,
హరిణగర్భిణులకుఁ జివురాకు లొసఁగి,
ప్రసవమాలల ధరియించి ప్రతిదినంబుఁ
గాననంబుల రాణినై క్రాలు చుంటి.’ 17

పలుకుచు నిట్టు లావికచపంకజలోచన తారకాద్వయీ
చలనవిహీనమై కనుల జాఱెడు నశ్రులఁ దానమాడుచూ
ఫులను నభోంతరాళమునఁ బూర్ణపుటైక్యము సల్పి భావని
శ్చలత వహించి యుండఁ, గడసంజవిలాసము లంకురింపఁగన్.

తైలమడంగ దీపము నితాంతవికాసముఁ జిక్కి గుప్పునన్
జ్వాలగమండి యాఱుగతి, సారమయూఖతతుల్ నశింప శో
భాలసతన్ దినాంతిమున నంబుజమిత్రుఁడు శోణదీధితిం
జాల వెలింగి పశ్చిమదిశన్ దిగఁ బాఱెను గొండచాటునన్

సమయపుఁదూలికం బ్రకృతి సాంధ్యసువర్ణముఁగూర్చి యభ్రప
త్రమున వలాహకావృత ధరాధరశృంగములన్ నికుంజపుం
జములను శాద్వలంబుల విశంకట నిర్ఝరులన్ ఖగంబులన్
రమదోలఁకన్ లిఖించెనన రాజిలు నయ్యపరాశ యయ్యెడన్

నాటకదర్శనాంతరమునం బ్రతిసీర ఘటిల్లి రంగమున్
మాటెడురీతి దిక్కుహరమండలి వ్రేలు తమంబు నల్లడం
బాటిలి దృశ్యలోకసుషమం దన కుక్షి మఱుంగువెట్టి యె
ప్పాటను నద్వితీయమగు భాసిలె మాయకుఁ దోడఁబుట్టువై.

సకలజీవులకును వేడ్క సలుపుకొఱకు
నవని డోలికఁ జదలుచందువకు యామి
నీ రమణి గట్టు రసగుండ్ల బారు లనఁగఁ
దారకావళి యుదయించెఁ దరళకాంతి. 22

కిలకిల కావు కావు కిలకీచని పక్షులు నీడసీమలన్
జిలిబిలి కమ్మగానములు సేయుచు నుండె; విశీర్ణపర్ణ సం
కలిత మృదూర్వపై హరిణకాంత శయించె; గుహాళిఁబాసి లో
యల హరిపుండరీక నిచయంబులు సొచ్చె మృగామిషాప్తికిన్.

విరహిణీ ప్రాణసామగ్రి మరుఁడు వేగ
వేదనాద్వీపమును జేర్చు వేడ్కకొఱకు
నీల గగనాబ్ధి జలద కల్లోలములను
బాలశశి యానపోతంబు పరిఢవిల్లె. 24

వాతేరితంబైన వంశపుంజము రేఁపు
రాపిళ్ళ కిర్రనురవళి దప్ప,
నరగూర్కు నిదురించు చాకుచలించిన
నులికి యార్చెడి పక్షియులివు దప్పఁ,
దోనికి బండల జాఱి తుంపరముత్యాలు
వెదచల్లు సెలయేటిరొదలు దప్పఁ,
బగలెల్లగుహలలోఁ బడియుండి రాతిరి
మెఱకేఁగు మెకముల మెలువు దప్ప,
శాంతనిశ్శబ్దతాలక్ష్మి సంతసమున
గిరి వనాంతరసామ్రాజ్యభరము మోచి
సకలజీవ సుఖస్ఫూర్తి సలుపుచుండెఁ,
జీమ చిటుకని యన్నను శిక్షగలదు! 25

సంజకెంజాయ లుడుగుట, సంతమసము
లలమికొనుటయుఁ, బక్షుల కలకలములు,
శీతలానిల సంస్పర్శ, శిశిరకరుని
రాకపోకల నెఱుఁగ దా రమణి యపుడు 26

భావనారూఢ మిథ్యాప్రపంచమందు
సంచరించుచునుండె నా చాన మనము
కాయ మాద్యంతమును జీవకాంతి దొఱఁగి
వాసి యుండె బాహ్యేంద్రియ స్పందములను. 27

ఐందవోపలవిగ్రహంబా! యనంగ
సకియ నిశ్చేష్టయై యున్న సమయమందు
నభ్ర మందందుఁ జుక్కల నలమికొనుచు
నాకసంబునఁ జరియించె నసితకాంతి. 28

అరరె! యిదేమిచిత్రము వియత్తలమంతయు నీలనీరదా
కరమయి తారకానికరకాంతుల నైతముఁ గోలుపోయి శ
ర్వరిని మఱింత సాధ్వసకరంబుగఁ జేసెఁ! బృషన్నికాయముల్
తఱచుగ రాలుచుండెను గులాయములన్ ఖగముల్వణంకఁగన్

కన్నులకు న్విద్యుల్లత
క్రన్నన మిఱుమిట్లుఁగొల్పఁ గంపితయయి యా
కన్నియ దిగ్భ్రాంతిని దా
నున్నవిధం బేమి యనుచు నుమ్మలికమునన్. 30

అటునిటు పాఱఁజూచి జలదావృతయామినిగా నెఱింగి, 'య
క్కట! తిమిరంబు నల్గడలఁ గాఱుకొనెం గనుగానరాదు, మి
క్కుటముగ వానజల్లుబికెఁ, గంపిలెఁ గాయము చల్లగాలికిం,
బటముల నీరు జొబ్బిలె, నుపాయము సాయముగాన నిత్తఱిన్

'ఎంత నిశియయ్యె నయ్యయో! చింతఁ జిక్కి-
యెఱుఁగ సంధ్య యడంగుట నిలు గ్రమ్మ,
యెట్టులఁ బోఁగల నొంటిగ నీ భయాన
కమ్ము లగు కొండలోయలఁ గాననముల? 3

'నను జింతించుచుఁ దండ్రి యేమనునొ! యేనాఁడైన నేనొంటిఁ గా
ననమధ్యంబులనుంటినే నిశల? నీనాఁడేమొ దుర్బుద్ధి నేఁ
చినయట్లాయె; మృగంబు లేవయిన నం జెండాడెనో యంచుఁ దా
యనిశోకమ్మునఁ గుందునో, కనలునో యత్యంత మీచేఁతకున్!

'నను నన్వేషించుచు వనిఁ
జనుదెంచి తమోనిరుద్ధచక్షుండయి తా
టను దప్పి జనకుఁ డేగతి
ఘనకాంతారములఁ జొచ్చి గాసిల్లెడినో!

'తనయనుగా జనించి యిటు తండ్రిని గష్టముపాలు సేయఁ బూ
నిన ననువంటి దుంట నవనిం గలరే యెవరైనఁ? బిన్ననాఁ
టనె జనయిత్రి పోయిన దిటంబగుకూర్మి కొఱంత లేక నా
కెనుబడరాని పాటులకుఁ గేవలమున్ గుఱియయ్యె నయ్యయో!

'మంజులారామవీథులు మనము నెంతొ
సంతసంబునఁ దేలింపఁ జాలియును ని
రంతశోకార్తుఁడౌ తండ్రిస్వాంతమందు
నిసు లాహ్లాద రసమును నింప లేవు. 36

‘ జ్ఞానసమాశ్రయం బగు విశాలలలాటమునన్ మనోవ్యథా
నూన హలప్రకర్షమున నొప్పె వళుల్, పొరలెక్కె కన్ను లీ
క్షానిశితత్వముం బొఱఁగెఁ, జంచలభావము నొందెనాత్మ, తం
డ్రీ, నెలవయ్యె నీతనువు చెక్కుఁదొలంగిన యంగపాళికిన్. 37

‘ అట్టి నినున్ వయఃపరిణతాంచిత కుంతలు, సాధుచిత్తునిన్,
దిట్టతనానఁ గష్టముల దించితి, ముంచితి దుఃఖవార్ధి, నా
యట్టి యదృష్టహీన తనయం గనుతండ్రికి శోకభారసం
ఘట్టనగల్గు టబ్బురమె! కష్టము లొంటిగవచ్చునే మెటన్?’

అని జనకు న్మదిందలఁచి యారటఁ గూరుచు నీరజాక్షి దృ
ష్టిని బ్రసరింపనీయక కడిందిఁ గలంచెడు బాష్పపూరముల్
గనుఁగొనలం దొరంగి చిఱుకాల్వలుగట్టఁ గుటీరసీమకుం
జనఁ దమకించునంత నొకచాయను లవ్వని కూఁత లేఁగినన్, 39

విని, యదియేమటంచు నతివిస్మితయై లలితాంగి యంతఁ ద
ద్వననికట ప్రదేశములఁ బాఱగఁ జూచి చలత్తటిల్లతా
జనిత సహాత్ప్రభాసమున సానుతలంబున మేయుగొఱ్ఱెలన్
గనె శునకంబు మందచెడఁగా నెడమీయక వెన్నడింపఁగన్.

పెన్నిధిఁగాంచినట్టి యిఱుపేదవిధంబున సంతసించి యా
కన్నియ మందఁ జేరి తమకమ్మునఁ గాఁపరికుక్క నెత్తిపై
కొన్నదయన్ శిరఃస్థలము గోళులదువ్వుచు నుచ్చుగొట్టుచున్
మిన్నక ముద్దువెట్టెను దమిన్ శునకంబు గదల్పఁ బుచ్ఛమున్.

అటువంటి గొఱ్ఱెలఁ గనుఁగొని
'కటకట! సగమాయె మంద, గాంధాంధమునం
దెటు చెట్టుపుట్ట కొకటయి
తటములఁ గుమ్మరునొ పులులు తత్తరపెట్టన్! 42

'ప్రాచి వెలివాఱ నిద్దుర లేచి, కొండ
దండ నడయాడు తఱిపి లేయెండలఁ జలిఁ
గ్రాఁగుచుం బోయి వెదకెదఁ గాననముల
మందఁజెదరిన గొఱియ్యల కందువలను.' 43

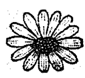
అని చింతించుచు నంధకారబల మత్యంతంబు శంపాలతా
జనితాశాంతవిభా విరామమున హెచ్చం గొంత సేపాఁగి, త
ద్వనవల్లీవిచలత్పలాశ నిపత ద్వర్షాంబు బిందూత్కరం
బనయంబుం బయిరాలఁ గంటకితమై యంగంబు కంపిల్లఁగన్.

జాఱునటంచుఁ బాదములు సానుతలంబుల మెల్ల మెల్లగం
జేరుచుఁ, జేతికఱ్ఱ నెడసేయక తట్టును బుర్వుపుట్టలా
దారుల నుండు నంచు, సతతంబును జల్లనిగాలి వీవ మై
జాఱును గప్పు నప్పొలఁతి శైత్యచలన్మృదులాధరోష్ఠియై.

అడుగడుగున కొక యాపద
జడియక తప్పించుకొనుచు శాతోదరి పెం
జడి నుబ్బి పాఱువాఁగులఁ
గడచుచు మల దాఁటి వెదురుగవి చేరువగన్. 46

చలితాంకు నొక్కఁ డెయినె
మ్ములలో దిగఁబాఱి రుధిరమున పేరింపన్
లలితాంగి వణఁకు చొక్కెడ
నిలంబడి తటాన మేఘనిర్ఘోషముతోన్, 47

జలదముఁ జీల్చికొంచు నొకచంచల చంచదుదారకాంతి ది
క్తలముల వ్రేలు సంతమసకాండములం దొలఁగింపఁ జొగటన్
జలజవిశాలనేత్రి గనెఁ జారుశరీరు, వికీర్ణకేశు, ను
జ్జ్వలరుధిరాంకచేలుఁ, గటిబంధ నివేశిత శాతఖడ్గునిన్. 48

ద్వితీయ మంజరి

వనిత గనుంగొన్న వీరుండు వనములందు
మున్నెసరి దారిందప్పి తా నెన్నొ యెడలు
దిరిగి వేసారి, దూరాన వఱలు నెగడిం
గాంచి యచ్చోటి కేఁగంగఁ గౌతుకమున, 1

దారిని బోవుచుండ నొకత్స్నిన గోత్రలకూంఖు వీనులం
ఘూరిన నీప్రదేశమున గొల్లలు కాఁపుర ముండురంచుఁ దా
నారవ మేదెస న్వినియె నయ్యెడ కేఁగుచు నుండఁ జారుశృం
గార రసస్వరూప నల కాంతఁ గనెం జనుదేర మందతోన్. 2

కని, విసుమానమంది తనకన్నుల నమ్మఁగఁ జాల కీ నిశీ
థిని నిబిడాంధకారమునఁ దీవ్రపుజల్లులఁ దోఁగి గోత్రమం
ద నెలఁత యొర్తు దోల్కొనిచనం దగుకారణమే మటంచుఁ దా
ననుకొని యంతయుం గనఁగ నా వెనురుంబొదచక్కినుండఁగన్;

వచ్చెదుపోలఁతి తటాలున
నచ్చట నీ వీరుఁగాంచి యాశ్చర్యమునన్
రిచ్చపడి యంత సాధ్వస
మెచ్చఁగ మూర్ఛిల్లి వణఁకి యిలపై నొరగెన్; 4

ఒరగినకాంతఁ గాంచి 'యయయో! ననుఁగన్గొనియేమొ భీతయై
ధరపయిఁగూలె నిత్తరుణి! దాపున నెయ్యెడ వాసయోగ్యమౌ
నిరవులుగానరావు; మఱి యెచ్చటికేఁగునో? లేక కొండ ద్రి
మ్మరులవలె న్వసించునో క్షమాధర ఘోరగుహాంతరంబులన్;
'లలిత శిరీషమార్దవ విలాసములం దగుచంచలాక్షి గో
త్రులను గఠోరకంటకదరీముఖ భీకర శైలసానుభూ
ములనిటు మేపఁబంచెనయొ మూర్ఖుఁడెవండొ; సుమంబు నెవ్వఁడేన్
పలనిడికోక పాదములఁ దాఁచునె రూపు నశించి పోవఁగన్?

'సృష్టిచిత్రంబు లెవ్వరిచిత్తములను
విస్మయాంభోధిఁదేల్పవు వివిధగతుల?
శిశిరకరుఁడేల కళలేది చిక్కవలయుఁ?
జెల్లు బెండఁ బూ వేల శోషిల్లవలయు? 7

'నిరపాయకరుల నుపకృతి
పరులై వర్తించువారిఁ బావనమతులం
బొరయును గష్టము లిల, ము
ష్కరులను జేరంగఁ బోవు సాహసులనియో? 8

'లలితపు ముత్యపున్నిగ్గి జలంబులు వాఱెడి యూటనీటి కా
ల్వలు పలుమాఱు ఱాలవలవంతలఁ గుందుచు శీకరాశ్రుసం
కలితములై మనోవ్యథలు గానము సేయఁగ వార్షికాంబుక
శ్మలత వహించు వాహినులు సాఁగును గాదె నిరర్గళంబుగన్! 9

'యామినీకాంత శోకబాష్పాళి యనఁగఁ
బారిజాత ప్రసూనముల్ ప్రత్యూషమున
మంద శిశిరానిలాహతిఁ గ్రింది కురల
నిలిచి యుండదె యెల్లుపూ నెలల కొలఁది?' 10

అని యిటు లోకవృత్తముల నా యువకుం డోక యెప్పపాటు చింతన యొనరించి, మంచుచలితాఁకున నింపఱు వారిజంబు రీతిని దలపించు నా మదవతీమణి నల్లన నెత్తి, జల్లు పెల్చన సమలంబుగం దగు శిలాతలమం దుపవిష్టఁ జేయుచున్.

నులివెచ్చ నోటియూవిరిఁ
జెలిమోమున నూఁది, తనదు చేలముఁ దడిపిం
డి లలితగతి మైఁ దుడుచుచుఁ
గలయో? సత్యంబొ? యనుచుఁ గడుఁదలపోయున్.

కోరకములు విచ్చుతీరుగాఁగ నిమీలి
తాక్షు లల్లఁ దెఱచి హరిణనేత్ర
వలి యడంగ మేను పలిపముతో నద్దు
సదయుఁ గాంచి చకితహృదయ యగుచు. 13

పలుకను నోరాడక యెం
దులఁ దాఁ గూర్చుండినదియుఁ దోఁపక, తుదకుం
బలికె సవిస్మయ గద్గద
చలితస్వర యగుచుఁ బోలఁతి చారుమృదూక్తిన్:

'ఏమెడనున్నదాననో? యిటే సదయాత్ముఁడు సత్కృపం జలిం
బాయ ననార్ద్రిచేలమున మైసాగియింపఁగ నద్దువాఁడో? మా
నాయననుం గుటీరముఁ గనం దగు దారెది? శోణితాంకితుం
డై యువకుండు దోఁచెనపు డా భయమిం డెట కేఁగె, నింతలోన్.'
అనవిని యాకృపాహృదయుఁడంగనఁగాంచి 'లతాంగి, సాధ్వసం
బున వనరంగ నేల? వెఱపుం గలిగించుపదార్థ మెద్దియున్
నిను స్పృశియింపలేదు; జననీ జనకు ల్వసియించుగేహ మీ
వని నెటనున్నఁగాని తడవంబనిలే దిఁక నిన్నుఁ జేర్చెదన్; 16

'కాని మఱొక్క ప్రశ్న యడుగం దలకొంటి, నభీష్ట మైనచో
దాని వచింపుమీ' యనినఁ దన్వియు 'నేను గృతజ్ఞతాంజలిన్
మానక విన్నవింతు' నను మాటకు నెంతయు సంతసించి 'యో
చాన, నిశీథనిన్ మలలచక్కని గొబ్బెలఁ దోలనేలొకో 17

తెలుపుమా?' యనఁ జిత్తమ్ము కలఁక దేఱి-
గొఱ్ఱెకదుపులు నోవుట, వఱ్ఱువాఁగు
చెట్టు పుట్టలు వెదకుట, చెలియ యొంటిఁ
జింత ప్రమాస్పడి యుంట వచించె నంత. 18

ఆమృదుముగ్ధమైన వచనామృతమున్ దమిదీఱఁ గ్రోలి, యే
మేమొ మదిం దలంచుచు నపీనవిలాస సుధాబ్ధిపూరమం
దా మతిమంతుచూడ్కి కనయంబు మెఱుఁగులు తెప్పవేయ శో
భామయమూర్తి దీపింబు భావము రంజిల సంచరించుచున్.

అసితసూత్రంబులం గూర్పఁ బసలుగుల్కు
మించిముత్యాలసరములు మదికివచ్చుఁ
గన్యకా చూర్ణకుంతలాగ్రముల నుండి
తొలఁకు వర్షాంబుబిందుల చెలువుఁ గనఁగ. 20

వానజల్లుల నలువలు, మేను దడిసి
నీరుఁ జిల్కు నొయారంపు నీరజాక్షి
తియ్యతేనియ సోనలఁ దిరుగుచున్న
చైత్రమాసపు వనలక్ష్మి సొరుఁ గేరు. 21

అని యిటు యోజించుచు ని
ల్చినయెడ నాపాదశిరము చేడియ వీరుం
గనుచుఁ బరామర్శించియు
మునుపటి కరవాలధరుని పోలిక దోఁచన్. 22

'ఈతఁడే మున్ను శాతాసి భీతిఁగొలుపు
శోణితాంకితచేలంబు, జుంజురులుగఁ
బొదలు కేశాళి గల్గి యపూర్వ మైన
చిత్ర మిటు విస్మయంబు రచించె మదిని.' 23

అని తలపోసి పోసి చపలాక్షి 'యితం డెవఁ? డిట్టి రాత్రి నీ
వనమున కేలవచ్చెఁ? గరవాలమ దేటికి? నెత్తు రేమి? నా
యన యటువంటివారె ధరయందు వసింతురటంచు నెంతు నీ
మనుజుని దేహసౌష్టవ సమంచితరూపము తండ్రి కున్నదే? 24

‘ ఫాలతలమున ముడుతలు పడుటలేమి,
దీనభావమ్ము మోమున నూనుకొనమి,
వెండ్రుకలు పండి నొసలిపై వ్రేలలేమి,
నెసఁగు నన్యోన్యభేదమ్ము లిరువురందు; 25

‘ ఇతనిఁ గ్రీగంటఁ దిలకింప నేమొ గాని
పూర్వహృదయాకులత్వంబు పొడ పడంగి
జనక సందర్శనంబున మనము పొంగు
నటులఁ బ్రణయోదయ మ్మయ్యె’ నని తలంచు.

అవని జనకునికన్నను నన్యమైన
మనుజరూపంబుఁగాంచి యా వనకుమారి
స్వీయ జీవితకావ్య ప్రవృత్తియందు
నభినవాశ్వాస రచనకు యత్నపడియె. 27

అభినవంబైన యనుభూతి నాత్మయందు
నవనవాశయ ఘర్షణం బవతరింప
మునుపు సంకుచితంబుగఁ బొనరు జగతి
విరివిగాఁ దోఁచెఁ ద్రుటిలోనఁ దరుణి కపుడు. 28

కనుగొనెంచి నవప్రపంచ మనియెం గంజాక్షి యావీరునిం
గని, ‘ యాలోక నివాసులెల్ల భయముం గల్పించుఖడ్గంబులం
గాని చేలంబులు శోణితాంకములుగాఁ గ్రూరప్రచారంబులన్
దినము ల్పుత్తురె చెప్పుమా? జనకుఁ డీతీరు ల్వచింపండు మఱిన్.

నిన్నఁ గనుఁగొన్న వికసించు నున్న సుమము
నేఁటి పొడకట్టు; మాతండ్రి యాతపమ్మొ
హాటిని శోషిల్లి వృంతసంచ్యుతిని బొందు
సాంధ్యకాలపుఁ బువ్వనా సడలుచుండు.' 30

వెలఁది వచించుపలుకులకు విస్మయమొంది, 'యిదేమి! జన్మమా
ది లలిత పుష్ప పత్ర తరుదీప్తి మనోహరమైన కానలం
జెలియ వసించెనో? మనుజచిహ్నము లేవి యెఱుంగదో? భువిం
గలిగిన మంచి సెబ్బరలు గాంచ దమాయిక' యంచు నిట్లనున్:

'సకల తారాశ్రయంబైన చదలు గనఁగ
నెంత విపిపిన్నమై చూపట్టు నిలయు నంతే;
జన్మ మరణముల్ రెండు విశ్రాంతి లేక
జరుగుచుండును నీ ప్రపంచంబు నందు. 32

'జననమునొంది, తల్లి తమినాఁకఁ బెరింగి, విముగ్ధశైశవం
బున మది నెట్టిదుఃఖమును బూనక యాటలఁ బ్రొద్దుపుచ్చి, యౌ
వనసమయంబునన్ విషయవాంఛలఁ దేలి, జరాగృహీతుఁడై
మనుజుఁడు లోకజీవనము మాని చనుం బరలోకమంగనా.'

అనిన విని, లతాంగి యనె: 'నాదు స్మృతిపథ
మంటియుండు శైశవానుభూతి,
దానిఁ జింతసేయఁ దనరుఁ గన్నులఁ గట్టి
నట్లు బాల్యచర్య లన్ని యిపుడు. 34

'గిరిఁ దీరంబుల నల్లి, ఘుంఘుమ రవాకీర్ణ ప్రవచ్చారు ని
ర్ఝరిణీ శీకరపోషితంబు లయి యశ్రాంతంబు సౌరభ్య బం
ధురతం జెల్వగు లతావితానములఁ బ్రత్యూషంబునం జేరి సుం
దర వర్ణాంకితపక్షము ల్గలుగు సీతాకోకముల్ పట్టుదుర్.' 35

కన్నె వచింప నిట్లు, తమకమ్మున శూరుఁడు వల్కెఁ: 'ముద్దియా,
ము న్నెపుడైన నీవు వనభూములు దక్క బహిఃప్రపంచముం
గన్నది లేదు గాన ధరఁ గల్గిన చిత్రములెల్లఁ జెప్ప నీ
తెన్నున సాఁగ దింటి కడఁదెప్పెద వేగఁ గదల్పు గొఱ్ఱెలన్.

'వనభూమిన్ గృహ మేప్రదేశమున దైవాఱున్? నినుంగాచ కే
జనకుం డెట్లు తపించువాఁడో? జననీ సంతాప పాథోధికిం
గన నౌనే యెకమేర? యేలతడయుం గళ్యాణి, రావమ్మ! ని
గ్గని దుష్టాత్మకుఁ డేని గీడుదలఁపన్ యత్నించునే యెన్నఁడేన్?'

కరుణాకలిత రసోక్తులఁ
దరుణుఁడు భాషింపఁ బొలఁతి తరళాక్షులలోఁ
బొరలుచు బాష్పకణావళి
యురలఁగ గద్గదరవంబు లొప్పఁగఁ బలికెన్: 38

'పాలు ద్రావెడు చిన్నారిప్రాయమందె
మరణమొందెను జనయిత్రి మాన్య, నాకు;
నదియు నేఁ గన నాన్నయే యనియె నెపుడొ
తల్లులందఱుఁ జత్తురో ధరను! చెపుమ.'

' కుసుమవల్లిక ప్రసవించు కొమరు పువ్వు
వృంత మెడలకయుండునె కాంత, ప్రాచి
గనిన ముద్దులబిడ్డ యీ యినుఁడు నవర
సాంధ్యరాగంపుఁ జతిలోన సమసిపోఁడె ? 40

' పూవుఁబందిళ్ళ క్రొందావిఁ బుక్కిలింప
గున్న లేమావి నీడలఁ గూడి చైత్ర
కాంతుఁ బరిణయమాడు వాసంతలక్ష్మి
యంతమొందదె గ్రీష్మ జరాగమమున? 41

' అవియు నివి యననేల? యో యబ్జవదన,
యంతరాళ చరిష్ణుఁడౌ నర్కుఁ డాది
యఖిలనక్షత్రచయము కాలానుసృతిని
నైక్యమైపోవు మూలపదార్థమందు. 42

' జలధిఁ దరఁగలు పుట్టుచు సమసిపోయి
మరల జనియించునోజ నో హరిణనయన,
ప్రకృతిమార్పులఁ జెందు మఁ బరఁగుఁగాని
వ్యయము నుత్పత్తి లేదు మూలాంశమందు.' 43

అన విని యాలతాంగి వ్యసనాకులచిత్తత నిట్లుపల్కు: 'నో మనుజవరేణ్య, యీవిషమమార్గము దప్పదొ, నీవు నేను మా జనకుఁడు సర్వమున్ మృతివిషాదమునందుట? చాలునోయియీ మన మెఱియించు బోధనలు, మందఁ గదల్చెదఁ బోదమింటికిన్'

నా విని, యష్టికా కని, వనంబుల గోత్రాలఁదోలికొంచు శం
కావిలయా నెలంత దరి నవ్వలనివ్వల ముందు వెనుకలం
గావల నైన సత్త్వతతి గన్పడునంచుఁ గృపాణపాణి యై
పోవుచు నుండె నప్పురుషపుంగవుఁ డామెకుఁ దోడునీడ యై.

తృతీయమంజరి

అనయము నింపుగన్ సుమలతావళి చెట్టులకల్లి మేలుక
ట్లను దలపించు కాననతలంబునఁ దాళ పలాశ శాల వృ
ద్ధనరుఁ డొకండు వెల్వడి వ్యథాభరకుంచితఫాలభాగుఁడై
కన దనలంబునం జిదుగుకంపలువైచుచు, వెచ్చ నూర్చుచున్.

పలుమాఱు లేచి యటు నిటు
నలుదెసలం జూచిచూచి నయనంబుల జొ
బ్బిలు బాష్పకణము లూడ్చుచుఁ
బలవించుచుఁ జొచ్చు వెడలుఁ బర్ణగృహంబున్.

అఱువదివత్సరంబులకు నవ్వలిమాటయెగాని లొచ్చులే
దరయఁగ బ్రాయమాతనికి, నాయతఫాలము దీర్ఘబాహువుల్
గరము వెడందవక్షమును గంధర యుబ్బుశరీర సత్త్వని
ర్భరత నుపన్యసించు, మది రంజిల దెప్పుడు శాంతిసుంతయేన్.

హరిణచర్మము పఱచిన యరుఁగుమీఁదఁ
గూరుచుండి యా వృద్ధుఁడు కొంతవఱకు
నట్టెయుండి చివుక్కున ద్వారసీమ
కరిగి యటుచూచి యొకకొంత యాలకించి: 4

‘ నచ్చితే, యింత సేపేమి వనకుమారి,
రమ్మ!' యని పల్కఁ బ్రత్యుత్తరమ్ము రామిఁ
బవనకంపిత పర్ణనిస్వన మటంచు
నతఁడు చను లోని కెంతొ హతాశుఁ డగుచు. 5

మునుపటియట్టుల శోకము
తను నలమక వేదిమీఁదఁ దడవుండి స్మృతిం
దనరెడు పూర్వౌన్నత్యము
మనమునఁ దలపోసికొంచు మాటాడుకొనున్: 6

‘కనుఁగొనవచ్చునే సమయగర్భమునం దెటువంటిచిత్రముల్
జననమునొందునో? యపరసాంధ్యవిలేఖిని పశ్చిమాశ నే
దినమున నెట్టిరూపములఁ దీర్చునో చెప్పఁగ నౌనె సత్కవీ
శునికిని సైతమున్? బ్రకృతిసూత్రసమన్వయ మూహ కందునే?

‘పుడమిని బ్రాఁకుపుర్వుఁ జిఱు పుల్గులు, పుల్గును డేగ, దానివ్యా
ఘ్రుఁడు నిజపోషణార్థమయి త్రుంచుఁ; బరస్పర మిట్లె పోరుచే
పడి యిహలోకజీవనము వ్రాలుఁ దనంతన హెచ్చు లొచ్చులం;
గడిమినె యాశ్రయించుఁ గలకాలము నైహికభోగసంపదల్.

‘వననిధి నూర్మికల్ వఱుచు పందెములం దిలకింప లోకజీ
వనపు రహస్యముం దెలియవచ్చును, ముం జరియించు వీచికం
జెనకును మీఁది పెందరఁగ; చెప్పఁబుచు న్మఱియొండు దాని నై
జ నియతి నిట్టులే భువనచక్రమ శేషము సంభ్రమించెడున్;

'పరిణామశక్తి శాశ్వతముగఁ గాలచ
క్రిమునకు మనుజసంఘములఁ గట్టి
త్రిప్పుచుండుటచే నొకప్పుడు కొన్నిసం
ఘము లుత్తమస్థితి గలిగియుండు,
మఱికొన్ని యధమసమ్మానంబు నొందును
నవియె విజృభించు నవలఁ దొడరి,
సమయ చక్రాహతిఁ జదునైనరాజ్యమ్ము
లెన్నియో చారిత్రి మెఱుఁగఁగలదు,

ఆదిమధ్యాంత రహిత కాలాబ్ధియందు
నిట్టిమార్పులు బుడగలయట్టు లుండు;
నిన్న తలపోయ నాపది నున్నయూహ
పట్టులేకయ భ్రమియించు బహుళగతుల. 10

'పరులకునోడి రాజ్యరమ, బంధుల వీడి, సమస్తసౌఖ్యముల్
దొఱఁగి, వనీ నివాసమున దుఃఖమునొందుచు నేకపుత్రి-సుం
దరి-సుమకోమలం-బ్రికృతితత్త్వ మెఱుంగని ముద్దరాలి-సో్వ
దర పరిపోషణార్థవశతన్ నియమించితి మందఁ గాయఁగన్. 11

'రాజ్యభోగంబు లొందు ధరాతలేంద్రు
నన్నుఁ బరివీరభైరవుఁ జిన్నపుచ్చి
వననివాసంబునకు నలవాటుపఱచె
నౌర! దుష్కాలమహిమ యేమనఁగవచ్చు? 12

'నాకంబు పలవింపను బేర్చి
మాకలితార్ద్రహృదయఁ-గుసుమాంగి-సుతం గ
వ్యాకులమతిఁ జేసితి నని
శోకించెదఁ జిత్తకళిక శోషిల్లంగన్. 13

'పట్టుపాత్తులలోనఁ బన్నుండుగతి మాలి
పులితోలుపై మేను మోపవలసె,
సౌధోపవనకేళిఁ జరింప నోఁచక
గిరులఁ గాననములఁ దిరుగవలసెఁ,
గనకాంబరంబులఁ గైసేయు సిరిలేక
మోటుకంబళి మేన మోయవలసె,
నంతఃపురీభోగ మనుభవించుటలేక
పర్ణశాలలఁ గష్టపడఁగవలసె,
ఆఁకలెట్టిదొ యెఱుఁగక యావుపాలు
కండచక్కెఱ యుక్కెఱ గడ్డపెరుఁగు
వెన్న మీఁగడ దినఁజాలు నన్నుమిన్న
కసవుకాళుల సరపొట్ట మెసవవలసె! 14

'రాజ్యసంచ్యుతుఁడైన ధరాతలేందు
తనయ తానంచు నెఱుఁగదు వనకుమారి;
పలవరింపదొ చిత్తమ్మువగుల నెప్పు
డైన సత్యమ్ము తెలియంగ నైన నయ్యొ! 15

'ఏమొకొ యింతసేపువఱ కెయ్యెడనున్నదొ ముద్దుపట్టి? పె
న్నాపములుఁ బుర్వులుం దిరుగుబాటల, లోయలఁ గ్రూరసత్త్వము
ల్వేమఱు బొబ్బవెట్టుఁ; గదలించిన గోత్రలమంద పెంజడిం
బో మరలింపలేకిడుమఁబొందుచునున్నదొ చిమ్మచీఁకటిన్.'

అని యిటు వృద్ధరాజు తనయ న్వెదకంగఁదలంచి తీవపం
జును వెలిగించి చేకొని, ముసుంగుగఁ గంబళి గప్పి, చిట్కుమం
చనయము వర్షబిందుతతు లాకులపై దిగజాఱి రాలన
ల్లన వనదుర్గమాంతరములం జనుచుండఁగ నొక్కచోటునన్;

ఎల గురివెందవల్లిక లనేకవిధంబుల నల్లిబిల్లిగా
మెలిగొనియుండ నందు మిడిమేలపు శల్యమృగంబు శాబకం
బులఁ గని సొమ్మసిల్లి యరమూర్ఛఁబరుండి తటానఁ జెంగటన్
వెలుఁగును గాంచి తత్తఱము పెల్లడరం బొద దాఁటె రివ్వునన్.

తనలోఁ దా సుకుమారబాలికకుఁ బ్రాప్తంబైన యిక్కట్టులె
ల్లను జింతించుచు డోలికాచలన లీలం గేరుచిత్తంబుతోఁ
జను వృద్ధున్ వెనుచక్కిఁ బిక్కలదరన్ శల్యంబు కొమ్మెత్తి పె
ల్చునఁ గూలంబడ డొక్కలోఁబొడిచెఁ గీలాలంబు జొబ్బిల్లఁగన్.

పోటున రక్తపూరములు పొంపిరి వోవఁగఁ జేలపొత్తులం
బాటిగ నద్ది నొప్పులకు వందురుచున్, 'సుత నెట్లుగాంతు ని
ప్పాటును దెచ్చిపెట్టెఁ గట! పాపపుదైవము నిర్దయామతిన్;
ఓటమినాఁడె ఘోర మృతినొందినఁ గష్టము లిన్ని గల్గునే? 20

'పరభూమీశుల సంగరాంగణములన్ బాహాబలస్ఫూర్తిఁగ
ర్కర ఖడ్గంబునఁద్రుంచుటో,యరులచేఁబ్రాణంబుఁగోల్పోవుటో
సరియౌ క్షత్త్రియవీరపుంగవునకున్; సామ్రాజ్యముం బాసి ని
ర్భరశోకమ్మునఁ గాననాంతరముల న్వాసింపఁగాఁ జెల్లునే? 21

'అనయము మత్కుమారి నయనాంచల ముగ్ధవిలోకనామృతం
బున నను ముంచుచుంటఁ బ్రియపుత్త్రికినై కడగండ్లనొందియున్
మనుటయుఁ బూర్వపుణ్యమని మాటికి నే ననుకొందుఁగాని,జీ
వనసుఖ మిచ్చగించి వనవాస మొనర్తునె యట్లుగానిచో? 22

'చిఱుతతనమ్మునుండి వనసీమలఁ గొండల నుంట లోకమే
యెఱుఁగని ముద్దరాలు సుత;యేగతి నే మృతినొంద నొంటికాఁ
పుర మొనరింప నోపు వెఱపుం గఱపించు వనాంతరమ్ములం?
బురమున కేఁగి యైన నొకపూట వసింపఁగఁజాలునే కటా! 23

'పరిణయార్హవయస్కయుఁ-బ్రిణయజలధి
నోలలాడెడు పూఁజేఁకుటోడ-తనయ
భీకరారణ్యతలముల బెగ్గిలంగ
మఱుఁగుపఱచునో మరణంపుమబ్బు నన్ను? 24

'అల్లుపందిరి నెడఁబాప నలరుతీవ
పట్టులేకయ యటునిటు పాఱుకరీతి
మరణమొందఁగ నేను, నిర్భరతరార్తి
నెటులఁ బెఱపంచలం బాఱక నేఁగుఁ బుత్రి? 25

అని యిటు తేలు గుట్టినటు లాఁగనిపోటులు చెక్కలోఁగలం
చిన విలుసేరనెంచి యులఁ జేయిడి లేవఁగడంగఁ గన్నుల
ల్లనఁ దిరుగంగసాగె నొడలం జిఱుచెమ్మట లుప్పతిల్లె; ద
ప్పినిగొని శక్తిచాలక భువిన్ శయనించె నతండుమూల్గుచున్.
'మరణముగాంతునం చిఁకఁ గుమారికి నెవ్వరు సెప్పువారొ? లీ
మరణపుశయ్యనైన నొకమాఱు ప్రియాత్మజఁ గౌఁగిలించి ము
మ్మరమగు కూర్మితియ్యమున మంజులఫాలము మూర్కొనంగ ని
త్తఱి లభియించునే కటిక దైవము!' యంచుఁ దలంచి కుందెడిన్.

మందను దోల్కొనివచ్చెడు
సుందరియును దరుణుఁ డపుడు శుష్కపలాశ
స్పందారవ మెట వినఁబడు
నం దాఁగుచు మరలఁ జనుచు రటవీవీథిన్. 1

ఆరీతిం జనుదెంచుచుండ నొకచో నక్కాననలో గాలిలోఁ
దోరంబై పరికీర్ణమై మిశ్రితమై తోచెన్స్వరావంబు, లా
ధీరుం డారవ మాలకించి నిలువన్ దీనోక్తులున్ మూల్గులున్
ఘోరావస్థఁగలంగు మానవుని పల్కుల్గాఁగఁ జూపట్టెన్; 2

కాంతఁ గనుంగొని యిట్లనెఁ :
'చింతాపీడితుఁ డెవండొ చీఁకటికోనన్
వంతలఁ గుందుచు మూల్గుచుఁ
బ్రాంతంబుల నున్నవాఁడు, వ్యథ యెట్టిదియో? 3

'నే నటుపోయివత్తుఁ దరుణీమణి, బాధితుఁడైన మానవుం
బూనిక రక్షసేయ మదిపుట్టనివాని హృదంతరంబు మ్రా
వో, నెఱచిట్టెమో, కులిశమో యనసాను; బరార్తిచాలితం
బై నవనీతమార్దవము నందనిచో నదిమానుషాత్మయే?' 4

అని యిటువల్కి, యచ్చెలువ నచ్చటనుండఁగఁ బంచి ఖడ్గముం
దనకరమందుఁ దాల్చి కడుధైర్యమునం జని యొక్కతావునం
మనుజుఁ డొకండు నేలఁబడి మాటికి లేవఁ గడంగుచున్ మెయిం
దనరెడినొప్పిరాపిడికిఁ దాళకఁ మూల్గుటఁ జూచి యిట్లనున్:

'అయ్యా, మీ రెవ రివ్వనిఁ
గుయ్యిడుచుండెదరు? నేలఁగూలుట కిందే
మయ్యెను దెల్పుఁడు, నాచే
నయ్యెడుసాహాయ్య మున్న నది యొనరింతున్.' 6

కరుణారస నిష్యందము
లరుసపువాక్యములు వీను లలరఁగ విని యా
తురతన్ వృద్ధుఁడు కన్నులఁ
దెఱచి శరీరము నిగుడ్చి దీనతఁ బలికెన్: 7

'తలఁపని తలఁపుగ వచ్చితి
తలకొంటివి రక్షకొఱకుఁ దడయక వని క
వ్వలఁ గోసెడుదూరము చనఁ
గలదు కుటీరంబు, నన్నుఁ గడపుము యటకున్. 8

'అలపుం గొని యామీఁదటఁ
దెలిపెద నాచరిత సేదదేఱిన వెనుకన్;
బలహీనత, మాంద్యము న
న్నలయించెడు జాగుసేయ కటు గొనిపొమ్మా.' 9

అని యిటు పలుకుచు ముద్దుల
తనయుం దలపోసి పోసి తఱుగని దుఃఖ
మ్మునఁ గుంది 'వనకుమారీ,'
యని యొకనిట్టూర్పు విడిచె నశ్రులతోడన్. 10

వృద్ధుఁ డిటులఁబలుక విని, యను యువకుండు:
'వనకుమారి యెవ తె? వనములందు
నామెయున్న దొక్క యలఁతిప్రాయముగల్గి
గొఱెలమేప గిరులఁ దిరుగుచున్న ?' 11

మృత్యుదేవతకోఱల మిడుకుచున్న
వాని కమృతంబు దొరకినపగిది నలరి
ముసలిఱేడనుఁ 'గానల ముద్దుకూఁతుఁ
జూచినాఁడవె గొఱియలఁగాచు చుండ ?' 12

అవు నవు నని తలయూఁచుచు
యువకుఁడు విస్మయమునొంది యుర్వికి డాకాల్
దవులంగ వంచి వృద్ధుని
యవయవములు హస్తపాళి నంటుచు నుండన్. 13

'మల నెటులున్నది నా క
న్నుల వెన్నెల, ప్రాణపద, మనుంగుతనయ, జ
ల్లుల వలివడి వడఁకుచు గొ
ఱ్ఱెలఁదోలొకొని చీఁకటిని గిరిం దిగఁ గంటే? 14

'సెలయేళ్ళ నెటుల దాఁటెనో!
పులులుం దోఁడేళ్ళు శివలు బొబ్బలువెట్టన్
లలితాంగి చిత్త మేగతిఁ
గలఁగెనో!' యని వృద్ధరాజు కటకటపడియెన్. 15

'వందురఁబోకు మామె నిరపాయత నున్నది మందతోడ, నీ
వెందుకుమూల్గు చుంటి వచియింపవదేమొకో, వ్యాధిబాధచే
గుందెదవో? వనోర్విఁబురుగు ల్విషసర్పము లేవియైనఁ గా
టొందఁగ ముట్టెనో చెప్పుమ? యొప్పుగ సేఁత యొనర్తు మిత్తఱిన్'
'చెప్పకయేమిగాని మృదుచిత్తుఁడ, మత్సుత కీ యుదంతముం
జెప్పిన నప్పుడే పొగులుఁ జిత్తము శోకవిపాటితంబుగన్,
అప్పొలఁతిం గనుంగొన వనాంతరముం జొరఁబాఱు చుండఁగా
గుప్పనశల్యమొండిచటఁ గ్రుమ్మనఁ గ్రుమ్మెను డొక్కనెమ్మలన్

'నెత్తుట జొత్తిలె నంగము
చిత్తమ్ముత్తలము నొందెఁ జెవులను గీ మం
చొత్తెను శబ్దం బెద్దియొ,
బొత్తిగఁ గాయంబు సడలె మూర్ఛావిలమై.' 18

అనవుడు, వీరుఁ డిట్లనియె: 'నయ్యయొ! యివ్విధి నుండనూరకే
మన మిట జాగు సేయఁగఁ బ్రమాదము వాటిలునేమొ, వేగమే
తనయను దెత్తు, నందఱముఁ దద్గృహసీమకుఁ బోదమంచుఁ' దా
నన విని, వృద్ధుఁ డిట్లనియె: 'నయ్యా, కుమారికి నేమిసెప్పెదో?

"జనకుఁడు కుక్షివేదన మసంగఁగఁ, దాళక మూల్గుచున్నవాఁ
డని వచింపుమీ' యనిన, నట్టులెకా కని యాధకారికా
ననమున వేగవేగఁ జని నాతుక భీతిలుచుండఁ గాంచి, 'యో
వనిత, కదల్పు గోత్రలను బల్కెద నవ్వలవృత్త మంతయున్;

'నిను నన్వేషించుచు వని
జనకుఁడు రా నుదరబాధ జనియించినఁ బో
వను రాను శక్తి చాలమిఁ
బనవుచుఁ బడియున్నవాఁడు పచ్చికబయలన్. 21

"ఇఁక నొకతప్పుపాటయిన నింకఁ జరింపఁగరాదు, పోద మో
చకితకురంగనేత్ర,' యనఁ జిత్తమకాండము వ్రీలిపోయి న
ట్లొకటియు భావనన్నిలుపనోపక యాఁపఁగలేని శోకముం
బ్రకటముసేయు బాష్పనికరంబులఁ గోఖులమీటు చిట్లనున్:

'కన్నుల్గానఁడు వృద్ధుఁడౌట, మఱి యీకాంతార దేశమ్మునన్
మన్నున్మిన్ను నెఱుఁగరాక తమముల్ మార్గమ్ము రోధించె క్ర
మ్మెన్నల్ ప్రక్కల నాన్న జల్లులకు బల్మెన్నెల్లఁ గంపిల్లఁగన్
సన్నుంగానక కానల న్వెదకుచున్నాఁడేమొ శోకార్తుఁడై !'

"పాలఁతీ, చింతిలనేల? వేగ గొఱెలం బోఁదోలు మంభోదముల్
బలమయ్యెన్ దిశలందు, మార్గము తరుల్ పల్లంబుఁలు న్మిట్టలుం
దెలియన్రావిట, శీతలానిలహతిన్ దేహమ్ము ప్రాణమ్యె భూ
స్థలి జాగ్రత్తగ మొట్టుమీ జనకునిన్ దర్శింత మిచ్చోటనే.' 24

వీరుఁ డిటులఁబల్క వెలఁదియుఁ జిత్తమ్ము
లేని కీలుబొమ్మలీల గొఱెలఁ
దోలికొంచుఁ జనియెఁ దోడురా యువకుండు
ఖడ్గపాణియగుచుఁ గడిమి మెఱయ. 25

జనకునిగాంచఁ జిత్తజలజాతము శోషిలి, కాంతయుఁ ఘనా
ఘనపతితాంబుబిందు లటుగాఁ దరళాశ్రులు కంఠసీమకుం
దొనకఁగనేడ్వఁ, దండ్రియునుదోరపుటుమ్మలికమ్ము మ్రింగి యి
ట్లనియెను గద్గదస్వరము లస్ఫుటమై పవనార్భటిం దగన్: 26

«అమ్మ ముద్దులగుమ్మ, యేల మల సంధ్యారాగము ల్వాయ మే
ఘమ్ము ల్గ్రమ్మఁగ నొంటి నుంటివి? జడిం గంపమ్ము వాటిల్లదే?
నెమ్మే న్గగురు నొందదే చలికిఁ? జన్నె ఱుట్లు వర్షమ్మునం
జెమ్మ ల్వాఱిన బాటలన్నడువఁ? గొంచెమ్మైన భీతిల్లవే? 27

«వనతరువాటికా మృదులపల్లవపాళుల సంజకెంజిగుల్
సన, నిను వేచుచుంటిని విచార శరాకులితాత్మతన్, సుధా
జనక మనోహరస్మితముఁ జల్లెడు నీ రుచిరాస్యబింబముం
గనఁ గుతుకంబునం జెలఁగు కన్నులనించుక యప్పళించుచున్.

«వనతరుచ్ఛాయల వనధరచ్ఛాయల
నంధకారము సాంద్రమగుచు నెఱయ,
మార్గమ్ముఁ గానక దుర్గమారణ్యానఁ
బెడత్రోవఁ బట్టితో ప్రియతనూజ?

గిరిగహ్వరంబుల హరి పుండరీకాది
మృగ గర్జలకుఁ జిత్త మెట్లుడ రెనొ!
పర్వతాగ్రములందుఁ బర్వెడు సెలయేళ్ళ
వఱ్ఱు వాఁగుల దాఁట వలనుప డెనొ?

నదిని బడిపోవువానికి నావయటులఁ
బూర్వసుకృత విశేష సంభూతిచేత
భవ్యుఁ డీతఁడు దైవంబుపగిది వచ్చి
నన్నురక్షించి నను జేర్చెఁ గన్నతల్లి'. 29

అన విని, తనయయు నేమో
జనకునకు వచింపఁ బోవ జాగగునని యి
ట్లనియెను వీరవతంసుఁడు
జనకుని సుతఁ గాంచి మధురశాంతరసోక్తిః: 30

'చనుచు భాషింప నిటఁ బరస్పరము మీరు
వాసమున కేఁగి సర్వంబుఁ బలుకవచ్చు,
వర్షచిహ్నము లాకాశపథమునందుఁ
గలుగుచున్నవి పోదము కానదాఁటి' 32

అనుచు యువకుండు వృద్ధుని నట్టె యెత్తి
వీఁపుపై వైచికొని వనవీథి వెడలె;
వనకుమారియు గొఱ్ఱెల బాదిగొంచు
నతిరయంబున నాతని ననుసరించె. 32

చని చని యొక్కచో దహనసంస్థితి గాంచి, యదే కుటీరమం
చనుకొని దారిపట్టెను రయంబుగ వీరుఁడు, పోను బోను నా
తనికి లతానికుంజవలితంబుగ నొక్కగృహంబు వెల్గునం
గనఁబడెఁ దాపసాశ్రమవికాసముఁ జిల్కుచుఁ జూడ నందమై.

అంత వనకుమారి యనియె నిటుల: 'నయ్య,
యిదియె మాకుటీర మిందుఁ జొరుము,
దొడ్డినెట్టి గొఱ్ఱెతుటుముల నే వత్తు'
ననిన నట్లకాక యనియె నతఁడు. 34

ఆలయంబుఁ జొచ్చి యజినం బఱుంగుపైఁ
బఱచి యుంటఁ గాంచి బాగుపఱచి
వృద్ధు నల్ల దింపి వేదిపై శయనింపఁ
బెట్టి, యంత వీరుఁ డిట్టు లనియె: 35

'తొలుత గవోష్ణతోయములతోఁ గడుగన్వలె నెత్తు, రవ్వలన్
లలితమృణాలతంతు కిసలంబులఁ బొత్తిగఁ జేసి గాయమం
దొలికెడు నస్రబిందుతతు లొప్పుగ నద్ది శిరీషపుష్ప పే
శల వసనాంచలంబున వెస న్బిగియించెదఁ గట్టునొవ్వకన్;
'గొఱియల దొడ్డిఁదోలియిటకున్ సుమకోమలవచ్చునంతకుం
త్వరితగతిన్ రచింపవలె బంధము, నట్టు లొనర్పకున్న న
త్తరుణియుఁ గ్రొత్తనెత్తురులు ధారలుగా స్రవియింపఁగాంచియు
ద్ధుర హృదయాకులత్వమున దుఃఖపయోనిధి మున్గిపోవదే!' 37

అని యారీతివచించు నయ్యువకు 'నయ్యా, యేలబంధంబు? పో
రెనుగీలాలము రక్తనాళముల, నిం కేలీల నాప్రాణముల్
మను నిమ్మేన? వృథాప్రయాసపడఁగఁ లాభంబె? నిస్సత్వభా
జన మయ్యెఁ సకలాంగకంబులును; వాచాశక్తి జీర్ణించెడిఁ."

అనిపల్కి, యంత వృద్ధుఁడు
మనమునఁ దలపోసి యిటుల మాదాస్ఫుటలీ
లను వచియించెను గన్నులఁ
దానికి శ్రుతిపుటముల నశ్రుతోయము జాఱఁ: 39

'కడచెను బదునేఁడులు
పడితిమి పడరానిపాట్లు వనసీమల, మా
యిడుమలకు లెక్కగలదే?
కుడిచితిమి మునీశులట్లు కూరలుఁ గాయల్' 40

నా విని, వీరుఁ డిట్లనె మనం బనుకంప వహింపఁ: 'బూజ్యుఁడా,
యీవనభూమి నేల లలితేక్షణతో సుకుమారబాలతో
నే విభవంబుఁగోరక మునీశులలీల వసింతు చెప్పుమా?'
నావుడు, వృద్ధశా జనియె నమ్రముఖంబు నిగుడ్చిచూచుచుఁ:

' ధరనష్టాదశవత్సరంబులు భుజాదర్పంబునఁ శాత్రవో
త్కరముందుంచి ప్రజాప్రమోదకరసౌఖ్యస్ఫూర్తిఁబాలించితి;
న్నరనాథుల్ నను నిత్యముంగొలువ దిఙ్నాగాస్యపత్రింబులం
దరళామేయ యశోక్షరంబుల లస త్ఖడ్గంబునఁ వ్రాసితిఁ. 42

'కాలమహత్త్వ మెవ్వరికిఁ గన్గొనరాదు! ప్రతిక్షణంబుఁ గా
ర్యాళి యయత్నలబ్ధమగు; నబ్బవు కొన్నిప్రయత్నయుక్తినేఁ
లీల లభించు భాగ్య; మవలీల దరిద్రత వొప్పు, నట్టులే
తేలును ముగ్గఁ గాలజలధిన్ సకలంబును నస్వతంత్రతన్. 43

'కష్టజీవితు కన్నిటికాల్వ కైనఁ
గాలచక్రమునిలువదు కనికరమున,
ధారుణీపాల పాలనాదండమునకు
వెఱచి యాఁగదు త్రుటియైన విరతిఁగొనదు. 44

'కాలసాగర కల్లోల కాండ చలిత
తృణగణంబులు ప్రాణులు, స్థిరత లేదు;
రాజ్యములు, సంఘములు, నాగరకతలెల్ల
నిట్టి న్యాయమునన్ భ్రమియించు చుండు. 45

'ఎవని విశ్వాసపాత్రుఁడే యటంచు
నాత్మ నమ్మితి నా యమాత్యాధముండు
పర నరేశుని కేకాంతభక్తుఁ డగుచు
స్వామి వంచించెఁ బ్రబలసంగ్రామసీమ. 46

'పరధరణీశుఁ డొక్కరుఁడు బాహుబలోద్ధతిమీఱఁ జేరి యు
ద్ధర పృతనా సమేతుఁ డయి దుర్గము లగ్గలుపట్ట, మంత్రిమా
పురమున నున్నసైన్యములఁ బోఁబనిచె న్నెపమెట్టి కాననాం
తరముల కయ్యెడం, గపటతంత్రుని మంత్రిని నమ్మి కూలితిన్.

‘ తరుణమునందు న న్విడిచి దాయలకు న్విజయంబుగూర్చు ము
ష్కరతవహింపఁ బోని బలశాలురు యుద్ధకళాఢ్యులైన కొం
ద ఱపుడు స్వామిభక్తులయి దర్పమెలర్పఁగఁ దోడు నిల్చి భీ
కర సమరప్రకారములఁ గాఁచియ వెట్టిరి శత్రుసేనలన్. 48

‘ వైరులు బొమ్మఱాలవలె భావముగోల్పడి యూరకుండ దు
ర్వారరణంబున న్విమతవాహినులం గలగుండు వెట్టుచున్
ధీరులు మాపురప్రజ లుదీర్ణపరాక్రమకేళిలోలురై
పోరిరి మత్తపుష్కరులు పుష్కరిణిం గలఁగించునట్లుగన్. 49

‘ అయిన నదేమొ! శత్రుజన మంతకునంత కనంతమై సమి
జ్జయశుభసూచకారవము సల్పుచు వార్ధి విలోల వీచికా
చయములు మధ్యపర్వతపుఁ జాలులఁ దాఁకెడురీతి హేతులన్
హయరథమత్తకుంభి పృతనా మథనంబుగఁ దాఁకి రెంతయున్

‘ నాకై ప్రాణము విడిచెను
వీఁక న్మాసైన్య మెల్ల వీరస్వర్గ
శ్రీకమ్మఁగ, నరుదెంచితి
నీకష్టము లనుభవింప నే నివ్వనికిన్. 51

‘ పరభూపాల కరాళ కంఠదళన ప్రారంభ దుర్వారమా
కరవాలంబు, శరాసనంబు, నిషువుల్, కార్తస్వరోరశ్ఛదం,
బురుశీర్షణ్యము భూమిదాఁచితిని; అయ్యో! శౌర్యచిహ్నంబు లి
ద్ధరగర్భంబునఁ ద్రుప్పపట్టెడిని; క్షాత్రస్ఫూర్తి యిట్లాయెనే!

అని విని, వీరపుంగవుఁడు నంగమునం బులక ల్జనింపఁ, గ
న్గొనలఁ గిసాలశోణిమము గూడఁగ దిగ్గన లేచి చూచి యు
ల్లనియె నిశాతఖడ్గముఁ గరాబ్జమునన్ ధరియించి: 'చెప్పు మో
ఘనుఁడ, నినున్ సమిద్ధరణిఁ గాఱియ వెట్టిన దుష్టభూపతిన్;
'బలయుత శత్రురాజ పరివార నివారణ కేళి దుర్దమం
బు- లసితరత్నముష్టియుఁ- జమూపటుకంఠనవాస్రపాయి- యు
జ్జ్వలదరుణాంశుసన్నిభము- శౌర్యపరాక్రమచిహ్న-మిందిరా
కలితము మత్కరాసి, యదిగల్గఁగ నా కెదు రేరి శూరులన్?'

అనవిని వృద్ధుం డిట్లనె:
'మనుజాధిపుఁ డింద్రసేన మౌద్గల్యుఁడు నన్
గనికరము లేక వంచన
ఘనరాజ్యచ్యుతునిఁ జేసి కానల కనిచెన్.' 55

తరుణుఁడు నయ్యుదంతము శతారము పేరెద సొచ్చి యట్టిటుల్
మెఱమినయట్లొనర్ప, నసి మేదిని జాఱఁగ మారుతంబు ని
ర్భరగతి వీవ మ్రొగ్గుచు ధరంబడు నా కదళీప్రకాండము
ట్లొరగెను; నంతలోనఁ జెలియుం జనుదెంచెఁ గుటీరసీమకున్

ఆతనిఁ గని చిత్తమ్మున
భీతి పెనంగొనఁగఁ జనకుఁ బృచ్ఛించెను నా
శాతోదరి: 'యేలొకొ యీ
భాతిని వీరుండు ధరణిఁబడియెను? జెపుమా.'

అన విని తండ్రియు నిట్లనెఁ:
'దనయా, మూర్ఛిల్లెనేమొ తపఃఖుఁడు, జలముం
గొని మోమునఁ జిలికింపుము
కనుదమ్ముల నెత్తు' ననినఁ, గానిమ్మనుచున్: 2

కమలినీపత్ర పాత్రిన విమలజలముఁ
దెచ్చి మోమునఁ జిలికించి తీవఁబోణి
యంగుళీపల్లవంబుల నల్లనల్ల
నాస్యబింబమ్ము స్పృశియించు నంతలోన. 3

వీరుఁడు నిర్ణిద్రుఁడు గాఁ
గా, రమణీమణి విశేషకౌతూహల మొ
ప్పారఁగ జనకుం గనుటకుఁ
దారెను నవ్వేది యున్న తట్టుల కంతన్. 4

శారదశీర్ణపర్ణముల చాయలఁ దేలుచు వెలసె వ్యథా
భారసమంకిత భ్రుకుటి ఫాలము, జీవకళావిహీన దృ
గ్ద్వారలతాలవాల మగు కన్నులుగాంచి 'యిదేమి? రక్తసం
చారము రుద్ధమయ్యెనొకొ, చలఁబడెం దనువెలఁ జెమ్మటన్!'

అనుచు నిటాలఘర్మకణికావళిఁ గుంతలరాశ్యసూత్రముల్
మునుఁగుచుఁ దేలుచుం గనులమూఁగ, నిగారపుఁబైటచెంగున
న్జనకుని మోము నద్ది విలసన్నవ పల్లవకోమలంబు లౌ
తన యధరోష్ఠముల్గదిపెఁ దండ్రికపోలముఁ గాంత ప్రీతితోన్.

కన్నుల బాష్పపూరములు గాఱుచు వీనులనంటి జాఱి, నా
సన్నమృతిం గనుంగొని విచారముతో జనకుండు పల్కె: 'నా
కన్నులవెన్నెలా తనయ, కాలపయోనిధి బుద్బుదంబునా
నిన్నిలవుం ద్యజించి దివికేఁగు దినం బరుదెంచె నిశ్చితిన్; 7

' లలిత వసంతవేళఁ గిసలంబులఁ దావులఁ జల్లు పూల ను
జ్జ్వలలగు వల్లికల్ తమదు చక్కఁదనంబు శరత్సమాగమం
బలవడ నోడి పండు వగుడాకుల రాల్చుచు నస్థిపంజరం
బులౌ యనునట్లుచూపఱులఁబొక్కఁగ జేయు నహృద్యయాపతన్

' కావున నెట్టివారలును గాలముడాయ సమస్తవైభవం
బేవిధినైనఁ బాసి దివికేఁగకతప్పదు, మృత్యుదేవతా
భావమునన్ దరిద్రులని భాగ్యయశఃప్రథితాత్ములంచు సం
భావన యున్నె? కూటమియుఁ బాయుట నిత్యనిసర్గధర్మముల్;

'మరణద్వారకవాటము దెఱచి సన్మానింప మీతల్లిప్రే
మ రసావిష్కృతదృష్టుల న్నెఱపి యమ్మా, నన్నుఁ గన్నన్నలన్
వర గంగా సికతా ప్రదేశములఁ గల్పద్రుమ కుంజాలయాం
తరితచ్ఛాయల విశ్రమింపఁ బిలిచెం దాపమ్ము శాంతింపఁగన్.'
జనకుండిట్టులఁ బల్కఁ గూఁతుర నె నాశ్చర్యంబు దోఁపంగ: 'మా
జననిం జూచుట కేఁగెదో దివికిఁ జంచద్గాంగ కల్లోలసం
జనితా లోల మరుత్కిశోరములు విశ్రాంతి న్నివేదింప? నే
మను నీతో వరుదెంతుఁ దల్లిఁగని యన్యోన్యంబు ముద్దాడఁగన్;
'నాజనయిత్రి యెట్టిదో కన న్మది వుట్టెడు, జన్మమాదిగా
నాజననీమతల్లి, ప్రణయాంకిత కోమలసుస్మితంబు ని
ర్వ్యాజకృపామహత్త్వము నిరంతదృగంచల శీతలత్వము
వ్రాజిల నన్ను ముద్దిడియెనా యెపుడైన వచింపు నాయనా.'

'గిరుల సెలయేళ్ళఁ దోఁగెడు తరుణములను
నందుఁ బ్రతిబింబితంబౌ మదాననంబుఁ
గాంచి యనుకొందు నాతల్లి యొంచుమోము
సైత మిటులుండునో యని సంతసమున.' **13**

అంతలోననె వృద్ధుని యాస్యరంగ
మందు మృత్యువు తాండవ మాడఁదొడఁగె;
నెత్తలేక పక్ష్మలముల నెత్తి సుతను
దరుణ నర్థగర్భిత దృగ్విధంబు దోఁప— **14**

కాంచు చుండఁగ మెలమెల్లఁ గన్నుదోయి
ముకుళితం బాయె నేఁదమ్మి పూవుపగిదిఁ,
బక్ష్మలంబులు జీవకవాటములును
నొక్కసారిగఁ బిహితమై యుండు నేమొ! 15

వీరుఁడు వృద్ధుని మరణము
నారసి లోలోన శోకమాఁపి, చెలియతో
నోరాడక గద్గదగతి
నీరీతి వచించె నేమి యెఱుఁగనియటులన్: 16

‘ జనకుఁడు సొమ్మసిల్లి యిటు శయ్యపయిం జలనంబులేక నె
మ్మన మొకయింతశాంతిగన మాంద్యమునన్నిదురించువాఁడు నీ
వును శయనింపఁబొమ్మ; ఖగపుంజము నీడములందు ‘రాత్రివో
యెను సగ'మంచుఁ గూసెడిని; నేల హృదంతకచింతనల్ చెలీ?’

తరుణుం డిమ్మెయిఁ బల్కిన
దరళాయతనేత్రి యతిముదంబున శయ్యం
బొరసి వినిర్మల వదన
స్ఫురణ మ్మలకముల నింపుఁబూన శయించెన్. 18

అంత ననంతచింతలకు నాలయమైన మనోంతరంబుఁ దా
నెంతయుఁ బూన్కితో ననునయించి దృగంచలబాష్పధార న
త్యంతము నాఁపికొంచుహృదయమ్మునఁజింతనసేయుఁగాంతుఁ డా
చెంత శయించియున్న సరసీదళనేత్రిను గాంచి ప్రీతిమై: 19

'సరసీ లోలతరంగ డోలల శరచ్చంద్రాంశుపూరంబు రా
ప్యరముం జిల్కఁగ బాలశైవలపుఁ దీవల్ గ్రాలు నున్నాన్పుపైఁ
నెరయం దూఁగు మరాళబాలికవలె న్నిర్మాయికాస్యంబుతో
హరిణీలోచన నిద్రవోయెడిని నాహా! సుప్తి మేలెట్టిదో! 20

'మరణసౌఖ్యమ్ము రుచిచూపఁ మానవులకు
నిన్ను సృజియించెనేమొ వనేజభవుఁడు;
కాకయున్న విశ్రాంతి యీలోకమునకు
నొక్కతుటియైన స్వప్నమా, దక్కఁగలదె? 21

'శోకసంతాపమున నాత్మ సొమ్మసిల్లు
కష్టజీవికి నిశ్చింత గలుగఁజేయ
స్వర్గనిశ్వాస మోహన పవనమటుల
నిద్దురా, వీచుచుందువు నిశలయందు. 22

'నీదు సంస్పర్శనంబున నిఖిలజగతి
యేకజీవసమాధిగ నెసఁగు చుండు,
గగన మాదుల్లసిల్లు నక్షత్రగణము
పైని వెదచల్లు పువ్వులపగిదిఁ దోఁచు. 23

'కాలమునఁ దక్క మఱియేమికార్యముండు
మరణమునకును నీకు నంతరముగలదు?
స్వర్గసౌఖ్యమ్ము నిరయ సంసర్గబాధ
స్వప్నమా, నీదుగర్భాన సంభవించు. 24

'ప్రణయశేషుల మృత మిత్ర బాంధవులను
గౌఁగిలింపఁగ గల్గు నీకరుణకలిమి,
స్వర్గ మర్త్యలోకముల సంసర్గసూత్ర
మీవు స్వప్నమా, యేమని యే నుతింతు? 25

'ప్రొద్దువోడుపున వికసింపఁబోవు తమ్మి
పూవురీతిగ నిదురించుఁ బూవుఁబోఁణి,
ఱేఁకు లెడలిన కంజకర్ణిక విధాన
సమసిపోయెడి వృద్ధుని సంహననము.' 26

ప్రకృతి నిశోదరంబున విరాజిలు శాంతత రూపుఁదాల్చి నీ
ముకుళితనేత్ర నా మృదుచమూరువు చర్మపుశయ్య, నా
క్రమకిసలకోమలత్వమున మంజిమఁజిల్కు కపోలపాళులం
జికురములాక్రమింప సరసీరుహాలోచన నిద్రవోయెడిన్. 27

'జనకుండేఁగె నిసర్గసిద్ధసరణిన్ స్వర్గంబు కాంతా, యటం
చును నేనెట్లువచింతు? నాత్మఁగొఱకచ్చున్ సూడిన ట్లౌఁ గదా!
జనకుండే జనయిత్రియట్టులఁ దమిన్ సాఁకంగఁ, గాంతారమే
తనలోకంబుగ నున్నముద్దియ మనస్తాపంబు నెట్లార్చెదన్?

'నాజనకుం డొనర్చిన యనర్థపుఁ గల్మష మంతరింప నీ
రాజమనోహరాస్య కరిరాజ సమంచితయాన ప్రేమకున్
భాజనమై ధరాభరణ భవ్యసుఖంబుల నెల్ల నేఁడె సం
యోజనముంబొసర్తు వికచోత్పలనేత్ర పదాబ్జపీఠికిన్.' 29

ఇటులఁ దలపోయుచుండంగ నింతలోనఁ
గలవరించుచు మేల్కానెఁ గలువకంటి;
'చెలి, యిదే' మని వీరుండు పలుకరింప
'నాకలోకముఁ గాంచితి' నని వచించె. 30

అన 'విని మనుజుల కయ్యది
గన నౌనే, స్వప్నమందుఁ గాంచినవిధముల్
వినిపింపు' మనఁగఁ, గోమలి
యనియెను విస్మయరసంబు లలరఁగ నిటులన్: 31

'పురుహూత చాపకాంతులు
విరివిగఁ దను లతలనుండి విరియుచునుండన్
సురలోకవాసు లానం
దరస వినిర్మగ్నులగుచుఁ దనరుదు రెపుడున్. 32

'కాంతియెల్లను నమృతసంకలిత మైన
జ్యోత్స్న యేగాని మఱియొండు శోభ లేదు;
దిక్కులెల్లను నీరంధ్ర తేజ మొల్కఁ
జంద్రబింబము గనరాదు చదలయందు. 33

'శబ్దమెల్లను వేణు నిష్పన్న మైన
మధురిమోద్గారి గానైక మంజిమంబె;
ప్రభవ మెద్దియొ గనుఁ గొనఁ బడదు గాని,
పరగు నక్షత్రగానరావములఁ గలసి. 34

'పవనగర్భంబునం దేలు ప్రసవరజము
లటులఁ బ్రేమప్రవాహమునందు జీవ
తతులు నీఁదుచు నుండు సుందరముగాఁగ,
నచట వైరస్యపాతక మభవిసుమను. 35

'మారుతోద్ధూత జలధర మాలలటులఁ
బకములు లేక పఱతురు వాయువీథి,
హృదయభావంబు లెల్ల మూర్తిభవించి
యచటఁ బ్రత్యేక దృగ్విషయంబు లగును. 36

'హృదయ పాత్రమునందు నాత్రిదివనిర్మ
లాంచి తానందరసమును నించికొంటి
నదియె యిప్పుడు సైతము నాత్మయందు
జంద్రికా శీతలామృత సరణి నొప్పు. 37

'జనకుఁడును నీవు నేను నాస్వర్గమందు
సర్వకాలము నానందసౌఖ్యములను
ననుభవింతము మిత్రమా,' యనఁగ యువతి,
గాంతుఁ డిట్లని వచియించెఁ గరుణ దొలఁక: 38

'మనకన్న మున్నె జనకుఁడు
చనె సౌఖ్యములనుభవింప స్వర్గమ్మునకుఁ
మనమును గాలక్రమమున
వనితా, పోఁగలము మృతి కవాటము దెఱువన్.'

ష ష మ ం జ రి

క్రిలకిల పులుఁగులు తరుశా
ఖల రుతములొనర్చె వంచకంబులు కూఁతల్
గొలుపుట మాని గుహాంతర
ములదాఁగెను దూర్పుదిక్కు పొదలెం గాంతిన్. 1

ఆయువను వైరి హరియింప ననుదినంబు
నుదయ గిర్యగ్ని నాళిక నుండి సూర్య
గోళమును బంపుచున్నాఁడొ! కాలుఁ డనఁగ
నలరెఁ దరుణార్కబింబ మత్యరుణకాంతి. 2

ప్రాఙ్నగంబను నగ్ని పర్వతము ప్రేలఁ
దరణి రుచియను మృత్తికా ద్రవము రేఁగఁ
బరిసర నివాసులో యనఁ బక్షివితతి
గూయుచును నాల్గుదిక్కుల గూడఁ బాఱె. 3

ఊర్ణనాభుల తంతుసద్మోత్కరంబు
హిమకణావళిఁ జెలువొందెఁ, గమలమిత్రు
నకు నుషఃశ్రీ సమర్పింప నవకమైన
క్రొత్త ముత్తెపుఁ బళ్ళెరం బెత్తె ననఁగ. 4

కలహంసాంగన లంబుజోదర రజోద్గర్వాంధభృంగాళిఁ జం
చులతోమీటి మృణాలనాళముల గచ్చువిచ్చుగం ద్రుంచుచున్
జలజాతాకరమందుఁ గ్రీడసలిపెం జంచద్గరుద్భిన్న ని
ర్మలవీచీ మృదుడోలికా పరినట దాత్రిజీవపత్రంబుగన్. 5

అల కుంజాంతర పర్ణశయ్యలు కురంగానీకము ల్వీడి శృం
గలతాగ్రంబులగోకికొంచుఁదనువుల్ కాంతారముం జొచ్చెడిన్
లలితగ్రాస కిసాలచర్వణ సముల్లాసక్రియా జాత గం
ధిల డిండీర కణచ్యుతి స్వనలతాదేశంబు లింపారఁగన్. 6

ఘనకండూతి దోలంగ భూమిరుహ సంఘాతప్రకాండంబులం
దనువు లా్రియుచు డీలుచున్ గవయసంతానంబు ఘాసంబులన్
వనపర్ణంబులు మేయ సానుతలము ల్వర్జించి ఛాయాతమో
జనితాభీల నిశాటవిం జనియెడున్ సప్తాశ్వుఁ డేతేరఁగన్. 7

రాత్రి నిద్రానిబద్ధమా ప్రకృతి యిపుడు
విమల కల్యానిలంబులు వీచు చుండఁ
దరుణ సూర్యాంశువులఁ బ్రబోధంబుఁబొంది
నిత్యకృత్యపరివృత్తమై నెగడు చుండె. 8

జనకుని నిర్యాణంబును
మనమునఁ దలపోసి మాటిమాటికి శోక
మ్మునఁ గృశియించెడు కన్యకు
ననునయవాక్యములు పలుకు చట యువకుండున్.

కొన్నిదినంబులం గడపి కోమలి, యమ్మలికమ్ముఁ దీర్పు లో
కోన్నతవైభవంబు సరసోక్తుల బోధయొనర్చి, కొంత యా
పన్నత వాపి, యంతిపురిపై బలుకోరికె లుప్పతిల్లున
ట్లెన్నియొ వర్ణన ల్సలుపు నింతిమనంబు కరంగునట్లుగన్. 10

తరుణుఁడు నల్కాఁడు లౌకిక
సరణులు చిత్రములుగాఁగ సకిమదిఁ దట్టన్
విరచింపఁబడిన ఆచి
త్తరువో యన నిశ్చలముగఁ దా విను చంతన్. 11

చిఱుతెమ్మెర కంసమ్ముల
నెఱికలు చెరలాడుచుండ నెలఁతుక యెటకో
పరఁగిడు చిత్తము చలన
స్ఫురణము లేకుండు నయనము ల్దగ నుండెన్. 12

వెలఁది సమీపమందు నొక వేదికపైఁ బులితోలుపాన్పునం
జలితమనస్కుఁడై కడువిచారమునన్ యువకుండు వ్రాలి చిం
తలు బహిరంగ రూపములఁ దాల్చినవో! యనఁ గన్నుదమ్ములం
దొలఁకఁగ బాష్పధార, లెదితోఁపక యూరకయుండె నయ్యెడన్,

కలహంసీసమయాన కొంతవడి జాగ్రత్స్వప్నమున్వీడి ముం
గల వేదిన్ శయనించియున్న తరుణుం గాంచు న్విలోకించుచుం
బలికెన్ 'మిత్రుఁడ, తల్లిదండ్రులు నను న్వర్జించి కాంతారసీ
మల నాకంబున కేఁగ న్యాయమె భయోన్మాదంబు నన్నేఁచగన్;

‘ గిరులన్ గోత్రాలమేపఁ బోవునెడలం గేలాన్చి చెక్కిళ్ళపైఁ
గరుణావేల్లిత బాష్పముల్ దొరఁగఁగం గౌఁగింట బంధించి ని
ర్భరవాత్సల్యముపొంగ ముద్దిడుచు నం బంపించు మాతండ్రి యి
మ్మరొ, యిం కెవ్వరిముద్దుఁగొందుఁ బ్రతిసమ్మానంబుఁగాంక్షించుచున్
‘గిరికూటంబుల సాంధ్యరాగరసముల్ క్రేవన్ దిగంబాఱు ని
ర్ఝరపూరంబుల లీనమానపుడు నారాకం బ్రతీక్షించుచున్
సరణి న్వేచుచునుండుఁ దండ్రి; యిఁక నన్ సంతోషమేపార నె
వ్వరు వీక్షించెడువారు లేరో? పితతోఁ బాడాయె నేప్రేమయున్?’

అనవిని వీరుఁ డంతఁ జెలియం గని యిట్లనుఁ ‘గాంత, యేల నె
మ్మనమునఁ జింతవోవ వినుమా వచియించెద నొక్కమాట, నీ
జనకునికన్న మిన్నయగుచాడ్పున నం దలపోయు, మేను ని
న్ననయము మద్హృదబ్జ సదనాంతర వాసినిగాఁగ నెంచెదన్;

‘ఆలవాలంబునం బుట్టి యందె పెరిఁగి
పూవుఁగొమ్మలఁ బొదలెడు పుష్పవల్లి
ప్రక్క విలసిల్లుతరువునఁ బ్రాఁకకున్నె?
లతలుఁ గాంతలు నాశ్రయోల్లసిత లెపుడు.’ 18

అనవుడు వీరుఁ, డంగనయు నాతనిగాంచి ప్రమోదబాష్పయై
యను: ‘సరవాస యోగ్యమగు నా నవలోకము నన్నుఁ జేర్చెదే?
కనుఁగొనవచ్చునే యచటఁ గానలనున్న మనోజ్ఞవస్తువుల్?
ఇనుఁ డవనీధరాగ్రముల నెఱ్ఱనిరంగులఁ గ్రుంకుచుండునే? 19

'గొఱియలమేఁతకుఁ గిరులు కోమలఘాస లతా నికుంజ ని
ర్ఝర కలితంబులై యచట రాజిలునే? హరిణీకుమారికో
త్కరములు నిర్భయాత్మలయి కానఁగనౌనె తృణాంకితావనిన్?
సరస కలాస్ఫుటారవము సల్పు పికాంగన లున్నె మావులన్?

'ప్రసవకిమ్మీరములుగాఁగఁ బఱఁగు లతలు
చెట్టుగొమ్మల మేల్కట్లు గట్టినటుల
నీలనీలదమాలల నెగడుచున్నె
యింద్రచాపంబు స్వార్గికసాంద్ర కాంతి?'

అని యారీతిగఁ గన్యపల్క విని నెయ్యం బాత్మఁదోఁపంగ ని
ట్లనియెన్వీరుఁడు: 'నీప్రదేశము ప్రపంచాశంబెయాటన్ గిరుల్
వనముల్ సూర్యుఁడుచంద్రుఁడుంగలరిఁ కేలాతర్కమం దెన్నియేన్
ఘనసౌధంబులుసౌఖ్యసంపదలు కాంతా, గల్గు నశ్రాంతమున్;

'నాతో నీవరుదెంచినం గమలినీనాళంబు ఖండంబులన్
మేఁతల్మేయు మరాళబాలికలు నుస్మేలత్సరోజంబులుం
జేతో మోదము గూర్చుపుష్కరిణులుం జిత్రాలయంబుల్ చెలీ,
ప్రీతింగాంచెదవందుఁ బుష్పిత లతోపేతామ్రకుంజంబులున్;

'నవరత్నఖచిత సుందరహార భూషలు
ధరియింపఁగలవు చిత్తంబు బడిని,
చంద్రశిలా రమ్య సౌధభూమికలందు
వెన్నెల విహరింతు వేడ్కఁ గొలఁది,

జాళువాబంగారు జరియంచు మేల్పట్టు
పుట్టము ల్గల వందుఁ బూవుఁబోఁడి,
యీవాజ్ఞ వెట్టిన నెఱేఁగివ ర్తింతురు
శుద్ధాంతకాంత లుత్సుకత దోఁపఁ,
దరుణి, త్రుటిలోన నీ జీవితంబు మాఱి
సకలసామ్రాజ్యధూర్వహ క్ష్మాతలేంద్రు
పట్టమహిషివి యవుదువు; వనకుటీర
తలమున వసింప నేల కాంతారభూమి?' 24

నావుడు, కన్యకామణి మనంబున నించుక చింతచేసి, 'నే
నీ వనసీమఁ బాసి యెపు డెమ్మెయి రాఁగల? జన్మమాదిగా
నీవిధిఁ బర్ణశాల వసియించుచు గోత్రలమేపికొంచు నిం
దే విహరించుచుందు గిరులెంతయు నాకుఁ బ్రియంబుగూర్పఁగన్;

'జనకపదపాంసుపటలిఁ బావనములైన
కాననోర్వుల విడనోప గడియమైన;
హర్మ్యమందు శోకమ్మున నడలుకంటె
శాంతిదాయక కాననస్థలమె మేలు.' 26

అన విని చిత్తంబున మే
కు నెరిమినయటులఁ గలంగి కోమలిఁ గని యి
ట్లనియెను గాంతుఁడు కరుణా
జనకసుధారసమయోక్తి చాతురి మెఱయన్: 27

'తెలియకయంటివేమొ పొలతీ, జగతి జ్జనియించువెల్ల ని
శ్చలబహుభోగ భాగ్యములు సమ్మతినై భుజియింపనేగదా?
లలితసుమంబు కాననతలంబునఁ బుట్టి జనోపభోగ్యమై
వెలయక వాడునట్లు లడవిం గృశియింపఁదలంపఁ బాడియే?

'మనదగుజీవితంబు, ఘనమార్గములన్ దిగజారి దిక్కులె
ల్లను నిజకాంతి హేమరుచుల న్వెలిఁగించి క్షణంబులోపలన్
మనిఁగెడు నుల్కఖండమనుమాట యసత్యముగాదు, కావునం
దనువునఁ బ్రాణముండఁగనె తన్విరొ, సౌఖ్యములంద మేలగున్.'

అనవుడు, యోజనమెంచి న
వ్వనితయు మృదుమధురసరణి వాకొనె నిటు: 'లీ
వనుల వసించియు మిత్రుఁడ,
కనకుందుమొ యట్టి సౌఖ్యగతుల ముదానన్? 30

'అకలుష నిర్ఝరీ జలరసాయనముల్, కిసలోజ్జ్వలల్లతా
ప్రకరములుం దృణోర్వులును బాపి కురంగకుమారి హేమ ర
త్నకలిత పంజరాంతరమున న్నివసింపఁగఁ జేయురీతిఁ గొం
కిక యవరోధసౌధమునఁ గట్టఁగ నెంచితె నన్ను నిచ్చలున్?

'అప్పుడ విచ్చి తావులను నల్లనఁ జల్లు సరోజషండముం
గుప్పునఁ జేరి షట్పదము గ్రోలుమరందము; కృత్రిమంబుగా
నొప్పెడుపూవుమాల్యమయియుండియు నేమి గ్రహింప నందులం
జొప్పడునే మధువ్రతము చూఁడలుగొట్టెడు కమ్మఁదేనియల్ ?

'పుట్టిననాఁటఁగోలెఁ దరుపూగమునీడలు విశ్రమింపఁగం
గొట్టములై చెలంగ వని గొఱ్ఱెలమేపుటెవృత్తిగా, రసం
బుట్టగ వేణుగానముల నోపినయట్టులఁ బాడికొంచు నా
యట్టికుమారి నేన యని యాడుచు నుంకఁ బ్రభాతవేళలన్

'శ్యామలోర్వీధరంబుల సాంధ్యవేళ
జలధరాచ్ఛాదములపైకి నలమికొనెడు
కలిత కిమ్మీరవర్ణంపుఁగాంతులకును
సకలసామ్రాజ్య సౌఖ్యంబు సాటియగునె? 34

'సరసి మృదుపంకలగ్నమై తరఁగలందుఁ
బాళిఁ జెరలాడు కమలినీనాళమేల
పెఱికి నాఁటెదు మోహానఁ బెరటియందుఁ
జావ కయ్యది బ్రతుకునే సదమలాత్మ? 35

'నను నోంప నీయభీష్టం
బని తలఁచెదవేని నేఁడె యా నరవాసం
బునకు ననుం గొనిపొమ్మా'
యన నచ్చెలి, కాంతుఁ డనియె నాశ్చర్యమునన్:

"ప్రాణసమాన, నీదయినభావము నే నెఱుఁగంగఁజాలమిం
బోణిమిదక్కఁ బల్కితిని, భూరిసుఖంబులు రాజ్యమేని త్వత్
ప్రాణసురక్షణార్థమయి వాయుదు; నీ కొకకీడు సల్ప హ్రా
త్రోఁక్షణమునం దలంచెదనె? కౄరుఁడనే యిటుకష్టపెట్టఁగన్?

‘అదియేమొ నినుఁగాంచ నాదుహృదయం బత్యంతరాగాంకురా
స్పదమై, పూర్వము చెల్మియున్నటులఁ జెప్పనౌనియిచ్ఛాలతల్
మదిలో నల్లడ నల్లువారె, నిఁక నిర్మానుష్యమౌ కానన నో
సుదతీ, యొంటిగ నిన్ను వీడి చని యెచ్చోనైన జీవింతునే?’ 38

అనవిని, కోమలాంగి హృదయాంతర రాగరస ప్రవాహ వీ
చి నిబిడ శీకరప్రతతి చిప్పిలెనో కనుదమ్ములందునాఁ
దోని కెడు సమ్మదాశ్రువులు దూలఁగఁ దాఁగొన పైట నద్ది యి
ట్లనియెను గద్గదాస్ఫుటములై పదముల్ పవనానహూపజన్:

‘ఖగముల్ నీడములందు జంటలుగ నేకాంతలంబు వాసించు నిం
పుగ, నట్లే మనముంద మీసుమ లతాపుంజాలయంబు ల్వనిన్
సొగసు ల్మీఱఁగ విశ్రమస్థలములై, ఝుమ్మంచు నిత్యమ్ముఁ గూ
లగతాళ్మంబుల జాతి నిర్ఝరము లాలాపింప రాగంబులన్; 40

‘హారనీలంబుల హీరము ల్పొదివిన ట్లాకాశదేశంబు భా
స్వరనక్షత్రమున న్వెలుంగఁగ, శరచ్చంద్రుఁడు దూఁగాడు కం
ధరపర్యంకము డిగ్గుచుండ, మది నెన్నన్రాని మోదంబునన్
సరసీసైకతసీమలందు మును సంచారంబు గావించితిన్. 41

‘పవమానచలిత పత్రా
రవములు సెలయేళ్ళ గానరావము దక్కం
బ్రవిమల రజనీశాంతత
కు విభంగము లేదు సరసికూలములందున్. 42

'ఆనందపరవశ మైన నాగానంబు
పవనకంపిత పర్ణరవము నందు
నున్నట్టు లుండి చెన్నొలయంగ నెలవులఁ
దులకించు నవ్వు వెన్నెలలయందు
నిశ్చలజ్యోతియై నిర్మలంబైన చి
త్తము నిశాగర్భశాం మందు
మైమఱచినటించు మంజుల క్రీడలు
సరసీ తరంగలాస్యముల యందు

నైక్యమైపోయి మద్వ్యక్తియంతరించి,
యఖిలవస్తుచయాంతస్థ మైన యాత్మ
యఃులు, సర్వంబు నేనయై యకలుషంపు
నిర్భరానందమున నుంటి నిశలయందు. 43

'నీ విచ్చో నివసింప నిష్టపడిన న్నిత్యమ్ముఁ దత్ప్రాంతనే
వా విద్యోతిత మానసాంబుజులమై ప్రాభాత నీరేజ షం
డావిర్భూత సుగంధగంధిల తుషారార్ద్రానిలాంకూరముల్
వీవంగ న్విహరించుచుండెదము సంప్రీతిం బిసాళించుచున్. 44

'జనకునియట్టు లంత్యమున సర్వముపీడి ధరాతలంబునన్
మనవగుపేరు లెవ్వరు మనంబున నెంచనిరీతిఁ గాలవీ
థిని జరితాంఘ్రిచిహ్నములు తేరనియట్టుల మృత్యుసూత్రిలం
బనమునఁ బ్రాకిపోయెదము స్వర్గముసేరఁగ నోయిమిత్రమా.

అనవుడు, పలుకక కాంతుఁడు
వనితకుఁ బ్రత్యుత్తరంబు వచియించుటకున్
మనమునఁ దోఁపక మీసము
మొన దువ్వుచుఁ గ్రిందిచూపు మొనయఁగనుండెన్;
తరుణియు జనకుని నామ
స్మరణమ్మున నూత్న చింత మదినెరియఁగఁ, దొం
తరలుగఁ గన్నుల బాష్పము
లురలఁగఁ బయ్యెదను ఱెప్ప లొత్తుచునుండెన్.

సప్తమమంజరి.

ఇరువురు కొన్ని నిమేషము
లరిగినఁ గుటివేదినుండి యవలికిఁ జని ప
య్యరలకుఁ బువ్వులురాలెడు
తరుపుంజముసీడ సూర్యతాపము వాపన్. 1

తరుణ మరకతచూర్ణంబు పఱచినటుల
లేఁతపచ్చిక విలసిల్లి ప్రీతిఁగొలుపు
చల్లపట్టునఁ గూర్చుండి, సంతసమున
రమణుఁ డిటువల్కెఁ బ్రణయసౌరభ్యమొలుక: 2

‘ అళిపక్షాహతి నొక్కవోవని మనోజ్ఞాంభోజ లావణ్యముం
దొలఁకంజేసెడు నీదు ముద్దుమొగముం దోరంబువీక్షింప నో
లలితాంగీ, ప్రణయార్ద్రమౌచు రసవాల్లభ్యంబునంబొంగు ని
చ్చలు నాచిత్తము; పూర్వజన్మఫలముల్ సంబంధబాంధవ్యముల్!

‘ నిశఁ దమంబు లడంచ వెన్నెలలకందు
గున్నపొదరిల్లు వలపింపఁ గొమరు కుసుమ
మటులఁ బురుషునిజీవితం బలరఁజేయ
స్త్రీల నిర్మించెను విరించి సృష్టియందు. 4

'మనుజుండేమయి యెట్లుపోవునొ గదా మాధుర్యధుర్యాత్మలై
చను కాంతామణులుండకుండిన? నిలన్ సద్భావము ల్మాని దు
ర్జనులై ఘాతుకసత్త్వమట్టుల నహోరాత్రంబులుం గ్రూరవ
ర్తనమే వృత్తిగఁ గర్కశాత్ములయి నిందంబొందు నేమో చెలీ!

'ప్రేమకుఁ గేంద్రస్థానము
లై మెలఁతలు కటికవానియాత్మను నైనం
గోమల కరుణాంకూర
స్తోమము పుట్టింపఁగలరు శుభదృష్టులచేన్. 6

'సలిల ప్రవాహ వీచీ
చలితంబు తృణద్వయంబుచాడ్పున మన మో
చెలియా, దైవప్రేరణఁ
గలసితి మీవనులఁ; గౌతుకంబగు నిదియున్. 7

'కాని, మఱొక్కమాట, నినుఁ గాంచినదాదిగ వీడిపోవఁగన్
మానస మొప్పదేమొ; వని మాపరివారము నన్నుఁగాన కే
నే నెట కేఁగితో యని యనిశ్చితబుద్ధిఁ జరించుచుండు నో
మానిని, చూచివత్తు, ననుమానము చిత్తముఁ దీవరించెడిన్.'

అనవుడు, కన్యక విస్మయ
మున నిట్టులఁ బల్కె: 'నేమి? మును నొక్కఁడవే
వని కరుదెంచితివని నే
ననుకొందును, బ్రేయసుఁడ, యథార్థముఁ జెపుమా!'

నావిని కాంతుఁ డిట్లనియె: ' నాతిరో, నే మృగయావినోదచిం
తావివశుండనై వనుల దవ్వుల బోయుల నిల్పి యొంటిగా
దోఁవనుబట్టిపోవ నెటనో సరిమార్గముఁ దప్పి చీఁకటిన్
రా వని నిన్నుఁ గంటిని ధరాధరపార్శ్వముఁ జేరుచుండఁగన్;

' ఇఁకఁ గొంతసేపు కానన
నికటతలంబులను వెదకి నే మృగయుల నూ
రికిఁ బంపించి యమాత్యున
కొకవార్తను బుచ్చి వత్తు నుత్పలనేత్రా.' 11

అన విని సమ్మతింపఁ దరళాక్షియుఁ, గాంతుఁడు లోని ప్రేమ గు
ప్పున నెగఁదట్టెనో! యనఁగఁ బొల్పగు నెచ్చెలి యోష్ఠపల్లవం
బునకు నిజోష్ఠముం గదిపి, మున్నడి బాహులఁజాఁపి కౌఁగిటం
గొనె ఘనసాత్వికోచ్ఛ్వసితఁ గోమలి నుల్లము పల్లవింపఁగన్.

ఎంతసే పిట్టులుండిరో యెఱుకపడక
యిరువు రన్యోన్య నిశ్వాసపరిమళంబు
లాను చానందపారవశ్యమున నుండఁ
దనకుఁ దానుగ బాహుబంధంబు సడలె. 13

మారుత చాలితం బయిన మంజులవల్లిక యో యనంగ శృం
గారశరీర కొంతవడి కంపిలి యర్ధనిమీలితాక్షులం
గూరిన మాంద్యముం దొలఁగి కుంతలముల్ సరియొత్తికొంచునా
మీసునితోడ నిట్లనియె: ' వే యరుదెంతువె సంజకీవలన్?' 14

వీరుం డటువలెకా కని
సారసలోచనను వీడి చనుదెంచుచుం బ
ల్మారును వెనుకకు ముందుకుఁ
దారుచుఁ గనుచూపు దాఁటెఁ దద్వనసీమన్. 15

యువతియుఁ జెట్టునీడఁ గుసుమోజ్జ్వలవా సెలకొమ్మఁ బాణిప
ల్లవమునఁ బట్టి నెన్నుదుట లాస్యములాడు శిరోజమాలికం
జెవులకు నెట్టి, పూరసముఁ జిల్కు సమీరము వెంటనంటు భృం
గ విసరమట్లులం బ్రియుని గాంచఁగ నేఁగు నిరీక్షణావళిన్. 16

వెనుక మఱల్పలేక పలవించుచు నెట్టకు నేని లోనికిం
జనఁ దమకించెఁ గాని, తనస్వాంతము కాంతునియందు లీనమై
తనరుట నెట్లుచూచినను దన్వికి నాతని సుస్వరూపమే
కనఁబడుగా, వియోగమునఁగాంక్షయుఁ బ్రేమయుమల్లడింపవే!

తటుకున నిల్లుసొచ్చి, క్షుభితంబగు చిత్తమునన్ మరాళసం
త్రుటితమృణాళమట్లు వసిదూలిన యంగముతోడ వేదిపైఁ
గుటిలశిరోజ పండుకొని కోర్కెలు ద్రేళ్ళుఱుకన్ భవిష్య ద
స్ఫుటనిజదిష్ట మాత్మఁ దలపోయుచు నుండెఁ దదేకచిత్తయై:

'తరుణుఁడు నన్నురమ్మని ముదమ్మునఁబిల్చుచునున్న వాఁడు, భూ
ధరములఁ గానలన్ గొఱెలతండము మేపుటమాని సౌధమం
దిరముల నేవొ రత్నరమణీయ విభూషలు జిల్గుపట్టు టం
బరములుఁదాల్చియుంట యనుభావ్యసుఖంబుఁటయాస్థలంబునన్

‘ శబలితంబైన పురుహూతచాప మాత
రాశమునఁ గాంతి విలసిల్లువేళ లేఁత
పచ్చికబయళ్ళ మిన్నుఁబడ్డయెడకుఁ
బరువిడఁగనీయరఁట యాతిపురిజనంబు.’ 20

అని తలపోయుచు నిట్లా
వనితామణి పవనచలిత పర్ణరవంబుల్
వినఁబడ, వచ్చెను నాప్రియుఁ
డని చూచుచునుండుఁ దమిని ద్వారమువంకన్. 21

‘ నవకపు సాంధ్యరాగకిరణంబులు మూరుల నల్లువాఱి లోఁ
దవిలి కుటీరకుడ్యములఁ దామ్ర సుమావళి జాలెగట్టి నిం
తవఱ కదేల రాఁడొ, వనిఁదప్పెనొ మార్గముకాంతుఁ’ డంచునా
యువతి విదీర్ణభావయయి యుండఁ దమిస్రము నిండె నల్గడన్.

పూవుఁబొదరింట నిండారఁబూచి క్రొత్త
పరిమళంబులు వెదచల్లు ప్రసవ మొండు
గాలితాఁకున ముండ్లలోఁ దూలినటుల
నతివహృదయంబు శోకసంపతిత మయ్యె. 22

జనకుఁడు లేఁడు, కాంతుఁడును సంజకు రాఁడు, తమోవితానముల్
దనరెను దిక్కులందు, మదిఁ దాపముపోదు, కుటీరమందు నెం
దు నెగడు శాంతికిం బొలఁతి దుఃఖరవంబె విభంగహేతు; వ
వ్వని నిశ నొంటిగా నెటుల వాసముసేయును గాంతచింతతోన్?

కిసలయాచ్ఛాదనాంతస్థ కుసుమకళిక
యనిలసంహతి దినకాంతిఁ గనినరీతి
హృత్ప్రపంచవైశాల్య మయ్యెంతి కనుఁబఁ
గట్టె మోహము తీయ మాధుర్యంపుఁదెఱను. 25

ఇదివఱ కెల్ల వేళల మృగేక్షణ మోహనునంటియుంటఁ దా
నెదఁ దలపోయదయ్యెఁ బితయేఁగిన లోపము; నిప్పుడన్ననో
పొదలెడిభీతిమైఁ దనదు పూర్వచరిత్రము సంస్మరించి యా
పదలను జిక్కి-కొంటినని పల్మఱు నుమ్మలికంబునొందెడిన్. 26

చెలియమనంబు పూర్వమటు చెన్నలరారుట లేక ఘర్షణా
కుల బహువిభ్రమాశయతఁ గుందుచునుండె నిరంతచింతలన్;
లలితసుమాంగి- లోకకుహనాగతుల స్మృతిలేనిముగ్ధ- య
క్కలికి హా తా న్మనోవ్యథల గాఱియకున్ సహింపఁజాలునే?

హేతువిజ్ఞానపతితమౌ నాతిమనము
ప్రతినిమేషముఁ జిత్రించుఁ బ్రచుర వివిధ
భీకరాకారముల భావవిగ్రహములఁ
బర్ణమర్మర నిస్వాన వర్ణయుక్తి. 28

అరరే! జీవితచిత్రవైఖరి, త్రుటిన్ హర్షంబు శోకంబుగం
బరఁగున్ శోకము హర్ష మట్లు! సుమనోవల్లీ మనోజ్ఞాంగి-సుం
దర పద్మాయతనేత్ర- నీలకచ- విన్నాణంపుబింబోష్ఠి- య
ద్దిర! యున్మాదినా వికీర్ణకచయై దీనాస్యయై చూపడున్!

నిదుర పట్టియుఁ బట్టక సుదతి కపుడు
చిత్ర చిత్రాకృతులు స్వప్నసీమఁ దోఁప
నులికిపడి లేచి యొంటిఁ దా నుంట యెఱిఁగి
గాలిగర్భాన నేడ్పులు గరఁగఁ బాగెలె. 30

కడ కెటులో ప్రభాతరమ కాంత నెగుల్గనలేక శాంతముం
గుడుపఁగ వచ్చుచున్నదని కూరిమిఁ దెల్పు సఖీజనంబునా
వడి నరుణాంశుమాలికలు పర్ణగృహంబు నలంకరింప న
ప్పడతుక మేలుకాంచి కుటిపార్శ్వవనాంతరము ల్చరింబడెన్.

మారుతోద్ధూతమై నభోమార్గమందు
సుడియు శుష్కచ్ఛదంబునా సుందరాంగి
యేఁగుచుండె గమ్యస్థలస్మృతియు లేక,
దైవ మీడ్చెడు కాననస్థలుల కెల్ల. 32

ఆలున్ అప్పలు కంటకంబులు తృణాగ్రంబుల్ పదాబ్జంబులన్
డీలంజేయ, సహస్కరుండు నడిమింటింజేరి తీండ్రింపఁగం
గాలుంబెట్టఁగలేక, కాంతుకంబు లెక్క ల్రోయు కోకింబలెన్
సోలంబాలక చెట్టునీడఁ బడి యాక్రోశించుఁ బేర్లెలుగన్: 33

'కాంతుఁడ, యెట్లు వోయితివి కానల నన్విడనాడి? సంజ కీ
ప్రాంతము చేరవత్తునని పల్కియుఁ బ్రేమ రసార్ద్రచిత్త ని
శ్లాంతయుఁ గష్టపెట్ట మది యెట్లుసహించె? శిరీషపేశల
స్వాంతులు నిట్టివంత గుడుపం దలపెట్టుట పాడియే యెటన్?

'విరహ మనార్తిదాయకము వీడక నిందలపోయుట న్మనో
హరుఁడ, కఠోరకంటకసమాకులమైన గులాబిపూఁబొదం
జొరఁబడి మంచుతుంపరలు జొబ్బిలు పుష్పముఁగాంచురీతి; ప్రే
మరస నిషేవణాత్మకుల మానసము ల్మధురంబు లెయ్యెడన్. 35

'జనకుని నిర్యాణంబును
నినుఁగాంచుటయుం దలంప నిదుర నెవేవో
గనఁబడుచు మాయమయ్యెడు
మనోహర, విచిత్ర పాళిమాడ్కిం దనరున్. 36

'తెలియఁగనైతి మద్హృదయ దేశమునం దిటువంటి వింత శ
క్తులుజనియించునంచుఁ గొలఁదుల్గనఁజాలకయుంటి నేము పూఁ
గలికయు భావివిస్ఫుటవికస్వరతం గని సౌరభంబు ని
చ్చలుఁజిలికింతునంచెఱుఁగఁజాలునె చైత్రము డాయునంతకున్?'

అనియిటు చింతచేసి, చెలి యంతటఁ గాంతుఁడు పర్ణశాలకుం
జని, తను వేచుచుండునని చయ్యన లేచి కుటీరసీమకుం
జను, నట నెవ్వరు న్మెదలుశబ్దము గానక నిష్ఫలాశయై
గొనుఁగుచుఁ బోవుచుండు నెటకో పటుశోకవిపాటితాత్మయై!

ఒకనాఁడు గిరికూట నికట గహ్వరముల
సానుభాగంబులఁ జక్కఁజూచు,
నొకనాఁడు భీతిదాయక కాననముఁ జేరి
తొక్కనిదారులు తొక్కి వెదకు,

నొకనాఁడు నిర్ఝరీ సికతాతలంబుల
కేఁగి పాదాంక పరీక్ష సేయు,
నొకనాఁడు విభ్రమాచకితమనస్క యై
తిరిగినయెడ లెల్ల మరలఁ దిరుగుఁ,

దల్లిఁబాసిన లేఁజింకపిల్లయటులఁ
దాను మెట్టని కాననస్థలము లేను
నాఁగ వెదకియుఁ బ్రియుని గనంగలేక
ఖిన్నమానసయై యేడ్చు మిన్నుఁ గనుచు. 39

దినదిన మిట్టులఁ గాంతా
ర నగముల న్వెదకి, రాత్రియుఁ బవలుఁ
మనముఁ గలంచెడు చింతా
ఘనశల్యమునం దొలంగెఁ గలికి బెడంగుఁ. 40

నీరు నన్నంబు విడనాడి, నిదుర మాని
విరహశోషిత చిత్తయై సరసిజాక్షి
చేతనాచేతనజ్ఞాన సిద్ధిఁ దొఱఁగి
పలుకసాఁగె మనోవ్యథ పక్షులకును: 41

'కలరవ కోమలం బగు వికస్వర సుస్వరమెత్తి నీహృదిం
గల సరసానురాగ మెసకమ్మొగఁ బాడెద, విట్టివిద్య నెం
దుల మును నభ్యసించితివి? దుఃఖనిమగ్ననుఁ జేయు ప్రేయసుం
డలవడఁడేమొ నీకును బికాంగన? పల్కుమముద్దుగుల్కఁగన్;

'నీసంతోషమునన్ శతాంశమయిన న్నిత్యమ్ము శిక్షించు మో
వాసంతంబ, మనోవిషాదపథము ల్వర్జించి నక్షత్రవీ
ణాసంబద్ధ మదీయగాన రవ సంతానంబు నీగీతలన్
వాసి న్మేళముచేసి యౌవనముల న్వాసింతు సఖ్యమ్ముగన్; 43

'అనిలహతిం జలించి యనయంబును డోలికయట్టు లూఁగు కొ
మ్మను బసికందునుంచి మృదుమంజులగానముసేయు శారికా,
వను విధి నీదుగర్భమున నాఁడె జనింపఁగఁజేసియున్న మో
హన వనవీథులం దెగురులాడుచు నుందునుగాదె మీవలెన్;

'నిర్మలనిర్ఝరంబ, రమణీయకలాస్ఫుట గాన నిస్వనం
బర్మిలిఁజేయుచున్ గిరితటాగ్రములం బ్రవహించుచుందు వా
మర్మముసెప్పి నీయుదరమధ్యమున న్నను జేర్చికొమ్ము త్వ
చ్ఛర్మద గర్భశీతలత సంతత శాంతి కరంబ యాత్మకున్.' 45

అనుచు విషాదచిత్తయయి యాకుసుమాంగి విషాదబాణసం
జనిత నితాంతబాధఁ బెలుచం బతితంబగు హంసమట్లుఁ దాఁ
జని నెఱిపూవుటోవరి విశాల తృణాంకురశయ్యపై శయిం
చెను నిజజీవితాభ్రమునఁ జెన్నఱెనో కడసారి తారనన్. 46

కొఱలు బహిఃప్రపంచమునకుం దనకుం దెరచీరగాఁగ బం
ధురసుమము ల్సమీరహతిఁ దూర్ణఘురాల, వికాసపుంజమై
పొరసెనుగాంతి, శాపమునఁ బుష్పసమాధి విలీనయైన య
చ్చర పువుఁబోణివోలె విలసచ్ఛటఁలాలన గుప్తవక్త్రయై.

అష్టమ మంజరి.

వేఁటాడుచు మృగయులు ఘో
రాటవి నగపతిని గాన కడలుచు నాయా
చోటులు లోయలు భూభృ
త్కూటంబులు వెదకి జాడ గూడక యున్నన్; 1

'వేఁటతమకమ్మున నారాజు వీడి మనల'
వనులలోఁ గ్రూరమృగములపాతఁ బడెనొ,
గాక యుండిన నెందేనిఁ గానరాఁడె'
యనుచుఁ బలవించి పరివార మేఁగెఁ బురికి. 2

నృపకుమారుండు మృగయుల వినినమీఁదు
వెదకివెదకియుఁ గనలేక విసుగుఁబొంది,
పర్ణశాలకు మరలుచుఁ బథము దప్పి
కుస్మ్రిమ్మరుచు రాత్రిఁ బుచ్చె నా కుధరములనె. 3

చని సరిదారి గాంచి, విలస త్తరుణార్క మయూఖమాలికా
జనిత సువర్ణకాంతుల పసల్ కిసలంబులఁ బొంది సేయు చోఁ
గనె ఖగవర్జితం బగు వికాసవిహీన కులాయమట్టులం
దనరు కుటీర సీమ నతిదారుణ శోకపరీత చిత్తుఁడై. 4

ఇంతకుమున్నె ప్రేయసి
కాంతుఁడు రాఁడనుచు నిబిడకాంతారములం
జింతమెయిఁ వెదకఁబోవుట
నింతిని గనఁడయ్యె ధారుణీశ సుతుండున్; 5

కనక, 'యిదేమి! కాంత యిటఁ గానఁగరాదు? ప్రదోషవేళదాఁ
కను నను వేచి, వంచకునిగాఁ దలపోసి, హతాశయై కడు
న్వనరి ప్రపంచజీవనము వాయుటె శాంతికరం బటంచు నే
వనతరువాటికా లతలబంధములం ద్యజియించెనో మెయిన్!'
అటునిటు పాఱఁజూచుఁ, 'చెలియా, చెలియా' యను, చెట్లనీడలం
జటుల లతానికుంజములచక్కిని గాంచు, విషాద బాష్పముల్
తటుకునరా నడంచు, విదితంబుగఁ జేతులు దట్టు, వీరుఁ డు
త్కటరవ మేర్పడం బిలుచుఁ గాంతఁ గనుంగొనలేక దీనుఁడై.

వెలఁదియును దాఁ బరస్పరాన్వేషణంబు
సేయుచును దుర్గమారణ్యసీమ నొకరి
కొకరు వోయినమార్గమ్ము లొనరుపడక
తిరుగుచుండిరి వెతఁ గొన్నిదినము లిటుల. 8

కుసుమాపచయమునకుఁ దరలెనో యని
నవ లతాపుంజంబుఁ దవిలి చనును,
నటలేకయున్న మిక్కుటమగు చింతతో
మరలి, నీరాడఁబోవు రమణియని

నిర్మల నిర్ఝరీ నికట సైకతముల
కేఁగి వీక్షించు, సందెందు లేక
యున్నఁ బేర్గొను 'నో కాంత, నను వంత
వెట్టంగ నే' లని విసిగి పలుకుఁ,
దరుణుఁ డేమన్నఁ దన ప్రతిధ్వనియెగాని
యువతి ప్రత్యుత్తరంబు రాకుంట మెఱిఁగి
యచట బాటల నూత్న పాదాబ్జచిహ్న
లోనరఁ దన్మార్గమునుబట్టి చనుచునుండె. 9

చనిచని, యొక్కచో వికచ సారస షండమునందు సుప్తిమైఁ
గనుఁగవమోడ్చుహంసివలెఁ గాంతిలు నోర్తుకఁబుష్పపుంజమం
దు నిదురవోవు నిర్జర వధూమణిఁబోలినదానిఁ దీవటిం
టను బడియున్న దాని నికటంబునఁగాంచెఁ దృణంపుశయ్యపైఁ;
కాంచి, దృగంచలంబులనె కాంచనగాత్రిని మ్రింగునట్లు కుం
జాంచలవీథిఁ జేరి: 'హృదయ ప్రతిబింబసమాన యుద్ది, నా
చంచలనేత్ర యం' చని విషాదము విస్మయ మంతమోదముం
గొంచక చిత్తముం గలఁప గుండె దడాబడఁ గొట్టుచుండఁగన్;
'ఏమని మెంతు నాసుకృత మీగతి ముత్ప్రతిపాదియయ్యెఁ, గాం
తామణిఁ గాననో యని వెత న్నశియించెడు నాకుఁ బేద కు
ద్దామ ధనంబునా దొరకె, ధన్యుఁడనైతి' నటంచుఁ గోమలిన్
శ్యామల పత్రపుష్పనిచయంబులనుండి తెరల్చి మీఁదికిన్.

కమలిన పద్మనాళమటు కాంతి దొఱంగిన దేహవల్లి న
శ్రమముగ నెత్తుచుండఁ బయిపార్లెను దూలికవిగ్రహంబు నా
విమల విలోలనేత్రములు వే ముకుళించిన తమ్ములట్లు మం
జిమరమఁ బాసి వ్యాపనముచేసెను సుందరతా పరిదోషముగ్.

చెలి యంసంబుల నల్లపట్టుల నిస్సీమంపుఁగాంతిగ్, మరు
చ్చలితంబై పరికీర్ణమౌ నెఱికలగ్ సంధించి బంధించి ఘ
ర్మ లవంబుల్ నిటలంబునం దుడిచి 'లెమ్మా,యింకనో ప్రేయసీ,
పలుకగ్ లేవె యటంచుఁ' గాంతుఁడననాపం కేజపత్రాక్షియుగ్;

ఘన విద్యుచ్ఛక్తిని సం
హననంబున నూత్నసత్వ మలరునటుల మో
హను హస్తస్పర్శను గ
న్గొనలం గదలించి స్మృతి గనుంగొనె మెల్లగ్; 15

చాయఁ దొఱఁగిన ప్రత్యూషచంద్రిక యన
నర్ధహాసంబు మోమున నంకురింప
నరసె హృదయేశు వైశాఖ మంతరింప
మాధవునిఁ గాంచు వనలక్ష్మిమాడ్కిఁ జెలియ. 16

మెలఁత కన్నులు విప్ప నిమేషమందె
పరమ సంతోషలోక కవాటములును
గళ్ళు సడలెఁ గాంతునకుఁ, దాఁ గాల నడచు
నో తలనడచునో యదియుఁ దెలియండు: 17

తామరపాకుదొప్ప వసుధాధర నిర్గత నిర్ఝరీజలం
బామెకుఁ దెచ్చియిచ్చి, చివురాకుల వీవన వీచు, చంగనా
కోమల పాదపల్లవము గోమటి గాయము వాఁటియుంటఁ జిం
తామతియై వనారిలుచుఁ దన్వికి నిట్లనెఁ బ్రేమ మొల్కఁగన్:
'పదము ల్గందఁగ దేహవల్లి కృశియింపన్, ముద్దునెమ్మోము సం
పద రేకెత్తఁగ, దుర్గమాటవులలోఁ బల్మాఱుఁ గాల్మెట్టి డ
స్సి దిశల్ సూచుచు నేడ్చుచుం, దుదకు నన్ సీకొట్టుచుం గుంజమం
దుదుటున్ శోకముతోడ మూర్ఛపడితే యో ప్రేయసీ, దీనవై.

'సూర్యుఁ డపరాద్రి భవనమ్ముఁ జొరకమున్నె
మృగయులను గాంచి గృహమున కేఁగుదెంతు
నని వచించితిఁ' గాని, యీవనములందు
మార్గవిచ్యుతి రాత్రిఁ గ్రుమ్మరితిఁ దరుణి; 20

'కలశకుంత రవమ్ములు గడలుకొనెడు
ప్రత్యుషమ్మున వచ్చియుఁ బర్ణశాల
నిన్నుఁ గాంచక చింతించి యన్నిదెసల
ననుదినంబును వెదకుచు నడలి బడలి; 21

'పారము లేని పుణ్యపరిపాకవశమ్మున నిన్నుఁ గంటి నీ
తీరునయైన నేఁడు పొలఁతీ, నినుఁ గాంచఁగఁ బూర్వరూపశృం
గారపు టస్థిపంజరముగాఁ గనుపట్టెద, వెంతలోపలన్
మాఱెను మంజులప్రకృతి మంచుచలిన్ జలజాతపట్టులన్!'

అనవుడు, కాంత యిట్లనియెః 'నశ్వరమే ప్రణయానుబంధవ
ర్ధనహృదయుల్వియోగమునఁ గ్రాఁగుట? జక్కవపెంటి వెన్నెలం
దన ప్రియకాంతుఁగానక వ్యథాకరుణంబుగఁ గూయుచుండ సరో
వన జలతాకుడుంగముల వందురుచుం జరియించుచుండదే? 23

'నను నిట వీడిపోయి తని నమ్మి వనంబులుసొచ్చి చూచి నెం
దును నినుఁ గానకే విసిగి తోరపు డప్పిని బూవుటెంట నె
ట్టనఁ బడిపోవ, నంతనె నిటాలమునం జెమ రంకురించి చ
ల్లని మలగాలిసోఁక నొడలల్ గగుఱెత్తి వడంకితిం గడున్;24

'కన్నులఁగట్టునా యిఁకను గాంతుఁడటంచు నిరంతరంబు ని
న్నెన్నుచు మాలదైవమున కేడ్చుచు, లేవను శక్తిలేక యా
పన్నత నూర్చుచుండ బడలి బాటలుసూచుచునుండ మూర్ఛమైఁ
గన్నులు పచ్చనయ్యె; నెటుకాలముపోయెనొ గాన నవ్వలన్!

'మారుతానీత శబ్దంబుమాడ్కి నల్ల
శ్రవణపథమున నెద్దియో చలనమయ్యెఁ,
జంద్రికాశీతలం బైన స్పర్శ దేహ
మందు నూతనోజ్జీవన మలరఁ జేసె; 26

'కన్ను ఱెప్పల నెత్తంగఁ గట్టయెదుటఁ
బ్రేమ సాక్షాత్కృతిగఁ గంటి బ్రియుని-నిన్ను,
విరహశోషితచిత్తంబు వీక్షణామృ
తంపు సేచనమున రసార్ద్రింబు గాఁగ.' 27

అన విని కాంతుఁ డిట్లనియె: 'నారట నొందితి నానిమిత్తపిం
వ్వనులఁ జరించి డస్సి; తొకపాటు నెఱుంగని ముద్దరాలి, నా
వనజభవుండు కష్టముల పాలొనరించెఁ, గురంగి కంట నీ
రు విడిన వేఁటకానికి మరు ల్జనియించునె? చింత పుట్టునే? 28

'పర్ణశాలకుఁ బోదము పద బిరానఁ,
జెప్పెద రహస్య మొకండు చెలియ నీకు,
నడునఁ జాలవు మెలమెల్ల నడుగు లిడుము
మధ్యజాలంబయష్టి నెమ్మదిఁగ నూని' 29

చెలువయు నట్లకా కని విశీర్ణపువాతెఱ నాల్క నద్దుచుఁ
బలితపుమాంద్యముం దొఱఁగి పయ్యెదకొంగునుజక్కనొత్తిముం
గలఁ జరియించు కాంతుభుజకాండమెయూఁతగఁ, జెట్లనీడలన్
సలిలపుఁబట్టుల న్నిలిచి చల్లనిపయ్యర కూరడిల్లుచున్; 30
ఎఱులకుఁబోయి నీడముల కేఁగెడుపక్షులతోఁ బ్రదోషపుం
దరుణమునందు మందగమనంబునఁ బర్ణగృహంబుఁజేరి యు
త్తరుణియుఁ బ్రియుండు మును దామటనొందినకష్టపుం బర్వ
పరఁ దలపోయుచుండఁ దెలవాఱెను దిక్కులలక్షితంబుగన్.

తరుణార్క మయూఖంబుల
నిరువురుఁ జలి గ్రాఁగుచుండి, యిట్లనియెను సం
బరముగఁ గన్నియ: 'ప్రియుఁడా,
పరమరహస్యం బదేదొ పలుకుము నాతోన్' 32

నాపుడు కాంతుఁ డిట్లను: 'మనంబుఁ దిరంబొనరింపు, మంధకా
రావిల మైనరాత్రి నమృతాంశుని వెన్నెల నవ్వురీతి నీ
జీవితమున్ మనోజ్ఞముగఁ జేయు నుదంత మొకండు దెల్పెదన్
భావిశుభానుభూతులకుఁ బాత్రిమవై దయివాఱునట్లుగన్;

'ధరణీఖండము నేలు రాజునకు మోదంబార జన్మించి, బం
గరు టుయ్యాలల నూఁగియున్ విధితిరస్కారంబునం గొండలన్
గోఁతుల న్మేపుచు లోకవృత్తముల బాగు ల్గాంచకే ముగ్ధవై
తరుణీ, యుంటివిగాని నీ కుచితమే దాస్యంబు దారిద్ర్యమున్?

'పరభూమీశునకు న్నిజ
ధరణీభాగంబు నోడి దారుణ శోక
స్ఫురితాత్ముం డయి నీకై
పురమును విడి వన నివాసమును గొనెఁ బితయున్.'

అన విని తక్షణంబు మదియందు హఠా జ్జనితంబులైన భా
వనలు పరస్పరాహతుల భ్రాంతిము బొచుఁ గలంగ, లోకమ
వ్వనిత కగోచ రాశయ నిభంబు దురూహ్యమునై కనంబడం
దన హృదయేశుఁ గాంచి చిఱునవ్వు మొగంబు నలంకరింపఁగన్:

'నను నచ్చోఁ గొనిపోవ నెంచి కడు విన్నాణంపుఁ బన్నాగముం
గనుఁగొంటే! గిరు లేడ? రాజ్యములు బంగారంపు టుయ్యాలలే
డ? నిరాలంబము నీదువాక్యమనుచుండం గన్య, యక్కాంతుఁ డి
ట్లనియెం జేరెడఁ జేయివట్టికొని సత్యాలాపధుర్యంబుగన్: 37

‘ నన్నుఁ గపటాత్ముఁగా మదినెన్నికొంటె?
ప్రత్యయం బిప్పుడే నీకు బయలుపఱుతు;
నాన్న దాచిన శస్త్రచిహ్నములు గొన్ని
వసుధగర్భంబునం ద్రుప్పు పట్టు ముగుద. ’ 38

అని, కుటి కుడ్యపార్శ్వనిచితావని వచ్చెలి చూచుచుండఁ ద్రవ్విన శర చాప వర్మములు వెల్వడ నబ్బురమంది, ‘బాపురే! జనకుఁడు గూఢచిత్తుఁడంచు సంతతము న్వెత వోవుఁగాని, యిట్లని వచియింపఁ డెద్దియును, హా! తెలిసెం బితదుఃఖహేతువుల్.’

అనుచుఁ గవచమ్ము శీర్షణ్య మస్త్రములను
బ్రీతిఁ గైకొని బాష్పము ల్విడిచి తడిపెఁ
దండ్రిఁ గాంచినయట్టు లా తన్వి హృదయ
మందు స్నేహానుబంధంబు క్రందుకొనఁగ. 40

‘అతివ వచ్చెదవే యిప్పుడైన నీవు
జనక పాలితమైన దేశమును గాంచ?
హర్మ్యము ల్మివి చంద్రోపలాంచితములు
పొనరు నేటికి శిల్పనైపుణ్య మెసఁగ’

అనవుడు నూతనేచ్ఛ మదియందుఁ జెలంగిన, స్వీయసౌధముల్ గనఁ గుతుకమ్మునం జెలియ కాంతునితో నిటువల్కె:‘జిత్తమోహన, కొనిపోయెదే యటకు? నమ్మ వసించిన నాపరిదేశముల్ గనుగొన దుర్దమం బయిన కాంక్షజనించె, నపూర్వమద్దియుఁ!

అనవిని ప్రేయసుండు: 'నవునా? చనుదెంతువె? నిశ్చయంబె? మీ
జనకుఁడు మున్ను నేలిన విశాలధరావలయంబు నేన పా
లన మొనరింతు; నీవును విలాసయుతంబుగ రాజ్యభోగవ
ర్ధన గృహిణీపదంబుఁ బ్రిమదా, ముదమార నలంకరింపుమీ.'

కాంతా మూకీభావమె
కాంతుఁడు సమ్మతిగ నెంచెఁ, గాంతార గిరి
ప్రాంతంబులు విడి యిరువురు
చింతాశల్యంబుఁ బాసి చేరిరి పురికిన్.

పురికిం బోయిన కొన్నిరోజులకు నాపూఁబోణి మెప్పించి బం
ధురసౌఖ్యోన్నతిఁ బెండ్లియాడె నతిసంతోషమ్మున న్వీరుఁడున్;
ధరణీరాజ్యము భోగభాగ్యముల విద్యాకీర్తుల న్మిఱి ని
ర్భర సౌఖ్యమ్మగ నేలుచుండెఁ బ్రజసంభావింప భక్తిస్పృహన్.

కృషీవలుఁడు

ప్రథమ ప్రచురణము 1919

ద్వితీయ సంస్కరణము. 1924

ప్రేమాంకము

అన్నా, మన్నెము శేషురెడ్డి, యెటులో
యావిర్భవంబొంది స్నే
హౌన్నత్యంబు పరస్పరంబు రమణీ
యానేక భావంబులం
జెన్నారెన్ హృదయానుబంధరచనా
చిహ్నంబుగన్, మాయుపా
ఱుస్నండుం దలచూప దిందనుక దై
వేచ్ఛాప్రభావంబునన్.

అట్టినిర్మలమైత్రికి నానవాలు
నవ్యకవితాసుమంబుల దివ్యమాల
నెమ్మిఁ గీలించుచున్నాఁడ నీదుకీర్తి
కామినీ కంఠసీమను గాంతు లొలయ.

ప్రియమిత్రుఁడు,
దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి గారి

ఉపోద్ఘాతము

ఆంధ్రవాఙ్మయమున ప్రకృతము ప్రసిద్ధికి వచ్చుచుండెడు గణ్యములగు నూతనసృష్టులలో నీకావ్య మొకటి. విషయమందును భావములందును ఇయ్యది ఘనదేశముయొక్క నవజీవితమునకుం జేరినది. అచ్చుటచ్చుల శైలియందును దూరోపమలు మొదలగు నలంకారముల యందును ప్రాచీనవాసన యింకను కొంత వదల వలసియున్నటుల తోఁచెడిని.

కవి కాఁపుయువకుఁడు; విషయము కాఁపులజీవితము; దృష్టి యభిమాన ప్రేరితము. కృషీవలుల జీవితమును ప్రధానాంశముగ గ్రహించిన తెలుఁగు గ్రంథములలో నిదియె మొదటిది. ఈవిషయ నవ్యతను దలంచియ కాఁబోలు రామిరెడ్డిగారు ఈక్రిందివిధమున వితర్కించి యుండుట:

అన్నా హాలిక, నీదుజీవితము నెయ్యంబార వర్ణింప మే
కొన్నన్, నిర్ఝరసార వేగమున వాక్పూరంబు మాధుర్యసం
పన్నంబై ప్రవహించుఁగాని,యితరుల్ భగ్నాశులై యీర్ష్యతో
నన్నుం గర్షకపక్షపాతియని నిందావాక్యముల్ వల్కరే?

తాను పూర్వలాక్షణికుల కరిగాఁపుగాడనియు స్వచ్ఛంద విహార శీలుఁడనియు నీక్రింది పద్యములలో బాహాటముగ చాటించియున్నాఁడు.

వనలతయైన నాకవిత పత్రపుటంబులఁ బూవురెమ్మలన్
దినదిన జృంభమాణయయి తేజరిలెన్ సహజప్రరోహ వ
ర్ధన నియమానుసారముగఁ, దల్లత యెన్నడుఁ దోఁటమాలిపా
ణినిఁ గనుగోని వన్యరమణీయతఁ జిల్కు నపూర్వపద్ధతిన్.

పంజరనిబద్ధ కీరంబు బయలుఁగాంచి
యడ్డుకమ్మలదాఁటంగ నాసచేయు
నటు బహిర్నియమంబుల నతకరించి
మన్మనంబు స్వాతంత్ర్యసీమకుఁ జరించు.

కాన, యెవరేమియనుకొన్న దాన నేమి
గలుగుఁ? గాలమనంతము, ఇలవిశాల,
భావలోకము క్రమముగాఁ బడయుమార్పు:
ఏల హృదయంబు వెలిపుచ్చ నింతయళుకు?

తన కవిత వనలత, స్వచ్ఛందవ్యాపనముగలది. చెన్నపురిలోని మాలీలదోహ దములు కత్తిరింపులు మొదలగు చికిత్సలచే కృత్రిమసౌభాగ్యమువహించిన పూలచెట్లవంటిదిగాదు, "సహజ ప్రరోహవర్ధన నియమానుసారముగ" నల్లుకట్టితీఁగె. "అపూర్వపద్ధతి" నవలంబించినది. శాస్త్రకారుల యాదేశ ములను, పారంపర్యప్రాప్త బహిర్నియమంబుల పాటింపదు. ఆగమపుంజము లకుచేరిన గతానుగతికముగాదు. స్వాతంత్ర్యసీమను జరించునది. ఏమీ! పూర్వికుల విధులను అతిక్రమింపవచ్చునా? వా రేర్పఱచిన కృతివిధాన ములుగాక అన్యము లెక్కడనైన నున్నవా? అని మూఢభక్తు లెవరైన ఆక్షే

పించినయెడల “ కాలమనంతము, ఇలవిశాల, భావలోకము క్రమముగాఁ బడయు మార్పు ” అని కవి వారిని తిరస్కరించి తనదారిని తా వేగెడిని. వీరు చేసియుండెడు కవితావిషయమైన చర్చను కొన్నియేడులక్రిందట సందర్భానుసారముగ నేనును “ కవిత్వతత్త్వవిచారము ” లో చేసినాఁడను.

“ ఐరోపాలోని కవీశ్వరులు కొందఱు కాఁపువారు, సైనికులు, మొదలైన తక్కువ వృత్తులవారి బ్రదుకులను వర్ణనార్హములని భావించి యెంతో సుందరముగఁ గావ్యములలో వ్రాసియున్నారు. మనగ్రంథముల మాత్రము చదివి యీపుణ్యక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రముయొక్క స్థితిగతుల నరయఁజాలువారికి ఈ దేశమున బీదసాదులపై నాదరముగల కవి యెవఁడైన నున్నాఁడా? తుదకు బీదసాదులైన నున్నారా? యను సంశయము పట్టినను తప్పు వారిదికాదు! శోకరసము వర్ణింపవలయునన్న ననుకూలమగు సందర్భమెయ్యది? క్రొవ్వుకాఱెడి నాయికా నాయకుల యూహామాత్రములైన కష్టములా? ప్రజలు దినదినము కన్నీరుగార్చుటకైన నవకాశములేక కుడుచుచుండు పరిపరివిధములైన గోడులా? శాంత రసమునకుఁ బోషక మెయ్యది? తమకుఁ గష్టముదేనట్టివైన రాజులయొక్క యుదారచర్యలా? ఆఁకట మాడి మలమలమాడుచు నింటికివచ్చి వంట సిద్ధముకాకుండినను భార్యపైఁ గోపింపక, కన్నులు మూఁతవడుచుండ విధిని ధ్యానించుచు నొకమూలఁ గూర్చుండు పొలముకాఁపులయొక్క యిడవడియా? ఆహా! జనసామాన్యముయొక్క ప్రతిదిన వృత్తములలో నెంతభావము, రసము, గుణము నుపగతములై యున్నవో మనకవులకుం దెలియవుగదా! రాజపుత్రులను రాజకన్యలను, చాలనందుకు బ్రాహ్మణులను వేశ్యలనుబట్టి ఝుఁఝూటమాడుటదప్ప కవితకు మేలైన యన్యకర్మములు లేవా? ”

ఉన్నవి యనుకొను ఈ “ కృషీవలుఁడు” ను, అబ్బూరి రామకృష్ణరావు, రాయప్రోలు సుబ్బరావు మొదలైన యువకులు విరచించియుండెడు

నవ్యకావ్యములను ప్రమాణములు.

ఈగ్రంథమునందు పాలముకాఁపులయు కాఁపుటిల్లాండ్రయు దైనందిన చర్యలతోడ ఋతువర్ణనములను కవి బహు చమత్కారముగ సమన్వయించి యున్నాఁడు. ఇది భావగంభీరులకేగాని శుష్కపండితులకు సాధ్యమగు క్రియగాదు. ప్రాతఃకాలమునుండి రాత్రి నిద్రపోవువఱకు కృషీవలులుచేయు కార్యములొకకూర్పు; వీనితో సమ్మేళించిన విధమున చేయఁబడియుండెడి ఋత్వాది ప్రకృతివర్ణన మింకొకకూర్పు. రెండును భావకళా నిర్మితములును శోభితములును అయిన ప్రకృతి ప్రతిబింబములట్లు సత్యమును రామణీయకమును దాల్చియున్నవి. కృతి పరిమాణమున చిన్నదైయును గుణమున నానాసౌభాగ్య శోభితముగనున్నది. వీని నన్నింటిని విడఁదీసి ప్రదర్శింపవలయునన్న నాతిమునకన్నను వ్యాఖ్యానము విపులమగును. అట్లు చూపుటచే చదువరుల భావపరిశ్రమ విక్షేపములకు నిరోధముగల్గును. కాన, కొన్నియంశములను పేర్కొని విరమించెదను.

ఇందు గ్రామాంతర నివాసము వ్యవసాయవృత్తి ఇత్యాది ప్రకృతి సామీప్యజీవితమునకును మనుష్య స్వభావ ప్రవృత్తికిని ఉండు సంబంధము చూపఁబడియున్నది. మొత్తముమీఁద పట్నవాసు లంత మంచివారుగారనియు, గ్రామవాసులు నడవడియందు మేలుతరమైన వారనియు కవి యొక్కయభిప్రాయము. ఇది నిర్వివాదము కాదని నామనవి. పట్టణస్థులకు గ్రామస్థులకు చర్యాభేదములు, స్వభావభేదములు లేవనలేముగాని,పోలికలను పెంచి యెక్కువతక్కువలను రూపించుట సాహసకార్యము. దేశాభ్యుదయమునకు పల్లెటూలనో పురములును నట్టే యావశ్యకములు. మఱియు ఆర్థిక ప్రపంచమునకు ఆధారము వ్యవసాయమని కవిగారు చూపియున్నారు. ఇదినిజమేగాని తక్కిన వాణిజ్యాది యభ్యుదయములు లేనిచో దేశము సమగ్రత పొందలేదు.

నవ్యపాశ్చాత్యసభ్యత నాగరకత
పల్లెలందు నస్పష్టరూపములఁదాలి
కాలసమ్మానితములైన గ్రామపద్ధ
తులను విముఖత్వముం గొంత గలుగఁజేసె.

నేఁటి నాగరకత నీమేలుగోరక
యప్పుచేసి బ్రతుకుమని విధించు
నాయవృద్ధికన్న నావశ్యకపదార్థ
సంఖ్య హెచ్చెఁ జిత్తశాంతియున్నె?

కవికి పరిణామము వలయునో వలదో తెలియకున్నది. కవితా భావములను శాస్త్ర తత్త్వములం బలె తార్కిక దృష్టితో విమర్శింపఁదగదు. వానియందు రసికులు గమనింపవలసిన విషయము సౌందర్యము. ఆ గుణ మీ కావ్యమందు అఖండముగ నున్నది.

అసంబంధములగు వర్ణనలు సంగతు లీ గ్రంథమున లేవు. ప్రతియంశమును చిత్తరువున కనుకూలించినదియు అగత్యమైనదియుఁగా నున్నది. సంయోగతాలక్షణ మిందు ఏమాత్రము భంగము చెందకుండుట కవియొక్క భావనాగాంభీర్యమునకు అమోఘమైన సాక్ష్యము. తా వర్ణించు జీవితమును విషయములును తనకు అనుభవ వేద్యములు కాఁబట్టియు, వానియందు తనకు మనసు హృదయ సంపూర్ణముగ లీనమైయుండుటచేతను వర్ణనలన్నియు హృద్యతాగుణపరిశోభితములు. వానియందు సత్యస్ఫురణ, మనోహరత, హృదయాకర్షణాది శక్తులున్నవి. ఇదియ శిల్పముయొక్క పరమార్థము.

పాశ్చాత్యభాషలలో "పాస్టొరల్సు" నాఁబడు పాశుపాల్యాది

గ్రామాంతర వృత్తులవారి అకృత్రిమ జీవిత స్వభావాదుల వర్ణించు కావ్యము లనేకము లున్నవి. అయ్యవి గ్రీకులాటిన్ భాషలలోపుట్టి ఆధునిక ఐరోపా వాఙ్మయముల యందును వ్యాపకమునకు వచ్చియున్నవి. ప్రాచీన భాషలలో ఉత్తరగతికిం జేరిన కావ్యములలో శ్రీకృష్ణుని బాల్యక్రీడలు, బృందావన జీవితము, గోపగోపికాసంచారములు ఎంతయు హృదయరంజకములు. భాగవతమునందలి దశమస్కంధమును, విశేషించి యెఱ్ఱాప్రగ్గడయొక్క హరివంశ పూర్వభాగమును దేశీయ వాఙ్ప్రపంచమున తమస్సునడంచి చల్లని వెన్నెలను కురిపించి చిత్తానందముచేయు చంద్రబింబములవలె నున్నవి. జయదేవకృతమైన గీతాగోవిందమును నిట్టిదియ. గోపికలను వదలిన గ్రామాంతర జీవిత నులభ్యమనియో, కృష్ణకాంతలకు తదనంతరము గోపికాసంతతులు నశించిరను భ్రమగొనియో మనకవులు అట్టివర్ణనలను, ఇతరసందర్భముల, ముఖ్యాంశములుగ గైకొని వర్ణించుట మానివేసిరి. ఈనాటికి అవ్వృత్తములు మరల కవితాదృష్టికి నర్హములని భావింపఁబడుట తటస్థమైనది. ఇట్లెప్పుడో నశియించిన మహోత్తరమైన వృత్తమును పునర్జీవితముంజేసి దివ్యాకృతిగ మనముందర రామిరెడ్డిగారు నిలిపియుండుట వారి యసాధారణప్రజ్ఞను సూచించుచున్నది.

కృషీవలుని జీవితమంతయు పువ్వులపాన్పు గాదని కవిగాం దెలియంగక పోలేదు. పట్నవాసులకు వారికినుండు ఆర్థికస్పర్థ, సర్కారువారు వారియెడల చేయు అనాదరణము, ముఖ్యముగా వారి నావరించియుండెడు అజ్ఞానాంధకారమును, దానిచే వారినిపట్టి బాధించెడు దురాచార పిశాచముల విషయమును రాజకీయ సాంఘికాదినీతులును, సంస్కారముల యావశ్యకతను సూక్ష్మముగఁ దడవియున్నారు. మింటికెగయు పక్షియైనను భూమిమీద పెట్టియుండెడి గూటిపై చూపువేయక యుండునా? కాఁపువారియొక్క దుఃస్థితి యెప్పుడు తొలఁగును? వారికముందైన పూర్వపు రెడ్డిరాజుల కా

ల మందువలె ఉన్నతస్థానమునకి రారా? అను విచారములు అసలు సహజములే గద. "కాలగర్భంబునందెట్టి ఘటనగలదో; భావి పరిణామ మెవ్వరు పలుకఁగలరు ఎవ్వరుపలుకఁగలరో గాని నావలన మాత్రముగాదు. రైతు లెట్టి దారిద్ర్యముపాలైయున్నారు! "కార్యారంభంబును ధైర్యముఁ విడకుమయ్యా" అని కవిగారు సంబోధించుచున్నారు. వీరి మాటల నాలకించి యాదరింతురు గాక. ముఖ్యముగ మా కులమువారికి అతిథి సత్కారము ఒకరు చెప్పక చూపక వచ్చిన సదాచారము. అన్నదానము మా వారివలె చేయువారితరు లున్నారో లేదో. ఎట్లును మించినవారు లేరనుట అతిశయోక్తిగాదు. ఈ విషయమును రామిరెడ్డిగారు ఈ క్రింది విధమున రమ్యముగ నుడివియున్నారు.

ఉండి తిన్నను లేక పస్తున్నఁగాని
యాసచేయవు పరుల కష్టార్జితంబు;
నాఁక లెత్తగ నీపంచ కరగు నతిథి
తినక త్రావక పోయిన దినము లేదు.

కాఁపుటిల్లాండ్రను గూర్చి కవి చేసిన స్తుతులన్నియు సత్యమునకు మీఁటినవి కావు; తక్కువ. వారియొక్క "శాంతి నీతియు నురుకష్టసహనశక్తి, నెవ రెఱుంగుదురు?" స్త్రీలఁగూర్చి వీరొనరించిన ప్రశంస యెంతయు సత్యము; గంభీరమును.

అతుల సంసారసాగరమందుఁ గాల
జలము సుకృతదుష్కృతవాత చలితమగుచు
సుఖవిషాదపుఁ దరఁగ్గలై సుడియుచుండ
పడవవై గట్టుఁజేర్తువు పతిని, గృహిణి!

సంగ్రహించి వ్రాయుశక్తియందు ఈ కవిని మించినవారుండరు కాఁబోలు. ఈ గ్రంథమును జదువఁ జదువ ఏరీతిని నిన్నియంశములను నిన్నికొద్దిపుటల లో నిక్షేపించినాఁడు అను ఆశ్చర్యముఁ దాల్పని వారుండరు. పునరుక్తి, నిరర్థకవృత్తి, యిత్యాది కాలవ్యయమును స్థలవ్యయమును చేకూర్చుపద్ధతులు లేవు. తన కులస్థులయట్లె యీకవియు మితభాషి. అర్థము ఎక్కువ పదములు తక్కువ అను శ్లాఘనకు పాత్రుఁడు.

మనుచరిత్ర కళాపూర్ణోదయాదులలోని పద్యముల ననుకరించిన తలపోతలు వ్రాతలు ఒకటి రెండు చోటుల నున్నట్లు తోఁచెడిని. ఇది దోషముగాదు. ప్రమాదము కావచ్చును. వీరి యాథార్థ్యవర్ణనాశక్తిని చూపించుటకై కొన్ని పద్యముల నుదహరించుచున్నాను.

లయవిభాతి.

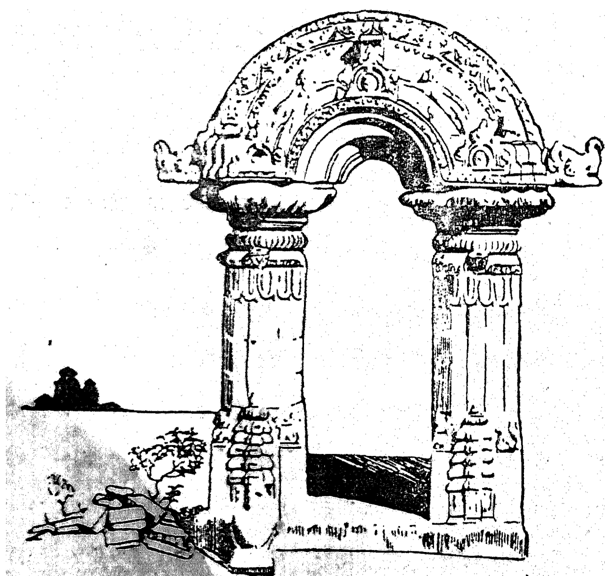
చలువగల కప్పురము చిలికినటు చల్లనయి,
లలిత కలధౌత మృదు విలసనము పోలెన్
మొలక లిడు వెన్నెలల చెలువము దిగంతముల
కలముకొని తారకల తళుకులను గప్పన్
గలువపొడి గందపొడి దోలఁక సుడిరేఁగుచును
మెలఁగు నెల పయ్యరలు నలసతఁ జరింపం,
దలఁపున రసార్ద్రమగు వలపు లిగురింప దిన
కలకల మడంచి నిశ గొలిపెఁ బ్రమదంబున్.

స్నానమొనరించి వెన్నెల చలువ బయల
బిడ్డలున్నవు నిల్లాలుఁ బ్రీతిఁ గుడిచి,
పొడుపు కతలు, సమస్యలుఁ, బూర్వచరిత
లంత వచియింపు వారలు సంతసింప.

శ్రమ, విషాదమ్ము, లాసలు, సర్వకాల
హృదయ భేదక చింతలు, నిదుర యనెడు
శాంతవారిధి లీనమై సమసిపోవ
విశ్రమింపుము సైరికా వేగువఱకు.

నేనును విశ్రమించెదను. వేగువఱకుగాదు. పతి రామిరెడ్డిగారు ఇంకొక గ్రంథము వ్రాయువఱకు. వ్రాసినతోడనే పఠనమునకుం దొడంగెద.

ఇట్లు
కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి.

కృషీవలుఁడు

సమయమమూల్య, మొక్క నిమిషంబువృథాచనఁగ్రమ్మఱింపనే
రము; మనయాయువా త్రుటిపరంపరయౌట నెఱింగి, నిద్రమాం
ద్యమునుదోలంగి మీపనుల నారయుఁడో జనులారయంచు డం
బముగ మెడ న్నిగిడ్చి కృకవాకము గూసెడి నింటికొప్పునన్. 1

వడఁకుచుఁబాడు మేల్కొలుపుపాటకు రాటము ఝుంఝుమ్మముచుఁ జే
సెడి మధురారవంబు శ్రుతిచెల్వువహింపఁగ, రాజనూఁది ముం
గడ నిడుకొన్న కుంపటిసెగన్ సాగించుచు నమ్మలక్క లో
క్కెడగుమిగూడినూల్వడకుని త్తఱిఁదోఁచెను రెడ్డిచుక్కయున్.

అత్తల యాఁడుబిడ్డల భయం బొకవంకయుఁ గోర్కె వేఱొకం
జిత్తములాఁగఁ గ్రొవ్వెదయుఁ జీరయు వే సవరించి తూఁగుమై
మత్తున నున్న వల్లభుని మంచము మెల్లన వీడి దీనయై
చిత్తరికోడ లిల్వెడలె వేకువఁ బ్రాఁచిపను ల్వొనర్పఁగన్. 3

రచ్చ చపారమందు నిడి రాతిరిఁ బుచ్చిన బాటసారులుం
జిచ్చు:రగిల్చి మంటలకుఁ జేతులు చాఁపుచుఁ గూరుచుండి వా
రిచ్చకు వచ్చినట్టి కతలెల్ల వచించుచుఁ దెల్లవాఱఁగా
వచ్చిన మూటముల్లె గొను పైనపుసందడి రేఁగె గొల్లునన్. 4

'అమ్మో,తూరుపుదెల్లవాఱె,నిఁక లెమ్మా' యంచనన్ మాల్గి మం
చమ్మున్ డిగ్గక, బుజ్జగించినను, 'పో చాల్చాలు, వేనీళ్ళు లే
కెమ్మైనేఁ బలుదోముకొందుఁ జలిలో, నింతాగడంబా?' యటం
చమ్మం గూఁతురు కోపగించుకొనుఁ గన్యాత్వంపు గారామునన్

ఉసయనెడు కాఁపుటిల్లాలు హొన్నురాజ
నముల వరియెన్నుగంప గేహమున దింప
సంబరంబున నెగురుచు సరసఁజేరు
పిల్లలఁ బుల్గుతుటుములు వింటికెగసె. 6

అరుణమయూఖముల్ తరులతాంతరమార్గము దూరి గేహగో
పురములఁ బ్రాఁకు ప్రొద్దువొడుపుం దరుణంబున నీటికోసమై
సరసులకేఁగు కాఁపునెఱజాణల నూపుర మంజులార్భటుల్
నెఱసెఁ బ్రభాతమున్ శిశువునేర్చెడి ముద్దులమాటలో యనన్.

ఇరువులఁ జూరులందుఁ జఱియించి తమోహరణైక దక్ష భా
స్కర కిరణాళి నీమృదులశయ్య సువర్ణమయంబు చేసె ని
ద్దుర నిఁకనైనమాని వెలిదోలుము బీళ్ళకు వాలమందఁ, ని
త్తఱిఁ దమిదీఱ మేయఁ బులుదంటులుఁ గమ్మనిమంచుపచ్చికల్

ఓయిహాలిక, యెంత పొద్దాయెఁ జూడు
మింత నిదురేల? పాలకై గొంతురాయ
లేఁగ యాదూడ పలుపుచు లాఁగికొనుచు
నఱచుచున్నది యంభయంభా యటంచు. 9

పొదుగు నిండుగఁ బాల్చేపి గుదులుతేఁపి
దూడకై దొడ్డిగోడ రాపాడి దాఁటెఁ
దఱిపి పెయ్య; యింకేల మాంద్యమునఁ బొదల?
లెమ్ము నిద్దుర; పాల్దీయఁ దెమ్ము చెంబు. 10

బిఱ్ఱుకడుపుగ నన్నంబుఁ బెరుఁగుఁ గుడిచి
దొడ్డి వెడలించుచున్నాఁడు గిడ్డిగములఁ
దమ్ముఁగుఱ్ఱఁడు; లేదూడ లమ్మలకును
బరుగు లిడనీక కట్టుము పలుపువెట్టి. 11

చెమరు ముత్యాలు చెక్కిళ్ళఁ జెదరిజాఱ
ముగ్ధచన్నులు పయ్యెద మురిపెమాడఁ,
గాజునీలాలు మధుర నిక్వణము లొలయ
దధి మథించెడు కాంత గీతములు వినవొ? 12

ఉయ్యెల నిద్రలేచి తనయుం డెదుటన్ జనయిత్రిఁ గాంచకే
కుయ్యిడు చున్నవాఁడు కులుకుంగనుదమ్ముల బాష్పబిందు లో
య్యొయ్యనఁ జిమువాఱ, సతియున్నికటంబున లేదు, లేచి య
బ్బయ్యను నెత్తి మేనుపులకాంకితమౌనటు ముద్దు వెట్టుమా.

చలికప్పుగప్పి విచ్చలవిడి లేయొడఁ
గ్రాఁగు ముద్దులకూఁతుఁ గౌఁగిలించి,
పునికి దోఁగాడుచు బొమ్మలతో నాడు
పసిబిడ్డమోము చుంబనముచేసి,
యెగతాళి సరసాల నిల్లాలు పలుకుచు
నవ్వినందుకు మాఱునవ్వు నవ్వి,
పనివాండ్రు వచ్చియుండిరఁ దండ్రిమేమను
నో యను శంక లో నొరసికొనఁగఁ

జలిది కడుపారఁ గుడిచి యెద్దులను దోలి
కొనుచు మడి కేఁగుచున్నారు, గనుమ! యొరులు
వారు నీతోడివారలు గారె? రెడ్డి
యువకు లెచ్చటఁ గొఱగాకయుందురయ్య? 14

మనసుఁ జేసికొన్న నవమానమె? పాఁచిపను ల్లొనర్చుచున్
వనిత యతిప్రియాసమునఁ బర్వలిడం గనుఁగోవె? కావడిం
గొని సరసీజలంబులను గోపము సేయక తెచ్చియిచ్చి కాం
తను బరితోషపెట్టుము; వృథాచన వెప్పుడు నట్టిసాయముల్.

సోమరిపోతవై జనకు సూక్తు లలక్ష్యముచేసి కొంటెపో
రాములఁ బ్రొద్దుపుచ్చకు, నిరర్థకభూములనైనఁ జెమ్మటన్
శ్యామల సస్యవంతముగ సల్పెడు కాఁపులు నోఁగులైన నిం
కోమెడువార లెవ్వరు జనోత్కరమున్ సరసాన్నదాతలై? 16

అరుణకిరణుండు తూర్పున నవతరింపఁ
బ్రాణిలోకంబు మాంద్యమ్ముఁ బాసె; నింక
నింటనుండుట మర్యాదయే కుమార?
చలిదిచిక్కంబు గట్టుము పొలముఁ జేర. 17

అప్పుడప్పుడె విచ్చి యలరు చేమంతుల
కమ్మని నెత్తావి గడలుకొనఁగ,
రత్నకంబళ మట్లు రాణించు బీళులఁ
బలువన్నెపూవులు బలిసి విరియ,
వ్రాలఁబండిన రాజనాల కేదారంబు
పంటలక్ష్మికి నాటపట్టుగాఁగ,
ప్రొద్దునిగ్గులు సోకి పొగమంచు మబ్బులు
బంగారు వలిపంబు పగిది వ్రేల,

ఈ నిమేషమందు నిల యెల్ల నందమై
స్వర్గ్యశిల్పి యింద్రజాల శక్తి
వ్రాసినట్టి చిత్రపటమున విలసిల్లెఁ;
దొంగిచూడు మిపుడు తూర్పుదిక్కు! 18

వేకువనె లేచి వైకుంఠ వాకిళులను
ముంగిట రచించి గుమ్మడిపూలతోడ
గొబ్బిముద్దల నిలిపి కుంకుమను జల్లె
నీ యనుంగుకూఁతురు! గాంచుమోయి సొబగు. 19

గనిమల తుంగకుఁ గటికకాడల కల్లిన సాలెగూళ్ళ స
న్నని పటికంపుమంచు పడి నాణెపు ముత్తెసరాల పోలికం
గనుఁగొన రమ్యమయ్యె రవికాంతులఁ దేలుచు, నిట్టి భావమో
హనపు నిసర్గశిల్పముల, హాలిక, త్రొక్కక దాఁటిపొమ్మఁకఁ
పొలముల కేఁగు పల్లెతలు పుత్తడిగాజులు ఘల్లుమంచు రా
పిలి యులివెత్తఁగం జిటికెవేయుచు నిన్నని యేలపాటలం
జెలువుగఁ బాడ నుప్పతిలు సిగ్గున నూరకపోక మాఱుపా
టల నెలుఁగెత్తి పాడుము, మిటారుల నవ్వుల కాస్పదంబుగన్.

గ్రామవాసుల కిట్టి నిష్కైతవంపు
ముగ్ధపరితోషములు సుఖభోగ్యములగుఁ;
బట్టణ నివాసకుల శుష్కభావములను
నిట్టి సామాజికానంద మెసఁగఁగలదె? 22

ఓయి రెడ్డియువక, యూరక యిందందుఁ
దిరుగ నేమి ఫలము? తిండిచేటు!
తండ్రి కోఁతమడుల దగ్గఱఁ బనిసేయు,
నన్నమునకు నింటి కనుపుమయ్య. 23

వ్రాలిన కొప్పులోపలి పూలరేకులు
సడలి యొక్కొక్కటి జాఱుచుండఁ,
బరువంపు రొమ్ముపైఁ బయ్యెదచినుఁగుల్లు
గాలికి నట్టిట్టుఁ గదలియాడ,
నెలుఁగెత్తి పాడెడి యేలలు విని బాట
సారు లెక్కసకెము సలుపుచుండఁ,
దమ్ములపుం బూఁత దవిలిన వాతెఱ
పైఁ బలుచాలు నవ్వొకయొ నవ్వఁ,
జేతికొడవలి ఝుళుపుచుఁ జిన్నెలాఁడి
కన్నెమాలెత పిడిచుట్టి మున్నమున్న
మునుపు తఱిగెడి; నింటికిఁ బోవువేళ
సందెఁడోదె యీలేవె కర్షకకుమార? 24

ఆఁకటి చిచ్చుబాధ సగమైన యొడళ్లను నంటు డొక్కలుం
జీఁకటిచూపులున్ మొలకు జేనెడుపేలిక గల్గి జీవితం
బే కడగండ్లుగాఁ, బగగ యేరెడి బీదల వెళ్లఁగొట్టి చీ
కాకొనరింపఁబోకు; వెలిగాదల యాఁకటిమంట నీకునున్. 25

పసిఁడిపూసల పేరుల పగిది దోర
పక్కముగఁ బండి నేలకు వ్రాలు కంకి
గుతులఁ బిచుకతిండికిఁ దెతుననుచు
నింతికిం జెప్పి మఱచితే యింతలోన? 26

పడఁతి యొంటికత్తె; పనిపాటు సేయను
నిడుగు దోడుగులకును నెవరు లేరు;
చంటిబిడ్డ యొకఁడు, సంసారభారంబు
పీల్చి పిప్పిసేయు బీదరాలి. 27

చెలియా, యిత్తఱి నిన్నుఁ గన్గొనిన నాచిత్తంబు తాపార్తమై
కలఁగుం, గష్టకుటుంబకార్యముల నెక్కాలంబు నిర్మగ్నవై
మెలఁగంజూతువు మంచిచీర రవికెల్ మేలౌనలంకారముల్
దలఁపంబోవు, తలైన దువ్వ; వీఁక లేదా మేర నీపాటుకున్?

మున్నూటరువది దినముల
నెన్నండును గన నశక్య మేపనియును లే
కున్న నిమేషము; కాఁపుం
గన్నియ, నీ కాటవిడుపుకాలము లేదే? 29

నిత్యకృత్యములం దొక్క నిమిషమైన
దొంగిలింపుము కై సేయఁ దోయజాక్షి,
యఖిలకామినీ సామాన్యమౌ ప్రసాద
న ప్రియత్వము నీయందు ననలుకొనదొ? 30

స్వాంతమున నీకు రామణీయక-పిపాస
యంతరించె నటంచు నే ననను గాంత,
కాని, యెడలేని సంసారకష్టములకు
స్త్రీప్రకృతిని బలివెట్టుట చెల్లదమ్మ. 31

త్యాగమునకైన నొకహద్దు దగును
శలభ మత్కుల నాత్మనాశనము మేల?
పొలఁతికి సతీత్వ సౌందర్యములును రెండుఁ
బ్రార్థనీయ వరంబులై పరఁగుఁగాదె! 32

అతివ, నాయూరడింపులఁ యుండె దవిలి
చిన్నకూఁతురి నంపవు జొన్నమడికిఁ,
బావురంబులుఁ జిల్కలు పాలకంకి
విఱచుకొని యాకసంబున వెడలెఁ జూడు! 33

పడెనటఁ జిల్క లన్నమిషఁ బైట దొలంగినఁ జూచిచూడకే
యొడిసెల ఱాయిఁబెట్టి పొలమోరలఁ బోయెడి బాటసారిపైఁ
బడఁ దెగ రువ్వెదేల మగువా, యిటులం బడుచుందనాల తుం
డుడుకుఁదనంబు నీయెడఁదఁ దొందర వెట్టెనె? నైజమేగదా!

'ఏన నయ్యోఁగాని, యాఁకలి బలుదొడ్డ,
రెండు కంకు లిమ్ము రెడ్డిపడుచ,
పొద్దుపోవు మాదు పొలిమేరఁ జేరను,
బాట నడచి నడచి బడలె మేను.' 35

అని కడువేడు పాంథులకు నచ్చటఁ జేతికినందు కంకులం
దినుఁడని చెప్పి మంచెపయిఁ దియ్యనిరాగముదీయు ప్రాయపుం
గొబునమిటారి, నీ మనసుకుందు నెఱుంగదుగాని, యింటిలో
ననయము లేమిడిక్కఁ సలుచు నమ్మనెతల్ దలపోయ వేలొకో?

చిన్నప్రాయమందె చీడపుర్వును దెచ్చి
నీమహృదయకళిక నిలుపఁదగము;
పచ్చపైరుచేల బాంధ్యవమునఁజేసి
పెరిగినావు ప్రకృతిబిడ్డ వోలె. 37

పూలకారుగాలి పొలముపై వీతెంచె
వలపు మొలచి యొడలు పులకరింప,
మనసుకోఁతలెల్ల మానిపోఁ గోయిలఁ
గూడి పాడు మొక్క క్రొత్తపాట. 38

పైరుంబచ్చలు లేని లోపమును బాపంబోలెఁ గ్రొంబూలసిం
గారంబుం గయిసేసి లేఁజిగురులం గాంతిల్లె వల్లీతతుల్,
దారింబోయెడు బిచ్చకత్తెయయినన్ దావుల్ గుబాళింపఁగం
బూరేకుల్ చికురంబులం దురిమి సొంపుం బెంపుఁ బాటించెడిన్

కనుము, యాబిచ్చకత్తెకుఁ గలసుఖంబు
నందు సగపాలు లేదు నీయాలి కకట!
పవలు నిద్రించెదే కాఁపుపడుచువాఁడ,
పొలఁతి నిట్టూర్పు నీయెద పొగిలిపోదొ? 40

కాఁపులెల్లరు నాగళ్ళు గట్టి కోడ
యడుగు దున్నెద రిపుడు; నీ వదనెఱుఁగవో?
యాలసింపక యెడ్లఁ గయ్యలను దోలు
పోయి, యొడలు ముదిరి పెల్లుకట్టె. 41

శ్రమలు లేకయె ఫలములు సమకఁబోవు,
పిండికొలఁదియె రొట్టె; యోపిన విధానఁ
గష్టపడుము కృషీవలా, గలుగు సుఖము.
ఉత్తమాసల కన్న మే లుద్యమంబు. 42

అర్కబింబము మధ్యందినాతపంబు
గాయుచున్నది మేనెల్లఁ గమలిపోవ;
నురుగుఁ గ్రక్కుచు నూర్చుచు నోరు దెఱచి
యొక్కయడుగైనఁ బెట్టవు దుక్కిటెద్దు. 43

ఖరకరతాపతప్తమయి కాయము ఘర్మకణాళి నీనుచున్
సొరిగెడి సత్వహీనముగఁ, జూపులు దీనములయ్యెఁ బొద్దునం
బొరసిన మోము తేటలెటువోయెనొ! దప్పియు హెచ్చెనోయి, యు
త్తటిఁదరుమూలశాయివయి తాపము వాయుము చల్లనీడలన్.

కరముఁ గష్టించు నిను గాంచి కనికరమున
నెండవేడిమిఁ ద్రోలఁగించు నిచ్ఛతోడ
వారిదం బాతపత్రమై వచ్చెఁగాని,
మారుతాహతి శిథిలమై నురలె నదియు. 45

తరువులఁ గోటరంబులకుఁ దారెను బక్షికులంబు, బత్తెలున్
సరసులఁ జొచ్చెరోజుచుఁ, గనంబడ రెవ్వరు దారులందు, స్త్రీ
సరణి సచేతనప్రకృతి చల్లదనంబున కాసచేయ మే
నెరియఁగ నీవుమాత్రమిటు లేల శ్రమించెద వెఱ్ఱిబొండలన్?

పాటల వేడిమమ్మ్రలకుఁ బాదములం జిఱుబొబ్బలెత్తఁ గ్రి
యాటగఁ జెమ్మటల్ మొగమునుండి దొరంగఁగఁ గూటిముత్తతోఁ
పాటలగంధి వచ్చెడిని, బాపము! వేగమ నీట మున్గి య
చ్చోటనె మజ్జిగన్నము రుచుల్ వచియింపుచు నారగింపుమీ!

తరుణీ, ధూళులఁ గాళ్లు గాలెనని సంతాపంబునం గాంతునిం
జెఱుముట్టాడక, గేహనిర్వహణముల్ సేద్యంబు సాగంగ ని
గ్గఱుఁ గష్టింపఁ గుటుంబరక్షణము సాధ్యంబౌను; భిన్నాధ్వసం
చరణాసక్త హయద్వయంబు రథముల్ సాంతంబుగా లాఁగునే?

శ్రమ కుచితంబుగా ఫలము సంధిలదోయని చింతవొందకో
రమణీ, నిదాఘతాపము దొఱంగెడు నంతకు మఱ్ఱియూడజొం
పముల యుయ్యాలలూఁగి పదమాత్రిన నింటికిఁ బొమ్ము, పాలకై
కుములుచు నేడ్చునేమొ యనుఁగుం బసిపాపఁడు నిద్రలేచుచున్

దారిఁ జరించుచున్నపుడు దగ్గఱనున్న తటాకమందు నిం
పారు సరోజముల్ గొని గృహంబునకుం జనుదెమ్ము, బాలకుం
డారమణీయ పుష్పముల నచ్చెరువొందుచుఁ గాంచి యాడుకోఁ
దీక్షిక వంటయింటి పని దీర్చుము కాంతుఁడు వచ్చునంతకున్.

పూవుం దేనియ లారగించి మధుప వ్యూహమ్ము కర్ణప్రియం
బై వర్ధిల్లు మనోజ్ఞగీతముల రాగాలాపముం జేయఁగా
నీవేలా కలఝుంకృతిన్ స్వరము లంతే నైక్యముం బొందఁ గాం
తా, వాకోవాక పల్లెటూరి పదమైనం జిత్తముప్పొంగఁగన్.

నవ్యపాశ్చాత్య సభ్యత నాగరకత
పల్లెలందు నస్పష్టరూపములఁ దాల్చి
కాలసమ్మానితములైన గ్రామపద్ధ
తులను విముఖత్వముం గొంత గలుగఁజేసె. 105

పంచాయసతీభా భవనంబులౌ రచ్చ
కొట్టంబు లోకమూలఁ గూలిపోయె,
వీథిబడులఁ జెప్పు విజ్ఞానధుర్యులు
నొజ్జలు దాస్యంబు నూఁతగొనిరి,
గ్రామపరిశ్రమఁ గలుగు నన్యోన్యమౌ
సహకారవృత్తంబు సమసిపోయె,
సత్యజీవనము, విశ్వాసమ్ము, భక్తియు
నైకమత్యము మున్నె యంతరించె

బూటకములు, కుయుక్తులు, మోసగతులు
కోర్టువ్యాజ్యాలు, ఫోర్జరీల్, కూటమైత్రి,
స్వార్థపరత, మౌఢ్యంబు, గర్వప్రవృత్తి
నేర్పు విద్యాలయంబులు నేఁటియూళ్ళ! 106

నేఁటి నాగరకత నీమేలుఁ గోరక
యప్పుచేసి బ్రతుకుమని విధించు;
నాయవృద్ధికన్న నావశ్యక పదార్థ
సంఖ్య హెచ్చఁ జిత్తశాంతి యున్నె? 107

జీవనస్పర్థ సామాన్యచేష్టయైనఁ
గాలమున వ్యక్తివాద మగ్రత వహించు
సత్త్వ విరహితుఁ డన్యభోజ్యత నశించు;
నర జీవియె యంతరాయముల దాఁటు. 108

కాన, జీవనసంగ్రామ కార్యమందు
విజయ మగుటకు శౌర్యంబు విద్య బుద్ధి
సత్యసంధత యాత్మవిశ్వాస మనెడు
నాయుధంబుల విడువకు హాలికవర్య.

చాలు విజ్ఞానమతబోధ! సాంధ్యరాగ
కాంతిఁ బండిన కేసరి కారుచేలు
స్వర్ణసైకత ఖనులుగాఁ బరిణమించెఁ
గనుల కాప్యాయనంబుగఁ గాంచుమోయి. 110

బారులుదీరి యంబరముపైఁ జరియించెడు నీటికోళ్లు లిం
పారఁగ సాంధ్యలక్ష్మి మెడయందు ధరించిన తారహార రే
ఖారమణీయతం జెలుకఁ గాలువనీటికి నేఁగు కన్యకల్
వారక కొంతసేపు కనువాల్పక చూతురు విస్మయంబునన్.

గోపద ధూళి ధూసరిత గోపకుమారులుఁ గాఁపుపిల్లలున్
మూఁపునఁ గఱ్ఱలుం జలిదిబోనపు దుత్తలు, చంకలోనఁ బె
న్మోపెడు దూడపల్పు లిడి మోహనవేణురవంబు సేయుచున్
మాపటివేళగాఁ బసులమందలు దోల్కొనివచ్చి రిండ్లకున్.

స్వారిచేయు నిచ్చ భావంబు గిలిగింప
బత్తె నెక్కి వచ్చు బాలుఁ డొకఁడు;
వానిఁ గ్రిందఁ ద్రోయుదఱకు బత్తెను బొంది
సంతసించు రితరసఖులు నగుచు. 113

బడి విడిపించంగ బాలురు వీథులఁ
బరుగెత్తి యుప్పరపట్టెలాడఁ,
బంటచేలకుఁ బనిపాటుల కేఁగిన
కర్షకు లిండ్లకుఁ గదలుచుండ,
స్నానంబు లొనరించి సరసుల భూసురుల్
భక్తిభావన సంధ్య వార్చుచుండ,
'సందాకవళమమ్మ సత్తెమేజయ' మని
యన్నార్థులగు భిక్షు లరుగుదేరఁ

బక్షు లెల్లను గూళ్లఁ బట్టిచనఁగ
నచ్చటచ్చటఁ దారక లవతరింప
మొలకచీఁకటి దిక్కులు మలినమయ్యె,
సంజ రాతిరి గర్భాన సమసిపోయె. 114

ఇంతకు రాఁడు కాంతుఁడని యింతి విచారముతోడ ద్వారబం
ధాంతరమందు నిల్చి కనులార్పక దారులు చూచుచుండ నీ
వంతగ నాలసింపఁ దగవా? మగవారలయట్లకాతర
స్వాంతలుగాక, కామినులనాగతకష్టము లెంతు రెప్పుడున్.

అమెను కన్నులోని వ్యసనారము, బారక పొల్లుమాటలం
గామెను వ్యర్థరాత్రి, మిటకరాము గృహమ్మునుచేర, బిడ్డలుఁ
నాయన నాయనాయని గడబమ్ముగ నేర్చుచునున్నవారు, ము
న్నాయిటకన్నై స్నానమునకై నలిదెచ్చని నీవు భార్యయుఁ.

ల య వి భా తి

చలువగల కస్తురము చిలికినటు చల్లనయి
లలితకలశాంత మృదువిలసనము పోలెఁ
మొలకలిడు వెన్నెలల చెలువము దిగంతముల
కలముకొని తారకల తళుకులను గప్పం
గలువపొడి గందపొడి దొలఁక సుడిరేఁగుచును
మొలఁగు నెలపయ్యరలు నలసతఁ జరింపం
దలఁపున రసార్ద్రిమగు వలపు లిగురింప, దిన
కలకల మడంచి నిశ గొలిపెఁ బ్రమదంబుఁ

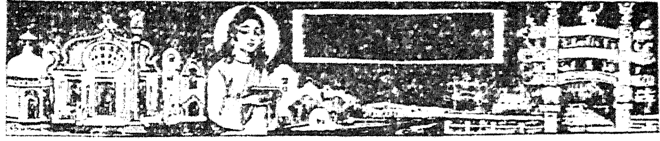
స్నాన మొనరించి, వెన్నెలచలువ బయల
బిడ్డలు స్నివు నిల్లాలుఁ బ్రీతిఁ గుడిచి
పొడుపుకతలు, సమస్యలుఁ, బూర్వచరిత
లంత వచియింపు వారలు సంతసింప. 119

శ్రీమ, విషాదమ్ము, లాసలు, సర్వకాల
హృదయభేదక చింతలు నిదుర యనెడు
శాంతవారిధి లీనమై సమసిపోవ
విశ్రమింపుము, వేగువఱకు. 120

జ ల దాం గ న

1920

జలయంగన.

నిలువునీరునఁ బండి రాణించుచున్న
పైరుపొలముల విహరించు పంటలక్ష్మి
యొఱపుఁబయ్యెద బంగారు మెఱపు లనెడు
సంజనిగ్గుల వరిమళ్ళు చాయ లొలికె!

పొలముల కాలమేఁపుటకుఁ బొద్దున నేఁగిన కాఁపుబిడ్డ లావుల పదధూళిసోఁక నెడపోయెడు దూడ లదల్చికొంచు, నింపులు చిలికించు వేణురవము ల్పలికించుచు, గూళ్ళఁజేరు పక్షులకును మున్నెయూరిదెసకు న్మరలించిరి యాలమందలన్.

గగనసీమంటెడి కొండ నెత్తమ్మైన
మట్ట భూ వన దేశము లెల్లవగఁ
పైనఁ బఱుగిడు కొంగల బారు లెంతొ
యలరు మాలికా సౌభాగ్యంబులగుచు. 4

ప్రకృతిరామకు హారమై పరఁగుచుండ
శాలి కేదారములలోనఁ జల్లగాలి
నల్ల నల్లన విహరించు చుల్లమునకు
నాటుకొని యానందంబు నందుమాటి.

కనుఁగొను మంతఁగా జలద కాంతలు కుచ్చెలకొంగ చెంగులం
దనరు జపాకుసుమార్క్రిబబి దగ్గను; దిక్కుల నుప్పతిల్లె నం
త నెఱుపు; లక్కడక్కడను దారకలుం గనుపట్టె; మిక్కుమీం
చనయము మిన్గుముంబువు లాడుచునుండెను జేలగట్టులన్.

గగన రత్నాకరంబు నాగ్రహమునొంది
కాలమనెడు నగ ద్రష్టి, కమలబాంధ
వాంశుసీరమ్ము గ్రోలిన నసటఁ దోఁచు
రత్నములనంగ నక్షత్రరాజి మెఱయు. 7

అంత సుధాంశుబింబము వియత్తలమం దుదయించె, నా రతీ
కాంతుఁడు యామినీరమను గాంచుటకుం జనువేళ మల్లెపూ
బంతి శతాంగముం జదలబాటఁ జకోరపు హారువాలచే
వింతగఁబూంచెనా మొఱులుపిండిహిమంబుగ రేఁగునట్లుగన్.

గగన స్రవంతికా కల్లోలడిండీర
ఖండంబు లభ్రమ్ము గప్పికొనఁగ
నందన కల్పద్రు సందోహములు పూచి
మెల్లెడఁ బువ్వొడి చల్లెననఁగఁ
బాగిడి శిఖర ఘూర్ణనమునం దొలివడి
యుడుభర్త యమృతంబు నొలికెననఁగ
దిఙ్మత్త కరిదంత దీప్తులాకాశ ద
ర్పణమున బింబించి వఱలెననఁగ
శర్వరీ మందిరాంతర స్తంబులైన
హీరమణి దీపముల కాంతి సారమనఁగ
మెత్తఁదనమును శైత్యమ్ము మిళితమైన
పండువెన్నెల నల్గడ నిండుకొనియె ! 9

వెన్నెలఁజూడ నందమగు వేసముదాల్చిన కొండనెత్తము
మున్నపయోదమొండు పవనోద్ధతి కల్లన నూఁగియాడుచున్
సన్నని యంబరంబటులఁ జమరుఁగప్పుచు వీఁగిపోవు చె
న్నెన్నొ మనోహరాకృతుల నెత్తుచుఁ గన్నులఁగట్టె వింతగన్.
చూడనుజూడ నందమగు సుందరి రూపుధరించి, వేణి రా
పాడు జరీముసుంగు హరిణాంకు కళన్మిసలాడఁ గాంతునిం
గూడి నభో విహారవన కుంజతలంబుల సంచరించు పె
న్వేడుక రోహిణీ రమణి వేయరుదెంచెనంగఁదోఁచినన్; 11

జలదకాంతను గాంచి యాశ్చర్యమొంది
కన్నువాల్చక నందమ్ము గనుచునుండఁ
గవికుమారుఁడ నొటఁ దక్షణమె నేను
భావమున నబ్బ సారూప్యపదవిఁబొంది 13

చెలియ! యభీష్టరూపములఁ జిత్రగతిం జరియించె దీవు; నీ
చెలువముగాంచ ప్రౌఢయినచిత్తముగూడఁజిగిర్చు; నేలకో
వలిపపు మేల్ముసుంగునిడి వచ్చితివొంటిగ, వాసమెద్ది, యెం
దుల విహరింపఁబోయెదవు, తుందుడుకొందకనిల్చి తెల్పుమా!

నిన్నుఁగనుఁగొన్నదాదిగ నీదుచరితఁ
దెలిసికొనఁ గౌతుకంబు చిప్పిలెడి నబల,
యెవరిదానవో? తలిదండ్రు లెవరొగాని
ఘనుల సంతతిగా నీవుగానఁబడెదు! 14

అనవిని కాంత యిట్లనియె నంత, మదీయచరిత్ర మంతయుఁ
వినుచు విషాదమోదముల విచ్చినచిత్తముతోడ దైవసృ
ష్టిని దలపోసి యబ్బురముఁజెంద నభీప్సితమేని నాకథఁ
వినుము కవీశ్వరా, ప్రణయవిహ్వలత న్మెయిసొక్కునంతకుఁ:

నీవెఱుంగని వింతలు, నీమనంబు
చేరను శక్యంబుగాని దెచ్చోటఁగలదు?
ఐన నానోటఁ జెప్పింప నాసయేమి
వినుము పుట్టుపూర్వోత్తరంబును కవీశ! 16

జలజభవుండు, సూర్యుఁడు నిశాకరుఁ డుర్వియు, దారక ల్దిశల్
కులగిరు, లబ్ధియుబ్ధి యనుకోఁ బనియేల? సమస్తమున్
సలుపకమున్న నాడు సరసంబగు పూర్వపు రూపొసర్చి న
న్న లవము నాత్మసంస్తుతి యనంజన రెమ్మెయిఁ దత్వదర్శనుల్!

జంట నిసుంగులిర్వు, నను సంతమసమ్మును గాంచి మాయవా
గ్గింటి యదృశ్యగాఁగఁ గడగండ్లను సైఁపుచుఁ దల్లి లేని మా
చంటి తనమ్ముపుచ్చు, నిమిషమ్మును వీడనిమమ్ముఁ బాప మా
యింటనుగా స్త్రిగోశములు హెచ్చెను లెక్కకుమిక్కుటంబుగన్.

అనుజను గోలుపోయి మదియం దెడవోని వియోగవేదనన్
వనరుచునుండఁ బృథ్వియను బాలయొకర్తుక చేరవచ్చి న
న్ననునయ వాక్యముల్పలికి, యార్తియొకింత శమింపఁ జేసి నా
మనమున కెక్కుడాస్యమున మాగృహమందె వసించియుండినన్;

కాలుఁ డనియెడు సుందరాకారుఁ డొకఁడు
మమ్ము నిరువుర నీక్షించి మానసంబు
ప్రణయముగ్ధంబుగా వచ్చి వలపుదెలిపి
పరిణయంబాడె సౌఖ్యసంపదలు పొదల. 20

కొన్నిదినాలు ముప్వరముఁ గోరికలీరికలెత్త సౌఖ్య సం
పన్నతఁ గాఁపురంబు సలుపన్ ఫలియించెను నాదుగర్భ; మా
పన్నతనొంది పృథ్వి మదిఁ బాటిలునీసున నాసుఖంబు సైఁ
ప న్నెనరింత లేక చలపట్టి గృహంబునఁ బోరువెట్టుచున్; 21

ఆక్రమించెను నావాసమందుఁ గొంత
స్థలము; 'నదియేమొ' యన్న, 'నీసవతిఁగానె
హక్కులేదఁటె? నాకింట' ననియెఁ బృథివి;
చేరఁదీసిన ఫలితంబు సిద్ధమయ్యె! 22

ఇది పతిచనవని కనుఁగొని
తుదకేమియుఁ జేయలేక దుఃఖముపాలై
కుమురెఱుఁగక త్రొందరపడ
నొడవెను నీఫలమటంచు నూరకయుంటిన్. 23

అంతటఁ గొన్నేండ్లకు నా
కాంతకు సంతానవృద్ధి గలిగెను; నైనం
బంతంబు విడదు నాపంబు
నంతింతకు లేనితగవు లాడుచు నుండున్. 24

సవతులకు గిల్లుజగడాలు సహజమైన
బిడ్డలైనను నొండొరు ప్రీతిమెయిని
నొఱపు పొరపొచ్చెములు లేక యుందురన్న
నదియు నొనఁగూడదాయె నీర్ష్యాళులగుట 25

అసురులకు న్నిలింపులకు నయ్యెడు తియ్యని పోరులట్ల వె
క్కసముగ మాయపత్యములు కయ్యములాడుచునుండఁ బృథ్వియుం
గసిగొని మందెమేలమునఁ గాంతునిచిత్తము మ్రుచ్చిలించి యిం
పెసఁగెడు 'బుద్ధి' నాత్మజులకీ నొసరించె రహస్యరీతిగన్ 26

పైతృకంబగు "బుద్ధి" సంపదను బడసి
విజృంభించుచు మమ్ముల వెతలుగుడుప
నెన్నో సాధనములఁబన్ని యెట్టయెడకు
నాదు సంతతిఁబట్టి తినంగనైరి 27

అంతంబోక మదీయగర్భమున గోప్యంబౌనటుల్ చేర్చి నే [ముల్
నెంతో మక్కువ దాచియున్నమణులున్ హీరంబులున్ ముత్య
కాంతింజిల్కు ప్రవాళవల్లులు బలాత్కారంబుగా నాచికో
శాంతింజెందునె నామనంబెటులనో సైరించుకోఁ బోయినన్?

తనరె బలంబటంచు నిడిధర్మ మధర్మ మనాక కార్యముల్
పొనరుచు పృథ్విసంతతుల పోతరముంగని, యింతగర్వముం
డినఁగొనసాఁగునే కడకు డెప్పర మౌనని యెంచికొందు; నం
తనె శివమేల? యెప్పుడయినం దుదిదాకనె మట్టకల్పనల్? 29

తమకు బలంబు శౌర్యమును ధైర్యమునిచ్చి సమస్తసౌఖ్యముల్
క్రమముగఁగూర్చి వైరినికరంబు పదానతమౌ సమీకమా
ర్గము గనిపించుబుద్ధి నుదర న్విషమించి నిజాశ్రయంబుగా
ల్ప మొదలువెట్టెఁ; బరిపాటికిమించిన నిష్ఠయౌఁ గదా! 30

ప్రకృతిశాస్త్రంబు విద్యయు భవ్యకళలు
భావసంపూర్ణతకుఁ దోడుపడుట లేక
ప్రజల నాశనమందె పర్యాప్తమగుట
నెలవుకన్నెకు డార్జించు వలనఁగాదె! 31

నావలుచేసి, నాహృదయ నాళములెల్లను జుంజురౌనటుల్ 31
త్రోవలుదీసి, యాత్మకడఁ ద్రోసి, శరీరసుఖంబె కోరి యీ
క్ష్మావిలచిత్తులై తుదకు నందఱు భోగము కారణంబుగం
గావలమెత్తిపోరిరి యకావికలై తమతల్లి బెగ్గిలన్. 32

గారవించిన నాగరికంబు కడకు
ధూమ ఘూత్కారములలోనఁ దూలిపోయె
మనుజసంతాన మూహవ మత్సరమునఁ
గంఠదళనా వినోదంబు గడపు నహహా! 33

నన్నుఁ బెట్టిన కష్టంబులన్ని సవతి
పొందుచున్నది పుత్రిల మూలమునను;
కన్నబిడ్డలు నెత్తురు కాల్వలందు
నీఁదుచున్నది పృథ్వి సహించి యెటులో! 34

కోరుచుండిన తరుణంబు గూడికొంట
సవతి పుత్రుల రక్తంబు చవులుపుట్టఁ
దనివి దీఱఁగ నేను సంతానములును
ద్రావినారము క్షీరపూరంబు. లటుల! 35

ప్రతిహింసాపరమైన నామనమునైఁపర్ లేక నీకేను జె
ప్పితిఁగానీ యిటు వంటిగాథ; ప్రణయావేశమ్మునన్ విన్నవిం
చితి నంచీవు దలంపఁబోకు సుకవీ, చిత్తం బమర్షైకపం
చితమైనప్పుడు నన్నుఁ బోఁటి శమమున్సేవింప సాధ్యంబొకో!

మాటకుమాటవచ్చి చనుమానముతో నిటులాటిఁగాని, నా
కేటికి మున్నమున్న శమియించిన గాథలు ద్రవ్వికోఁగ; నా
పాటికి నంతరాళమునఁ బర్యటనం బొనరించి పిన్నబి
డ్డాటల నాడికొందుఁ బవనార్భకుఁడర్మిలినన్నుఁగూడఁగన్; 36

అనవిని పల్కితి: జలదాం
గన, యిట్టిసురూపమెటుల ఘటితంబయ్యెన్?
మునుపున్న వనధిరూపం
బును నెట్టుల మార్చితివి యపూర్వపురీతిన్? 37

తెలుపు మటన్న, సానవును, దెల్పుటకున్ విషయాంతరంబు వ
ర్తిలుటయు నెట్టులోమఱచితిన్, వినిపింతును శేష;మిద్ధరన్
గలుములులేము లెప్పుడు వికారము లొందక యేకరీతి ని
శ్చలముగ నుండఁబోవనెడు సామెత నీ కెఱుఁగంగ రానిదే?

కొన్నిదినములు చీఁకటి కొన్నినాళ్ళు
వెన్నెలనియెడు లోకోక్తి విదితమయ్యె;
నాకు మనసీక వర్తించు నాహృదీశుఁ
డెలమి వశవర్తియయి నన్నె వలచియుండు; 39

ఒకనాఁడిద్దఱ మిష్టగోష్ఠిఁ బ్రణయం బుప్పొంగి లోకంబుదోఁ
పక సౌఖ్యంబులఁదేలియాడి కడకున్ భావంబుశాంతింప, నా
యకలంకంబగు పారవశ్యమును నెయ్యం బారవర్ణించి మా
మక సౌందర్యరసాబ్ధి నీఁదుచు వచోమాధుర్య మేపారఁగన్;

కాంతుఁడు ముద్దుచెక్కిళులు కమ్మనివవ్వుముసుంగులోన నం
తింతనరాని సొంపు రచియింపఁగ నింపగుకేలిఁ బల్కె 'నో
కాంత, క్షమింపు మున్ను నినుఁ గన్నులఁ గప్పికొనంగ లేక య
త్యంత ముపేక్షతో మనము దాఁచిన నావిరసంపుఁజైదముల్!

'నెడలె గ్రహచారవేళయుఁ, బృథివియన్న
నీవ యన్నను వేఁటేమి నీరజాక్షి,
మునుపు సలిపిన యపరాధములను మఱచి
నన్ను నీదాసునిగ నేలు మన్న వినవె?

'కలదు రహస్యమొండు; కినుక న్వహియింపకు మోసమంచు నేఁ
దెలుపక యూరకుంటిఁ బొలఁతీ! గతమెప్పటికిన్ గతంబె; యం
దులకు విచారమేల? ననుదుష్టుఁడ నంచని గాలఁదన్ని నం
జెలిమి నెఱింగి దగ్గఱకుఁ జేర్చిన నియ్యవె పాపపుణ్యముల్?'
అని మగవారికిందెలుప నల్కజనించెడు నెన్నొతియ్యముల్
మనము గరంగఁ బల్కి నను మన్ననవేఁడి, యనంతరంబు జం
కును గపటప్రచారమునకు న్వడనవ్వను సిగ్గుదోఁప ని
ట్లనియెఁ గపోలమంజిమము లల్లన హెచ్చుచుఁదగ్గుచుండఁగన్:
'వనితా! యేమని చెప్పువాఁడఁ? బ్రణయవ్యామోహచిత్తుండనై
నిను గాలుండను పేరఁజేరితిని, నే నీ రేజబాధుండఁ; బ
చ్చని గుబ్బుంబుల తేరిపై గగనసంచారంబు గావించుచుం
మను; నారూపమెఱుంగఁగోరికయునం దోడ్తోన వీక్షింపుమీ.'

అని వచియించి, కాంచనశతాంగము హీరకకీలమొప్ప మో
హన నవకాంతులీనెడు సహస్రకరంబులతోడ వెల్గుచున్
గనులకు వెక్కసంబగుచుఁ గానఁబడం, దలయెత్తిచూడలే
క నిలిచియుంటి నూరక వికారము నొందని ఱాతిబొమ్మగన్.

అంత నిజస్వరూపము దయామయుఁడై కుదియించి, సూర్యుడుం
'గాంత, ప్రభాతకాలమునఁ గాంచనచేలము దాల్చి నామనం
బెంతయు మ్రుచ్చిలించితివి, యింక నినువ్విడనాడఁజాల, నా
చెంతనె సర్వసౌఖ్యములు చేకుఱుఁ గాఁపురముండుమీ' యనన్.

కలలోఁదోఁచెడు వింతమార్పులటులం గాలంబునందోఁచె, నీ
జలజాతాప్తుని బ్రత్యహంబుఁ గనుచున్ సంతోషమేపార, నీ
చెలువంబుం గమనీయమూర్తియును నే సేవింపలేదింత, కొ
చ్చెల! నాభాగ్యము పండెఁగావలయు నీచిత్రంబు సంధిల్లుటన్.

ఒక్కనిమిషంబులోన నాయుల్లమపుడు
పూలతేఁకుల ఱెక్కలఁబూని యెగిరె
స్వర్గపవనంబు వీచు నావరణమునకు,
నౌర! రూపాంతరం బెత్తినట్టు లయ్యె.

అభ్రసంచారియౌ మోహనాఙ్గుఁడేడ?
క్రింద ఘోషించు నేనేడ? క్రీడయేడ?
అందరాని ఫలంబుల కాసచేయు
నట్లు ప్రణయ పర్యవసాన మౌనో యేమొ? 50

అని. తలపోసికొంత, ప్రణయంబు ముదంబు విషాదమున్ మనం
బునఁ బెనఁగొన్నలోనణగఁబుచ్చిహృదీశునిగాంచి కాంత యి
ట్లనియె, మనోహరా, గగనమందుఁ జరించెడిమీకు, నాకు నె
ట్టనువగుఁ గాఁపురంబు, మునుపట్టులెపుత్తము భావి కాలమున్

అయిన ననుకొందు, మీదుపాదాంబుజముల
రజములకు నైన సరిపోఁ దరంబె నాకు?
అట్టి నన్నును వలచి రూపాంతరంబుఁ
బూనుటెంతయు నాపూర్వపుణ్యమేమొ! 52

అనవిని సూర్యుఁడిట్లనె
మనమున నెట్లెంతో నీవుమానిని, నీ రూ
పును గాంచ దివ్యసుందర
తనువటు గన్పట్టునాకుఁ, దథ్యంబిదియున్. 53

శ్రీకరమౌక్తికంబుల రచించిన కంకణపాళి మోవ నీ
చీకరముల్ మనోహరపుఁ జిట్టికముల్ పచరింపఁ జాఁపి సం
ధ్యాకమనీయవేళల ముదంబున నం గవుఁగింటఁ జేర్చు నీ
సాకతము న్మదిందలఁప స్వర్గసుఖమ్ము నధఃకరింపదే? 54

అఖిల సామ్రాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తఁ
జేసెదను రమ్ము నాతోడఁ జెలువమిన్న,
లోక మెల్లను నీయాజ్ఞ లొంగియుండ
నేలెదవుగాక సస్యవిశాలధాత్రి!

అని కరముల్ సహస్రమును నల్లనఁజాఁపి ప్రమోదబాష్పబిం
దు నికరముల్ దొరంగ నవతోయజమిత్రుఁడు గౌఁగిలింప నే
మని వచింతు బాష్పమయనై యుపగూహనమందె లీననై
తిని, తదనంతరంబు నను దేఁకువఁ జేర్చె నభోంతరాళముల్.

వలిగాలిం దనుతాపముం దొఱఁగి దివ్యంబైన యీరూప ము
జ్జ్వల శంపాభరణంబులుం గలుగ నే సంతోషముంబొంది ని
చ్చలు వాతార్భకుతోడనీతలముల్ సంచారముం జేయుచున్
మలనెత్తంబులఁ దీవటోవరుల లోనం జేరి క్రీడించుదున్. 57

సాంధ్యవేళల పడమటి చఱులయందుఁ
బొటమరించెడు నపరంజి పొడుపుటేటి
యందు నీరాడి, వెన్నెలు లాప్పుకొనుచు
వచ్చుచుందును గవుల భావంబు లలర! 58

పండువెన్నెల లలరు శర్వరుల యందు
వలిపపు ముసుంగు నోరగా వలనుపఱచి
వెన్నెల పులుంగు పిల్లల చిన్నినోళ్ళ
నమృతరసముఁ బూరింతు నెయ్యంబు గదుర. 59

పొద్దువొడుపున విరియు కొంబువులయందుఁ
గాఁపురంబుండు నిందిర కంఠసీమ
నుంచుటుంపర ముత్యాల మాలగట్టి
వెచుచుందును నానందవర్తనముగ. 60

అభ్రగంగాప్రవాహంబు నవల దాఁట
గమ్రమణుల సురేశుండు గట్టినట్టి
యింద్రధనువను వంతెన నెక్కిపోదు
జలక మాడిన తెరగంటి చెలులతోడ. 61

కనులకు నిచ్చ క్రొత్తలయి గానఁగవచ్చెడు వింతలెల్ల నేఁ
గనుచు నభోంతరాళమునఁ గాంతునితోడ వసించియుంటి నం
తన మఱికొన్ని నాళ్ళకు నతర్కితరీతి నెఱుంగనయ్యె నా
యినుని పిసాళిమోస, మిఁక నెంతయొనర్పఁగ నంగవింపఁడో!

పొద్దున శయ్యవీడి చెలి, పోయెదనంచు వచించి యేఁగుచో
నెద్దియొ సందియంబు మది హెచ్చ రహస్యపురీతి వెన్నడిన్
సద్దొనరింప కేనరుగఁ, జల్లఁగఁ బోయెను నంగమెల్ల, నిం
కెద్ది వచింతుఁబో కలుగనే కలిగెన్ సవతమ్మ నాకునున్!

నను నటు నమ్మఁబల్కి గగనంబులకుం గొనితెచ్చె, పూర్వపుం
దనువు దొఱంగఁజేసె; మమత న్ననుబాయని పిన్నపాపలన్
నెన రొకయింతలేక విడనే విడివచ్చితి; నింతకున్ ఫలం
బనఁగ సరోజినీసతిని నర్మిలిఁ బెండిలియయ్యెఁ గ్రమ్మఱన్! 64

అలరులబంతి యంట! తనువందిన కమ్మని మోహమంట! సొం
పొలుకు మిటారియంట! తనయుల్లమునం గలకోర్కెపంటయం
ట! లలితచిత్తయానఁట గనంగన ముద్దులమూటయంట! యీ
పలుకులఁ గాంతుఁడే సవతిఁబల్కెన, నే విని యెట్టులోర్వఁగన్?

కొదమ పిసాళి తుమ్మెదల గుంపులు ఝుమ్మని పాటపాడ వా
యు దళిత చంచలోర్మికల యుయ్యెలనూఁగుచు జిల్గుమంచు ప
య్యెదనరమోముదోఁపఁగ పయిన్ముసుగట్టులవైచిపద్మినీ సుదతి
ప్రమోదముం గొలుప, సూర్యుఁడు నావలిపమ్ముదీయుచున్.

అలరులమిన్న, రమ్మని సహస్రకరంబులఁ గౌఁగిలింప నా
జలజ లతాంగి యంగమున సన్ననిపుల్కలు నారుపోసిన
ట్లలరఁగ, నింతమోము నిఁకనంతగ విచ్చి యొయారపుందెఱం
గులఁ బతిచిత్తముం బడయ, గోడడకింపదె నన్ను మిత్రమా!

కామినికిఁ బ్రాణతుల్యుఁడౌ కాంతుఁ డెవతో
యొకతె వలపింప ముగ్ధుఁడై యుల్లమిచ్చి
మొదటి కాంత నొప్పరికించి పోవునతఁడు
గొంతుఁ గోయలేఁడే తడిగుడఁ జుట్టి? 68

ఖరకరుడఁట! లోకంబుగాల్చునంట!
అట్టివానికిఁ జిత్తమింకెట్టు కోమ
లంబుగా నుండు? మోహవిలాస ముగ్ధ
నౌటఁ గపటంబుఁ దెలిసికోనైతి నకట! 69

నన్నొక భోగకామిని యనం దలపోసి, యభీష్టసిద్ధి యగా
ట నన్నను వీడనాడి కులట స్థలజాంగనఁ గూడెనేమొ! యీ
తెన్ను నెఱుంగకుంటఁ గడ తేఱఁగరాని సపత్నిమత్సరం
బెన్నుచు వంతలం గుడుచు చెట్టలో కాలముపుచ్చ నేర్పడెన్.

ఇది యిటులుండఁగానె మఱి యొకొకవార్త వినంగనయ్యె, న
య్యది వినఁ బుంట నుప్పిడినయట్టులఁ, గాల్చినసూది వీనులం
జదిమినరీతి నయ్యె నవురా! తక్షణారుణుని దండగంబు, దా
నిదివఱ కొక్క ఛాయయను నింతిని నిల్చె యొనర్చెనంట కా!

అంతకంతకుఁ బతి యకృత్యములు హెచ్చఁ
జల్లవైచిన పాలునా జవికి మనము
విఱుగ, నాత్మహత్యయుఁ గొంత ప్రియమటంచు
సంత హిమగిరి కేఁగఁ బ్రిమాణమైతి. 72

అంచలబారు మానస సరోంబు విహారము గోరి పోవుచోఁ
గాంచి తటస్థమయ్యె విధికల్పన నర్హాపుదారితో డటం
చెంచి, యలంత లేక పథ మేర్తెఱ సాగ వచించు గాథ లూ
కొంచునె మంచుకొండ యెడకుం జనఁగల్గితి నాసపెంపునన్.

అరరే! యేమని దెల్పుదాన సుకవీ, యాకొండయందంబు! ని
బ్బరమై మంచొలికించు తెమ్మెరలు పీవన్ దిక్కు లివ్వంచుఁజూ
పఱు లెన్నంగ నశక్యమౌట, నచటం బల్లంబులు న్నిట్టలుం
దరులుంగాల్వలులోయలంచుఁ దెలియనాకుండఁ జూపట్టెడిన్

అంబుధరగర్భములు చీల్చు చాకసమున
హిమధరాధర శృంగంబు లెదిగి యెదిగి
కన్నులకు నందు మేరలకన్న దాటి
తారకామండలంబును దాఁకుచుండు 75

తరువు తెల్లఁ దుషారంబు దవిలి గడ్డ
గట్టి, నద్దంపుఁదునకల కళలు దేలి
మంచు ముసుఁగులఁ బచ్చ రాణించుచున్న
చివురుటాకు జొంపంబులఁ జెలువుగొలుపు; 76

గాంచినంతనే చిత్తమందు
వెలుఁగుచున్న నమర్షకీలలు శమించెఁ;
జుట్టుపట్టుల నడయాడి చూతమంచుఁ
దరలితిని మంచుగడ్డ నెత్తమ్ములకును. 77

అనవిని నేను బల్కితిని. 'యంగన, నీదగు భాగ్య మేమి సె
ప్పను! గనుఁగొంటివే కనులపండువుగా హిమవద్ధరాధరం
బునఁ గలవింతలన్నియుఁ? బ్రమోదము పుట్టెడి నీవుదెల్పఁగా
విని, యిఁకఁజూచినం గలుగు వేడ్కలకుం బొలిమేరలున్నవే?
' ఏనును నీప్రకారముగ నెక్కడికైనను నేఁగు రూపముం
బూన వలంతినైన హిమభూధరశృంగము లెక్కియాడమో
దానఁ జివుక్కుమం చెగిరి దాఁటనె! యంతటి నోము నోయలే
దో నరులక్కటా! గఱులతో నొకపుల్గుగ నైనఁబుట్టనే?' 79

అనవిని యంబుదాంగనయు, నౌనవు! నాగిరి యంద మాడకీ
వును జని చూడకున్న నను బోఁటి వచించినయంతమాత్రఁ దీ
ఱునె తమి, పుట్టతేనియలు గ్రోలినవాఁడు రుచి న్వచింపఁ దీ
పును నెఱుఁగందరంబె యొకబొట్టయినం జవిచూడకుండినన్?

అవ్వఁగాని యటుమీఁద, నాకొండ మాచుగ
డ్డలుపీలిఁ బగుళుల నొలుకుచున్న
సెలయేళ్ళ వెండికమ్ముల లీలఁ జాలోన
నటకేఁగి చలినీళ్ళ యందు దోఁగి,
జలువైన మంచుతుప్పలు గాలిఁ దూలిన
నోరగా నటునిటు నోసరిలుచుఁ,
గన్నులుగట్టియుం గట్టక మాయమా
కల యట్లు నెల్లెడఁ గలయఁదిరిగి,
విష్ణు పాదాబ్జమునఁ బుట్టి విన్నువాఁక
వెడలు గుహ కడ నొకకొంత వేచిచూచి
శంకరుని యెద్దుగిట్టల జాడఁబట్టి
గదలిపోతిఁ గైలాస శృంగంబు దరికి.

వలకాల మంజీరవలయంబు సొంపిల్లఁ
గుడికాల బిరుదందె గులుకుచుండ,
వలకేలఁ గంకణమ్ములు ఘల్లుమని మ్రోయఁ
గుడికేలఁ బాప పెందొడవు లలర,
వలరొమ్ముపయ్యెద వలపుగుబ్బలి నిక్కఁ
గుడిరొమ్ము బూది నిగ్గులఁ జెలంగ,
వలకొప్పులోఁ దావిచిలుకు గేదఁగి పూవఁ
గుడితల నెలపువ్వు కొమరుసూప,

డక్కచేసూని, మేనులు సొక్కి సోలఁ
బ్రమదగణములు నాడుచుఁ బాడుచుండఁ
బ్రకృతి యాత్మయు మిళితమౌపగిదిఁ దాండ
వించు నర్ధనారీశ్వరు వేడ్కఁ గంటి ! 82

అక్కడనుండి, దేవతల యక్కఱదీర్పఁగ మన్మథుండు దా
నెక్కటి పూవువిల్లు గొని యిందుకళాధరు నొంపవచ్చినం
గక్కసమెత్తి నెన్నుదుటి కంటిసెకం గరఁగించినట్టి యా
ప్రక్కకుఁబోయి చూడ నటఁ బట్టదు పచ్చనిపూరిమేనియున్

బదరికాశ్రమ వాసులౌ పరమమునుల
యజ్ఞవాటులు నేఁటికి నలరుచుండు ;
నెండ కెండి వానకు నాని యిప్పటికిని
నమరు నచ్చోట యూపకాండముల గములు. 84

అటనుండి విధి వశమ్మునఁ
దటరుహ వల్లీ నికుంజ తతుల మనం బు
త్కట మోదంబునఁ దేల్చెడు
మటుమాయల కొలను గాంచి మంజులమనుచున్;

విమలజలములఁ గ్రుంకిడ వేడ్కగలుగ
మునిఁగితినో లేదో యంతలోఁ దనువునందుఁ
బలుక శక్యంబుగాని పెంజలియు వణఁకు
గదిరి యటునిటుఁ గదలు లాఘవము దొలఁగ; 86

అక్కటా ! మోసమంచు శోకార్త నగుచు
దిక్కుదెస లేని దాననై సొక్కుచుండి
ప్రాణమేఁగిన మెఱుఁ కట్టెవోలు నటుల
మంచుతాఁకిగ నంతలో మాఁటిపోతి !

అప్పటి నాయుదంత మిసుమైన నెఱుంగను ; లేచి చూచుకొ
న్నప్పుడు లేఁతనవ్వు లొలయన్ జలజాప్తుఁడు జేరవచ్చి న
న్నొప్పరికించినట్టి కొల యూరడగం బరిచర్య సల్పినం
దప్పుక్షమించమం చడుగఁ దగ్గఱ నిల్చియె యుండె దీనుఁడై.

ఆతని నవ్వుగాంచి హృదయంబునఁ బట్టఁగరాని రోషమ
త్యాతతరీతి గుబ్బటిల నాస్యముఁ జూడఁగనైన రోసి నా
నూతనమైనరూపము గనుంగొని నిర్ఝరగర్భమందు సం
ప్రీతిగ లీనమైతి; నిదిమేలె యగుంగద నన్నుబోఁటికిన్ ! 89

పగ దలంపక, నాకష్టపాటు గాంచి
సవతి యైనను పృథ్వి నాసరసఁ జేరి
యార్తి యొకకొంత శమియింప ననునయించి
నన్నుఁ దనయింట నిలిపెను గొన్నినాళ్లు ! 90

అచ్చటఁ బచ్చఱా మొలక లట్టుల నింపగు పైరుచేల యం
దిచ్చకు వచ్చినట్లు చరియించి, యనంతర మూటకాల్వలం
జొచ్చి, కొలంకులం గలువజోటులు పుష్పొడికానుకలీయఁగన్
హెచ్చినసంతసంబున గ్రహించి నిజాలయ మేఁగుకోరికన్ ;

బలిసి, కూలంకషంబుగఁ బాఱునదులఁ
గలసి, స్వస్థాన మేఁగితిఁ గాంతుఁడేఱ;
దేనికై మూఁగు నీఁగల తెండెమట్టుఁల్రఁ
బిల్ల లెల్లరు ననుగూడి ప్రియము నిడిరి. 92

కాంతు నుపేక్షచే నయిన కష్టము బిడ్డల ముద్దుముచ్చటం
గొంత శమింపఁజేయు చటుకొన్నిదినంబులు పుచ్చ నొక్కనాఁ
డెంతొ మనోహరాకృతి వహించి సరోజహితుండు రాఁగ నా
స్వాంత మిఁకేమిసెప్పు? రెపలాడెను బూర్వము విస్మృతంబుగాన్

ఎట్టులొ తెచ్చికొన్న బిగియింపొక యింతయు సళ్ళనీక లో
నట్టిటు వీఁగుచిత్తము రవంతయిన న్వెలిదోఁపనీక యీ
సుట్టిపడన్ మొగంబుపయి నుల్లముసూపిన, జంకిగొంకి నా
తట్టుకువచ్చి యేమన కతర్కితరీతిగఁ గౌఁగిలించినన్; 94

ఏమిది? యన్నయంత తడవేమియు లేదుపగూహనంబునన్
గోమఱి బాష్పరూపనయి కూడనయేఁగి నభోంతరంబునన్
శ్యామలకోమలాంబుదమునై చరియించుచున్నదాన, నిం
కేమన నేమిలాభము? కవీశ్వర, యామెను బోయె నింతకున్

ఇంతకైనను సద్గుణవంతుఁ డగుచుఁ
గాఁపురం బగడుసేయక గడపకున్న,
నింక నీమోసముల నెవ్వరెఱిఁగివత్తు
రంత కూలికి విషమాను కాంతయెవతె? 96

అని వచియించుచుండు నెడ నల్లనఁ జల్లనిగాలి వీవ నా
వనద లతాంగియు న్మసుఁగుపయ్యెద వే సవరించికొంచు న
న్గని కవిశేఖరా, నిను నకాండమువీడి చనంగఁ జిత్త మొ
ప్పనియటులుండియుం జను టవశ్యకమాటకుఁ జింతగల్గెడిన్

నవురు వెన్నెల కమ్మదనాన నూరి
యవని యెల్ల నానందమయంబు గాఁగఁ,
బండి యొరఁగిన మొలగొల్కు పైరుచేల
కడకు రమ్ము పరస్పరేక్షణము గలుగ; 98

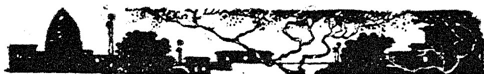
అను చలవోకనేఁగు జలదాంగనఁ జూపులకందు మేరకుం
గనిగని, బాష్పపూరములు కన్నులఁ గారుచునుండ చిత్త మో
హన శశి రాంశుబింబము వియత్తలమందు రహించియున్ దెస
ల్గనఁబడవార! యాత్మవికత్వము కన్నులఁ గప్పిపుచ్చుటన్
బలసెడు పిల్ల తెమ్మెరల యూర్పుల నీకలు మేన రేఁగఁగం
బులుఁగులు గూళ్ళలన్నిదురవోవుచు, నెండినయాకుజొంపముల్
గలగలలాడ మేలుకని కమ్మఁగనార్చెడు నల్కడొక్కఁడే
చెలఁగెడి తోడుగా గృహముఁ జేరి శయించితి వేగుజామునన్.

చల్లవెన్నెల, వలిమల, జలదకాంత
నుచుతుప్పలు, సెలయేళ్ళు, లంచబారు,
లిందుశేఖరతాండవ మేమొ యేమొ
కనుల గాంచుచు నిదుర మేల్కంటి నపుడె! 101

యువక స్వప్నము

(అముద్రితము)

యువక స్వప్నము.

జననీస్తన్యములోని పాలనురువుల్ సాంద్రమ్ముగన్ బుగ్గలం
దొనకంగాఁ బసిబిడ్డ పేరెదపయిన్ దోగాడురీతిం బయో
ధిని దుళ్ళింతల వీచిపోతములు ధాత్రీవక్షముం బ్రాఁకుచుం
డెను సాంధ్యారుణాతీరసైకతము డిండీరంబులన్ శోభిలన్. 1

అస్తమించెడు సూర్యునియంశుదీప్తి
జలదముల వింతరంగులు సంతరింప,
గగనతలమంతయును జిత్రకరు ప్రదర్శ
నాలయంబటు రమణీయమై దనర్చె. 2

పైనఁ గీర్ణాంబుదంబౌ నభస్థలంబు
క్రిందఁ జటులవీచీ విఘూర్ణిత పయోధి,
చూపుమేరల నొండొంటిఁ జొచ్చుకొనుచు
జీవన ద్వంద్వయుద్ధంబు చేయుచుండె. 3

సందెచీఁకటి దిక్కులఁ గ్రిందుకొనఁగఁ
జుట్టుపట్టులు మసిబొమ్మలట్టు మాఱెఁ;
జదల మెఱసెడి నక్షత్రచయముదక్క
కన్నులంగట్ట దొండెద్ది కాంతిమైన. 4

అంత సుధాంశుఁడు జలనిధి
యంతరముననుండి వెడలి నాఁడో యన నా
శాంతములఁ జల్లవెన్నెల
లెంతయుఁ బ్రసరింప గగనమెక్కుచుఁ దోఁచెన్. 5

అమృత శీతలమైన చంద్రాంశు వితతి
సోఁకిన నిమేషమందె యీలోకమెల్ల
స్వప్నమోహనమై స్వర్గసౌఖ్యలేశ
ము రుచిచూపించుచుండె సమ్మోదమొదవ. 6

శుభ్రసైకత తటమందు శుక్తిగర్భ
ముల శశి ప్రతిఫలించుట వలనఁ దార
కల విలాసము మాపంగ జలధి గుప్త
హారముల బైటఁబెట్టిన తీరు దనరు. 7

జలధి తరంగమాలికల శబ్దము దప్ప నిశా గభీర ని
శ్చలతకు భంగముం గొలుపఁజాలు మఱేసడిలేదు ; పక్షులుం
బలుకవు చెట్లకొమ్మలఁ ; బ్రపంచపుఁ జిన్నదనంబు చూపు చు
క్కలగమి పూలగుత్తులటు గాంతిలుచుండె నభంపుఁబందిరిన్. 8

కనుచుండం గడుదూరమందు వనధిం గాన్పించె నక్షత్రమో
యన నేదోయొకకాంతి ; యద్ది ధవళంబౌ పక్షిరూపాంతరం
బునఁ గన్పట్టెను ; గొంతసేపటికి నంభోదంబునాఁ దోఁచెఁ ; జ
క్కన వీక్షింపఁగ యానపాత్ర బహిరాకారంబుగాఁ జూపడెన్

ఏమిది యంచుఁ జిత్తమున హెచ్చెడు నబ్బుర మాఁపలేక శో
భామయమైన యా కడలిబాటను గాంచుచునుండ డగ్గఱెం
గోమల రత్నదీధితులకున్ గగనంబున నింద్రచాప రే
ఖా మధురాకృతు ల్వెలయఁ గన్నులకున్ మిరుమిట్లుగొల్పుచున్

ఆ లలితంపుటోడ సొగసార నమర్చిన సింహపీఠి శం
పా లతికాంగి యొర్తుక విపంచిక మీటుచుఁ గూరుచుండె ; రా
గాలతివిన్న తారలు రసాధికతం గరగంగ నుల్క లు
ద్వేలముగాఁగ రాలె ; నిఁక వేఱె మనుష్యులఁ జెప్పనేఁటికిన్ ! 12

అలలున్ గానరసంపు మాధురికి నాట్యంబాడఁ జొచ్చెన్ ; నిశా
లలనారత్నము తన్మయత్వమునఁ బుల్కల్గాంచెఁ ; జైతన్య చి
హ్నలు దోఁచెం బ్రతివస్తువందుఁ ; బ్రకృతిస్వాంతంబుఛందోగతిం
జలింపించెన్ లయదప్పకుండ నుచితస్థాయిన్ మనోజ్ఞంబుగన్-

పరవశమైననామనము పట్టక యుబ్బి తరంగితంబునై
పొరలు ప్రమోద నిర్ఝరి కపోలములన్ డిగజాఱె నశ్రులై;
చిర మటు గానలీనమగు చిత్తమునన్ నిలుచుండఁ గాంచి య
త్తరుణి యనూహ్యకీర్తిఁ దనదగ్గఱకున్ నను నీడ్చె వింతగన్.13

ఆ యువతిఁ గాంచినంతట
నా యుల్లమునందు భక్తి నలెత్తఁగఁ జే
దోయి వినమ్రిత మోడిచి
కాయము పులకింప నొక్క కడ నిలుచుంటిన్. 14

రకరకంపు మతాబుల రంగులీను
తరళమణిమయ మకుటంబు తరుణిశిరము
నందు వెలుఁగొందుచుండె బాలార్కబింబ
ముదయ మగుచున్నదో యను నూహవొడమ. 15

చల్లనిచూపులన్ భువనజాలము నేలఁగఁజాలు దేవి సం
ఫుల్ల ముఖారవిందమునఁ బుష్పొడియట్లు కిరీటకాంతి యుఁ
పుల్లసిలంగ ఘర్మకణికోత్కర బింబితమై యలేఖ్య వి
ద్యుల్లవముల్ జనించునటు లొప్పె లలాట కపోల పాళులన్.16

బొమలఁ గుటిలత్వ మమరిన నమరెఁగాక
చూచుపర్యంత మమృతంపు వీచు లలరుఁ;
బ్రతినిమిష నవ్యమైన యా రమణిచూపు
గనుటకై వేయికన్నులు గాంచవలయు. 17

ఆ లతాంగికిఁ బ్రక్క నాభీలవికృ
మనుజ శల్యపంజర మొండు కనులఁ గట్టె;
నది సజీవమనుష్యుని యటుల గాన
పారవశ్యమున నటించు బహుళగతుల. 18

పచ్చినెత్తుటఁ దడసిన పట్టువలువ
క్రింద జీరాడ వీపున వ్రేలుచుండె;
నుక్కు కోటీరభరమునఁ జిక్కువడిన
యటులఁ బొడకట్టె బొమలు భయంకరముగ. 19

కరమున దండముంగొని వికారపునవ్వు దొలంక శల్యమూ
ర్తి రయమునన్ నటించు చెటు ద్రిప్పునొ దండము నట్టిదిక్కునం
బురముల * * * * శిఖపుట్టి దహింపఁగ భూతినుండి య
జనియించు నంకురవితానము కోమల పల్లవంబులన్. 20

వల్లకీ తంత్రులను మీటు పల్లవోష్ఠి
పాదములకడఁ బడియుండె భగ్నదండ
ములును, సింహాసన కిరీటములును దరత
రంబుల నృపాలకత్వ గర్వంపుగరిమ. 21

నను గని యా తేజస్విని
మనమునఁ గరుణా రసంబు మల్లడిగొనఁగన్
జనని కుమారుని బిల్చిన
చనవున నను బిల్చి తేనెజాల్కొనఁ బలికెన్: 22

'ఇంత గభీర యామవతి నియ్యెడ నొంటరికాఁడవై సము
ద్రాంతర వీచికా చలన మబ్బుర మొందుచుఁ గాంచెదోయి, నీ
స్వాంతమునన్ మనోహరపు భావము లెయ్యవి మోసులెత్తె? నే
కాంత విహార మభ్యసనమాటఁ బయోధితటంబుఁ జేరితే? 23

'చదలన్ శోభిలు తారకాగణము నెంచం బిచ్చియత్నమ్మొ స
ల్పుదువో! గారుడ రత్నఖండముల డాలుం జిల్కు నంభోధిపై
ముదమారం బయనింప నెంతో! గగనంబున్ దాఁట మేఘంబ వ
య్యెదవో! యేమికుమార, రక్తియిడలేదే లౌక్యసందర్భముల్?

' ఏల యధోముఖుండవయి హృత్పుటమున్ దహియించు శోకకీ
లాలవముల్ దృంగచల విలాసములం గసిగందఁజేయ? నీ
ఫాలము చింతమై ముడుతవాఱె, బొమల్ దిగజాఱె, బాల్యలీ
లా లలితంపు జీవనకళల్ పఱివోవఁ జటించె దిట్టులన్? 25

' చింత శుష్కించిపోయిన చిత్తకళిక
మఱలఁ దావి గుబుల్కొని విరియునటుల
సలుప నొకప్రాణియైన విశ్వంబునందు
నిన్నుఁ బ్రేమింపదా యేమి చిన్నవాఁడ? 26

' లోకమెల్లను మోహనాలోకనముల
నరయు నక్షత్ర మంజులమా నభంబు
రోషకుటిల భ్రుకుటి భంగ రూషితేక్ష
ణముల నినుఁ గాంచెనే? కానినాఁటి కకట!' 27

అనియిటు పల్కి మాఱుపలు కానయొనర్చు కటాక్షరోచులన్
ననుఁ దిలకించు దేవి కరుణామృతమూర్తులఁ జిత్తవీణ తం
త్రి నికరముల్ చలింప, జననిం గని చెప్పినయట్లు మానసం
బును గలఁగించు శోకభరమున్ వచియించితి నిర్భయంబుగన్:
'తమమున డాఁగి చూపులకుఁ దక్కని నాపదముద్రలన్ నిరం
తము జలరాశి తీర సికతాస్థలిఁ గన్గొన సంచరించి, గా
నమిఁ దనసీడఁ బట్టఁ బయనంబగు మూర్ఖుని నాఁగ వ్యర్థభా
వమునకుఁ జింతలం బొగులు బాలతపస్విని నేనుశోభినీ. 29

'అంతుగనరాని సాగరమందు సలిల
బిందువటు లెన్నఁడో మున్ను వేఱుపడితి;
నడుపఁ జుక్కాని లేనట్టి నావమీఁదఁ
జనుచు నున్నాఁడఁ గాలవాహినిఁ దరింప. 30

'ఎన్ని రేవుల లంగరు లెత్తినానో!
వెండి, యెన్నిట నింకను వేయవలెనో!
నేఁడు నీవార్థితటమున నిలిచినాఁడ
రేపు దెలియదు లంగ రే రేవునందో! 31

'నట్టనడిబాటలఁ దుపాను గొట్టుకున్నఁ
గ్రిందిచట్టము గిరిదాఁక పేరిలకున్న
దెసలు గుర్తింప ధ్రువతార యెసఁగుచున్నఁ
జేరవచ్చు జన్మస్థానసీమ త్వరగ. 32

'జననీ, లోకచరిత్రముఁగనిన నాస్వాంతంబు కీలాలపుం
దునకల్ గ్రక్కెడు; నగ్నిపర్వతము సద్యోభిన్నమై పేలఁగన్
ఘనధూమంబు శిలాద్రవం బుడుకునిండం గ్రమ్మ చందాన దు
ర్జనపాపాగ్ని శిఖాపరంపరలు సంఛాదించె నల్దిక్కులన్. 33

'బలయుతమైన జాతి యిలఁబాలనసేయు; నధర్మమయ్యు భూ
తలపతి ముద్రవడ్డ నది ధర్మమ యౌను; ప్రజాళి సౌఖ్యముం
దలఁపక యాత్మభోగపరతం జరియించు వసుంధరాపతుల్
పలువురు లోకకంటకులు పాలనసేయఁగ శాంతిగల్గునే? 34

'కడుపునకుఁ గూడుదొరకక గాసిఁజెంది
అన్నమును దొంగిలించిన యతఁడుదొంగ;
రాజ్యలోభంబునను బరప్రజల హత్య
సలుప నసిపూన ధర్మశాసనుఁడతండు! 37

అందఱును గూటిపేదలై యడలుచుండ
నెవరొ కొందఱు ధనికులై యేమిఫలము?
మత్తమాతంగమున కాకలెత్తి పఱవ
ముండ్లకంచె లడ్డంబులే ముందు కేఁగ? 40

'సంఘసరసి దురాచార శైవలములు
గప్పివైచెను నీరంబు కంపుపట్ట;
సతము స్వాతంత్ర్యముం గోరు సారసములు
నిలువ నొక యంగుళంబైనఁ దలములేవు. 46

'పాలకత్వ చక్రం బొకవంక, వేఱు
ప్రక్క నాచారచక్రంబు ప్రజలనెపుడు
గానుగను ద్రిప్పినట్టులఁ గదిపి రాచు
మానవత్వ స్వభావమే మఱపురాఁగ. 47

'ధరణి తలమెల్లఁ గంటక తరు లతలకు
నాకరంబయ్యెఁ బూలంటు లడుగు పట్ట;
దుంప మొదలంట నాఁగట దున్నకున్నఁ
దల్లిపూజకుఁ గుసుమంబు లుల్లసిలవు.' 48

అనవిని, మోమునందు దరహాస రసాంకురముల్ చివుర్ప న
జ్జనని విపంచి తంత్రులను జక్కఁగ దిద్దుచు నన్నుఁ గాంచి: 'నీ
మనమున వల్లకీ రచిత మంజులగానము నాటె; నింక మే
ళన మొనరింపుమీ పదములన్ మధురంబగు మద్విపంచికన్.'

అన, నిటులంటి నేను వినయాంజలి: 'నే భువనంబునుండి యీ
వనధికి యానపాత్రమున వచ్చితివమ్మ? నినుం గనంగ నా
మనముఁ బరీక్ష సేయవిసుమానపువీణియమీటుదేవతా వనితవో,
లోకమాతవొకో, వాణివో, యేమియుఁ దోఁప దూహకున్. 50

'నీవు కనుచూపు సోఁకిన నిద్రనుండి
లేచుఁ జైతన్యజగతి చలించు నటుల,
నెవ్వతెవొ గాని, పస లేని యెమ్ములందు
జీవకళల నుట్టించెదు చిత్రగతిని ' 51

నే నిటు వచియించిన విని
యా నవనీతమృదుహృదయ యాదరమున నా
యాననముఁ జూచి పల్కెను
మానసమున జ్ఞానదీప్తి మల్లడిగొనఁగ: 52

'బాలుఁడవు నీ వెఱుఁగవు ప్రకృతిగర్భ
మందు నెంతటిశక్తి పెంపొందునదియు
నణువునందున్న తేజస్సె యధికమగును
ఒక్క భువనంబుఁ జూర్ణించి యూఁదివైవ. 53

'ధర్మము నడంచి దుర్జనత్వము పెరుంగ
జగతిఁ బ్రతీకారశక్తియు జన్మమెత్తు:
ఆస్వరూపము నేను; జనాళి నిద్ర
మేలుకొలుప విపంచిక మీటుచుందు. 54

'నాకు సహకారిమై యాజ్ఞ నడపుచుండు
నిరత మీ శల్యమూర్తి-నిర్నిద్రశక్తి;
ఆతఁ డెచ్చోటఁ గాలూను నా స్థలంబు
అభినవోజ్జీవనాంశుల నందగించు. 55

'అఖిలలోకంబుఁ గాలచక్రానుసరణి
యాత్రసేయుదు మిరువుర; మింతయేల?
జనుల స్వాప్నికబంధంబుఁ జదిపివైచి
మానవసమత్వ మొనరింప మా తలంపు. 56

* * * *

'పాంచభౌతిక జగతిలోఁ బఱచికొంటి
ననుచుఁ గడు విఱ్ఱవీఁగుచున్నాఁడు నరుఁడు;
ప్రకృతి హాసించుచున్న దా పరముగ్ధుఁ
డైన మనుజుని గర్వంబు నరసియరసి. 58

'బాలకా, యింకఁజాలు నీపాటిభావ
వినిమయం; బర్ధరాత్రము వెళ్ళిపోయె;
వచ్చెదే నీలనీరధి భంగములను
నావ నడుపుచుఁ బోదము రేవుఁజేర. 59

'మనము చరించుమార్గమున మంజులమౌ నొకయంతరీప ముం
డు; నచట నొక్కహర్మ్యము కడుం బొడవై గగనంబునంటుచుం
గనక మణి ప్రభాసితముగాఁ గనుపట్టును; జూడఁగోరు నే
తను జనరానిరీతి నమరుం బొలమెక్కడి వేటకుక్కలున్. 60

'నేలఁబ్రాఁకు చీమయునైన నింగినెగురు
ఖగములైనను గుక్కల కంటఁబడును,
పోతుటీఁగయుఁ జొరరాక పొంచియుండు
శ్వానముల మోసగించి పోవలయు మనము.' 61

'ఏల యీకష్టమంతయు? నింతశ్రమకుఁ
బ్రతిఫలంబుగ మనమేమి పడయఁగలము?
తూర్పునకు ననుకూలమైదోఁచె గాలి,
యెత్తెదను దెరచాపల నింకజనని.' 62

'కాదు కాదోయి, యచ్చోటఁగలదు నాకుఁ
దలఁపులంటిన బాల్యబాంధవి యొకర్తు;
ఎవ్వతెయొయన్న సంశయంబేల నీకు?
వెలఁది మీతల్లియేసుమ్ము వెఱ్ఱివాఁడ.' 63

ఎన్నఁడెఱుఁగని యావార్త విన్నయంతఁ
బిడుగడఁచినట్లు నామది వ్రీలిపోయె;
మొలకలెత్తెను బులకలు, గలఁగెఁ దలఁపు;
సుంతసేపిట్లు మ్రాన్పడి చూచుచుంటి. 64

అంతట దేవిపాదములయం దలికమ్మునుమోపి మ్రొక్కి, నా
చింతలువాపు తల్లి, యనిచిత్తమునన్ భజియించి పాదప
ద్మాంతరరేణువుల్ శిరమునందువహించి వచించినాఁడు: 'ము
న్నింతకు నీరహస్యమును నెప్పుడు నే విననైతి నెచ్చటన్. 65

'తల్లిమరణించె నాచిన్నతనమునందు
ననుచుఁ గల్లరులెవ్వరో వినిచినారు;
స్తన్యమాధురి, మాతృ శీతలకటాక్ష
ములకు నెడమైతి నని మున్ను తలఁచుచుంటి. 66

'అట కేటుఁబోయె మాజనని? హర్మ్యము నెవ్వరుగట్టినారు? న
న్నిటు చరియింప నొంటరిగ నేల త్యజించెను దల్లి? చిత్తసం
పుటమునఁ బ్రేమ జీర్ణమయిపోయెనె? జాగిలముల్ సతంబు న
చ్చుటఁ బరిమట్టి కాఁపుఁదల సల్పుటయేల? వచింపుమమ్మరో.

'జనని స్వేచ్ఛావిహారంబు సలుపునదియొ
కాక, నిర్బంధవాసంబు గడపునదియొ ?
తెలుపుమమ్మ, తల్లి ఋణమ్ముఁ దీర్పలేని
కొడుకునై పుట్టితిని, కన్నకడుపుచేటు. 68

'హృదయముఁ గోసియిత్తుఁ,గనులేనియుఁ జేతులఁదీసియిత్తు,నా
పదలకు నగ్గమైనను నపాయముగల్గినఁ దాళికొందు ; నా
యెన సుఖియింపఁ దల్లి మొగమెట్టుల నుండునో చూడనిమ్ము;నీ
పదముల నమ్మినాఁడ, నను బాలను ముంచెదో నీటముంచెదో.'

అనవిని, దేవిపల్కె మనమం దనుమానము తీఱకున్కిః 'నీ
జననిని గాంచు నాతురతఁ జెప్పితివో శపథంబు లేక, ధ
ర్మనియతి గారవించెదొ కుమారక, నిశ్చలదీక్షఁబూని మా
తను గనుఁగోక వీడనని తాఁకుము నా పదపంకజంబులన్.

చెప్పెనోలేదొ యంతలోఁ జేరవచ్చి
పాదతలమునఁ దలమోపి ప్రతిన సల్పి
నంత, నానందపరవశయైన దేవి
'కొడుక, రమ్మని' కౌఁగిటఁ గ్రుచ్చె నన్ను. 71

అనుకూలంబుగ వాయువుల్ దెరలరాయన్ నావ కల్లోలవీ
థిని నుయ్యాలల నూఁగు నంచచెలి రీతిం బోవుచుండెన్ నభం
బున నక్షత్రములెల్లఁ గల్యరుచి నింపుల్వాసి శుష్కించి పో
యినదాఁకం; దదనంతరంబు గననయ్యెన్ దీవి యల్లంతటన్. 72

భూతల స్వర్గమట్టులఁ బూర్వమందుఁ
గాంతిలిన దీవిఁ గన నేఁడు వంతగొలుపుఁ;
బువ్వు లాకులు రాలిన పూలచెట్లు
జలము లేక విశీర్ణమై చచ్చె నకట! 73

అమృతదుగ్ధంబు పితికిన యావుపొదుగు
నెత్తురుం బాలు గురిపించు నేఁడు చూడ;
నిర్మలాంబులు పాఱిన నిర్ఝరిణులు
అశ్రుశీకర కశ్మలలై స్రవించు. 74

లతలు పులకింపఁ దోఁటపొలాల మేను
మఱచి పాడిన కోయిల లురులఁజిక్కె;
భావ భేదక శోక రావంబు దక్క
మధురగానంబు వినరాదు మావులందు. 75

అస్థిమూర్తిని బోతంబునందు నిలిపి
హర్మ్యమును జేరుమార్గంబు నరయుచుండఁ
గాలిబాటలన్నియు ముండ్లకంపతోడఁ
బరులు రాకుండ మూసిన పగిదిఁ దోఁచె. 76

ఘోరా దిరిగెడు కుక్కల
బారిం బడకుండ గూఢపథమున నేగం
జారు మణి ద్యుతిం గడు సొం
పారెడు సౌధంబు మాకు నగపడె నెదుటన్. 77

లోనికిం బోయిచూడ నతిలోక మనోహరమైన చిత్రముల్
గానంబడెన్, సువర్ణమణి కల్పితమై సకలంబు వీక్షణా
నూన ముదంబుగొల్పె; నట నొక్కెడం బట్టు తివాసిపైనం జం
దాృినన యొర్తు గూలంబడినట్టుల నిద్దురం గన్మొగిడ్చెడిన్. 78

ఒడలెఱుంగని నిద్దుర నున్న కాంతం
గాంచి దేవి శోకాశ్రులు కనులజాఱ
మూర్ఛయో నిద్రియో యని ముక్కుక్రిందం
జేయిపెట్టి చూచి నిరంత చింతం బొగిలె: 79

‘కనుము కుమార, మీజనని గాంచిన యీదురవస్థ! మూర్ఛవో
యెనో, నిదురించె నేమొ, చలియింపవ యంగము లెట్లుచూడ, ము
క్కున నొకకొంతయూర్పు గలుగున్, మరణంబును గాదు; ద్రోహ
తనమతు లెవ్వరో యిటులందన్మొగిలించినరీతిందోంచెడిన్.’ [చిం

దేవి వచించుమాటలు మదిం గరంగించిన యుక్కవోసిన
ట్లై వెతం బిచ్చిపట్టినటు లమ్మ పదంబులపజ్జం బొర్లుచుం
జేవదొలంగి వెంద్రుకలు చిందఱవందఱ లాగికొంచు శో
కావిల బాష్పబిందు నిచయంబులు గాల్వలుగట్ట నేడ్చితిన్.

అంతట వీణాతంత్రిలఁ
గాంతామణి మీటి దివ్యగానము సేయం
గొంత యెడకుఁ గనుఱెప్పల
నంతింతగ విచ్చి చూచె నమ్మయి మమ్మున్. 82

బ్రదికెఁగదా యటంచు మదిపట్టని సంతస ముప్పతిల్ల నా
యదవదమాని తల్లివదనాంబుజముం గనుచుండఁ బల్కనో
రొదవమి మాకుఁ గన్పఱిచె నుల్లమునంగల భావ ఘర్ష ణా
స్పద చిరకాల శోక దవవహ్ని దృగంచల చంచలాకృతిన్. 83

ఎన్నఁడో పట్టెఁడన్నముఁ దిన్నయటుల
గరము కృశియించియుండెను గాయమెల్ల,
నూఱుగాలపు ముదియవ్వ తీరుగాఁగ
ముడుత వడియుండెఁ జర్మంబు మోమునందు. 84

హార మణిమయ కోటీర భారమునకుఁ
గంఠ మొక్కింత వ్రాలినగతిఁ దనర్చు ;
హ స్త వలయంబులును గాలియందియలును
రత్నకాంచీకలాపంబు రవళిగొల్పు. 85

వల్లకిని మీటుటను మాని, యుల్లమందుఁ
జిన్నతనపు నేస్తంబు క్రొంజివురు వెట్టఁ
దల్లి మేన సుఖస్పర్శ దవుల నిమిరె
నంగుళీ పల్లవంబుల నా మృగాక్షి. 86

స్పర్శవేది యంట నినుము బంగరటుల
మాఱుపగిది శోభిని సుకుమారమైన
చే దవిలి పునర్జీవన చిహ్నా లమరి
యెప్పటి యెలుంగుతో నమ్మ యిట్టులనియె: 87

'రెండు తటములమధ్యఁ దరింపరాని
నీల నీరధి సలిలంబు నెగడునటుల
నెన్నియో యేండ్లు మనలను నెడముసేసెఁ
గంటి చూపైనలేని యీ కఠిన శిక్ష. 88

'మీ పరిబోధము విన్న నిమేషమందె
తరలిపోయిన జీవంబు మఱలివచ్చె;
స్వప్న బంధంబులు నలక్ష్య సరణివదలె
సారసాప్తునిఁ గన్న తుషారమటుల. 89

'క్రిమ్మఱ నాకు బాల రవికాంతులు గాంచెడి భాగ్య మబ్బునో
యమ్మ' యటంచు దీన వదనాంబుజయై హృదయంబు నేర్చు వా
క్యములు పల్కఁ దల్లి, యిటులంటిని: 'నిన్నుఁ దపింపఁజేయ హీ
నమ్మగు నిట్టి శిక్షణ మొనర్చిన వారెవరో వచింపుమా. 90

అనవిని తల్లి వచించెను:
'దనయా, రక్తంబుఁగార్చు దారుణ దుఃఖం
బును గదలింపఁగ ఫలముం
డునె? యైనను వినుము విధి కఠోరపుఁజేష్టన్. 91

'అరుణ మయూఖ చిత్రితములై దిశలెల్లను సాంధ్యమంజిమ
స్ఫురణము గొల్పువేళ నలవోకఁ జరించెడు పూలతావి ప
య్యరలటు వీచుచుండ మది హాయి జనింపఁగఁ గాననాం
తర నలినీతటాక సికతాస్థలి నే విహరించుచుండఁగన్. 92

'కోరని కోర్కెగానటకుఁ గోఁతి యొకం డరుదెంచి మ్రొక్కి మీ
తీరునఁ బల్కెఁ: "దల్లి, వనదేశము పూవులుగాయ పండ్ల నా
హా! రమణీయనందన వనాంశము నా విలసిల్లుఁగాని, శృం
గారము నిమ్మడింప నిటఁగానము వానర మేడఁజూచినన్- 93

' "మా నివాసము కిష్కింధ; మధురసంబు
నెంతగోరిన నంతమీ కియ్యఁగలము;
కాలఁ జూపిన హీనంపుఁ గార్యమైనఁ
జేతఁ గావింతు మమ్మ విశేషభక్తి. 94

' "ఈ వనంపు సౌభాగ్యము నెఱిఁగియున్న
వన్యమృగములు నిందుండ వాంఛసేయు
మేము వసియింప నెంతటి మెకము గాని
వనిఁ బ్రవేశింప వెఱచును భవ్యహృదయ." 95

'అని వసియింపనాజ్ఞగొని యంతఁ గ్రమంబుగఁ గోఁతిమూఁక యా
వనముననిండి పక్వ ఫల భార వినమ్రములైన వృక్షముల్
గనఁబడుచోట్ల నెల్లఁ దమ కాఁపురముల్ నెలకొల్పి, మోసపుం
దనమునఁ బండ్లకాయల దినంబును మెక్కుచుఁ గొల్లగొట్టినన్.

‘ ఫలభారంబున వ్రొగ్గుచున్న తరువుల్ పాఱెత్తి నట్లాయెఁ గా
యలు పిందెల్ పువు లాకులుం దఱిగి హేయంబైన రూపంబునం
బాలుపేరన్ వన మేనుగాంచి యిఁక దాపుం జేర రాదంచుఁగోఁ
తులకుం దెల్పిన భక్తి మ్రొక్కి యిటు నాతోఁబల్కె దీనమ్ముగన్:

‘ “తెలిసి తెలియక మేమిట్లు సలిపినాము
తప్పు మన్నించి కావంగఁ దగుదు వీవు;
ఐన మాచేతనైన సాహాయ్యమొండు
పొనరిచి కృతజ్ఞతం దెల్పు బుద్ధి పుట్టె. 98

‘ “రమ్ము తల్లి, పూఁదోఁట పొలమ్ము నందు
హేమ హర్మ్యంబు గల దందు నిష్టమైన
రత్న భూషణములు దాల్చి రాణి వగుచు
మమ్ము నేలుచు నుందువు సమ్ముదముగ.”

‘అన, నిది కొంత భాగ్యమని యాసయు దొడ్డదిగాన మాఱుమా
ట నుడువ కేను సమ్మతపడన్ ముదమందుచు నన్నుఁ దెచ్చి యీ
ఘన భవనంబునం దునిచి కాంచన పీఠము వెట్టి రత్న మం
డనములఁ గొన్ని యేర్పఱిచి నన్నలరింప నలంకరింపఁగన్. 100

‘ఒక్క ముదికోఁతి రత్న హీరోజ్జ్వలంపు
ముకుటమును నాశిరంబునఁ బూన్చి నంత
నేమి సెప్పుదు భరము! నా హిమగిరీంద్ర
శృంగ మూఁదలఁ దాల్చినరీతి నొప్పె. 101

'మఱియొక వానర ముఖ్యుఁడు
కరముల వలయములఁ బెట్టెఁ గదలుటయును దు
ష్కరమై దారుణ శిక్షను
జిరము ననుభవింపఁ జేయు శృంఖల లటులన్. 102

'బంగరువృటందె వేఱొక వనచరుండు
కాలఁ దగిలించినంతనే కదల మెదల
లేక యురులలోఁ జిక్కిన లేడి యటుల
నింతదశ కగ్గమై విలపింతుఁ దనయ. 103

'కప్పయెలుఁగు పాములు, బూజుగప్పియున్న
బావులును, మేఁకతోల్పులుల్ వానరములు;
కపటరీతిని నన్నిట్లు గట్టివైచి
స్తన్యమును గ్రోలసాగెను సంతసమున. 104

'పాలను ద్రావుచు నవియుం
జాలక రుధిరంబుఁ గూడఁ జవిఁగొనుచుండన్
మూలములు దెగి ధరాస్థలి
వ్రాలెడు వృక్షంబు పోల్కిఁ బడితిఁ గుమారా. 105

'అంత మైమఱచితి, నేమి యైనదియును
దలఁపలేను; వీణానినాదంబు విన్న
యంత లోకంబు దెలిసె' నంచమ్మ పలుక
విని యిటంటిని దుఃఖ గంభీర సరణిఁ: 106

'కనులం గాల్వలు గట్టె నశ్రుజలముల్, కంఠంబు జెక్కెన్ గద్గద ధ్వని, నీ పూర్వమహత్వ మిప్పటి యధఃపాతంబు చింతింప నే మనఁగం, బంక నిమగ్న ధేనువటు లాహాకారముల్ సల్పు నిన్ గన, నే పుత్రుని హృత్పుటం బగిలి వ్రక్కల్గాదొకో మాతరో.'

* * * *

అని నేను శోక కుంఠిత
మనమున మాటాడ లేక మాతృ పదములం
గని బాష్పంబులఁ దడుపుచుఁ
బనవుచు నుండంగ దేవి వాకొనెఁ గరుణన్: 110

'చెల్లెలా, నీవు నింత దుఃస్థితిని నుంట
దెలియరాదాయెఁ బశ్చిమ తీరమునకుఁ;
గాకయున్న మున్నెన్నఁడో గాంచియుందు;
శయ్య విడుమమ్మ, తరుణ మాసన్నమయ్యె. 111

'తలుపుందీయుమ, బాలసూర్య రుచి నిద్రాశయ్య నెగ్గించి నీ తలఁపుం గల్యసరోజినీ వికచతన్ దర్పింపఁ జేయంగ; రాత్రులు వర్షాగమమందు దీర్ఘములుగాఁ దోఁచంగ నేమాయె? నుజ్వల చండార్క కర ప్రచారముల సంబాధించునే బాంధవీ.

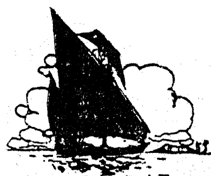
'నిదురం గూరిన నిన్నుఁ గాంచి ఉహిహీం నీకిప్డు రూపాంతరం బుదయం బయ్యెను; బూర్వరూపిణివి గావో బేలయం చెన్న దుర్మద మాయావుల మాటనమ్మి యటు సంభావించితే, పుత్రులీ యదసన్ దర్పణ మెత్తువారు గనుమా స్వాకారముం జెల్లెలా.

'నిరతంబు న్నిశయే చెలంగునె? తమో నిర్మూలి హేతిచ్ఛటా
భరణుండై యుదయింపఁడే? కుముదమే భాసిల్లునే? జేపు దు
ర్భరమౌ తమ్ములగోడువోదె? హితచక్రింబుల్ ముదంబంద వే
ధర నెవ్వారికిఁ గష్టకాలభర మంతంబందదే సోదరీ?' 114

అని వినినంతనే మెలఁకువాయె; సరస్సున కేఁగుతల్లి న
న్గని 'నిదురింపనేల కొడుకా, తరుణారుణ కాంతి దిక్కులం
దనరె జపా సుమంబులటు; దామెన లాఁగుచు లేఁగదూడ యాఁ
కొనియఱచుం, గులాయములఁగూసెడుపక్షులు లెమ్ము' నావుడున్

కనులెత్తిచూడఁ దల్లియుఁ
జనుచుండెను నీటికొఱకు; శయ్యను నేనుం
టిని, తరువుల రవి కాంతులు
గననయ్యెను బ్రొద్దువోడుపుఁ గన్నె తనమునన్.

ప్రతినిశను నిట్టి స్వప్నంబు వచ్చునేని
స్వప్నము యథార్థ రూపంబుఁ బడయునేని
దీనదాస్యాస్పదంబగు దినముకన్న
నాస గొలిపించు నిశయె సౌఖ్యావహంబు! 119

కడపటి వీడుకోలు.

1924

కడపటి వీడుకోలు

అమరపట్టణ మణిమయ ద్వారములను
దెఱవఁ బురలక్ష్మి పెండ్లికూఁతురు విధాన
సిగ్గు చిగురింపఁ దొంగి చూచెడినో యనఁగ
నావరించె నుషశ్శోభ లంబరమున. 1

ఆకసపుభిత్తి నదికిన యట్టు లెదిగి
వాఁగుగట్టుల నీడలువాఱు వెదురుఁ
బొదలు తరుణారుణాంశులఁ బొదలుచుండె
జీవకళ లుట్టిపడియెడి చిత్రమటుల! 2

కొండ సెలయేళ్ళఁ, దుంగలు మెండుకొన్న
గఱికపట్టుల, మెడలు ఱెక్కల నిమిడ్చి
నూర్కుచున్న యడవిబాతుగుంపు లిపుడె
పాఁచిమేఁతకు రెపరెపఁ బరుగులెత్తె. 3

పండుటాకు పఱుపులఁ బన్నుండియున్న
లేటికొదమలు నిద్దుర లేచి పొద్దు
వొడుపుటెండల మాల్గుచు నొడలుసాఁచి
క్రేళ్ళు దాఁటుచుఁ బచ్చబయళ్ళ కరిగె. 4

స్నాన మొనరించి, దర్భాసనములు పఱచి
భూతిరేఖలు నొడలెల్లఁ బూసి, తపసు
లంజలి ఘటించి సూర్యున కర్ఘ్య మొసఁగి
సంజ మ్రొక్కిరి గాయత్రిజపము సలిపి. 5

కలువల పుప్పొడిన్ వలచు కమ్మనియూటలఁ దోఁగి మానిక
వ్య లొడలు పుల్కరింపఁ దడియారని చీరలతోడఁ గుంతలం
బుల జలబిందువుల్ దొరఁగ,బుంగలు సందిటఁబూనియాశ్రమం
బుల కరుదెంచుచుండిరి తపోవన చూత తరూపవాటికన్. 6

తెలుపఁగరాని భావముల తియ్యదనాలకు సార్ద్రమైన కో
మలహృదయంబుతో ఋషికుమారికయొక్కతె వచ్చి నాఁచుతీ
వెలఁ దలలం దవిల్చికొని పెల్లుగ ఱెక్కలు తట్టియార్చు బా
తులపయిఁ జల్లు దోసిళులఁ దోయముఁ గన్నెతనంపుటాటలన్.

వాఁక నీట నీడలువాఱ వంగియున్న
మావికొమ్మను గోయిల మధురగీతిఁ
బాడు చుండఁగ, నామృదుఫణితి నేర్వ,
దాని ననుకరించును ముగ్ధ గానలుబ్ధ! 8

సరసంబైన నవీనయౌవనపు వాసంతోదయశ్రీలు నిబ్బరమై పూచినవో యనంగ, నతిలావణ్యంబునం బొల్చు సుందరి క్రీడించుచుఁ బొద్దువోయినది యైనం జూడకే పిల్ల పయ్యరకున్ ఱేఁగు కరళ్ళ బుంగ నిడి నీరాడున్ వినోదంబుగన్.

నీటిముత్యాలు చిలికెడి నిడుపుకురులు
అలలకౌఁగిట సాహాయ్య మందియాడ,
నొడలి నిగ్గులు తడిచీర నుండి వెడల
సలిల లక్ష్మి విధాన నావెలఁది దోఁచె! 10

జలకములాడియాడి,యిఁకఁజాలును, బారెడు పొద్దువోయె నాటలఁ; జెలు లెవ్వరైనను దటంబున లే, రనురాగలాలనంబులఁ జివురాకు క్రొన్నెమరు పుక్కిలితో నను నంటివచ్చి యంచల నిలుచున్న యా హరిణశాబము పిల్చినరా దెటేఁగెనో?
అని తలపోసి, చేతులకు నందిన తామరపూలు గోసి, బుంగను గనుగొన్న నయ్యదియు గాలికిఁ దేలుచు వాఁకమధ్యకుంజన, నిఁక నేమిసేయుటకుఁ జాలక దిక్కులుచూచుచుండి తాను వలకేల బాల యవలంబముగాఁగొని లోఁతుసొచ్చినన్.

పాఁచి పట్టిన బాడలఁ బదము లిడిన
సజ్జు సజ్జునఁ గ్రిందికి జాఱుచుండె,
సన్న తూఁడులు మోఁపున సడలియూడ
విఱుచుకొని నట్టనడివాఁక వెలఁది పడియె. 13

పడి యాబిత్తరి తత్తరంబునఁ గటా! వాపోవుచుం జేతులన్
వడి నట్టిట్టుల నీటదాఁచు, మునుగుం బైపైనఁ దేలున్, నెఱుల్
జడలై ప్రక్కలఁ దేలియాడ, నురులై శైవాలవల్లుల్ కడుం
గడుఁ గాళ్లేతులు చుట్టుకొన్న మెదలంగాలేక తేలంబడెన్.

సమిధల నేరవచ్చి తరుశాఖ నిలంబడి, సవ్యయావనం
పు మధువు లొల్కు కమ్మవిరిబోణి వినోదములెల్లఁ గాంచుచుం
బ్రమదమునొందు సుందరతపస్వికుమారుఁ డొకండు వచ్చి వే
గమె, దురవస్థఁ జూచి చెలిఁ గావఁ దటాలునదూఁకె నీళులన్.

పసరు టాకుల పోలిక మిసలు గులికి
యంటినను మెత్తగిలు సకి యంగకములు
నీట నురియాడు నలసట నిలువలేక
చలనహీనమ్ములై కొంత చల్లవడియె. 16

కన్నులు తేలిపోయి కసిగందిన మోమునఁ గ్రిమ్మియున్న యా
పెన్నెఱిగుంపుఁ జేనొడిసి వీలగునంతకుఁ దేలలాఁగుచుం
గన్నియ నెట్టులో యిసుకగట్టునఁ జేర్చి కుమారమౌళి తా
పోన్నతితోడ నొక్కనిడియూర్పు నిగిడ్చె, మఱేమియెంచెనో?

అంసకీర్ణంబులును నితంబాశ్రితములు
సముద భృంగపక్ష్మాంకుర శ్యామలములు
శిథిలసుమముల. వాసించు చెలియ కురులు
పిడిచి ముడివైచె దయతోడఁ బడుచుతపసి. 18

తనయురంబునఁ దన్వంగి తలను నాన్చి
వల్కలము పిండి, చెమరించి వాడుపసలఁ
దోఁగు నెమ్మోము మెల్లగఁ దుడుచుచుండ
నంకురించెఁ జైతన్యచిహ్నములు మేన. 19

తేఁకులువిచ్చు పూమొగడ రీతిఁ గనుంగవ విప్పి చూచుచున్
ఆ కమనీయరూప తలఁ పాకులపాటున శూన్యమూటఁ దా
నేకడ నేయవస్థ నిటు లెందుకు నుంటయు నూహ సేయఁగా
లేక సగంబు మోడ్చెఁ గదలింప భరంబగు కంటిఱెప్పలన్.

'లలనా! యెంతటిమందభాగ్యుఁడనో, బాల్యంబాదు నీవాఁకయం
చల నెంతే నెడసైఁపలేని వలపున్ సఖ్యంబునుంగా నెడా
టల లేసంజలు జాఱెనట్టి మన కీడ న్నేఁడు నీలాటి హృ
ద్దళనానోన్య విరక్తదర్శనము ప్రాప్తంబయ్యె నీనాఁటికిన్.

'కన్ను ఱెప్పల నెత్తి నీ పిన్ననాఁటి
యనుఁగుఁ జెలికానిఁ జూపుల నాదరింపు ;
చెలిమిపూదండఁ బసినాఁడె నులిపి చిర వి
వాసినైన నాఋణ మిందుఁ బాపుకొంటి.' 22

పూర్వపరిచిత మధుర సంబోధనములు
వెలఁది వీనులవిందుగా విన్నయంత,
నటు దిరిగి చూచె బాష్పకణార్ద్రినయను
బాల్యసఖుని గౌతముని విభ్రాంత యగుచు. 23

కలయొనో ! మోహమొనో!
తలఁపులు చెదరినవో ! లేక తథ్యమొ! యని యా
చెలి తలపోయఁగ మెఱుఁగటు
జలపతన స్మృతియు మదిని సరగున మెఱసెన్. 24

తన దురవస్థ కన్నులకుఁ దట్టిన పోలిక మేను కంపిలం,
గనుఁగవ నశ్రువుల్ దొరఁగ గౌతముఁ గాంచి వచించె:'మిత్రివా
తను బడనున్న నెచ్చెలిని ధైర్యముతోడ సముద్ధరింప దై
వ నియతి నీవసంబునకు వచ్చితివో యొ, యతర్కితంబుగన్! 25

'అదనునకు నీవు నిచ్చోట మెదలకున్న
నకట ! యింతకే స్మరణీయ నయ్యెయుందు ;
బుంగ నడియేటి కరడులఁ బోవ, దాని
నందికొన నేఁగి యీగతి కగ్గమైతి. 26

'మున్ను తొలిసంజ పువ్వులు పూచు వేళ
నిరువురకు నాటపట్టైన యీతలంబు
దైవహతి ననురాగబంధములు దెగిన
యనుఁగుఁ జెలి హృచ్ఛ్మశాన మట్లయ్యె యుండు.

'పసితనపుఁ జెల్మి కలలెల్ల భగ్నపఱచి
మనల నెడవాపిన ప్రవాసదినము లేండ్లు
బాల్యలీలాస్మరణ బాష్పపావనములె?
తలఁపవేమి నికృత్తచిత్తముల తెఱఁగు?

'మునుపటి బాల్యసఖ్యములు బొత్తిగ వీడితి వేమిగాని మీ
జననిని జూడనైన నొకసారియుఁ జేరవు పర్ణశాల; నీ
యెనిమిది వత్సరంబు లెడ మెట్టుల నైఁచితివోయి, ప్రేమబం
ధనములఁ గోయఁజాలిన మనస్వి, రుచించునె యన్యవాసముల్!

'వ్యాసవేదాంతసూత్రభాష్యములు చదివి
యర్థముల నభ్యసించు విద్యార్థి యింక
వలపు సూత్రంబులం ద్రెంపి పాఱవైచు
టెంతలోనిది? నిజమన్న నింతెగాదె!' 30

అని ఋషికన్యక చెమరిం
చిన కడగంటి రుచులు వికసింపఁగ సఖునిం
గని వచియింప, నతండును
మనమున గుర్తింపరాని మాధురి దొలఁకన్. 31

పలికె: 'బాల్యప్రియసఖి, ప్రవాసఖిన్న
హృదయమును అంపకోఁతఁ గారింపఁ దలఁతె?
పండుటాకుల రాల్చెడు వన్యలతలు
కిసలయింపవె వాసంతరసము వోడమ. 32

'పసితనంబున విడిపడ్డ పాపినయ్యు
నంతరింపదు చెలిమి తియ్యముల తలఁపు;
పడుక తలగడయైన యీ బాహు వతివ,
బాష్పతప్తము గాని శర్వరులు లేవు! 33

'పగలు బాలురతో నాటపాట లందు
నణఁగిపెనఁగిన మనసు యామినులలోన
బాల్యచర్యల వాసనల్ పట్టియాడ్వఁ
దిరుగుచుండెను స్వప్నవీథికల నబల! 34

'దూరవనభూమిమార్గముల్ తొయ్యలీ, ప
రస్పరేక్షణ మిడని విరక్తవిధుల
మనల నెడపె; నైనను భావమార్గచరుల
నాఁపఁగలవె యీలాటి యభ్యంతరములు? 35

'వేదవేదాంగవిద్యల విధిహితముల
నలవఱుచుకొంటి బ్రహ్మచర్యంబు నడపి;
యిపుడు యౌవన జీవనం బెదురు చూచుఁ
బ్రబల ఝంఝాకులాంభోధి పగిది నన్ను!' 36

అనవిని: 'గౌతమ, నన్నుం
గొనిపొమ్మ కుటీరసీమకున్, వృద్ధులు మా
జననీ జనకుల యాశీ
స్సు నొంది పోవచ్చు; నెదురు చూతురు నన్నున్.

'ప్రాణదాతవు; నాకథ వారు విన్న
బాష్పగద్గదకంఠులై వత్సలత్వ
మునఁ గవుంగిట నినుఁ జేర్చి ముదమునొంది
యాతిథేయ సపర్యల నాదరింతు'. 38

అని సకి చెప్పెనో లేదో
జనకుఁడు వృద్ధుండు పలితజటలభరమునన్
వినమితశిరుఁడై వణఁకుచుఁ
గనఁబడె వనవీథి నూఁతకఱ్ఱ పొడుచుచున్. 39

రమణి యంతట, గౌతమ బ్రహ్మచారి
భుజము నాలంబయష్టిగఁ బూని యల్ల
నడుగులిడి, తండ్రి కెదురేఁగి యశ్రునయన
యై వినిచె జలపతన వృత్తాంత మంత. 40

ఆ యతర్కితోపనత దైవాహకృతిని
వృద్ధముని యానుపూర్విగ విన్నయంతఁ
గదిసి ప్రవహించె హృత్తట కషణభంగి
గంగ యమున లటు సుఖదుఃఖసరవంతి : 41

'నాయనా, నీవు చిన్నతనంపుఁ జెలిమి
ఋణము నీఁగితి పీబాల యెడఁ; జిరప్ర
వాసతప్తుఁడవై యలవఱుచుకొన్న
యుపనిషద్విద్య తుదిముక్తి నొసఁగుఁగాత! 42

'అతిథివై తిపి రమ్మ, దయానురక్త
లైన తపసిపుత్రిలు సపర్యార్హ లెందు;
క్షత్రియోచిత కార్యంబు సలిపినావు,
వంశవాసన లెప్పుడైన వదలిపోనె ?'

అని పలికి వృద్ధసంయమి
తనయయు గౌతముఁడు వెనుకతట్టుగ నల్లం
తన దన్ను ననుసరింపఁగఁ
జనుచుండె వనాగ్రసరణిఁ జల్లని నీడన్. 44

ఔరా! కాలమునందు నెంతటి విపర్యాసంబు గన్పట్టు! బా
ల్యారంభంబున నెట్టి స్త్రీపురుషభేదాధ్యాయము లివ్వకే
యారణ్యావని నాడినట్టి సఖు లేలా నేఁడు క్రీగంటి శృం
గారాలోకములం బరస్పరముఁ గాంక్షల్ సల్ప వ్యాజంబునన్?

తనకు నందని పువ్వులఁ దపసిసుతుఁడు
కోసి యిడ ముద్దుమురిపెంబు గురిసినట్టి
బాల సిగ్గునఁ దనప్రక్క వచ్చుచున్న
నెయ్యు నొకమాఱు కన్నులనిండఁ గనదు. 46

ఇదివఱకెన్నఁడైన నుదయింపని యేవొ యనూహ్యరాగముల్
గదలుపఁ జిత్తవల్లకి నిగారపు బంగరుతంతులన్, రసా
స్పదహృదయుండు గౌతముఁడు చంచలనేత్రిమనోహరాంగసం
పదకు విముగ్ధుఁడైనయటు భావనసేయును హృద్యరూపమున్:

'ఎనిమిది వత్సరంబులకె యెంతటిమార్పు ఘటిల్లె నౌర! యౌ
వన మదిరాలసంబులయి వ్రాలెడు ఱెప్పల నెత్తలేక యె
త్తి నిశితముల్ సతృష్ణములు దీప్తములున్ హృదయానురాగబం
ధనములు నౌకటాక్షములఁ దన్వి ననుం గను గాంచనట్లుగన్.

'వన్యరామణీయకము రూపము ధరించి
కనుల కమృతంపు వర్తియై కానిపించె
ననఁగఁ, గన్నియ సగము సత్యంబు, సగము
స్వప్నలీలగఁ దోఁచు నా భావమునకు. 49

'ఆమదిరాక్షి పాణి కిసలాగ్రము నాయొడ లంటినంత నే
దో మధురానుభూతిరుచి దోఁచె నపూర్వసుఖంబుఁ గూర్చు చా
హా! మధుమాసయామినులయం దిటువంటి వికార మబ్బ నిం
కేమయిపోనొ సంయమిత మేని మనంబు కుశాగ్రబిందునన్.'

లలనకుఁ బూర్వ మీ వనతలంబుల గౌతమితోడ నాటపా
టల దినముల్ క్రమించె వికటంబులుగాక; కుమారుఁ డాగమం
బులఁ జదువం బ్రవాసియయి పోయిన నాఁటనుగోలె వేదనా
దళిత మనస్కయై పెరిగెఁ దా జతఁబాసిన గువ్వపెంటినాన్. 51

ఇరువదినాలుగేఁడులకు నెక్కుడు లేవు తపస్వి, కామనో
హారి పదునెన్మిదేండ్ల నవయౌవనలాలస; ప్రేమ యన్ననో
విరతి యెఱుంగనట్టి యటవీ రసకుల్య, సమాగమంబు నం
తర పరపీడనప్రియము; దర్శన మెంత సుఖప్రదంబొకో! 52

పాఱు లజ్జాభరంబున బాహిరముగ
నొండొరులఁ గాంచలేమిఁ దా మొకరునొకరి
నోర క్రీఁగంటఁ గనఁ, జూపు లొకటియైన
తోడ, బట్టబయలు వారి దొంగతనము. 53

వారు పర్ణశాలకుఁ బోవువఱకు జనని
వెతలఁ గుందుచు ముంగిట వేచియుండి
తనయునుం గాంచి మాతృవాత్సల్యరసము
లుబుక ముమ్మాఱుఁ గౌఁగిట నొత్తికొనియె. 54

తనయుదంతముఁ దల్లికిఁ దరళబాష్ప
గద్గదంబుగ వినిపించెఁ గలువకంటి;
జననియును గౌతముని మోముఁ జక్క నిమిరి
ప్రమద మిగురొత్త మేలు దీవనలు గురిసె. 55

ఆ తపస్వి కృష్ణాజినం బరుగు మీఁదఁ
బఱచి గౌతముఁ గూర్చుండ బతిమలాడి
యతనికి నధీతమైన విద్యావిశేష
ముల విచారించుచుండె నామూలముగను. 56

ఇన్నియేండ్లకుఁ దమయింటి కేఁగినట్టి
బాల్యసహవాసి, సరస కావ్య ప్రసూన
మధు కషాయిత కంఠుఁడు, మధురభాషి
నాతిథేయ సత్కృతుఁ జేయ నభిలషించి; 57

వంటయింటి కార్యములెల్ల స్వయముగానె
యతివ గనుచుండె జాగరూకత వహించి
తెలిగలువలట్లు విలసిల్లు చెలువ కనులు
పొగకుఁ జెంగల్వలై నీరు వొడముచుండ; 58

చిఱుచిఱుచెమ్మటల్ నొసటఁ జెక్కిళులం దలసూపఁ, బూవులం
దుఱిమిన వాలుగంటు నడతొందరకున్ సడలంగ, బొమ్మలం
గరఁగి విభూతిరేఖ దిగఁగారఁగఁ, గోమలి వంటసాలలోఁ
దిరుగు-మొఁగిళ్ళ చాటువడి తేజుదొలఁగిన చంద్రరేఖనాన్.

మును లివ్వేళకు నారగించి, కుసుమామోదాతి రమ్యంబుగన్
మనము దన్పు మహావనస్పతులక్రిందన్ శీతలచ్ఛాయలం
దున లేఁబచ్చికఁ గూరుచుండి గురువృద్ధు ల్సేయు వేదాంతబో
ధనము ల్విందురు జీవితాశ్రిత సమస్త క్లేశము ల్వాయఁగన్.

పల్లవ పరిమళములు చి
ప్పిల్లఁగ హరిణములు నెమరు వేయుచునుండెం
జల్లని నీడలు వాఱుచు
నల్లిన దట్టంపుఁ బొదరుటంచుల క్రేవన్. 61

బాలికల చేరలందు నివ్వరులు దిన్న
సాఁకుడు నెమిళ్ళు పూఁదీవ చప్పరములఁ
జేరి యఱగన్ను మోడిచి చిత్రితముగ
నెండవేళను గడు సుఖియించుచుండె. 62

మట్ట మధ్యాహ్నమున సరోమండుకములు
కమలినీ మండపంబుల కడ వసించె;
నీటికోళులు తుంగలు నిండియున్న
చల్లపట్టులఁ గొంత విశ్రాంతిగొనియె. 63

జతలు జతలుగ పుల్గులు శాఖలెక్కి
ముక్కుతో నీఁకలను నొత్తి మురిసి మురిసి
లలితమైన దాంపత్యలాలసత తోడ
నొకటికొకటి పేల్ గ్రుక్కుచునున్న విపుడు. 64

గౌతమ బ్రహ్మచారియుఁ గన్యకయును
సిగ్గుపడి పొడిమాటలు సెప్పుకొనుట
జనని గాంచి: 'యిదేమిటి తనయ, యన్యుఁ
డయ్యెనే పసినాఁటి నెయ్యంపుసకుఁడు? 65

'ఎనిమిదేండ్ల యెడంబున కే కుమారి,
సకుల యన్యోన్యమమతలు సడలిపోవు ;
ప్రేమ లెడయక పెరిగిన ప్రియులు మీరు ;
చాలు చాలు లజ్జాభగ్న లాలనములు.'

అని జనయిత్రి పల్కు విని యాచెలులిద్దఱు పిన్ననవ్వు మోమున నొకవింత తియ్యఁదనమున్ మొలిపింపఁ బరస్పరంబు లజ్జను నరికట్టు యత్నములఁ సల్పుచునుండ నలక్షితంబుగన్ దినము సగంబునుం గడచి దిక్కుల నెఱ్ఱన దోఁచినంతటన్.

'కనుమో ప్రియసఖి, దెసలం
గననయ్యెఁ బ్రదోషరాగకాంతులు; నింకం
జనియెద మా పర్ణాలయ
మున కిప్పు డనుజ్ఞయిమ్ము; పొద్దున వత్తున్.' 68

అని గౌతముఁ డాడిన నం
గన వచియించెను: 'ప్రవాస కఠినంబని నా
మనము దలంపకు; మిటకుం
జనుదెమ్ము ప్రభాతపూజ సలిపిన పిదపన్' 69

సఖులు నడుమంతరపు సిగ్గు సడలిపోవ
మునుపటి సమేలముల ముద్దు ముచ్చటలను
నెట్టి పొరపొచ్చె మెఱుఁగక యిచ్చ వచ్చి
నటు తపోవని విహరింతు రమల మతుల. 70

కడచెం గొన్నిదినంబు; లీచెలులసాంగత్యంబు నానాఁటికిం
గడుఁ బెంపారుచునుండె;నొక్కదిన మాకళ్యాణి యాగౌతమున్
విడలేకుండుఁ, దపస్వియుం బ్రియతమ న్వీడంగనోపండు; పు
ష్పాడిరస్తా యటు జీవితం బగపడుంబో! వారి కిప్పట్టునన్. 71

విమలంబైన తపోవనీ రుచులు శోభిల్లంగ, లేమావులన్
గములై యింపుగఁ గోకిలాతిథులు రాగాలెత్తి పాడం, బ్రదో
షమనోజ్ఞంబగు చైత్రిపౌర్ణమను వాసంతార్చనల్ సల్పు య
త్నములందుండిరి తాపసాంగనలు నుత్సాహంబు దీపింపఁగన్.

నేఁడు వనదేవతలు రమణీయమైన
యాకృతులు పూని విహరింతు రనఁగఁ, దపసి
తనయ లార్ద్రి వన్య ప్రసాదనముతోడ
నలరి రీపని నుత్సవ వ్యగ్రలగుచు. 73

మున్నుగను గౌతముని గేహమునకుఁ బిలిచి
యా వసంతార్చనకు సిద్ధమగుచు నుండెఁ
బసుపునం బెట్టి యుతికిన వల్కలంపుఁ
జీర ధరియించుకొన్న బంగారుపడుచు. 74

తలకుఁ జేరెఁడు నింగుదీతైల మంటి
చిన్నగా గోళ్ళఁ బెన్నెఱుల్ చిక్కుఁదీసి
వాలుగంటెడి, క్రొంబూల మాల దుఱిమి
నుదుట యావరాగపు బొట్టు కుదురు పఱిచె. 75

గోరంటాకు రసానఁ బాణితలముల్ గోళుల్ పదాబ్జంబులున్
సారాశోక కిసాల రోచి రుదయస్థానమ్ములై రక్తిమల్
వాఱం, గాఁటుకచీఁకటిం గనుల క్రేవం జేర మోహంబు, శో
భారాజ్యంబును నేలు రాణియయి దైవాఱుం గురంగాక్షియున్.
అలరున్ దండలు తమ్మిమొద్దులను గ్రైవాలంకృతుల్ చేసి కా
మలతోఁ దెచ్చిన కల్వాలం జెవులఁ గ్రమ్మ న్మాటి, వాసంతపు
ష్ప లతారమ్యతఁ గేరుచున్ నయన నిర్వాణమ్ముఁ గావించు నా
కలకంఠిం గని గౌతముం డెదను జిక్కంబట్టు యత్నంబునన్. 77

తామరాకున మంచి గంధంపుముద్ద
పసపు కుంకుమ యక్షతల్ పాలజిగురు
పూల నిడుకొని జడదారి పూవుఁబోఁడి
గౌతముని వెంటఁ దోఁటకుఁ గదలి వచ్చె. 78

మునికన్యల్ తమనెచ్చెలిం గనుచు 'నబ్బో! కాంచుఁడీ లేమ! మో
హన లావణ్యకలాపి లీలఁ గమనీయంబైన రూపంబునం
జనుదెంచున్ మదమంథరంపు నడతో! సౌందర్య మీయమ్మ పె
ట్టిన భిక్షం బని చేరి రా కలువకంటిన్ మందె మేలమ్మునన్. 79

మావిగున్న నశోకము మాధవీ ల
తా నికుంజము నర్చించి తలిరుఁబోఁడ్లు
ఒండొరులపైనఁ బువ్వులచెండులును వ
సంతములు పుప్పొడులుఁ జల్ల సాగికొనిరి. 80

నందనంబున నప్సరో నలినముఖుల
యాటలను వింటుమే గాని యరయ మెపుడు;
తపసిచెలుల లీలావినోదముల వలన,
భూతలస్వర్గ మయ్యెఁ దపోవనంబు! 81

ఇంతదనుక నిశ్శబ్దమై శాంతమైన
పరమఋషు లున్న యారణ్యపరిసరముల
బాలికల యాటపాటల భాషణములఁ
గడలి భోఁకొట్టినటు రేఁగెఁ గలకలంబు. 82

లేమలు కొందఱు లేత పచ్చిక బైలఁ
గూడి 'కోకోలంక' లాడుచుండఁ,
గొందఱు బాలలు క్రిందికి వంగిన
మావులఁ 'గోఁతికొమ్మచ్చు' లాడ,
ఋషికుమారులు కొంద ఱేకతమ్మున సఖీ
జనముతో ముచ్చటల్ సలుపుచుండ,
వృద్ధ పురంధ్రులు ప్రియముగ బిడ్డల
యాటపాటల మోద మందుచుండ,

మండల భ్రమణంబుల మడఁతు లొకటఁ
దఱిసి నృత్యంబుతో గొబ్బి దట్టుచుండఁ,
గడచె సాంధ్యారుణద్యుతి గడలుకొనెడు
నంతదనుక వాసంతోత్స వాతిశయము. 83

చెట్లనీడలు తొలిదిక్కుఁ జేరఁ బాఱి
యాత్మహత్య నశించె సంధ్యాంతరమున;
గిరుల నీలిమ మఱికొంత విరివి యయ్యెఁ;
చుట్టుపట్టులు మసి నల్కినట్టు దోఁచె. 84

గూళులకు వచ్చుచున్న పక్షుల రవంబు
అడవిమేఁకలు కొదమల కఱచుటయును,
గొండలను జాఱుసెలయేళ్ళ ఘుంఘుమముల
సందడులు నొక్కటై రేఁగె సందెవేళ. 85

యామినీరామ చమికీల నతికి యున్న
నీలినుకుమల్లు పావడ నిగ్గు లొలయ
వరునికై వేచు నొయ్యారి వాలకమున
దర్శనీయగఁ దోఁచె నీతరుణమందు. 86

ఇకఁ జనుదెంచఁగావలయు నింటికి, సంజయొ మాసిపోయెఁ దా
రక లుదయించె రండని పరస్పరముం దముఁ బిల్చుకొంచు నొ
క్కొకఋషికూఁతు రేఁగ రుచిరోజ్జ్వలతారల తీరుతియ్యముల్
సకియయు గౌతముండు వికసన్నయనంబులఁ గాంచుచుండఁగన్.

తూరుపుదిక్కు పుల్లగిలి తోఁచె, మఱింతగఁ జేవురించె, నా
పై రమణీయగైరిక సువర్ణ రుచిన్ శశిబింబ మెంతొ సొం
పారుచుఁ గానిపించె, దెసలందు మెలంగెడు సందె చీఁకటుల్
దారెఁ, గ్రమక్రమంబుగ సితప్రభ వెగ్గె సరోజవైరియున్. 88

చదలన్ వెన్నెల కందుకం బలర, విశ్వంబెల్ల నానంద సం
ప్రదమై తేలెడు స్వప్నమట్లయి సుఖప్రాచుర్యమై శాంతి కా
స్పదమై యింద్రియమోహనంబయి రసవ్యాప్తంబునై జీవలో
క దశల్ శీతసుధేంద్రజాలికి మనోజ్ఞస్పర్శలన్ మాఱెడిన్. 89

'శారదా, రమ్ము చంద్రికాస్పర్శనముల
మత్తహృదయులమై మేను మఱచినాము ;
తాపసాంగన లెల్లరుఁ దరలినారు
ఉటజముల, కింక మన కిట నుండఁ దగదు. 90

'ఏమొ రాలేదె యమ్మయ్య యింటి కనుచు
మాటి మాటికి నారణ్యమార్గ మరసి
కాంచనట్టి యాపదల శంకించుకొనుచు
వృద్ధులౌ తల్లిదండ్రులు వేచుచుంద్రు.' 92

తన నామాక్షరములు నా
మునితనయుని నోటఁ దేనెముత్తెము లటు రా
లిన ముగుద యంతరంగం
బున గూఢప్రమద మొంది పొలుపుగఁ బలికెఁ:

'నో రెటులాడె గౌతము, మనోహరచంద్రిక లాశలందు శృం
గారపుఁబూఁత పూవఁ, గసిగాటులు దిన్న మనోనురాగముల్
సారెకుఁ జెమ్మగిల్ల, మృదులస్వన మెత్తి రహస్యవల్లకిం
దీరిక మీటు నిర్ఝరిణి తీరములం జరియింప కేఁగదె? 93

'సౌరభోచ్ఛ్వాసి శిశిర కిశోరపవనుఁ
డాతిథేయ సపర్యల నర్చసేయ
సఖుఁడ, మనచేతి కలయికల్ సడలి పోక,
యిరువురము వాఁకగట్టులఁ దిరుగుదామె? 94

'వాఁక దాఁటంగ నైజపు వంతెన యటు
వ్రాలియున్న మామిడికొమ్మఁ బసితనానఁ
జేరియాటాడుచుంటి, మాచిన్నె లెల్ల
నిపుడు తలపోతమోయి, యామెడకుఁ బోయి.' 95

అని మఱుమాటలాడ నెడమైనను నియ్యక చేయిపట్టి యీ
డ్చిన సుకుమారుఁ డాసకియచెంగటఁ బోవునె గాని యేానుగా
దని వచియింపనోపఁడు; విహార వినోద కుతూహలత్వ మా
తని మొగమందుఁ దోఁపని కతం బరయంగ సమర్థు లెవ్వరో!
హృదయముఁ గత్తికోఁత నలయింపుల సొక్కఁగఁజేయు వేదనా
స్పద పటుభావ ఘూర్ణనము పాటిలెనో యన నీరసంబుగన్
వదనము మబ్బువాఱఁ జెలిపల్కులతోఁ దనపల్కుఁ గల్పి యే
పదరును దోఁపనీని యొకవాలక మూని చరించు నాతఁడున్.97

ఒకరి మనముల భావంబు లొకరి కొకరు
నెఱుక పడనీక దాఁచిన హేతు వేమొ?
మనసు తడిసేయు పసినాఁటి మమత లెల్ల
నిపుడు తలపింప నేల యీ యిందువదన? 98

పండి రాలిన యాకులఁ బదము లిడిన
'గలుగలు' మటంచు నలుకుడు గడలుకొనఁగ
శారదయు గౌతముఁడు ప్రశాంతవిపిన
పథమునం బోయి చేరిరి వాఁకతటము. 99

వెన్నెల గిలిగింతలకుం
జెన్నొలయుచు విచ్చుచున్న చెంగలువల నా
కన్నియ తూఁడుల తోడం
గొన్నిటిఁ దెగఁ దెంపి చేతఁ గుచ్చుగఁ బట్టెన్.100

తొగలపై మూఁగు తుమ్మెద తుటుముఁజోపి
సొగయుచు నొకింత వాసన చూచి సకియ
'కొత్త చెంగల్వ లివిగొ గైకొమ్మ' టంచుఁ
దపసి కొమరున కందీయఁ దమక పడఁగ. 101

చెలి యిటు నేఁతకుం గరఁగుచిత్తముతో ఋషిపుత్రుఁ 'డయ్యో! కల్కల నగుచున్న చెంగలువలం దెగఁదెంపితి వేల? బాల్యచాపలమున రామణీయకము భగ్నముచేసితె గోల? దర్శనీయ వస్తులునయనానుభావ్యములుఃసుమ్మస్వకమ్ములుగాకపోయినన్?

'తెంపితివి కాని, నవనవల్ దేలుచున్న
కలువపూల సౌభాగ్యంబుఁ గావఁగలవె?
జీవకళల సౌందర్య మాశించినావు
దళము లెడను చిత్తక్షోభఁ దలఁపవేమొ! 103

'రమ్య రూపముఁ గన్న కారణము వలన
నిట్టి శిక్ష సువస్తుల కేల సకియ?
సరళసౌందర్య మాత్మనాశకమ యేని
మాఱదే శ్మశాన మటు నీ మధుర ప్రకృతి.' 104

అనవిని యాకుమారి హృదయంబున రాగరసంబు లూర ని ట్లనియెను: 'దృశ్యలోకమునయం దలరారు మనోహరార్థముల్ గనఁబడినంతఁ గోరికలు గల్గుట న్యాయముగాదె? గల్గినం దనయవిగా నొనర్చు జతనంబులు మానవనైజముల్ గదా! '

‘ప్రేమ వాంఛలకుం గల భేదములను
వేఱుపఱుపఁగ లేని యో వెఱ్ఱిదాన,
పుణ్యమతులకు సౌందర్యపూజనంబు
ఎపుడు నానంద మిడుఁ; గామ మెత్తనీదు. 106

‘ప్రకృతి చిత్తంబుఁ జీలిచి భావములను
గన్న సృష్టి తత్త్వవిదులై గాంచ వలఁతు
లీరహస్యముఁ గోమలీ, యింక నేల
రమ్ము, వ్యర్థతర్కపుఁ బరిశ్రమలు మనకు.’ 107

అని కుమారతపస్వి యాయతివ యిచ్చు
కలువ పూగుత్తిని ననిష్టకౌతుకమునఁ
గైకొని వెలార్చె మనసు కక్కసముఁ దెల్పు
నొక్క నిట్టూర్పు; నరయ దాయువతి దాని. 108

ఇరువురి భావబంధముల నే సడలింపులు గల్గుచుండెనో
యెఱుఁగఁ దరంబుగాదు మన కిత్తఱి, నింతియు గౌతముండు బం
గరు టిసుమం బొరల్మొఱయు గట్టున జంటగ నేఁగు వారు క్ర
చ్చఱు పసినాఁటియాటలకు సాక్షియనం దగు మావిక్రేవకుఁ

వార లామావికడఁ జేరి, వాఁగు మీఁద
వంగి వంతెన యట్టుల వఱలు కొమ్మ
పైనఁ గూర్చుండ నుయ్యేల పగిది, నదియు
నల్ల నల్లన జివ్వాట లాడుచుండె. 110

వాఁగుపైఁ జంద్రబింబము ప్రతిఫలింప
లలిత జలభంగ తరళలౌల్యముల నరయ,
నుర్వి నమృతంపుఁ బెన్నూఁట లుబికి కెరలి
పైకిఁ బొంగెడివో యను భ్రాంతి గొలుపు. 111

వారి యిరువురి నీడలు వాఁగు నీటఁ
గానవచ్చి యొండొకటెనిఁ గదిసికొనుచు
ననునిమిష భిన్నరూపములను వహింప
యువతి నిశ్శబ్దతాభంగ మొనరఁ బల్కె: 112

'కనుమోయీ యనుఁగుంజెలి,
మన యిద్దఱి నీడ లిపుడు మధురాశ్లేషం
బునఁ దమమాతృక లెఱుఁగని
యనుభూతినిఁ బొందు జడములయ్యును నహహా!

'చెలికాఁడా, చిన్నప్పుడు
వలపులు వికసించియుం బ్రవాసము నీకుం
గలుగుటఁ గృశియించిన పు
వ్వుల పోలిక నయ్యెఁ బచ్చిపొలపము సడలన్. 114

'నిన్నుఁ జూచినప్పటి నుండి నిగ్గువాఱు
చిన్ననాఁటి తలంపు పుష్పించెనోయి!
భగ్నమైన యాశాలతల్ పల్లవింప
వచ్చినాఁడవు ఋతురాజు పగిది సఖుఁడ. 115

'పసితనమునాఁటి యాటల పాటలకును
సాక్షులైన యువ్వాఁక రసాల తరువు
వద్ద నాచేతఁ జెయివైచి వలచితి నని
బాసచేయుమ నన్నెడఁబాయ ననుచు' 116

చకితుఁడై ఋషికుమారుఁడు, 'సకియ, యేల
మనసుఁ గసిగాట్లు నొంచు నీమాట లాడ?
నమృతపాత్రంబు పెదవుల నంటియుండ
విషకణాస్వాదనస్మృతి విడువలేవొ? 117

'విశ్వ మెల్లఁ దనదిగ భావించు ప్రేమ
గలుగ, నేకాశ్రితంబైన కామ మేల?
చిన్ననాఁటి యజ్ఞానంపుఁ జిన్నె లెల్ల
మఱచిపొమ్మ; ప్రేమింతు నిన్నిరతమతివ. 118

'ఇట్టి నిశ్శబ్దతాశాంతి యెసఁగు రాత్రి
నైందవమయూఖ చుంబితంబై, రసార్ద్రి
కల విపంచీరహస్య తంత్రులను మీటు
ముద్దు సెలయేటిఁ బ్రేమింతు మోహనాంగి. 119

'మధుర మధుమాస నిశ గున్నమావి యందుఁ
గొమ్మ లాకుల నేడనో గూరుచుండి
ముగ్ధమగు నాటవిక గానములను జేయు
కోకిలను నేను బ్రేమింతుఁ గువలయాక్షి. 120

'చిత్ర కిమ్మీరవర్ణ రంజితము లైన
జలద శకలంబు లలరారు సంధ్యలను వి
శుద్ధహృదయుఁడనై ముదశ్రువులు వీడి
ధ్యానమొనరింతుఁ బ్రేమింతు నతివమిన్న. 121

'అవియు నివి యన నేల విశ్వాలయమున
నలరు రమ్యప్రకృతుల నిరంతరంబుఁ
గాంచి యానంద మొందుదుఁ గాని, వాని
నెపుడుఁ గామింపఁ గామింప నిందువదన. 122

'పసిఁడిలంకెల గొలుసులు పస లొలికియు
భరములగుఁ గాదె ఖగముల పాదములకు
నేల నాస్వేచ్ఛ హరియింప నెంచెదమ్మ,
వలపు టురులను జిత్తమ్ము నిలువఁబట్టి?' 123

అనవిని మానికన్య హృదయంబు తటాలునఁ జీలిపోవఁ, దా
మును రచియించుకొన్న నవమోహనభావగృహంబు భగ్నమై
చన, నిడియూరుపు ల్వెడల, జల్లుఁ గన్నుల బాష్పబిందువుల్
దొనకఁగ, గద్గదస్వనముతో వచియించె మనోవికారముల్:

'వెతల కోరిచి నీకయి వేచియున్న
బాల్యసఖినిఁ గక్కసపెట్ట భావ్యమగునె?
ప్రేమసూత్రంబులకుఁ జిత్తభేదక మగు
కఱకు వాదర యుండునే కతి కటుల? 125

'పవలు రేయు గ్రంథాంతరప్రాంతరముల
నర్థమృగముల వేటాడు నట్టి బోయ
యంతరంగంబున రసార్ద్రమైన వలపు
తొలకరించునె తాపంబు దొలఁగిపోవ? 126

'ఎడలు సైపని కూరిమి నిన్నినాళ్ళు
ననఁగి పెనఁగిన నెయ్యంబు నవల నెట్టి
ప్రియుఁడ, నేఁడు వైరాగ్య లవిత్ర మూని
గోయఁ దలఁతె యాశాలతల్ క్రూరముగను. 127

'పూచెనోయి, చక్కఁదనాల పూవొకండు
యౌవన నికుంజమున గంధ మావహిల్ల,
నదియు నిర్భుక్తమై కాన వ్యర్థమైన
సృష్టి యాశయ మేమిటో చెప్పఁగలవె?' 128

'తప్పు దలఁచితివమ్మ, స్వార్థపరహృదయ
మీ జగం బెల్ల, నిరత మాత్మైకభుక్తి
కనియె తలపోయుఁ గాని బ్రహ్మాండసృష్టి
వ్యర్థ మనునది లేదు; సత్యంబు సకియ. 129

' కానఁ బూచిన పువ్వులు మానవునకుఁ
దోఁచియు నిరర్థకములుగఁ దోయజాక్షి,
మధులిహంబు లేవేళల మధువు లాను
బంగరుం బాత్రలట్టులఁ బరగుఁ గాదె.' 130

'ఔను గాని, కఠినచిత్త, నీయాశయంబు
లనువుగా విహాలోక జీవనము నందుఁ;
గామగంధంబు లేని యేకణము గాని
యన్యభుక్తంబుగా భువి నంతరించు. 131

'ఏల యేల నిండేఁటికి నెదురు లీఁద?
ననుసరింతము ప్రకృతి సవ్యంపు సరణి,
ఆలుమగ లట్లు సంసార మాచరింప
ఖండకామకర్పూరముల్ మండిపోవె? 132

'ముళ్ళ రెమ్మను నున్నంత ముద్దులొలుకు
పడుచుఁ బన్నీరుపువ్వు దుష్ప్రియమగునొ!
బ్రతుకుటాసల కెదలకు బంద మేయ
వలపుఁ దలఁపులు పూల సంకెలలు గావె?' 133

'యౌవన మని కామ మని సవ్యార్థ్య మనుచు,
నేమొ యేమొ వచించితి వింతసేపు;
ఇంద్రధనువు చిరంబని యెంచినావె?
చాలు చాలు సంసార వాసనలు సకియ!

'ప్రతినిమిష భిన్నమైన ప్రపంచ మందు
శాశ్వతానంద విషయసంసక్తి గలదె?
గృహమునకు నన్ను బంధించు నెట్టిరాగ
లతల నేఁ బ్రోదిసేయను లలితవదన! 135

‘జలదములతోడఁ బయనింపఁ దలఁచుకొందు,
అబ్ధి తరఁగలతో నాటలాడ వలతు,
గాలి పోలిక స్వచ్ఛందగతులఁ దిరుగ
నాసపుట్టెడు కాంత, యనంతజగతి! 136

‘శ్యామలాకూలజలనిధి సంక్రమింప
రయమునం బ్రవహించు నిర్ఝరిణివోలె
నామనము సంకుచిత జీవనంపుటెల్ల
దాఁట నున్ముఖమయ్యెడిఁ దరుణి, యిపుడు. 137

‘అమల తృణభూమి నాకు శయ్యాతలంబు,
గగనభాగంబు నాయింటికప్పు, సూర్య
చంద్ర నక్షత్రములు దీపచయము, సాంధ్య
జలదములు పడుకింటి బొమ్మలపటాలు! 138

‘పూలు మన్మందిరాంతరపుణ్యభూమిఁ
బరిమళము చల్లు సాంబ్రాణివత్తు లయ్యె;
మందపవనుండు దేహళీమార్జనంబు
సలిపి సేవించు న న్నిరుసంజ లందు. 139

‘ఇంతటి విశాల రమణీయ గృహమునందుఁ
గుతుకమున వసించు నను సంకుచితమైన
పర్ణశాలాంగణంబున బందిసేయు
టేటిమాటలు? పొమ్మిఁకఁ బాటలోష్ఠి.’ 140

అని గౌతముఁ డాడిన, నం
గనకుఁ బ్రపంచంబు శూన్యగర్భంబయి చీ
ల్చినను మొగంబున నెత్తురు
గనరాని విధానఁ గమలి కటకటపడుచున్: 141

'భగ్నమయ్యె నిందా్రియుధ భవ్యదృశ్య,
మాత్మ యాశ్మశాన ధూమాంకితంబు,
బ్రతుకు నాకు దుర్వేదనాభారభూత,
మింకఁ గడపటి వీడుకో లిమ్ము సఖుఁడ.' 142

అని ఋషికన్య కొమ్మపయి నల్లన లేవ, కుమారవాళియుం
గనుఁగవ నశ్రుపూరములు గ్రమ్మఁగ లేచి 'సుఖంబు లొందుమీ
యనవరతంబు ప్రాణసఖి' యంచు వచించెడు నంతఁ గాలబం
ధనములు వోని బాహువులఁ దన్వి బిగించెను మిత్రుకంఠమున్.

ఆతపస్వియు నాశ్లిష్టుఁడై నెలంత
భుజలతాగ్రంధి సడలింపఁ బూనెఁ గాని,
కాలసర్పంబు లట్టులఁ గదిసి యొకటఁ
బెనఁగియున్న యాచేతులు వీడిరావు ! 144

కాళ్లు జాఱెనో, లేక యాకన్నెపడుచు
కౌఁగిటం బట్టి యీడ్చెనో గానలేము
కాని, యావాఁగులో వారకాండముగను
బడిన శబ్దంబు వీనులఁ బర్వె నకట ! 145

ఎన్నఁడో యాకు పుట్టక యుండియున్న
కొమ్మపైఁ గూసె నొక పెద్ద గుడ్లగూబ ;
ముదురు నాఁచుటురులఁ గ్రుంగు కోదమయంచ
కవ యటుల బారు నడివాఁకఁ గదలువారు. 146

ఎడలువాయని సఖులను గడుపులోనఁ
బెట్టుకొన్న క్రొవ్వాఁక తుంపెసలుగొట్టు ;
నెంతపుణ్యంబు చేసెనో యీస్రవంతి
ప్రేమవాంఛల రెంటిఁ జీర్ణించికొనఁగ! 147

సౌనరాలు

(ఉపు బయ-శ్రీ)

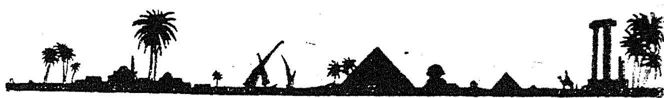
1929

నలుదిక్కుల్ కమనీయ చంద్రికల సుస్నాతంబులై తోఁచెఁ; జి
త్త లతాంతంబును బూచె; ద్రాక్షరస పాత్రం జేతికందిమ్ము యో
లలనా, ...

పానశాల

ఉపోద్ఘాతము

పారసీక సాహిత్యము: చారిత్రక సింహావలోకనము.

ప్రపంచ వాఙ్మయములయందు పారసీక సాహిత్యము చుక్కలలో శుక్రుడట్లు కనుతగులుచున్నది. మృదుమధుర శబ్దసారస్యము గలిగి శ్రుతిహితముగనుండు ప్రాచ్యభాషలలో పారసీక భాషయొకటి యని నిస్సంశయముగఁ జెప్పవచ్చును. ఛందస్సులోని వివిధగతులవలన పాదాంతాక్షర నియమమువలన పారసీక పద్యములు గేయములు చదువునపుడు వినునపుడు మనోహరముగ నుండును.

పారసీక నాగరకత యెట్లు రెండుశాఖలుగ విభక్తమై యున్నదో అట్లే వాఙ్మయముకూడ పురాతనమనియు ఆధునికమనియు పరిస్ఫుటభేద

ములతో రెండుపాయలుగ చీలియున్నది. అరబ్బులు పారసీకమును జయించి, మహమ్మదీయ మతమును వ్యాపింపజేయుటకు పూర్వముండిన వాఙ్మయము వేఱు; అటువెనుకపుట్టిన వాఙ్మయము మఱొకతీరు.

పారసీకు లార్యులు; అగ్నిపూజకులు. హిందువులకు వేదములవలె వారికి 'అవెస్తా' యను పవిత్రమతగ్రంథముకలదు. ఆ గ్రంథము పురాతన పారసీక భాషయగు జెందు నందు వ్రాయఁబడియున్నది. జెందుభాషలో మతసంబంధములగు రచనలు తప్ప లౌకికములగు కావ్యములగపడుటలేదు.

పూర్వమొకప్పుడు పారసీకమున నాగరకత, శూరత్వము, సంగర కళా కౌశలము అత్యున్నత దశయందుండినవి. దేరియసు వంటి మహావీరు లచ్చట నుద్భవించి పరాక్రమవంతులగు గ్రీకులకు ప్రతిస్పర్ధులై నిలిచిరి. నేటికిని భగ్నావశిష్టరాజ ప్రాసాదములు మంటపములు*సూస, పెర్సిపోలిసు, బెహిస్తూనులయందు పారసీక నాగరకతను ప్రాభవమును వేయినోళ్ళ చాటించుచున్నవి.

ఆరవ శతాబ్దియందు మహమ్మద్ ప్రవక్త అరబ్బీదేశమునం దవతరించెను. ఏడవశతాబ్ది ప్రారంభమున అరబ్బులు పారసీకమును జయించి పరిపాలనముతోడ మహమ్మదీయ మతమును ప్రవేశపెట్టిరి. భిన్న నాగరకతలు గల రెండుజాతులకు రాజకీయ సాంఘిక సంబంధ మొనగూడినపుడు అజ్ఞాతముగ కొన్నిమార్పులు ఇరుతెగల యందును పొడకట్టుచుండును. అయినను బలవీర్యములుగల జాతి ఆచారవ్యవహారములు బలహీనులకు అనుకరణీయము లగుచుండును. నిర్జితులైన పారసీకులు మహమ్మదీయ మతమును స్వీకరించిరి. కొంపనివారు ఇతర దేశములకు వలసపోయిరి. ఇప్పటి మనపార్సీలు

* పెర్సిపోలిసునందలి సుప్రసిద్ధ శతస్తంభ రాజప్రాసాదమును అలెగ్జాండరు తగులఁబెట్టించెను.

అట్లువలసవచ్చినవారే.

అరబ్బీ రాజభాషయైనది పండితసభలయందు, రాజాస్థానములయందు అరబ్బీ వ్యవహరింపఁబడుచుండెను. అరబ్బీ కవిత్వము, శాస్త్రగ్రంథములు క్రొంగ్రొత్తలగుటవలన పారసీకుల చిత్తముల నాకర్షించినవి. అచిరకాలముననే పారసీక కులీనులు అరబ్బీపాండిత్యము నలవఱచికొని రాజాస్థానమునందు ఉన్నతోద్యోగముల నిర్వహింపసాగిరి. విజయగర్వ ప్రమత్తులగు అరబ్బులకు పారసీకుల విజృంభణము పై అసూయపుట్టి వారిని నీచముగ చూచుచు సమయముదొరకినపుడెల్ల నిరుత్సాహ పఱచుచుండిరి. అట్లయ్యు పారసీకుల విజ్ఞానతృష్ణను వా రరికట్టజాలకుండిరి. క్రీ. శ.-715 వ సంవత్సరమునందె ఉమయ్యద్ వంశీయుఁడైన కలీఫా' సులేమాను ఇట్లు వెల్లడించెనట: "పారసీకుల విజృంభణము నాకు ఆశ్చర్యము గొలుపుచున్నది. వారు వేయిసంవత్సరములు రాజ్యపరిపాలన మొనరించినను ఒక్క క్షణమైన మనతో వారి కక్కఱపడియుండినదిలేదు. కాని, మనము నూరు సంవత్సరములనుండి రాజ్యము చేయుచున్నను ఒక్క క్షణమైన వారిసాహాయ్యము పొందక తప్పినదికాదు."

బాగదాదు కలీఫు'ల రాజ్యపరిపాలనమున చక్కని అరబ్బీ కవిత్వము చెప్పిన వారందఱు పారసీకులె. కాలక్రమముగ అరబ్బీ పదములు పారసీక భాషలోనికి యథేచ్ఛముగ ప్రవేశించినవి. ఇప్పుడేదైన నొక పారసీ నిఘంటువు వెత్తిచూచినయెడల ఒకటికి మూడుపాళ్ళు అరబ్బీ పదములుండును. ఈవిషయమునందు పారసీకిని తెలుఁగునకును సామ్యము గోచరించుచున్నది. గ్రాంథికాంధ్రము సంస్కృత పురాణముల యాంధ్రీకరణముతో ప్రారంభమైనందున నిరంతరాయముగ సంస్కృత పదజాలము తెలుఁగున ప్రవేశించెను. అట్లే అరబ్బీపాండిత్యముగల పారసీక విద్వాంసులు కవిత్వ మల్లుటవలన అరబ్బీపదములు విచ్చలవిడిగ పారసీక కావ్యముల నాటుకొని పోయినవి.

పాదాంతాక్షరనియమముగల పారసీకవిత్వమునకు అరబ్బీ పద జాలము మఱింత సౌలభ్యము చేకూర్చినది.

అరబ్బీ దండయాత్రకు పూర్వము పారసీకమున కవిత్వములేదని చెప్పుదురు. వాల్మీకి మహాకవికి పూర్వము సంస్కృతమునను నన్నయకు ముందు తెలుఁగునను కవిత్వము లేదని చెప్పునట్లు ఇదియు నొక వివాదాంశము. ఈవిషయమున పారసీక వాఙ్మయ చరిత్రకారులు భిన్నాభిప్రాయముల వెలిబుచ్చియున్నారు. కొందఱు క్రీ-వె- అయిదవశతాబ్దియందు పంచమ బహ్రాము చందోబద్ధమగు కావ్యమురచించెనని చెప్పుదురు. మఱికొందఱు అబుల్‌హఫ్‌'స్ ఆదికవియని యందురు. మెర్వు పట్టణమున అబ్బాసను నతఁడు మామూనును కీర్తించుచు క్రీ-వె- 809 వ సంవత్సరమున ప్రథమ పారసీకావ్యము రచించెనని మహమ్మద్ ఊఫి' వ్రాసియున్నాడు.

కాలక్రమముగ క్షీరనీరములటు ఆర్య ఇస్లాము నాగరకతలు సమ్మిళితములైనవి. పారసీక జాతీయ జీవన ప్రభాతము దేశము నావరించియున్న గాఢాంధకారమును పటాపంచలుగావించెను. ఖురాసాను రాష్ట్రమున జాతీయోద్యమము తలచూపి నలుదిక్కులకు ప్రసరించెను. కాలార తిరుగ నేర్చిన బిడ్డ యెంత కాలము దాది నిర్బంధమునకు లొంగి యుండును? పరాయి రాచఱికము జాతీయజీవన వికాసమునకు ప్రతిబంధకమని పారసీకులు తెలిసికొనిరి. అరబ్బులపై ద్వేషము ప్రజ్వలించెను. రహస్యముగ సంభాషించుచున్నపుడు మహమ్మదును సైతము "అరబ్బీప్రవక్త" యని శేవడించు నంతటి నిర్లక్ష్యము జనించినది. పారసీకులకు పలుకుబడి హెచ్చినది. ఉమయ్యా ద్వంశీయ కలీఫా'లకు ప్రతి స్పర్ధులైన అబ్బాసీదులకు పారసీకులు సర్వవిధ సాహాయ్యము లొనర్చి అరబ్బీపరిపాలనము నామమాత్రావశిష్టము గావించిరి.

మెసపొటేమియా, ఆఫ్ఘనిస్థానము, ఖురాసాను రాష్ట్రములందు పూర్వము బౌద్ధులు హిందువులు నివసించుచుండిరి. ఇప్పటికిని అచ్చట శిథిలములైన బౌద్ధ విహారములు విగ్రహములు కనుపట్టుచున్నవి. హిందూ బౌద్ధ మతభావములు అచ్చటచ్చట వ్యాపించియుండెను. మానవుని సుఖదుఃఖములు విధినిర్ణీతములనియు పునరావృత్తి, అవతారములు, ఈశ్వరుని సర్వవ్యాపకత్వము, సర్వాంతర్యామిత్వము, అగ్నినుండి విస్ఫులింగములు బయలువెడలినట్లు ప్రాణికోట్లు సర్వేశ్వరునుండి వెలువడి యెప్పుడైన నొకప్పుడు నైక్యమగునను నిట్టిభావములు, విశ్వాసములు పూర్వ పారసీకులందు వేళ్ళు నాటుకొని యుండినవి. పారసీకమున ఇస్లాము మత మిట్టి యన్యభావములతో సమ్మేళించి నూతనాకారముదాల్చెను. ఇట్టి పరస్పర సమ్మేళనమునకు ప్రతిఫలముగ తొమ్మిదవ శతాబ్దియందు వేదాంతము (సూఫీ మతము) తలచూపినది. భావి కవితా విజృంభణమునకు పోషకములగు పరిస్థితులు, సన్నివేశములు ఈ శతాబ్దియందే నెగూడినవి.

పదియవశతాబ్ది పారసీక కవితాలతకు వసంతసమయము. జీవనమున నూతనఘట్టము. మహమ్మదు గజ్నవీ రాజ్యపరిపాలనమున లలిత కళలు, శాస్త్రములు, భోగభాగ్యములు సర్వతోముఖముగ వ్యాపించినవి. స్వభాషపై అరబ్బీభాషకుగల ప్రభుత్వము జాతీయాత్మగౌరవమునకు లోపమని దీర్ఘదృష్టులగు కొందరి పండితులకు కవులకు తోచినది. మృదుమధుర శబ్దసంపన్నమగు పారసీ పదజాల మడుగంటి అరబ్బీ పదములు వాని స్థానము నాక్రమించుట అసహ్యముగ కనుపట్టెను. మణి ప్రవాళభాషను త్యజించి పరిశుద్ధమగు తమిళ్ భాష నుద్ధరించ వలయునను ఉద్యమమిప్పుడు దక్షిణదేశమున పొడచూపినట్లు "శుద్ధపారసీ" యుద్యమము బయలుదేరినది. పూర్వపారసీకముపై కవుల దృష్టి మరలినది. పూర్వవీరులు జాతీయ జీవన హృద్దర్పణమున ప్రతిఫలించిరి. ఫిర్దౌసి మహాకవి యీయుద్యమమునకు నాయకుఁడు. స్వభాషాభిమానముతో "జాత్యము గామి నొప్పయిన సం

స్కృత మెయ్యెడఁజొన్ప" నని తిక్కన మహాకవి నిర్ణయించికొని భారత మంతటి గొప్ప యితిహాస ప్రబంధమును నిర్వహించి ఆంధ్రులకృతజ్ఞతకుఁ బాత్రుఁడయ్యెను. ఫిర్‌దౌసి యింతకంటెను దారుణమైన దీక్షవహించి శుద్ధ పారసీభాషలో షానామా వంటి బృహదితిహాస ప్రబంధమును రచించి పారసీకజాతిని ఋణబద్ధము గావించికొనెను.

ఫిర్‌దౌసీచే ప్రారంభింపఁబడిన శుద్ధభాషోద్యమము కొంతకాలమునకు నశించెను. ఇందుకు ప్రబలకారణముకలదు. పారసీకులు మహమ్మదీయు లైరి. వారి ముఖ్య మతగ్రంథమగు ఖురాను అరబ్బీయందు వ్రాయఁబడి యున్నది. ప్రతి మహమ్మదీయునకును ఖురాను అవశ్యపఠనీయము; కావున పారసీక పండితులకు అరబ్బీ పాండిత్యము అనివార్యమైనది. ఫిర్‌దౌసీ కాలముననే తక్కిన కవులందఱు మిశ్రభాషనే ప్రయోగించిరి.

సెల్జూకు వంశీయులవంటి తురుష్క ప్రభువులు అన్యులయ్యును స్వజాతీయ ప్రత్యేకత నుద్ధరింపక పారసీకులలో కలసిపోయి వారి జాతీయతనే స్వీకరించి పోషించిరి. అరబ్బుల పలుకుఁబడి అడఁచుటకీ రాజకీయనీతి యావశ్యకమై యుండెను. తురుష్క పరిపాలనము పరాయి రాచఱికమయ్యు స్వదేశీయముగనే పరిగణింపఁబడెను. పదియవ శతాబ్ది ప్రారంభమున అవతరించిన కవితావల్లి తురుష్క పరిపాలనమున జాతీయజీవన మహావృక్షమున కల్లుకొని కొంచెమించుమించు ఏడువందల సంవత్సరములవఱకు పూవులు పూచి కాయలు కాచెను. ఫిర్‌దౌసీ షానామా, ఉమ్రఖయ్యాము రుబాయాతు, జామియూసఫ్' వజులైక, సాదీ గులిస్తాను, రూమి మస్నవి, హాఫీజు గేయసంపుటము, నిజామి పంచకావ్యములు పారసీకసంస్కృతికి రత్నభూషణములై యలరారుచున్నవి.

కావ్యభేదములు.

పారసీక ఛందస్సు మాత్రాగణబద్ధము. మస్నవి, కసీదా, గజల్,

రుబాయి అను నాలుగు కావ్యభేదములు ప్రసిద్ధములై యున్నవి. సంస్కృత రూపకములందు రసము, నాయికా నాయకులు, పూర్వము నిర్ణయింపఁబడి స్వతంత్రరచనల కట్టి నిబంధనములు ప్రతిబంధములని క్రమక్రమముగ నిరాదరింపఁబడినట్లు, పారసీక కావ్యములందును కావ్యభేదము ననుసరించి వస్తుభేదము నిర్ణయింపఁబడియు నాటకయందు అట్టి నియమములు పాటింపఁబడ కుండినవి.

మస్నవి:—ఇది మంజరీ ద్విపదకు సరిపోలును. ఈఛందస్సు మన ద్విపదవలె "ఎల్లమరాజునడక యేక నడక" అనుసామెతయట్లుకాక* గణభేదము వలనను పాదాంతాక్షర నియమమువలనను వివిధగతులతో నొప్పి యుండును. ఈ కావ్యమున వీరరసము ప్రధానము; తరువాతిది శాంతరసము. క్రమక్రమముగా ఈనియమము నశించినది. ఫిర్‌దౌసీ షానామా, రూమీ మస్నవి ఈ ఛందస్సునకు ఉత్తమోదాహరణములు.

కసీదా:—విషయమునుబట్టి దీనిని స్తోత్రపాఠములకు సరిపోల్ప వచ్చును. పాదుషాలు, పెద్దమనుష్యులు, ప్రవక్తలు మున్నగువారిని స్తుతించుట ఈకావ్యమున ప్రధానాంశము. సాధారణముగ అర్థాపేక్షగల కవులు పాదుషాలను పొగడిన పొగడ్తలే ఈకావ్యమున నిండియుండును. దీని నే ఛందస్సులోనైన వ్రాయవచ్చును. అయినను మస్నవీ ఛందస్సులో వ్రాయుట ఆచారమై యున్నది. పదునేడు పాదములకంటె తక్కువగను నూట యిరువది పాదములకంటె హెచ్చుగను ఈకావ్యమును రచింపకూడదను నియమముగలదు. పాదాంతములన్నియు సమాన శబ్దాక్షర నిబద్ధములై యుండవలయును.

* ద్విపదయందు గతిభేదము కల్పించుటకు సంప్రదాయసిద్ధములగు గణములేకాక "నలలము" "భలము" అను చంద్రగణములను గ్రహించి పూర్వము నేను కొన్ని ద్విపదలను రచించితిని.

ఈకావ్యము ప్రకృతి ప్రియావసంతములలో నేదైన నొకదాని వర్ణనముతో ప్రారంభమయి కవి స్తుతింపఁదలఁచుకొన్న పాదుషా వర్ణనములోనికి దిగును. సాధారణముగ ఈస్తుతులన్నియు కవిసమయ బద్ధములై ప్రబంధకవులు కృతినాథుల వర్ణించిన విధముగ నుండును. ఈతెగ కావ్యములు రచించిన వారిలో అన్వరి, ఖాఖాని, జహీర్ ఫా'ర్యాబి సుప్రసిద్ధులు.

గజల్:—దీనికిని మనసీసమాలికకును కొంత సాదృశ్యము గోచరించును. "కవికి కంసాలికి సీసము తేలిక" అన్నట్లు విద్యార్థులు మొదలు పండితుల వఱకును కవులైనవారును కానివారును ఈగేయముల నల్లుచుందురు. "గజల్ వ్రాయనివాఁడు ఖమర్ త్రాగనివాఁడు పారసీపేరు పెట్టుకొనఁడ"ను సామెతయే యీరచనయొక్క సౌలభ్యమును దెలుపుచున్నది. ఒకతెగ గజలులో ప్రియావిరహము, వసంతము, ద్రాక్షాసవము, ఉద్యానవనము గులాబి, బుల్బులి, ప్రియునిత్యాగము, ప్రియురాలి సౌందర్యవర్ణనము మున్నగు శృంగారవిషయములు వర్ణింపఁబడి యుండును. మఱికొన్నిట సూఫీ'మత తత్త్వములు నీతులు ప్రకటింపఁబడియుండును. ఈకావ్యమున ఐదు మొదలు ఇరువదిపాదములవఱ కుండవచ్చును. కసీదాకువలె పాదాంతనియమముకలదు. షంస్ తబ్రీజ్, సాది, హాఫీ'జ్ గజలు కావ్యరచనమునందు ప్రముఖులు.

రుబాయి:—ఇది మన తేటగీతికి సరిపోలును. తేటగీతివలె ఇదియు దేశ్యఛందస్సని చెప్పుదురు. దీనిపుట్టుకను గుఱించి దౌలత్ షాహ సమర్ఖండి యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు: "పారసీకమున యాకుబ్ బిన్ లైస్ సఫా'రను పాదుషాయుండెను. అతని కొక చిన్నకుమారుడుండెను. వానిని చాల గారాబముతో పెంచుకొనుచుండెను. ఈద్ పండుగనాఁడు ఆబాలుఁడు తోడిబాలురతో కలసి గింజలాట ఆడుచుండెను. వినోదము చూచుట

కొఱకు తండ్రియు అచ్చటకువచ్చి నిలఁబడెను. ఇతర బాలురవలెనే రాజకుమారుఁడును గింజలను దొరలించెను. ఏడుగింజలు రెండును ముట్టినవి; ఒకటి తప్పిపోయినది. అంతుకా బాలుఁడు హతాశుఁడయి మఱియొకతూరి గింజను దొరలింపఁగా అది రెండుదగ్గఱకు దొరలిపోయెను. సంతోషము పట్టలేక ఆరాజకుమారుఁ డిట్లనియెను: "ఘల్తాఁ ఘల్తాఁ హమిగవద్ తా లబెగు" అనగా దొరలుచు దొరలుచు (ఆగింజ) రెండు అంచునకు పోవుచున్నదని అర్థము. పాదుషా కీమాటలు వినసొంపుగానుండెను. అంతట అయన ఆస్థాన సచివులను రావించి ఆవాక్యమును వినిపించెను, అది కవిత్వమని వారు చెప్పిరి. అట్టిపాదమె మఱియొకటి వ్రాయఁబడినది. అది కొన్నాళ్ళకు ద్విపదగనే వాడుకలోనుండినది. కాని భావము లిముడ్చుటకు రెండు పాదములు చాలవని రెండు ద్విపదల నొకటిగా చేర్చిరి. అది యే రుబాయి యైనది."

రుబాయికి నాలుగు పాదములుండును. (పారసీక లాక్షణికులు అర్థపాదములని అందురు) ఒకటి, రెండు, నాలుగవ పాదములకు అంత్యప్రాస నియమముకలదు. వేమన గీతములందువలె రుబాయీలలో తత్త్వములు, నీతులు సంక్షేపించి చెప్పుటకు అనువుగా నుండును. ఖయ్యాము రుబాయతు హాఫీజు సాఖీనామా యీతెగ కావ్యములలో గణ్యములైనవి.

ప్రబంధకవుల పోకడలు.

ప్రపంచమందంతటను మానవస్వభావ మొకే తీరుగ నున్నది. అరిషడ్వర్గములనఁబడు కామ క్రోధ లోభ మోహ మద మాత్సర్యములు జగదేకములై సృష్టిస్థితి లయములకు బాహ్యహేతువులై ప్రాణికోట్లను ఐహిక మార్గమున నడుపుచున్నవి. ఇట్టి ప్రకృతిని ఆశ్రయించిన కవిత్వముకూడ అన్ని దేశములందు ఒకే విధముగ నుండును. అయినను దేశకాలభేదములు ప్రత్యేక జాతీయశీలము, భిన్నాచార వ్యవహారములు ఆయాదేశీయ కవిత్వము

లకు అనితరసాధ్యమును అననుకరణీయము నగు విశిష్టతను చేకూర్చును. పారసీ సాహిత్యముకూడ ఈన్యాయమునకు బాహ్యముకాదు.

పారసీ కావ్యములందు సున్నితమైన శృంగారముకలదు. ఆకవుల దృష్టి ప్రియురాలి ముంగురులను చెంప జుల్ఫాలను, నర్గిస్ పూలవంటి కన్నులను, గులాబిరంగు చెక్కిళ్ళను, తేనెయూరు వాతెఱను, కపోల తిలకమును, నవ్వేనపుడు చెక్కిళ్ళపై నేర్పడు పల్లమును దాటి క్రిందికి ప్రసరింపలేదు; దట్టమున్న పాలిండ్లపై దుముకలేదు; అటనుండి సన్నని నూగారుపై జారి పొక్కిలిలో పడలేదు; సాధారణముగా పారసీక విలాసవతులు కుడితినీ తొడుగుకొని గాగరా కట్టుకొని యుండుటయే దీనికి కారణమై యుండును.

ప్రబంధ యుగమునాటి ఇతర దేశముల కవులందఱివలె పారసీక కవులును కవిసమయ సంప్రదాయ బద్ధులు. మన ప్రబంధకవుల నాయిక నడుము మొట్టమొదట పంచానన మధ్యయయి, కృశించి, పసచెడి, సన్నగిల్లి అస్తినాస్తి విచికిత్సకులోనయి తుట్టతుదకు గగనమువలె శూన్యమైనట్లు పారశీక కవుల నాయిక నోరు మొట్టమొదట బిందువంతయయి క్రమముగా పూడుకొనివచ్చి, చీమ హృదయమంతయయి, సూది మొనయంతయయి కడపటికి అర్థముగాని సూక్తిలో దాగియున్న భావమువలె శూన్యమగును! ప్రణయ కలహముచే మాటలాడకున్న నాయికనుగాంచి నాయకుఁడు "నీ నోరు చీమహృదయమంత చిన్నదైనందున మాటలాడఁజాలకున్నావని" వ్యాజస్తుతి చేయును.

పెదవిపైని పుట్టుమచ్చను వర్ణించునపుడు "హిందు" అనుపదమును శ్లేషించి చమత్కరింతురు. (హిందు = దొంగ, నల్లని బానిస. విగ్రహారాధకుఁడు అని అర్థము) "నీపెదవిపై నిరవుకొన్న తిలకమునుదప్ప కొసరు నదీ

తీరమున హిందువు నెవరు చూచిరి (సర్ కుష్‌నామా) కొసరు స్వర్గమున ప్రవహించు తేనెవాగు. పారసీయందు "లబ్" అను పదమునకు వాతెఱయనియు ఏట్రిగట్టనియు, అంచుఅనియు అర్థములుకలవు. ఇచ్చట పెదవి కొసరునకును పుట్టుమచ్చ హిందువునకును పోల్పబడినది. మహమ్మదీయుల స్వర్గమునందు హిందువు ఉండడనియు ధ్వనించును. "ఓప్రేయసీ, నీ చెక్కుల పైనుండునది పుట్టుమచ్చకాదు; సూర్యోపాసకుఁడగు హిందూబాలుఁడు," అని మఱియొక కవి వ్రాసెను. పుట్టుమచ్చయను హిందూబాలుఁడు ముఖమను సూర్యుని అర్చించుచున్నాఁడని భావము. విరహవిహ్వలుఁడగు కాముకుని దీపమునఁబడి మాడిపోవు మిడుతకు సరిపోల్తురు. ప్రేయసికొఱకు ప్రియుఁడు నిశ్చింతముగ ప్రాణపరిత్యాగము చేయును. ప్రణయ సాహిత్యమునందు లైలా మజ్నూనుల కథయు, షీరీను ఫ'ర్హాదుల కథయు కఠిన చిత్తుని హృదయమునైన కరఁగింపఁ జాలినంత కరుణరస భరితములుగ నున్నవి.

షానామా వంటి రాజచరిత్రలు షీరీనుఫ'ర్హాదులవంటి కథా కావ్యములుతప్ప తక్కిన గజలు వాఙ్మయమున భావసమృతి యగపడదు. ఇతరులకు అనగా మనవంటి వారికి కొన్ని గజలులు చదువునప్పటికి విసుగు పుట్టును. ఒకేవిధమైన భావములు వివిధములుగ ప్రకటింపఁబడి యుండును. పారసీక కవులు పునరుక్తిని దోషముగ పరిగణింపరు. ప్రబంధకవుల పోకడలు కొన్ని దిక్ప్రదర్శనముగ చూపించితిని. మొత్తముమీద పారసీక సాహిత్యము గుణమునందును రాశియందును ఏ సాహిత్యమునకును దీసిపోదు.

II

ఉమ్రఖయ్యాము.

పారతంత్ర్యము వదలి పారసీక జాతీయ జీవనము పూర్ణవికాసము చెందియున్న కాలమున ఉమ్రఖయ్యాము నిషాపూరున జన్మించెను. అప్పటి నిషాపూరు శిథిలమైనది. ఇప్పటి నిషాపూరు వేఱు. ఈతని జన్మసంవత్సరము ఫలానిదని నిర్ణయించుటకు తగిన సాధకములులేవు. క్రీ-శ-1015 మొదలు 1035 లోపల నేదియైననొక సంవత్సరముగ నుండవచ్చును. ఖయ్యాము సంపూర్ణనామము గియాసుద్దీన్ అబుల్ ఫ'తహ్ ఉమ్ర బిన్ ఇబ్రాహిమ్. తఖల్లుస్ నామము (Pen-name) ఖయ్యాము. పారసీకులు తమ పేరులకు తండ్రిపేరును జోడించుకొందురు. అందువలన ఖయ్యాము తండ్రిపేరు ఇబ్రాహీమని తెలిసికొన వీలైనది.

పారసీక కవులందఱును తఖల్లుస్ నామము పెట్టుకొనుట సామాన్యాచారమై యుండినది. ఫి'ర్దౌసి, హాఫీ'జ్, అతారి, సాది, జామి, అనునవి యిట్టి మాఱుపేరులే. సంస్కృత కవులలోకూడ రత్నఖేటుఁడు, కోటిసాయఁడు, భవభూతి అను మాఱుపేరులుగల కవులుండిరి. ఇటువంటి లాంఛనములనుబట్టి వారివారి వృత్తులను నిర్ణయింప సాహసించుట చూడ, బేకర్, బార్బర్, స్మిత్ అను పేరులుగల ఆంగ్లేయులందఱు ఆయావృత్తులకు సంబంధించినవారని చెప్పినట్లుండును. అయినను పారసీక వాఙ్మయ చరిత్రకారులు కొందఱు, అతారి అత్తరమ్ముచుండెననియు, ఖయ్యాము డేరాలు కుట్టుచుండెననియు, ఫి'ర్దౌసి తోటమాలియనియు వ్రాయుట చిత్రముగనున్నది. ఇట్టియూహలు విశ్వసనీయములు కావు. "జ్ఞాన పటాలయమ్ము నొడికమ్మగఁ గుట్టు ఖయాము నేఁడు దుఃఖానల దగ్ధుఁడయ్యె" నని ఖయ్యామె చెప్పుకొనియున్నాఁడు! గుడారములు కుట్టి జీవించు బీదవాని కుమారుఁడు ఆ కాలమున, సుప్రసిద్ధ విశ్వవిద్యాలయమున సర్వశాస్త్ర పారంగతుఁ

డయి పాదుషాలతోను వజీరులతోను కలసిమెలసి ఆచార్య స్థానము నలంకరింప తగినంత వీలుండి యుండునా యను సందేహము పుట్టకమానదు.

సాధారణముగ పూర్వకవుల చరిత్రములవలె ఖయ్యాము చరిత్రము కూడ కాలగర్భమున దాగియున్నది. అతని గార్హస్థ్య జీవితమును గురించి తెలిసికొనుట కెట్టి యాధారములును లేవు. హాఫీజుకవి తనభార్య తల్లిగారింటికి పోయినపుడు తాను అనుభవించిన విరహవేదనను, శిశువు మరణించినపుడు తాను పొందిన దుఃఖమును కొన్ని గజలులలో జాలిపుట్టునట్లు వర్ణించి యున్నాడు. కాని, ఖయ్యాము ఒక్కరూబాయి యందైనను భార్యాపుత్రులను గురించి ప్రస్తావించి యుండలేదు. నిజాముల్ ముల్కువంటి సమకాలికులును, నిజామి ఉరూజివంటి శిష్యులును, దౌలత్ షాహసమర్కండివంటి తరువాతి గ్రంథరచయితలును వ్రాసిన వ్రాతలవలన ఖయ్యాము జీవితములోని కొన్నియంశములు మాత్రము మనకు తెలిసికొన సాధ్యమగుచున్నవి.

ఉమరిఖయ్యాము విద్యాభ్యాసకాలము నాటిదొక చిత్రమైన కథ గలదు. నిజాముల్ ముల్కు 'వసాయా' యను పారసీక గ్రంథమున వ్రాసిన సంగతులను సంగ్రహముగ నిచ్చట అనువదించుచున్నాను: "నిషాపూరునందు సుప్రసిద్ధ శాస్త్రవేత్తయగు ఇమాం మూఫిక్ అను ఆచార్యుం డుండెను. ఆయనయొద్ద చదువుకొన్నవారు అదృష్టవంతులగుదురను వదంతి లోకమున వ్యాపించియుండెను. నేను తూస్ నగరమునుండి నిషాపూరునకు వచ్చి యిమాంమూఫిక్ గారికడ విద్యార్థిగ చేరితిని. ఆయన నన్నుచాలదయతో నాదరించుచుండెను. నాకును ఆయనపై భక్తిశ్రద్ధలు కుదిరినవి. నాలుగు సంవత్సరములవఱకు నేనాయన వద్ద చదివితిని. నేను విద్యార్థిగ చేరిన వెనుక కొంతకాలమునకు ఉమరిఖయ్యాము, హసన్ బిన్ సబాహ్ అను ఇద్దరు విద్యార్థులు ఇమాముగారియొద్ద చదువవచ్చిరి. ఉమరిఖయ్యాము బుద్ధిబలమునందును విషయగ్రహణ శక్తియందును అందఱికంటె మిన్నగనుండెను.

మేమిరువురము ప్రియస్నేహితులమైతిమి ....ఒకనాఁడు హసన్
బిన్ సబాహు నాతోడను ఖయ్యాముతోడను ఇట్లు చెప్పెను: ‘ ఇమాం
సాహేబుగారి చదువుకొన్నవారు అదృష్టవంతులగుదురని లోకులు చెప్పు
కొందురు. అధమపక్షము మన ముగ్గురిలో నెవఁడైన నొకఁడు ఉన్నత స్థితికి
రావచ్చును. అట్లు ప్రాభవము సంపాదించిన వాఁడు తక్కిన యిద్దరిని
తనతో సమానులనుగ నొనర్పవలయునను ఒప్పుదల మనము చేసికొనవల
యును. ’ ఈమాటలకు మేము సమ్మతించి మువ్వురమును ఆదేవిధముగ
సమయబద్ధుల మైతిమి.

“కొంత కాలము జరిగిన వెనుక నేను నిషాపూరునుండి వెడలిపోయి
అల్ప్ అర్సలాన్ ప్రభువు నొద్ద మంత్రిత్వము నిర్వహించుచుంటిని. హ
కీం ఉమ్రఖయ్యాము నాయొద్దకువచ్చెను. మేము పూర్వము కావించుకొన్న
యొప్పుదలను నాచేతనైనంతవఱకు నెరవేర్ప తలంచి గౌరవపురస్సరముగ
నిట్లంటిని. ‘ మీరు చాలా మేధావంతులు. మీ రేదియైన నొక రాజోద్యో
గము నిర్వహింపవలయునని నాకు కోరికగ నున్నది. ఏలన, ఇమాంమూఫిక్
గారియొద్ద విద్యార్థులమై యుండినపుడు మనము ఇటువంటి షరత్తుచేసికొని
యున్నాము. మీపాండిత్యమును ప్రతిభను గురించి పాదుషాకడ విన్నవించె
దను. తరువాత మీరును నావలెనే యున్నత స్థితికి రావచ్చును. ’ ఈమా
టలకు ఖయ్యామిట్లుచెప్పెను: ‘ మీ రాడిన మాటలు మీ కులీనతకును హృద
య కారుణ్యమునకును గొప్పతనమునకును తార్కాణముగ నున్నవి. అయి
నను పూర్వపశ్చిమ రాష్ట్రముల వజీరులు మీవలెనె నాబోటి యల్పుని
గురించి తలపోయుదురని ఏమినమ్మకముకలదు. ఎట్లయినను తమవంటి గొప్ప
వారికి అసాధ్యమగునది యేదియులేదు. నాబోటి సామాన్యునిపై తమరింతటి
శ్రద్ధవహించినందుకు యావజ్జీవము నేనుమీకు కృతజ్ఞుఁడను. తమ కరుణ
యున్న యెడల నేనొకమూల కూర్చుండి గ్రంథకాలక్షేపము చేయుచు
విద్యార్థులకు పాఠము చెప్పుచు తమరి ఆయురారోగ్యైశ్వర్యములు ఇతోధిక

ముగ అభివృద్ధి చెందునటులు దేవుని ప్రార్థించుచుండెదను.' హాకీముగారికి ఉద్యోగాపేక్ష లేదని నిశ్చితముగ నెఱింగి సాలీనా 1200 తోమానుల ఆదాయమువచ్చు జాగీరును నిషాపూరున నొసంగితిని. అంతట హాకీం ఉమర్ ఖయ్యాము ప్రకృతి శాస్త్రములు కళలు మున్నగువానియందు ప్రావీణ్యము సంపాదించుచుండెను.

"హసన్ బిన్ సబాహు ఆల్ప్ అర్సలాన్ రాజ్యకాలమున నెచ్చట నుండెనదియు నెవరుఱుంగరు. అర్సలాన్ మరణానంతరము నేను మలిక్ షా ప్రభుత్వమున మంత్రినిగానున్నపుడు ఆతఁడు నన్ను సందర్శించి యొప్పందల ను జ్ఞప్తిపఱచెను. నేను పాదుషాయొద్దకు ఆతని తీసికొనిపోయి రాజాస్థానమున నొక యుద్యోగ మిప్పించితిని. కొన్నిదినముల కతఁడు పాదుషాకు స్నేహపాత్రుఁడయి ఆయన బుద్ధిని తప్పుదారులకు లాగుచుండెను. పాదుషా ః సత్యండి కనిపెట్టి ఆతని పదభ్రష్టుని గావించెను."

నిజాముల్ ముల్క్ వ్రాతను బట్టి ఖయ్యాము ఉద్యోగాపేక్ష లేనివాఁడనియు విజ్ఞానసంపాదనమునందె నిమగ్నుఁడయి శాంతముగ కాలము గడపుచుండెననియు తెలియవచ్చుచున్నది.

ఖయ్యాము బాల్యయౌవనములనాఁటి కాలపరిస్థితులు.

మతనిర్బంధములు, ఆచారముల కట్టుఁబాటులు ఇహలోక ద్వేషము వైరాగ్యము పెచ్చుపెరిగి మానవజీవితము యంత్రప్రాయమైనపుడు తిరుగుఁబాటుకూడ తలచూపుచుండును. పారసీకమున ఇట్టి తిరుగుఁబాటు పదియవ శతాబ్ది ప్రారంభమున పొడకట్టినది. గ్రీకు అరబ్బీ ప్రకృతిశాస్త్రగ్రంథముల మూలమున భౌతిక విజ్ఞానము విద్యావంతులలో క్రమక్రమముగ వ్యాపించి

నది. మూఢభక్తియు అర్థములేని మతాచారములనైని విశ్వాసమును సన్నగిల్లఁ జొచ్చినది. స్వాభావికముగ హేతువాద పరమైన ఖయ్యాము మనస్తత్త్వము నకు ఈపరిస్థితు లనుకూలమై యుండినవి.

ఖయ్యాము జన్మించిన సంవత్సరముననో లేక యొక సంవత్సరము ముందుగనో ఇబిన్ సీనా మరణించెను. ఆతఁడు మహాప్రతిభాశాలి; కవి; పండితుఁడు; విజ్ఞానశాస్త్రవేత్త; గణితశాస్త్రజ్ఞుఁడు; జ్యోతిష్కుఁడు; వైద్యుఁడు; రాజకార్య నిర్వాహకుఁడు; భోగప్రియుఁడు. ఇబిన్ సీనా రసాయన శాస్త్రమునందు పరిశోధనలు కావించెను. ఒక ప్రసిద్ధ వైద్యగ్రంథమును, ఆత్మావతరణమను ఖండకావ్యమును, అల్ మఘా అను తత్త్వశాస్త్రమును రచించెను. దేవుఁడద్వయితుఁడనియు, ఇంద్రియగోచరుఁడు కాఁడనియు ఇట్టి వాఁడని నిరూపించుటకు వీలుకానివాఁడనియు సృష్టికి హేతుభూతుఁడ నియు ఆతఁడు తన తత్త్వశాస్త్రమున వ్రాసియున్నాఁడు. ఆత్మ మబ్బులో మెఱుపుతీగవలె ప్రజ్వలించి అంతర్హితమౌనని ఆత్మావతరణమను కావ్య మునందు వ్రాసియున్నాఁడు.

ఒక రాత్రి భోగానుభవమునందు మఱియొక రాత్రి విజ్ఞానార్జనము నందు ఇబిన్ సీనా కాలము గడపుచుండెనని యొకలోకవాదముకలదు. రాజ కార్యలంపటత్వమువతప్ప ఇబిన్ సీనాకును ఉమ్రిఖయ్యామునకును భావము లందు మనఃప్రవృత్తులందు ఏమియు భేదములు గోచరింపవు. ఖయ్యాము యౌవనకాలమునాఁటికి ఇబిన్ సీనా తత్త్వములు, బోధలు, భావములు కఱ కు మాయకుండెను. ఖయ్యాము ఆతనిని ఆదర్శకవ్యక్తిగ గ్రహించి యుండ వచ్చును.

ఇఁక అప్పటిరాజకీయ పరిస్థితుల నరయుదము: సుల్తాను మహమ్మదు గజ్నవి క్రీ. శ. 1030 వ సంవత్సరమున కీర్తిశేషుఁడాయెను. ఆతని పుత్రుఁ డగు మాసూదు సింహాసన మధిష్ఠించెను. నాలుగు సంవత్సరములు గడచిన

వెనుక సెల్జూకు వంశీయులగు తొగ్రుల్ బేగ్, చకిర్ బేగ్ అను ఇరువురు తురుష్క నాయకులు ఆతని నోడించిరి. అదిమొదలు ఇరువదిసంవత్సరముల వఱకు సెల్జూకుల విజయధ్వజము అప్రతిహతముగ పారసీకమున సమర యాత్ర సలుపుచుండెను. దేశమున శాంతి యంతరించెను. మెర్వ్, నిషాపూరు, హేరాత్, సేస్తాన్, బాగదాదు మున్నగు ముఖ్యపట్టణములు ఆ యిరు వురి తురుష్క నాయకుల వశమైనవి. వీరి మరణానంతరము అల్ప్ అర్సలాన్ పారసీక సామ్రాజ్య సింహాసన మధిష్ఠించెను. తొమ్మిదిసంవత్సరములు గడచిన వెనుక అతఁడు విప్లవకారులచే హత్యకావింపఁబడెను. అటుతర్వాత మలిక్ షా రాజ్యభారము వహించెను. అల్ప్ అర్సలానుకు మంత్రిగనుండిన నిజాముల్ ముల్క్ మలిక్ షాకును మంత్రియాయెను.

మలిక్ షా పారసీక చరిత్రమున ప్రసిద్ధుఁడు. ఆతనికి జలాలుద్దీన్ అని మఱియొక పేరుండెను. జలాలీశకము ఆతని రాజ్యకాలమున, అనఁగా క్రీ.వె. 1079- మార్చి- 15 వ తేదీన ప్రారంభింపఁబడెను. ఉమ్రఖయ్యా ము మలిక్ షాచే స్థాపింపఁబడిన జ్యోతిషాలయమునందు ప్రధాన జ్యోతి ష్కుఁడైయుండి పంచాంగమును సంస్కరించెను.

నిజాముల్ ముల్క్ గొప్పవిద్వాంసుఁడు; నీతివేత్త. ఈతఁడు మలిక్ షా కొఱకు 'సియాసత్ నామా'యను ప్రసిద్ధమైన పాలనా శాస్త్రమును రచించి పాదుషా పేరుప్రతిష్ఠలు చిరంజీవము కావించెను. నిజాముల్ ముల్క్ మంత్రిత్వకాలమున క్రొత్తపట్టణములు నిర్మింపఁబడినవి. ప్రాంత పట్టణములు శృంగారింపఁబడినవి. కళాశాలలు నెలకొల్పఁబడినవి. వే యేల, ప్రజలుసంపన్నులై అభివృద్ధినొందిరి. భోగములు కళలు పెంపొం దెను. భావస్వాతంత్ర్యము ప్రబలెను. మఱియొకమాఱు పారసి రాజభాష యైనది. దేశమున శాంతి నెలకొనినది. ఇట్టి అనుకూల పరిస్థితులలో ఉమ్ర ఖయ్యాము బాల్యయౌవనములు సుఖమయముగ కడచిపోయెను.

ఖయ్యాము పాండిత్య విశేషములు.

ఖయ్యామునకు బాల్యమునుండియు గణితశాస్త్రమునందు ప్రీతియు నైపుణ్యము హెచ్చుగనుండెను. జ్యామితి, అక్షరగణితములందు ప్రవీణుం డయి జ్యోతిశ్శాస్త్రము నభ్యసించెను. ఈశాస్త్రమునందు సమకాలికుల లో నెవ్వరును ఖయ్యామును మించినవారు లేరంట! పంచాగమును సంస్క రించుటకు మలిక్ షా ప్రసిద్ధ జ్యోతిష్కులను సమావేశపఱచినపుడు ఖయ్యా ము వారికి నాయకుడయి ప్రశంసనీయముగ ఆ కార్యము నెరవేర్చెను.

ఖయ్యాము అరబ్బీభాషలో అక్షరగణితమును రచించెను. ఆగణి తము చాలకాలమువఱకు ప్రమాణగ్రంథముగ పరిగణింపం బడుచుండెను. పూర్వమీ అరబ్బీ గ్రంథము ఫ్రెంచిభాషలోని కనువదింపబడినది. ఇది కాక, ధాతురసాయనశాస్త్రము, యూక్లిడ్ జామెట్రికి వ్యాఖ్యానము, ఒకతత్త్వశాస్త్రము, రుబాయతు, అన్నియుకలసి తొమ్మిది గ్రంథములను ఆతడు రచించెను. అక్షరగణితము, రసాయనశాస్త్రము, జ్యామెంట్రి వ్యాఖ్యానముల మాతృకలు ప్యారిస్, లేడన్, ఇండియాఆఫీసు లయిబ్రరీ లయందు భద్రముచేయబడియున్నవి. తక్కినవి (రుబాయతుతప్ప) నామ మాత్రావశిష్టములు.

గ్రహగతుల ననుసరించి వాయువర్షముల ముందుగ తెలిసికొనుశక్తి కూడ ఖయ్యామున కుండినదని నిజామిఉరూజి సమర్కండి ఇట్లువ్రాసియు న్నాడు: "సదరుద్దీన్ మహమ్మద్ బిన్ ఉల్ మజఫ'ర్ పాదుషా, తానువేం టాడంబోవలయుననియు వర్షముకాని మంచుకాని కురువని యొకదినము నిర్ణ యించి తెలుపవలయుననియు మెర్వపట్టణమునుండి ఖయ్యామునకు చెప్పి పంపెను. అంతట ఆయన రెండుదినములు గ్రహగతులు లెక్కించి ముహూ ర్తము నిర్ణయించి స్వయముగా పాదుషాయొద్దకు పోయి ఫలానిదినము బాగు

గ నున్నదని తెలిపెను. పాదుషా వేటకు ప్రయాణమగుచుండగనే నలుదె సల మబ్బుకమ్ముకొని మంచు కురుప నారంభించెను. లోకులు హాకీం సాహెబును నిందించిరి. పాదుషాయును వెనుకకు మరలఁదలఁచుకొనెను. అంతట ఖయ్యాము "నిర్భయముగ ప్రయాణముకండు. మబ్బువిచ్చిపోవు ను; అయిదు దినములవఱకు నేలచెమ్మయైనకాదు" అనిచెప్పెను. అట్లె పాదుషా ప్రయాణముసాగించెను. కొన్నినిమిషములకు గాలి వీచి మబ్బ చెల్లాచెదరైపోయెను. మంచు పడుటయు నిలిచెను. అయిదుదినములవఱ కును చినుకు చిటుక్కుమని పడలేదు."

ఖయ్యాము జ్ఞప్తిశూత చాల అద్భుతమైనదని చెప్పుకొందురు. ఆతఁడు ఇస్పహాన్ మఖామునందు విడిసియుండగా ఒకపుస్తకమును ఏడుమాఱులు చదివెను. నిషాపూరునకు వచ్చినవెనుక తాను చదివినపుస్తకమును జ్ఞప్తిపె ట్టుకొని తిరుగ వ్రాసెను. తరువాత కొన్నిదినములకు మాతృకతో ఆపుస్తక మును పోల్చిచూడ ఏవోకొన్నిమాటలుతప్ప గ్రంథమంతయు మాతృకకు స రియైన నకలుగ నుండెనఁట!

ఖయ్యాము మధ్యవయస్సు.

నిజాముల్ముల్కు ప్రసాదించిన జాగీరువలనను, మలిక్షా ఆదరణ ము వలనను ఖయ్యాము మధ్యవయస్సు సుఖముగ కడచెను. రాజాస్థానము నందు, పండిత గోష్ఠులందు, సరససల్లాపములాడుచు, శిష్యులకు పాఠము చెప్పుచు, ప్రకృతి రామణీయకమును తనివారగ్రోలుచు, ఇష్టమున్నపుడు ఒక్కొక్కరుబాయి శిష్యులయెదుట ఆశువుగ చెప్పుచు, సాఖియందియిచ్చు ద్రాక్షాసవ మానుచు, పచ్చబయళుల విహరించుచు, సెలయేటిపాటల నాల కించుచు, వనభోజనము లారగించుచు, వెన్నెలగోష్ఠులు సలుపుచు ఖయ్యా ము నిర్విచారముగను శాంతముగను జీవితము గడపుచుండెను. మెర్వుపట్టణ

పాలకుఁడగు సదరుద్దీన్ మహమ్మదు ఆతని హెచ్చుగ నాదరించుచుండెను; సంజరుషాహి అర్ధాసనమిచ్చి గౌరవించుచుండెను. ఈవిధముగ ఖయ్యాము జీవితము కొంచెమించుమించు ఏబది సంవత్సరముల వయసున్నవఱకు పేరుప్రతిష్ఠలతోను భోగభాగ్యములతోను పెంపొందుచుండెను. "భోగము లనుభవింపుము. మధుపానము. గతము గతంబె; భవిష్యదర్థము సంశయాంధసంవృతము; వర్తమాన మొక్కటె అనుభావ్యము. జీవితము వాతూలములోని దివ్వె. ప్రాయము ప్రతిక్షణము గతించిపోవుచున్నది. రాలినపూవులు మరలవికసింపవు. త్వరపడుము" అనునిట్టిభావములు గల రుబాయీలు ఖయ్యాము మధ్యవయస్సునను, తత్పూర్వమును రచింపఁబడినవని మనమూహింపవచ్చును. ఆనాఁటి జీవితము ఈక్రింది పద్యమున మూర్తీభవించి యున్నది.

మనప్రియజీవితంబు కుసుమంబులపోలికఁ జంచలంబుగా
వునఁ బువులట్లు కాలమును బుత్తము నవ్వులనాటపాటలన్
గొనగొనఁబాఱు కాలువల కోనలఁ దియ్యని పాట మాని జీ
వనభరణ ప్రయాస మొకప్రక్కకు దువ్వదమోసి, ప్రేయసీ.

ఖయ్యాము అపరవయస్సు.

ఈలోకమున నెవ్వరికిని "కాలమొక్కరీతిఁ గడవఁబోదు." మానవుని యదృష్టము చక్రనేమిక్రమముగ తిరుగుచుండును; హెచ్చులొచ్చులు సుఖదుఃఖములు మానవజీవితమునకు సహజములు. పండితులు పామరులు రాజులు రయితులు, కలవారు లేనివారు అందఱును ఈన్యాయమునకు బద్ధులై యుందురు. ఖయ్యాము సుఖమయస్వప్నము భగ్నమైనది.

ఖయ్యామునకు మిత్రుఁడును ప్రధానామాత్యుఁడునగు నిజాముల్

ముల్కు క్రీ—శ—1092 వ సంవత్సరమున * ‘ఇస్మాయిలీయాల’చే హత్య కావింపఁబడెను. తర్వాత కొలఁది కాలముననే మలిక్‌షాహియు భూగర్భమున పవళించెను. రాజ్యమున అంతఃకలహములు విప్లవములు చెలరేఁగినవి. సెల్జూకు సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైనది. ఖురాసాను ఈరాను విభక్తమైనవి. సిరియా, కెర్మాన్ రాష్ట్రములు సామ్రాజ్యము నుండి విడివడినవి. పుట్టగొడుగులవలె ఊరుపేరులేనిరాజులు బయలుదేరిరి. అన్నివిధములైన స్వాతంత్ర్యములు అడుగంటినవి. ఇస్మాయిలీయాల దౌర్జన్యము నానాఁటికి హెచ్చుచుండెను. సెల్జూకురాజ్యమున దాఁగియుండిన మూఢభక్తి, అజ్ఞానము, మతపాషండత్వము, నేఁడు మరల తల చూపినవి. ఖురానుధర్మములు, తు, చ, తప్పకుండ బాహ్యమునకు అనుసరణీయములైనవి. ఖయ్యామువంటి స్వతంత్రభావులు హేతువాదులు ప్రాణాపాయ స్థితియందుండిరి. ఖయ్యాము తన అపరవయస్సును ఇట్టి మతసాంఘిక రాజకీయ దుఃస్థితులలో కడపవలసివచ్చెను.

వీరభద్రారెడ్డి స్వర్గస్థుఁడయి రెడ్డిరాజుల యాశ్రయము తొలఁగిన వెనుక కవిసార్వభౌముఁడగు శ్రీనాథుఁడు “కాశికావిశ్వేశుఁగలసె వీరారెడ్డి రత్నాంబరంబు లేరాయఁడిచ్చు” నను పద్యమున తనహృదయతాపమును వెలిపుచ్చినట్లు ఖయ్యాముకూడ తనదుఃస్థితి నిట్లుచెప్పకొనెను:

మనమున కెక్కినట్టి యభిమానులు మిత్రులుఁ జెల్లినారు; యౌవన మధుమాసముం గుసుమభారము రాలిచిపోయె; జీవితం

* నిజాముల్ ముల్కునకును ఉమ్రిఖయ్యామునకును సతీర్థ్యుఁడయి వారితో ఒప్పుదల కావించుకొన్న హసన్ బిన్ సబాహు ఇస్మాయిలీయాల సంఘమునకు నాయకుఁడు. ఇదియొక మతరాజకీయసంఘము. ఇస్మాయిలీయాలను “హంతకు”లని చరిత్రకారులు పేర్కొనియున్నారు.

బను సరకంబునందు నడుగంటె మధూళియు; నేదినంబు వ
చ్చెనో మఱియెప్పుడేగెనో దిసింపదు హర్షవిహంగమిప్పుడున్.

పూవులకారు రాకలకుఁ బోయెడి సీతులకున్ రసోజ్జ్వల
జీవిత కావ్యపత్రములఁ జెచ్చెఱఁద్రిప్పితి; శోకసర్పద
ష్టావిలమౌ హృదంతరము నాసవమున్ బ్రతియోగమొక్కఁడే
కావ సమర్థ; మింక ముదికాయము లేఁతగిలంగఁ దాఁవెదన్.

అయ్యో! ఖయ్యాము తనదుఃఖమును పానపాత్రయందు ముంచివేయ దలంచెను. అతఁడు పూర్వాచారపరాయణుఁడు కాఁడనియు, మహమ్మదీయ మతాచారముల పాటించుటలేదనియు ఒక వదంతి ప్రజలలో వ్యాపించెను. ఇస్మాలియాలు తనప్రాణమునకెప్పుడు ఎసరుపెట్టెదరోయని తలంచి 'హాజీ'యనిపించుకొన్న ఇట్టియాపద తప్పించుకొనవచ్చునని ఖయ్యాము మక్కాయాత్రచేసెను. కాని పవిత్రమైన 'కాబా' ఆతని భక్తి వినమ్రుని కావింప లేదు. తిరిగివచ్చినప్పుడు ఇట్లుచెప్పెను:

కలపయు మట్టి ఱాల నిడి కట్టిన దేవళమందు నీకు నే
ఫలము లభించు? ప్రేమరస భావయుతుండవయేని కామినీ
వలపుము; ప్రాణహీనమగు బండలు వేఁడుటకన్న శ్రేష్ఠమై
యలరుఁగదా మనుష్యహృదయంబు పవిత్రప్రణయానురక్తులన్!

స్వప్రయత్నము విఫలమైనపుడు, కష్టములు తలతాఁకినపుడు ధీమంతులుసైతము ఒక్కొక్కప్పుడు ఆత్మవిశ్వాసము కోలుపోయి నిరుత్సాహవంతులగుచుందురు. ఖయ్యాము హృదయముకూడ కాలసర్పదంష్ట్రాదష్టమైనది. జీవితములోని లోఁతుపాఁతులు కానవచ్చినవి. కవితావిహంగము

భావనా కల్పిత ప్రపంచమున నక్షత్రమండలమున ఎగురుట మాని భూమిపై నున్న గూటియందు కూలఁబడెను. "కాలశరాసనోత్పతిత కాండమతీక్ష్ణ" మని తెలిసినది. ఈప్రపంచము నందనవనమయ్యు ధనములేని వారికి బంధన మగునను సత్యము గోచరించినది. మరణభయముకంటె జీవసంభరణభయమె మిక్కుటమని తోఁచినది. "కోరికలన్నియుం గుడుపుగూరవు సౌఖ్యముదుఃఖ మెప్పు డంగూరు నసంబుచేఁడటులు కూడియెయుండు" నను జీవితరహస్యము బోధపడినది. విధి యనివార్యమను భావమువలన తృప్తి యలవడినది. ఖయ్యాము సహజముగ ధీమంతుఁడు కావున నిరుత్సాహపడక ఇట్లుచెప్పెను:

విధి నిబద్ధములై వచ్చు వెడలిపోవు
నఖిల సుఖదుఃఖములు నీ కయాచితముగ;
జడియఁ బోకు రుస్తుముజాలు శత్రుఁడైన;
తాయి సఖుఁడైన వింమలఁ దలఁపఁబోకు.

ఈనాఁటి ఖయ్యాము జీవితము ఈక్రింది పద్యమున ప్రతిఫలించుచున్నది.

జ్ఞానపటాలయమ్ము నోడికమ్ముగఁ గుట్టు ఖయాము నేఁడు దుః
ఖానల దగ్ధుఁడయ్యె; యముఁడక్ బెనుకత్తెర జీవితంపు బి
ఖ్రాను గుడారుమోకుఁ దెగనొత్తెఁ; బ్రపంచపు సంతలోన దు
గ్గానికి నమ్మె నిన్నుఁ బలుగాకిదలాలి విధాయి యయ్యయో!

ఖయ్యామునకు శిష్యప్రాయుఁడైన నిజామి ఉరూజి యిట్లువ్రాసెను: "ఇమాం ఉమ్రఖయ్యాము బల్ఖి పట్టణమున అమీర్ అబూసాద్ గృహమున అతిథిగనుండినపుడు నే నాయనను సందర్శించితిని. ఒకనాఁటి సాయంకాలము

తోఁటలో విహరించుచుండి ఆయన నాతోడ నిట్లనియెను: ‘ఇటువంటి స్థలములో నాగోరి యుండును. సంవత్సరమునకు రెండు మాఱులు వృక్షములు లతలు నాగోరిపై పువ్వులు ఆకులను రాల్చును.’ ఈమాటలలోని భావము నాకు బోధపడినది. అయినను యిటువంటి శాస్త్రవేత్త నిరర్థకముగ నేదియు మాట్లాడడని నేను తలంచితిని. తర్వాత కొంతకాలమునకు నేను నిషాపూరునకు పోయియున్నపుడు హకీం ఉమ్రఖయ్యాము కీర్తిశేషుఁడాయెనని విని ఆయన సమాధిని దర్శించుటకు వెళ్ళియుంటిని. ఒకతోఁట గోడ ప్రక్క చల్లని చెట్లనీడ ఆగోరి కట్టఁబడియుండెను. గాలివీచినపుడెల్ల పువ్వులు, ఆకులు దానిపై పడుచుండెను. పూర్వము ఇమాం ఉమ్రఖయ్యాము చెప్పియుండిన మాటలు నాకు జ్ఞప్తికివచ్చి అకాంక్షితముగ నా కన్నులు చెమ్మగిల్లెను.” ఉమ్రఖయ్యాము క్రీ- వె- 1123 వ సంవత్సరమున నిషాపూరున భూగర్భము నలంకరించెను. తన మరణమును గుఱించి ఖయ్యామే యిట్లు భావించియున్నాఁడు!

పూవుఁ జెక్కులందంబు దావి రంగు
నిక్క నీటును గలదు వర్ణింపనేల ?
భావి భూగర్భ విశ్రాంతి భవనమందు
మృత్యువెట్లు నన్ను నలంకరింపఁగలదొ

III

ఖయ్యాము కవిత్వము.

ఖయ్యాము ఇతరపారసీక కవులవలె గొప్ప కావ్యమేదియు వ్రాయలేదు. అరబ్బీకవిత్వము కూడ కొంతవ్రాసియుండెను; కాని, ఏవో

కొన్ని పద్యములు తప్ప మిగతవి కాలగర్భమున జీర్ణించి పోయెను. ఖయ్యాము, శాస్త్రపరిశ్రమయందు విసుగెత్తిన మనస్సునకు వినోదము కల్పించుట కొఱకు అప్పుడప్పుడు పద్యములురచించి శిష్యులదగ్గఱనో, మిత్రులకడనో లేక పండితగోష్ఠులందో చదువుచుండెను. ప్రత్యేకగుణ విశిష్టములును అంతస్సారయుతములునైన ఆపద్యములు ప్రజలహృదయములందు నాటుకొని పోయినవి. అయినను పారసీక పండితులు ఖయ్యామును గొప్పకవిగా పరిగణింపలేదు. పారసీక వాఙ్మయచరిత్రమును వ్రాసిన బ్రౌనుగారును ఆపండితుల యభిప్రాయమునే పైకొని ఖయ్యామును మూడవ తరగతి కవులలో చేర్చుట ఎంతయు విమర్శనీయము.

హిమాలయ పర్వతమునకున్న గభీరసౌందర్యము, వైశాల్యము సానతీరిన వజ్రఖండమునకు లేకపోవచ్చును. అందుచేతనే అది గర్హ్యము కాదు. కాళిదాసుని మేఘసందేశము వాల్మీకి రామాయణ మంతటి బృహత్ ప్రబంధము కాదను కారణము వలననే ఆకావ్యము నిరాదరణీయము కానేరదు. కళాసృష్టులను ఒకదానితో నొకటి సరిపోల్చి హెచ్చులొచ్చుల నిర్ణయించుట తగదు. ఒక్కొక్కదానికిని ప్రత్యేకస్థానముకలదు. "నిగ్గు గల్గు జాతినీలమొక్కటి చాలు తళుకుబెళుకు రాలు తట్టెడేల" అనునట్లు రాశికంటె గుణమే ప్రధానము. గుణము కలిగి రాశియు హెచ్చగునేని అది యింకను శ్రేష్ఠమె.

ఒకశతకమును రచించి మయూరుఁడు గొప్పకవియని అనిపించుకొనెను. ఒక "యెలిజి" వ్రాసి థామస్ గ్రేయను ఆంగ్లేయకవి ప్రఖ్యాతుఁడయ్యెను. బాషొ అనుజపాను కవి కొన్ని "హొక్కూ" పద్యములను (మన ద్విపద కంటెను చిన్నవి) వ్రాసి ప్రసిద్ధుఁడాయెను. ఖయ్యాము ఒకపద్యము వ్రాయకుండినను తనకీర్తి విజ్ఞాన ప్రపంచమున శాశ్వతముగ నుండతగియు నేఁడు ఆతని కీర్తియంతయు రుబాయతుపై నాధారపడియున్నది. "సత్క

విత్తాయద్యస్తి రాజ్యేనకి"మ్మనెడు భర్తృహరి సుభాషితమున ఎంతగభీరసత్యమిమిడియున్నది! పురాతనపాంథశాలయగు నీ ప్రపంచమున బహరాం జమిషీదులవంటి పాదుషాలెందఱో కొన్నియేండ్లు కాలూని, గతించిరి. రాజ్యముల హద్దులు మాఱినవి. ప్రపంచబహిరంగస్వరూపమే మాఱినది. అట్లయ్యును కవితానుప్రాణితమైన ఖయ్యాము యశశ్చంద్రికలు నేఁడు నానాదేశముల వ్యాపించి హృదయాహ్లాదకరములై విలసిల్లుచున్నవి.

ఒకటి రెండు విషయములఁ దప్ప తక్కిన యన్నిటియందు ఖయ్యాముతో సరిపోల్ప తగినవాఁడు ఆంధ్రకవులలో ఒక్క వేమనయే యగపడుచున్నాఁడు. ఖయ్యాము భోగి, వేమన యోగి. ఖయ్యాము శాస్త్రోపాసకుఁడు, వేమన ఆత్మసాధకుఁడు. ఆయనది రక్తిమార్గము, ఈయనది విరక్తిమార్గము. భేదమింతమాత్రము. పారసీక పండితులు ఖయ్యాము నవగణించినట్లె ఆంధ్ర పండితులును వేమన్నను కవిగ లెక్కింపలేదు. ఏలయన, వేమన అష్టాదశ వర్ణనములు గలిగి నాయికా నాయకుల శృంగార చేష్టలకు ఆకరమైన యొక ప్రబంధమును వ్రాసియుండలేదు. రసహీనమయి శబ్దాలంకార భూయిష్ఠమయి బంధగర్భ కవిత్వములతో బచ్చెన బొమ్మలవలె కనుపట్టు నిర్జీవ కావ్యము రచించిన వానిని సైతము గొప్పకవియని పండితులు సమ్మానింతురు; కాని, నిరాడంబరమయి సహజసౌందర్యము కలిగి సూటిగాఁ ప్రజలహృదయములోనికి ప్రవేశింపఁగల ముచ్చటమైన పద్యములు చెప్పిన కవి వారి దృష్టికి తాళఁడు! ఐన నేమి? పూర్వము ప్రబంధకవులు రచించిన కావ్యము లెన్నియో విస్మృతములయి పోయినవి పోఁగా మిగిలినవి యెన్నియో పుస్తక భాండాగారములందు రామబాణముల వాతఁబడి అర్ధదగ్ధరూపములతో కొనయూపిరితో బ్రతికియుండగా వేమన పద్యములు సజీవములై ఆంధ్రుల హృదయపీఠము నధిష్ఠించి ప్రమాణీకరింపఁదగిన సూక్తులై సామెతలై వాడుకలోనుండుటయె వాని యోగ్యతకు ప్రబల నిదర్శనము. సాంఘిక దురాచారములను, కపట గురువుల మతవ్యాపారములను, భక్తులవేష

ధారిత్వమును నిర్భయముగ ఖండించుటయందు ఇరువురును మోమోటు లేనివారు.

వేమన విరాగియగుటవలన ప్రకృతి సౌందర్యమును వర్ణింపలేదు. ఖయ్యాము భోగలాలసుఁడును రసార్ద్ర హృదయుడు నగుటచేత ప్రకృతి రామణీయకమును అద్భుతముగ వర్ణించెను. రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దము కావ్యమను సూత్రమున కితని కవిత్వము ఉదాహరణ ప్రాయముగనుండును. ఒకొక్కప్పుడు అలంకార ప్రియులకు "ఇదియు ఒక కవిత్వమా!" అను సందేహము పొడమునట్లు "ప్రొద్దుపొడిచినది. పూతేకుల మంచు బొట్లురాలుచున్నవి" అని పొడిమాటలతో నిరలంకృతముగ ఉన్నది ఉన్నట్లుగా చెప్పును. ఈనిరాడంబరత్వమె ఖయ్యాము కవిత్వమున నొక విశిష్టగుణమై యలరారుచున్నది.

వేమనయందు గోచరింపని హాస్యప్రియత్వము ఖయ్యామునందగపడుచున్నది. ఈ గుణమువలననే జీవితభారము తేలికయయి, దుఃఖము చులుకనయి జీవన ప్రయాసము భరించుట సులభమగుచున్నది. సాధారణముగా ఖయ్యాము అందఱి మహమ్మదీయులవలె మసీదుకు పోయి నమాజుచేసి యెఱుఁగఁడు. ఒకనాఁడు వినోదార్థము మసీదుకు పోయెను. 'నమాజుకె టుకు రండు' అని ఒక స్నేహితుఁడు పిలిచెను. అందుకు ఖయ్యామిట్లు బదులు చెప్పెను:

మునుపు మసీదు వాకిటను ముచ్చెలు దొంగిలిపోవఁ; బ్రాఁతవై
చినిఁగెను; నేఁడునున్ మరలఁ జెప్పులకోసము వచ్చినాఁడ; నె
మ్మనము సెడంగ నియ్యెడ నమాజొనరింపఁగరాను; నీవు న
చ్చినయెడ వీడిపోయెదవు చెప్పులువోలె నమాజు సైతమున్.

ఖయ్యాము చమత్కారమును హాస్యప్రియత్వమును తెలిసికొనుటకు 25, 27, 42, 71, 80, 97, సంఖ్యలు గల పద్యములు చదువుఁడు.

ఖయ్యాము గతించిన వెనుక ఆయన పద్యములు క్రమ క్రమముగ ప్రజలలో వ్యాపించినవి. తరువాత కొంత కాలమునకు అవి యొక సంపుటముగ కూర్పఁబడినవి. ఖయ్యాము పద్యములను గుఱించి అగ్బరు పాదుషా యిట్లు చెప్పెనని, అయిని అగ్బరి' అను గ్రంథమున వ్రాయఁబడియున్నది: "ఖాజా హాఫీ'జు యొక్క ప్రతిగజలు క్రిందను ఉమరుఖయ్యాము రుబాయి వ్రాయఁబడవలయును; అట్లు కాకేని (హాఫీ'జు గజలుతో కూడ ఖయ్యాము రుబాయి చదువమేని) రుచి ననుభవింపకుండ ద్రాక్షాసవ మానినట్లుండును." ఈమాటలనుబట్టి ఖయ్యాము రుబాయతు ఎంత ప్రజానురంజకమై యుండినదో మన మూహింపవచ్చును.

వేమన పద్యముల సంపుటమువలె రుబాయతుకూడ కలగూరగంపకథయుండును. విషయైక్యముండదు. ప్రతిపద్యమును పూర్వోత్తర నిరపేక్షకమై స్వతంత్రముగ నుండును. ఇందలి పద్యములు విషయమునుబట్టి కాక, పాదాంతాక్షరముల ననుసరించి అకారాదిగా కూర్పఁబడియుండును. శిష్యులు ప్రశిష్యులు అభిమానులు రచించిన పద్యములు కాలానుసారముగ వేమన పద్యములలో చేరి షుమారు ఇన్నూటినుండి మూడువేలవఱకు పెరిగినటుల ఖయ్యాము రుబాయీలు కూడ నూట యేబది మొదలు వేయివఱకు పెరిగినవి. రుబాయతు యొక్క పురాతనమైన వ్రాత ప్రతి ఆక్సఫ'ర్డులో బోడ్లీయన్ పుస్తక భాండాగారమున నున్నది. ఆప్రతి క్రీ. వె. 1460లో అనగా ఖయ్యాము మరణానంతరము 337 సంవత్సరములకు షిరాజు పట్టణమున వ్రాయఁబడినది. దానిలో 158 రుబాయీలు మాత్రమె కలవు. 1528 లో అనఁగా ఖయ్యాము గతించిన 404 సంవత్సరములకు వ్రాయఁబడిన మఱియొక ప్రతి ప్యారిసు నగరమునందలి బిబ్లియోతిక నేషనేల్ (Bibliotheque

Nationale) అను పుస్తక భాండాగారమున నున్నది. దానియందు 349 రుబాయీలు కలవు. ఖయ్యాము మరణానంతరము 500 సంవత్సరము లకు వ్రాయఁబడిన మఱియొకప్రతి బ్రిటిష్ మ్యూజియము లయిబ్రరీలో నున్నది. దానియందు 540 రుబాయీలు కలవు. హిందూదేశమున వ్యాప్తి లోనున్న ప్రతులలో 700 మొదలు 900 రుబాయీల వఱకుండును. నా వద్దనున్న రెండు ప్రతులలో హైదరాబాదులో ప్రకటితమైన దానియందు 692 ను, లాహోరు ప్రతియందు 800 రుబాయీలును కలవు. కాలము గడచు కొలఁది రుబాయీల మొత్తమెట్లు పెరుగుచూ వచ్చినదో పైసంఖ్యలవలన మనము తెలిసికొనవచ్చును.

రూబాయతు ఆవిష్కరణము.

కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయమున చరిత్రాధ్యాపకుఁడుగా నుండిన ఇ.బి. కోవెల్ అను నతఁడు బోడ్లీయన్ లయిబ్రరీలో ఖయ్యాము రుబాయతు ఉన్నదని 1856 లో కనుఁగొనెను. దానిని గుఱించి 1858 లో 'కలకత్తారెవ్యూ' యందొక వ్యాసమును ప్రకటించియుండెను. తరువాత ఒక సంవత్సరమునకు ఎడ్వర్డు ఫిట్ జెరాల్డు (Edward Fitz Gerald) బోడ్లీయన్ లయిబ్రరీలోని రుబాయతును డెబ్బదియైదు పద్యములుగా ఇంగ్లీషు లోనికి తర్జుమాచేసెను. 1867 లో పారసీక రాజాస్థానమున ఫ్రెంచి రాయబారికి ద్విభాషిగా నుండిన జె. బి. నికోల రుబాయతును ఫ్రెంచి భాషలోనికి తర్జుమాచేసెను. తరువాత మఱియొక సంవత్సరమునకు ఫిట్ జెరాల్డు ఇంకకొన్ని రుబాయీలను ఆంగ్లీకరించి నూటొక్క పద్యములుగల ద్వితీయ సంస్కరణమును ప్రకటించెను. మొట్టమొదట ముద్రింపఁబడిన తర్జుమా ఎక్కుడు వ్యాప్తిలోనికి రాలేదు. ఖరీదు ఒకఅణా వఱకు తగ్గింపఁబడినది. అప్పటికిని కొన్నిపుస్తకములు మాత్రమె వెలపోయినవి. ద్వితీయసంస్కరణము ప్రకటింపఁబడునప్పటికి ఖయ్యాము పేరు పాశ్చాత్యదేశములలో అందు

ముఖ్యముగా ఇంగ్లాండున ప్రతిధ్వనింపసాగెను. ఒక అణా వఱకు ఖరీదు తగ్గింపబడిన 36 పుటల గ్రంథము తుట్టతుదకు 16 రూపాయలకు వెలపోయి నది. అమెరికా దేశమందు ఈ తర్జుమాను మొరాకో చర్మముతో బైండు చేయించి బైబిలు గ్రంథమునువలె నారాధించుచుండిరి. ఉమ్రఖయ్యాము సంఘములు స్థాపింపఁబడినవి. రుబాయతు చదువుట యొకనాగర కాచార మైనది. ఖయ్యామె బ్రతికియుండిన యెడల తన రుబాయతుకు కలిగిన లోక వ్యాప్తికి తానే ఆశ్చర్యపడి యుండునేమొ!

ఫిట్ జెరాల్డు తర్జుమా ప్రజాదరణ పాత్రమయి లక్షలకొలఁది పుస్త కములు వెలపోవుచుండుటవలన మఱికొందఱు ఆంగ్లేయులు రుబాయతును ఆంగ్లీకరించిరి. కాని కళానైపుణ్యమునందును కవితా మాధుర్యమునందును అవి ఫిట్ జెరాల్డు తర్జుమాకు సరిరావు. ఆతని కృతి మక్కికి మక్కి అను వాదము కాక మాతృక యందలి రమణీయములును సున్నితములు నైనభావ ములను ఏర్పఱచి స్వతంత్రముగ సృజింపఁబడిన మనోహర పద్యకావ్యము. కావుననే ఆపద్యములలో చాలవఱకు, మాతృకలోని ఏరుబాయీకి ఏపద్య ము వ్రాయఁబడినదో తెలిసికొనుటకు వీలు కాకయున్నది. కొన్నిరుబాయీ లలోని భావములను ఏర్చి కూర్చి యొక పద్యముగా వ్రాసితినని ఫిట్ జె రాల్డు తన జాబులలో తెలిపియున్నాఁడు. పారసీక కావ్యములలో పునరు క్తులు కుప్పతిప్పలుగనుండును. ఈ దోషము ' సెమిటిక్ ' భాషా కావ్యము లకు సహజముగనున్నది. ఖురాను ఆంగ్లీకృతికి ఉపోద్ఘాతము రచించిన మార్గోలియత్ (Margoliouth) అను ప్రాచ్యభాషాపండితుఁడు ఇట్లు వ్రాసెను: "సెమిటిక్ మనస్తత్త్వమునకు సహజమగు పునరుక్తి దోషము ఖురానునందు ఉత్ప్రేక్షింపఁబడినది" ఖయ్యాము రుబాయతునందు కూడ ఈదోషము విచ్చలవిడిగ వ్యాపించినది. కాని, యిందుకు కారణము కలదు. రుబాయతు ఏకధారగా వ్రాయఁబడిన కావ్యము కాదు. అప్పుడప్పుడు వివిధ మనస్థితులలో వ్రాయఁబడిన పద్యసముదాయమందు భావసామ్యముగల

పద్యములుండుట అసహజముకాదు. భాషాంతరీకరించువారు ఈలోపమును గుర్తించి భావములను ఏర్చికూర్చుట ఆత్యావశ్యకము. ఖయ్యాము రుబాయతు తేనెతెట్టె. ఫిట్‌జెరాల్డు ఆంగ్లీకరణము తేనె నింపిన గిన్నె.

ఖయ్యాము: యూరపు

పాశ్చాత్య దేశములలో, అందుముఖ్యముగా ఇంగ్లీషు మాతృభాషగా నుండు దేశములలో ఖయ్యాము రుబాయతు ఇంతటి యపూర్వవ్యాప్తినొందుటకు హేతుభూతములైన పరిస్థితుల నారయుదము. పదునెనిమిదవ శతాబ్దిని పాశ్చాత్య దేశములందు విజ్ఞానప్రబోధ మంకురించినది. శాస్త్రవ్యాసంగమును పరిశ్రమల కృషియు ప్రారంభమాయెను. ఆవిరియంత్రము నిర్మింపఁబడినవెంటనే పారిశ్రామిక యుగము అవతరించినది. ఫా'రడి (Farady) అను విద్యుత్తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుఁడు ఈశతాబ్ది అంతమున జన్మించెను. పందొమ్మిదవ శతాబ్దియందు విద్యుచ్ఛక్తియంత్రములు నిర్మింపఁబడినవి. వానిమూలమున పరిశ్రమలు దినదిన ప్రవర్ధమానములగుచుండెను. డార్విన్, హక్స్లీ, స్పెన్సరు, మున్నగు శాస్త్రజ్ఞు లుద్భవించి సృష్టితత్త్వవిచారముగావించి పరిణామ సిద్ధాంతమును వెల్లడించిరి. ప్రజలయందు పరచింత కంటె ఐహిక చింతయే హెచ్చినది. హేతువాదము ప్రబలినతోడనే మూఢవిశ్వాసము క్షీణింపఁజొచ్చెను. ప్రకృతిశాస్త్రములకు విరుద్ధములైన పురాణమతముల నాదులు సడల నారంభించినవి. సృష్టికర్త యీవిశ్వమును ఆరుదినములలో సృజించి ఏడవనాఁడు విశ్రాంతిగొనెనను బైబిలు సూక్తి హాస్యాస్పదమాయెను. క్రైస్తవమతముపై విశ్వాసము సన్నగిల్లుచుండెను. విద్యావంతులకు ప్రకృతి శాస్త్రములపై ఆదరణము హెచ్చుచుండెను. స్వర్గ నరకములు భావనా కల్పితములనియు భౌతికశరీరము నశించిన వెనుక ఆత్మ శేషించుననీ చెప్పుట ఉత్తకల్లయనియు, దైవమున కారోపింపఁబడిన శక్తులన్నియు ప్రకృతివేయనియు, పరిణామవాదులు బోధించుచుండిరి. ఇట్టిక్రొత్తపాతల సంధి సమ

యమున విద్యావంతుల చిత్తములు సంశయగ్రస్తములయి చంచలములయి అభినవ సందేశముకొఱకు నిరీక్షించుచుండినవి. ఇట్టి అనుకూలసమయమున ఖయ్యాము రుబాయతు పాశ్చాత్య వాఙ్మయమున నవతరించినది. దానియందు అభినవ వైజ్ఞానిక భావములు ప్రతిఫలించినట్లు పొడకట్టినవి. కావుననే రుబాయతు కంతటి వ్యాప్తి కలిగినది.

మానవులందు జ్ఞానమంకురించినది మొదలు "నేనెవ్వఁడను? ఎచ్చటనుండివచ్చితిని? ఎచ్చటకు పోవుచున్నాను? మరణమే నాస్థితికి అంత్యమా లేక మరణానంతర జీవితముకలదా? మానవకోటియందు ఇట్టి వివిధత్వమునకు విపర్యాసమునకు కారణములేమి? సృష్టికర్తయొకఁడున్నాఁడా? ఉండిన ఏయుద్దేశముతో నిట్టి విచిత్రమైన సృష్టిని గావించుచున్నాఁడు? ఒకఁడు సుఖింపనేల, మఱియొకఁడు దుఃఖింపనేల?" అను నిట్టిప్రశ్నలు, విచారము, సంశయములు పొటమరించుచుండెను. నాఁటినుండి నేఁటివఱకు ఇట్టి ప్రశ్నలడుగఁబడుచున్నవి. సమాధానములు చెప్పఁబడుచున్నవి. ఒక్కొక్క దేశమున ఒక్కొక్క కాలమున ఒక్కొక్కమతమును ఇటువంటి సమస్యల చిక్కు విడఁదీయ ప్రయత్నించినది. అయినను ఈప్రశ్నలు సందేహములు అనుదిన నవ్యములై చిరంతనములై వివేకవంతుల బుద్ధిపరిశ్రమకు హేతువులై, నికృత్తములయ్యు రావణుని శిరస్సులవలె మరల మరల పుట్టుచున్నవి. తనపుట్టుపూర్వోత్తరములఁ దెలిసికొను నిచ్ఛ ప్రతిమానవునకు సహజముగనుండును. ఇట్టి విషయములనే ఖయ్యాము తన రుబాయతున చర్చించి యున్నాఁడు.

ఖయ్యాము మత విశ్వాసములు.

సూఫీ'మత పరిభాషలో ద్రాక్షాసవము బ్రహ్మానందమునకు సంకేతము. ఖయ్యాము కాలమునాఁటికి సూఫీ'మతము బాగుగ వ్యాపించియుండెను. సూఫీ'లు లౌకిక భోగములు త్యజించి దారిద్ర్యము ననుభవించుచు నిరంతరము

దైవధ్యాన లగ్నచిత్తులయి ఆత్మపరమాత్మల ఐక్యముకొఱకు పాటుపడుచుందురు. ఎట్టియుత్తమమైనను కొంతకాలమునకు కరడుకట్టి ఆచారబద్ధమయి అనేక విధములగు కపటవ్యాపారముల కాలవాలమగు చుండును; ఆధ్యాత్మిక సమస్య ఆర్థిక సమస్యగా పరిణమించును. ఖయ్యాము కాలమునాటికి సూఫీ'సమాజమునందు వేషధారులు బయలుదేరిరి. వారిస్వయమూరోపిత పావనత్వము, వైరాగ్యము వేషధారిత్వముగ మారినది. ఖయ్యాము సూఫీ'లను ఎగతాళి చేయుటకో యనునట్లు వారి మతపరిభాషనే గ్రహించి సాంప్రదాయిక సంకేతములను లౌకికార్థమున ప్రయోగించెను. దీనినితెలిసికొనక కొందఱు ఖయ్యాము రూమీవలె సూఫీ'యని పొరపడిరి. అయిదారు రుబాయీలు చదువగనే ఆతడు వర్ణించిన ద్రాక్షాసవము సాంకేతికము కాదని మనకు స్ఫురించును. "నేనొకతత్త్వ వేత్తనని నిందయొనర్చిరి కానివారు" అని ఖయ్యాము తనను సూఫీ' యన్నవారిని నిరసించెను.

పాశ్చాత్యవిమర్శకులు కొందఱు ఖయ్యామును ఎపిక్యూర్ (Epicure) అని పేర్కొనిరి. వాడుకలో ఎపిక్యూర్ అనఁగా పరచింతలేని భోగలాలసుఁడు. ఎపిక్యూరస్ సిద్ధాంతములు ఒకటి రెండు విషయములలో తప్ప ఖయ్యాము నమ్మకములకంటె భిన్నముగ నుండును: "శరీరము భౌతికము. ఆత్మ భౌతికమైన సూక్ష్మశరీరము. నీటిలోఁకరఁగిన ఉప్పు నీటియందంతయు వ్యాపించి యుండునటుల సూక్ష్మశరీరము (ఆత్మ) దేహమున వ్యాపించి యుండును. దేహముతోడ ఆత్మయు నశించును. మరణానంతర జీవితములేదు. సంతోషమె జీవితప్రయోజనము. ఇంద్రియగోచరమగు ప్రపంచమె యథార్థమైనది. ప్రత్యక్ష ప్రమాణమె గ్రాహ్యము. మన శరీరములకు ప్రతికూలములైనవిషయములను తొలఁగించుటయె సంతోషము. సృష్టి ప్రకృతికార్యము. విధి యనునదిలేదు; మానవుని యదృష్టము తనచేతిలోనున్నది" అని ఎపిక్యూరస్ చెప్పెను. అతఁడు అనుమాన ప్రమాణము నమ్మనందువలన జ్యోతిశ్శాస్త్రము (Astronomy) అబద్ధమని భ్రమపడెను.

ఎపిక్యూరసు ఖయ్యాముల భావములు చాలవఱకు పరస్పర విరుద్ధములు. ఎపిక్యూరసు నిరీశ్వరవాది, ఖయ్యాము ఈశ్వరవాది. అతఁడు విధిలేదని చెప్పెను, ఇతఁడు మన సుఖదుఃఖములు విధి నిర్ణీతములని సిద్ధాంతీకరించును. అతఁడు ఖగోళశాస్త్రము కల్పితమనును, ఇతఁడు గొప్ప జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞుఁడు. మరణానంతర జీవితము లేదను విశ్వాసము ఇరువురికీ సమానమె. ఖయ్యాము ఎపిక్యూరస్ సిద్ధాంతముల నొకటి రెండు తప్ప అన్నిటిని అంగీకరింపలేదు.

ఒక్క ఈశ్వరుని విషయమందుతప్ప చార్వాకమతమునకును ఖయ్యాము మతమునకును ఏలాటి భేదముండదు. ప్రబోధ చంద్రోదయనాటకమున ద్వితీయాంకమున మహామోహునకు చార్వాకునకు జరిగిన సంభాషణమునందు చార్వాకమతము వివరింపఁబడినది. బ్రహ్మశ్రీ వడ్డాది సుబ్బరాయకవిగారి ఆంధ్రీకరణమునుండి ఉదాహరణములు గ్రహింపఁబడినవి: "సర్వదా లోకాయతమే శాస్త్రమనందగినది; దానియందు ప్రత్యక్షమొక్కటియే ప్రమాణము. పృథివ్యప్తేజోవాయువులె తత్త్వములని, అర్థకామములే పురుషార్థములని, భూతములే జ్ఞానజనకములని పరలోకమన్నది సున్నయని మరణమే మోక్షమని......వాచస్పతి.........తచ్ఛాస్త్రమును.........రచించినవాఁడయ్యెను." చార్వాకుల అభిప్రాయములతో సరిపోవు భావములుగల పద్యము లెన్నియో "పానశాల" యందున్నవి. కొన్నిటినిమాత్ర ముదాహరించెదను.

వెలపూఁబోణుల యాననాసవపుఁదావిం జొక్కి, తన్మందిరం
బులఁగందర్పమహోత్సవంబులను మాపుల్ వెన్నెలఁబుచ్చి, మానులు, సర్వజ్ఞులు, దీక్షితుల్, చిరహుతాగ్నుల్, బ్రహ్మవిజ్ఞానవం
తులు, దామించుచు మోసపుత్తురుజగత్తున్ ధూర్తులౌచుం బగల్.

ఘన గంగౌఘ తరంగశీతల శిలా ఘట్టంబుసీబద్ధ ప
ద్మనిషణ్ణుల్, కుశముష్టిమండిత భుజాదండుల్, కరండోజ్జ్వలుల్
మునివేషంబుఁ జరిగించుచుం జపసరంపుంబూస లొక్కొక్కటిఁ
ధనికద్రవ్యములం హరింతురు మహాదంభంబునం దాంభికుల్.

—ప్రబోధ చంద్రోదయము

పానశాలలోని 72, 73 పద్యములను చదువుఁడు.

భుజనిపీడిత నిజబాహు మూలభగ్న
తుంగతత్స్తన మంగనాలింగమేఁత ?
ననిశ భిక్షోపవాస ప్రతాతార్క కిరణ
దాహదేహోప శోషణత్వం బిదేఁడ?

ప్ర. చం

పానశాల: 74 పద్యము చదువుఁడు.

వదనాద్యంగక తుల్యముల్ తనువు లీవర్ణ క్రమంబేటిదో
యదియుంగాక పరాంగనల్, పరధనంబుం భేదమేలాటిదో
మది కింపాగతి స్త్రీలఁబొందుటను.

—ప్ర–చం

పానశాల: 13, 82, 83, పద్యములు చదువుఁడు–

హోమవాదుల్ పచరించు ఋత్విజులు, హోమపరిధానక్రియా
సామగ్రిల్, సముపార్జితార్థ సమిదాజ్య స్రుక్స్రువ ఖద్రవ్యముల్

దామెల్లక్ నశియించిపోవ, మఱిమీఁదక్ స్వర్గముం బొందిరా
సోమాసుల్ ? దవదగ్ధ భూజములుఁ గాంచుంబో ఫలంబుల్ మహిక్

—ప్రి-చం

పానశాల: 40, 46, 65, 66, 67, 68 పద్యములు చదువుఁడు-

ఉత్సాహ:

విషయ సంగమజ సుఖంబు విపులదుఃఖ మిళితమన్
మిషను విడువవలయుననుట మిగులఁ దెలివి లేమియే;
తుషకణోపహితము లనుచుఁ ద్రోయునే హితార్థి పూ
రుషుఁడు ధవళతండులాఢ్య రుచ్యశాలిధాన్యముల్.

—ప్రి-చం

పానశాల: 85 పద్యము చదువుఁడు.

శ్లో. యావజ్జీవేత్సుఖం జీవేదృణం కృత్వా ఘృతం పిబేత్
భస్మీభూత శరీరస్య పునరాగమనం కుతః?

—సర్వదర్శన సంగ్రహము

పానశాల: 64, 70, పద్యములు చదువుఁడు.— పరధనాపహరణము పరాంగనాభోగము ఖయ్యాము ఉపదేశింపలేదు. ఆతని యుపదేశములు రాక్షసములు కావు; నాజూకైనవి.

ఖయ్యాము మతము చిత్రమైనది. అట్టి మత మే దేశమునలేదు. ఆత్మ ఈశ్వరాంశము కావున ఈశ్వరవాదులందఱు ఆత్మ యున్నదని నమ్మెదరు నిరీశ్వరవాదులు ఆత్మ శరీరమువలె నశించుననని చెప్పుదురు; ఖయ్యాము మాత్ర మె ఈశ్వరున్నాఁడనియు, ఆత్మలేదనియు చెప్పియున్నాఁడు. " దేవుఁడే

సృష్టికర్త కుమ్మరి కుండలు చేయునట్లు ఈశ్వరుఁడు లోకమును సృజించును. కుండపగిలినవెనుక మన్నుమంటిలో కలిసిపోవునట్లు ప్రాణము పోయిన వెనుక శరీరము భూమిలో జీర్ణించును. ఆమృత్తిక మరల వేఱొక శరీర నిర్మాణమునకు వినియోగపడును. ఆత్మ కలదను నమ్మకములేదు కావున ఖయ్యాము భౌతిక పునరావృత్తిని మాత్రమిట్లు ను:

జలజల మంజులార్భటుల జాల్కొను నీసెలయేటి కోవలన్
మొలచిన లేఁతపచ్చికల మోటుగఁ గాలిడఁబోకు, దేవదూ
తల రుచిరాధర ప్రకృతి దాల్చెనొ సుందర మందగామినీ
లలిత శరీర మృత్కణములం జిగిరించెనొ యేమొ కోమలీ!

ఇట్టి నమ్మకము ఆంగ్లేయ కవియగు షెల్లీకి కూడ ఉండినట్లు తోఁచుచున్నది.

There is not one atom of yon earth
But once was living man,
Nor the minutest drop of rain
That hangeth in its thinnest cloud,
But flowed in human vein.

మానవులొనరించు కార్యములకు తాముబాధ్యులుకారు. ఏలయన దేవుఁడే శరీరమును మనస్సును సృజించెను. మనమొనర్చు ప్రతికార్యమునకును మనస్సే ప్రేరకము. కావున, పాపకార్యము లొనర్చితిమని దేవుఁడు మనలనెట్లు శిక్షింపఁగలఁడు? అట్టి మనస్సు నాతఁడేల సృజింపవలయును? కుండ సొట్టపోయిన తప్పెవరిది? కుమ్మరిదా, కుండదా? అని ఖయ్యాము ప్రశ్నించును. పాపముచేసితినని అనుతాపము నొందకుము. దేవుఁడు తన తప్పును తానే దిద్దుకొని నిన్ను మన్నించునని ధైర్యముచెప్పి యూరడించును.

సృష్టి కాలబద్ధము. విధి యనివార్యము. గతము కన్నులం గట్టదు. భవిష్యదర్థము సంశయాంధ సంవృతము. వర్తమాన కాలమొక్కటియే అవశ్య భోగ్యము. కావున,

ఆమని లేతమబ్బులు ప్రియంబుగ రాగవతీ కపోలముల్
తేమగిలంగం దుంపురిలు తియ్యని వేళల లేచిరమ్మ చా
నా, మధురాసవంబుం దమినానంగ; నేడు విహారభూమి శో
భామయమైన యీగటిక పచ్చగిలుంగద రేపు నీపయిన్.

అనియు "మిత్రా, రారమ్మ, సుఖింపు, మీయదను వ్యర్థంబైన రాదెన్నండున్" అనియు మనల ప్రబోధించును.

స్వర్గనరకములు లేవు; మనుష్యునకు ఆనందదాయకములగు వస్తువులే స్వర్గమునందున్నట్లు ఊహింపంబడుచున్నవి. వానిని ఈలోకమునందే వనుభవింపుము, అని ఖయ్యాము చెప్పును. సృష్టికర్తయగు దేవుండు కరుణామయుండా? అట్లయిన లోకమున కనుపట్టు దుఃఖమునకు దౌర్జన్యమునకు, విపర్యాసమునకు కారణమేమి?

తన చేచేత నొనర్చినట్టి యొకపాత్రిన్ భగ్నముంజేయ నే
మనుజుండైనం దలంపం; డంగములు నిర్మాణంబుగావించి మో
హనరూపంబులు మోవిందేని మొదలో నత్యంతరాగంబుం గూ
ర్చిన దేవుండు మఱేలయిట్లు నిజసృష్టిం గూల్చు నున్మత్తుండై?

ఈ అకారణ ధ్వంసమునకు దేవుండేల పూనుకొనును? ఈ సందేహము ఖయ్యామును బాధించుచుండెను. ఆతనికి సందేహము కలిగెనేగాని తన్నివృత్తి గోచరింపదు.

ధారుణినుండి యుచ్చశని దాఁకఁ గలట్టి కడింది చిక్కులం
బూరితిగా నడల్చితిని; మోసపుటక్కుల బందెగాను; దు
ర్వార నిరోధముల్ గడచివచ్చితి; నయ్యును సాయశక్తులం
బోరి వదల్పకే విసిగిపోయితి మృత్యు రహస్యబంధముల్.

అనుతాపమువలన నేమియు ప్రయోజనములేదు. పూజలు నమా
జులవలన నీకష్టములు తొలగిపోవు ఏలయన:

విషము నమృతంపు మసిబుడ్ల విధికలంబు
ముంచి లోకులనుదుట లిఖించు మొదటఁ;
గరఁగ దఱఁబేద కన్నీటికాల్వ నదియుఁ,
బరమభక్తుని అనుతాపవహ్నిఁ జెడదు.

కాన, నెదిప్రాప్తమైనను గౌరవించు,
వలయు వలదని యేర్పఱపంగలేవు.

విధి యనివార్య మని ఖయ్యాము మాటిమాటికి హెచ్చరించుచుండును.
ఖయ్యాము జీవితములోని దుఃఖాంశమునే యూది చెప్పెనని కొందఱు
ఆయనను Pessimist అని పేర్కొనిరి. జీవితము సుఖదుఃఖమిశ్రమము.
వీలైనంతవఱకు సంతోషమునను భవింపుము. మరణమనివార్యము; దానికి
గా చింతపడకుము, దుఃఖములుకూడ విధి నిబద్ధములు గావున ధైర్యముతో
ననుభవింపుము అని ఖయ్యాము చెప్పెను. ప్రకృతి తత్త్వమును గుఱించి తలపో
సినవారు లోకములోని దుఃఖమును మానవజీవితముయొక్క అస్థిరత్వమును
ఎట్లు గుర్తెఱుఁగకుందురు?

కారేరాజులు, రాజ్యముల్ గలుగవే, గర్వోన్నతిం జెందరే
వారేరీ సిరిమూటగట్టుకొని పోవంజాలిరే, యుర్విపై
పేరైనంగలదే.

అని పోతన వాకొనెను.

> The boast of heraldry, the pomp of power,
> And all that beauty, all that wealth e'er gave
> Await alike th' inevitable hour
> The paths of glory lead but to the grave.

అని థామస్ గ్రే వచించెను.

అంతములేని యీభువనమంత పురాతనపాంథశాల; వి
శ్రాంతి గృహంబు; నందు నిరుసంజలు రంగుల వాకిళుల్; ధరా
క్రాంతులు పాదుషాలు బహరామ్ జమిషీడులు వేనవేలుగాఁ
గొంతసుఖించి పోయిరెటకో పెఱవారికిఁ జోటొసంగుచున్.

అని ఖయ్యాముకూడ వచించెను. ఇందు సత్యములేదని యెవరు చెప్పఁగలరు? పానశాల చదువునప్పుడు జీవితము దుఃఖభాజనమని తోఁచుట కంటె సంతోషమయమనియే స్ఫురించును.

ఆంగ్లీకరణము.

పూర్వము ప్రియావియోగ దుఃఖసమూర్ఛితమైన నాచిత్తమును కాళిదాసుని మేఘసందేశము, ఖయ్యాము రుబాయతు సంజీవి ఔషధముల వలె పునరుజ్జీవింపఁజేసినవి. నామిత్రుఁడు పిశుపాటి వేణుగోపాలు (ఇప్పుడు స్వర్గస్థుఁడు) హైదరాబాదునుండి ఖయ్యాము రుబాయతును నాకు పంపెను.

ఆకాలమున వివిక్తమైన సౌధోపరిస్థలము, రుబాయతు, నాకు ఏడుగడగ నుండినవి. 1927- సెప్టెంబరు నెలలో నొకనాటి రాత్రి ఒంటి ఘంట గడచి నను నిద్రపట్టకయుండెను. ఏపుస్తకము చదువఁ బోయినను మనస్సు దానిపై లగ్నమగుటలేదు. హృదయము కలకపాటి నిరయ సదృశమయి హేయములును ఘోరములునగు భావములకు ఆలవాలమై యుండెను. నాహృదయముతో సరిపోలుటకో అనునట్లు ఆకాశముకూడ మేఘాచ్ఛన్నమై యుండెను. పైమేడమీఁది బయలులో కూర్చుండి దీపము పెట్టుకొని రుబాయతు చదువుచుంటిని. రుబాయతును ఆంధ్రీకరించిన బాగుగ నుండునను ఉద్దేశము కలిగినది. ఒకటి రెండు రుబాయీలు తర్జుమా చేసితిని. అంతలో వాన చినుకులు పడనారంభించెను. పడుకగది లోనికి పోయి తలుపువేసికొని నిదుర పోవ ప్రయత్నించితిని. ప్రయత్నించుకొలఁది నిదుర దూరమగుచుండెను. ఏమిచేయునదిలేక పొద్దుపొడుచువఱకు రుబాయతు తర్జుమా చేయుచుంటిని. తరువాత రెండుదినములలో నేను గుర్తుపెట్టిన రుబాయీలన్నియు ఆంధ్రీకరించితిని. పానశాల భారతిలో ప్రకటింపఁబడిన యనంతరము మఱికొన్ని రుబాయీల నాంధ్రీకరించి ఇటీవలనే భారతిలో ప్రకటించితిని.

నావద్దనున్న రుబాయతునందు 692 రూబాయీలుకలవు. వానినన్నిటిని తర్జుమా చేయుట అనావశ్యకము. ఏలయన ఒకే భావము వివిధములుగా పది, లేక ఇరువది రుబాయీలలో ప్రకటింపఁబడి యుండును. అవియన్నియు ఖయ్యాము వ్రాసినవి కావు. ఖయ్యామును అనుకరించి వ్రాసినవారి పద్యములుకూడ అందుచేరియున్నవి. అందువలన నేనొక పద్ధతి నవలంబించితిని. ఒకేవిధమైన రుబాయీలను కొన్నిటి నేర్పఱచి, వానిలో మనోహరములైన ఒకటి రెంటిని మాత్రము గ్రహించితిని; మఱికొన్ని రుబాయీలలో ఒకపాదముమాత్రము క్రొత్తభావమును వెల్లడించును. తక్కిన మూడుపాదములు చర్విత చర్వణముగనుండును. అట్టియెడ రెండుమూడు రుబాయీలు కలిపి ఒకపద్యముగ వ్రాసితిని. అట్లు వ్రాసినవి షుమారు అయిదారు పద్యములు

మాత్రమే యుండును.

నాఆంధ్రీకరణము మూలమునకు టీకవలె నుండదు. తిక్కన, శ్రీనాథుఁడు మున్నగు అనువక్తలు వహించిన స్వాతంత్ర్యమును నేనును వహించితిని. అట్లనుటవలన నాతర్జుమా మూలమునకంటె భిన్నముగ నుండునని చెప్పుటకాదు. పారసీకజాతీయములలో ప్రకటింపబడిన భావము తెలుఁగులో అట్లెస్ఫురించుటకు ఆవశ్యకములైన మార్పులను రసపోషణమునకువలయు కూర్పులను కావించితిని. సహృదయులు నాసేవను ఆదరింతురు గాక.

తెలుఁగుం దోఁటలఁ బచ్చబీళ్ళ ననురక్తిం బానశాలాప్రతి
ష్ఠలు గావించి ఖయాము కావ్యరసభాండంబుల్ గులాబీలు బు
ల్బులిపిట్టల్ మధుపానపాత్రికలు సొంపుల్ గుల్కు సాకీయు, భూ
తల నాకం బొనరింప నిల్పి రసికాంధ్రప్రీతి గావించితిన్.

వెమ్మారెడ్డిపాళెము.
10—8—1934.

దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

BIBLIOGRAPHY.

History of Persia—Malcolm
A Literary History of Persia—E. G. Browne
Umar Khayam and His Age—Otto Rothfeld.
Encyclopædia Britanica.

తజ్ కెరత్ ఉష్షాఒరా

వసాయాయె నిజాముల్ ముల్క్

దిబాచ—మీర్ వలీఉల్లా

ప్రబోధ చంద్రోదయ నాటకము.

వివరణము

పద్యము. పదము.

3. దౌలతు = ప్రాభవము.

4. సరకము = పానపాత్రి.

5. కైఖుస్రువు = కయానీ వంశీయుఁడైన ఒక సుప్రసిద్ధ పాదుషా.

7. మునాది = రేపుమాపులు మసీదునందు గొంతెత్తి దైవప్రార్థన చేయునతఁడు.

10. రాగవతి = ఇదియొక పూలమొక్క; దీనిని ఇంగ్లీషులో Tulip అని అందురు.

11. బహరాముగోరి = పూర్వపారసీకరాజు; గోర్ అనఁగా అడవిగాడిద. అతఁడు అడవిగాడిదలను వేఁటాడుచుండినందువలన ఆపేరు వచ్చినది. గోర్‌ను పట్టినయతఁడు గోర్‌లో పట్టుపడెను అని చమత్కారము. ఇచ్చట గోర్ అను పదము శ్లేషింపఁబడినది. గోర్ అనఁగా సమాధి యనియు అర్థముగలదు.

14. వజీరు = మంత్రి

16. నీలకాంత = ఇదియొక పూలమొక్క. పారసిలో 'బనఫ్ 'షా' అనియు ఇంగ్లీషులో Violet అనయు పేర్కొందురు.

20. బుల్బులి = వసంత ఋతువున పాడుచుండు ఒక చిన్న పిట్ట. ఆకారమునందు కాకపోయినను కూత యందు, కవులచే వర్ణింపఁ బడుటయందు అది మన కోయిలకు సరిపోలును.

20. నీరక్తాస్యముల్ = నెత్తురు లేక పాలిపోయిన మొగ ములు.

23. సమలు = సంవత్సరములు.

24. సాఖి = పాత్రవాహిక.

25. ద్రాక్షామణి ముద్దుకూఁతురు = ద్రాక్షాసవము.

38. మహమ్మూదు = మహమ్మదు గజ్నవి. ఈతని రాజ్య కాలమున పారసీకదేశము సకల భోగభా గ్యముల నోలలాడుచుండినది. ఇతఁడు వా జ్మయ పోషకుఁడు. సోమనాథ దేవాలయ మును ఈతఁడే విధ్వంస మొనర్చెను.

38. దావీదు = ఈతఁడు యాకూబు పుత్రుఁడు. సుప్రసిద్ధుఁ డైన గాయకుఁడు; బైబిలులోని (Psalms)

కీర్తనలు రచించెను.

40. కౌసరు = స్వర్గమున ప్రవహించు తేనె వాఁక.

41. జంషీడు పాత్రము = ఈపాత్రములో చూచిన భూత భవిష్యద్వర్తమానములు దెలియఁవచ్చును. ఇది జంషీడను పూర్వపారసీక ప్రభువువద్ద నుండెనని ప్రతీతి.

48. చిత్రదీపము = మాజిక్ ల్యాంట్రన్.

59. ఉచ్చశని = ఇచ్చట ఉచ్చశనియనఁగా తులాశనికాఁడు. గ్రహ కక్ష్యావృత్తములలో శనికక్ష్యావృత్తము చాల యెత్తున నుండును. ఒకరాశిని చంద్రుఁడు షుమారు రెండున్నర దినములో దాఁటు చుండగా, ఆరాశినే శని దాఁటుటకు రెండున్నర సంవత్సరము పట్టును. ఇందు వల్లనే శని కక్ష్యావృత్తముయొక్క వైశాల్యము మనకు బోధపడును.

60. బాగదాదు- బల్ఖ = ఇవి పారసీకములోని పట్టణములు. బాగదాదు ఉమయ్యద్ వంశీయ కలీఫాలకు ముఖ్యపట్టణము.

72. జాహిది = భక్తుఁడు.

81. ఇరాముతోఁట = పారసీకుల నందనవనము.

85. అంగూరురసము = ద్రాక్షాసవము.

89. రుస్తుముజాలు = జాలుకుమారుఁడైన రుస్తుము- ఈ
తఁడు భీమునివంటి బలశాలి.

89. తాయి = హాతింతాయి- ఇతఁడు గొప్పదాత; అతిథి
సత్కారమునందు పేరువడసినవాఁడు.

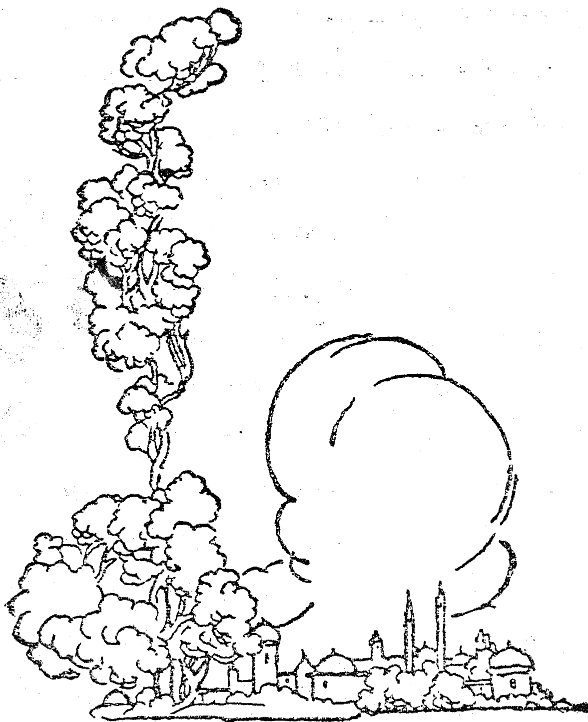
93. పావులు = ఆటకాయలు.

94. పటాలయము = డేరా.

101. ఫరీదూన్ = పారసీకప్రభువు.

101. దరిబేసి = దరిద్రుఁడు.

ఖయ్యాము ప్రశంస.

ఓయీ, ఉమ్రఖయాము,నీవుచని యెన్నో యేండ్లుపూండ్లాయె; లేఁ
బ్రాయంపుం జెలి సాఖియున్ ధరణిగర్భంబందు నిద్రించె; గు
ర్తే యాపట్టిక నీ నిషాపురము జీర్ణించెం గదా! నీదు గో
రీమైనన్ సడలున్; రుబాయతొకటే స్మృత్యంకమై నిల్చెడున్.

పంచాంగంబును సంస్కరించు గణితప్రావీణ్యమున్నన్ సలా
మాచున్ సంజరు షాహి ప్రీతిమెయి నీ కర్ధాసనం బిచ్చి మ
న్నించంగల్గియు, గ్రీకుశాస్త్రముల పాండిత్యంబు నార్జించియుం
గాంచంగల్గుదె నేఁటికీర్తి కవివే గా కుండినన్ ఖయ్యామా?

ఎందఱు లేరు జోస్యులు? మఱెందఱు నీవలె హేతువాదులై
మ్రందిరి? వారి పుట్టువుల మాటయె లోక మెఱుంగఁబోదు; నీ
నందనవాటికన్ గఱికనట్టులఁ బూఁబొదరిండ్లనీడ మా
కందఱకున్ రసార్ద్రకవితాసవమిచ్చితి వాసదీఱఁగన్.

నీతత్త్వంబులు మాకుఁ బూజ్యములు కానీ, కాకపోనీ, మఱే
మీ, తత్త్వాలకు నేమిగాని, మధురస్మేరాస్యయా సాకీ దృ
క్పాతం బైహిక జీవితార్తి పరితప్తస్వాంతులా వారికిం
జేతఃప్రీతినొసంగు; మాకదియె యాశీర్వాద మిప్పట్టునన్.

బ్రతుకు టెడారిలో నిసుకబాటలఁ ద్రిమ్మరి నీరువట్టి దుః
స్థితి మరణింపనున్న యొకజీవి కదృష్టపువాఁగువోలె సం
తతముఁ ద్వదీయ దివ్య కవితారస నిర్ఝరిణీ ప్రపాత మ
ద్భుతముగఁ జిత్తతాపమును బోనడచున్ శిశిరాంబుసేచనన్.

తెలుఁగుందోఁటలఁ బచ్చబీళ్ళ ననురక్తిం బానశాలాప్రతి
ష్ఠలు గావించి త్వదీయకావ్యరస భాండంబుల్ గులాబీలు బు
ల్బులిపిట్టల్ మధుపానపాత్రికలు సొంపుల్ గుల్కుసాఖీ యుభూ
తలనాకం బొనరింప నిల్పి రసికాంధ్రప్రీతి గావించితిన్.

పారసికన్య శ్రావ్యమయి పల్లవకోమలమై సుధారసం
బూరెడు మా తెనుంగునుడి నొప్పిదమౌనటు నీదు భావముల్
వరిచి చేర్చికూరిచితి నింపగుకావ్యము నోఖయామ, నీ
పేరిఁక యావదాంధ్రపృథివీస్థలి శాశ్వతమై తనర్చుతన్!

అలరెడు నాణిముత్యముల యాశ్రయగౌరవ మొందిసూత్రముల్
గులుకుమిటారి జవ్వనపు గుబ్బల నాట్యములాడుఁ గాదె యే
కలిమియు లేకయుండియును, ఖయ్యమ, నీ మృదుముగ్ధభావమం
జులత సమాశ్రయించు కృతి సొంపిలదే రసికార్చనీయమై.

తెలతెలవాఱ, సంజకడఁ, దెమ్మెర కమ్మగవిచ్చు పూల తా
వులఁ బువుఁ దేకులన్ విసరిపోయుత నీదు సమాధిపైని; బు
ల్బులులు గులాబిపూఁబొదలలోఁ జిరకాలము నీదు కీర్తి నిం
పొలయ నుతించుఁగాక! సెలవోయి ఖయామ, సలాము, వచ్చెదన్

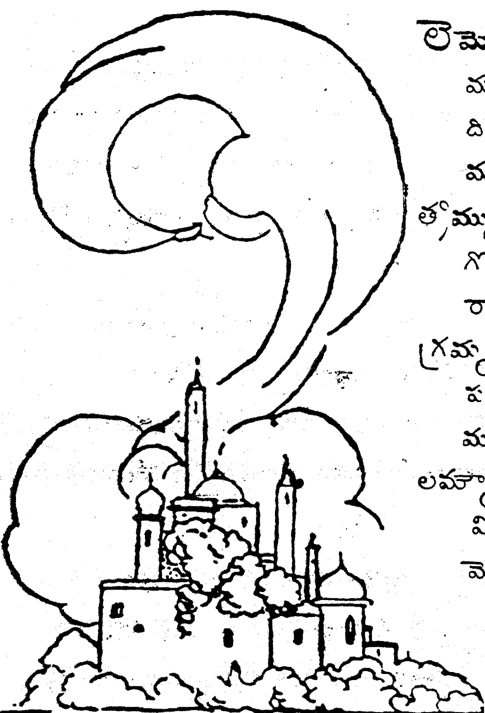

యౌవనారంభమున మధురానురాగ
బద్ధహృదయవైపదునేండువత్సరముల
పాటు నాకష్టసుఖములఁ బంచికొన్న
సతికి స్మరణీయ కిడితి నీ కృతినివాళి.

పరమొ గిరమ్మొ దానితలపై నొకదోసెఁడు మన్నుచల్లి సుం
దరి లవలీ కపోలముల దాఁచిన ముద్దులుదొంగిలించి సం
బరముగ శీధువానుము; నమాజులు పూజలుఁజేయనేల? మె
వ్వరయిన వచ్చినారె మృతివాటిక కేఁగిన పూర్వయాత్రికుల్?

పానశాల

లెమ్మోయీ
మదిరాతపస్వి,
దిశలాలేఖ్యంబుగా
మాఱెఁ; బా
త్రమ్ముల్ నింపుము
గోస్తనీరసముల్
రాగోదయశ్రీలు పైఁ
గ్రమ్మన్ జీవితభాజనంబు
పరిపూర్ణంబౌటకున్
మున్నె; కా
లమ్మా సన్నరవంబు
వింటె మధుశాలన్
మొన్న లేఁబ్రొద్దునన్.

అరుణుఁడు యామినీవిభవమంతయు గెల్చి జయాంకమట్లు క
ర్బుర రమణీయ కేతనముఁ బూర్వదిశం బయికెత్తె లెమ్మ; ని
ద్దురవిడి తమ్మిరేకులటు తొంగలిఱెప్పల నెత్తిచూడు; నీ
వెలుఁగవొ తొయ్యలీ, చిరమునిద్రలఁగన్నులుమూయుకట్టడల్

౩

పారదమట్లు జీవితము పట్టిన నిల్వదు; శీఘ్రగామి; ద్రా
క్షారస మిమ్మ, తాపమునఁ గందెను చిత్తము; జాగరూకసం
చారము నిద్రవాలతు వశంబయి రూపఱు; యౌవనంపుటం
గారము నీటఁ జల్లవడుఁ; గన్నుల నెత్తుము, లెమ్మ నెచ్చెలీ.

౪

కనుఁగొమ్మా నినుబోలె రాగవతియై కాంతిల్లెఁ బూర్వాశ, మో
మున నీలాలకరేఖలొత్తుచు, నిశాభుక్తావశేషాసవం
బును సీసాలకు నింపి యొక్కసరకంబుల్ ముంచియందిమ్మ; ద
క్కని యారేపటి మాట లేటి కనుభోగ్యంబైన నేఁడుండఁగన్.

౫

తరుణార్కుండు సువర్ణవాగురులచేతం బాదుషాహా దివం
భర హర్మ్యోపరి గర్భగోళ శిఖరప్రాంతంబు బంధించె; వా
సర కైఖుస్రువు రక్తిమాసవము నాశాపాత్రఁ బూరించె; ని
త్తఱి ఘోషించె మునాదియెల్లరకుఁ బ్రాతఃపానగూఢార్థముల్.

విరియు గులాబిపూలు తన ప్రేయసులాట మొగంబు లన్యులె
వ్వరు గనరంచుఁ జిన్కు వలిపంపు ముసుంగుల దాఁచె మేఘుఁడా
విరిగొను కెంపుపానకము వేగమ గిన్నెలనింపు; జీవితాం
బరమున నొక్కతార గనుమా సెనులెమ్మనికూయుఁబుల్గులున్.

౭

ఎఱుఁగవె కాలవల్లి మనయిద్దఱి మృత్యువు లల్లుఁగొయ్యగాఁ
బెరుగు; గుడారమౌను మనవేడ్కకు నీభువనంబు; జంటగాఁ
గరముల వారుణీభరిత కాంచనపాత్రిక లందికొన్న న
ద్దిర! మనచేతఁ జిక్కవడదే చిరకాలపుసత్య మంగనా!

౮

చెలులను బంధులన్ మధుర శీధువు నామనితోఁట. వీడి యూ
హాలు నెగఁబ్రాకిఁ జాలని రహస్యపుఁ జోటికిఁ బోదువీవు; నేఁ
బలికెదఁ దెల్పరాని యొకభావము: సంధ్యలఁ దూలిపోలు పూ
వులు కృశియించుఁగాని విరఁబూయవు క్రమ్మఱ; నమ్మవో సఖీ.

౯

కాల మహర్నిశంబులను కత్తెరతో భవ దాయురంబర
శ్రీలహరించు; మోముపయిఁజిల్కనుదుమ్ముసుమారు; మేలొకో
జాలిపడంగ? నీక్షణము సంతసమందుము; నీవుపోదు; వీ
శేలుఁ బవళ్ళు మున్నటు చరించు నిరంతర మండలాకృతిన్.

౧౦

ఆమని లేఁతమబ్బులు ప్రియంబుగ రాగవతీకపోలముల్
తేమగిలంగఁ దుంపురులు తియ్యనివేళల లేచిరమ్మ చా
నా, మధురాసవంబుఁ దమినానఁగ; నేఁడు విహారభూమి శో
భామయమైన యీగఱిక పచ్చగిలుంగద రేపు నీపయిన్!

౧౧

అల బహారాముగోరి మధువానిన సుందర భోగమందిరం
బుల మృగరాజు నేఁడు భయమున్విడి క్రుమ్మరు; జంబుకంబు పి
ల్లలఁగను; వన్యరాసభములన్ మృగయారతిఁ బట్టినట్టి భూ
తలపతి గోరి పట్టువడెఁ దానొకగోరి, నెఱుంగుదే చెలీ.

౧౨

అయయో! యొందఱిమానవోత్తములకంఠాంకూరముల్ ద్రుంచెని
ర్దయమహాకాలము; యౌవనంబు, తనుసౌందర్యంబు లావణ్య, మ
వ్యయమై నిల్చునె? యెన్నియెన్ని కసుగాయల్ రాలెనీనేల; నా
రయ లేదో విరఁబూయకే యురలి వ్యర్థంబైన లేమొగ్గలన్.

౧౩

నీవూ నేనను తారతమ్య మిహమందేగాని భూగర్భ ర
త్నావాసంబున లేదు; దుర్జనుఁడు పుణ్యాత్ముండు భిక్షార్థియున్
శ్రీవాల్లభ్య ధురంధరుండు నొకచో శ్రేణిన్ సుఖాసీనులై
యావిందున్ భుజియింతు;రంతఁగనలే మామృత్తికన్ భేదముల్

౧౪

కాలిడినంత గుచ్చుకొను కంటకముల్ ప్రియురాలిమోమునన్
వ్రేలిన ముద్దుముంగురులొ! చిత్తరికన్బొమలో నొయేమొ! రా
జాలయ భగ్నగోపుర శిఖరావళిఁ గన్నులఁ గట్టు నిష్టకా
మాలలు పూర్వభూభుజుల మస్తములో నొ! వజీరు వ్రేళులో!

౧౫

జలజల మంజులార్భటుల జాల్కొను నీ సెలయేటికోవలన్
మొలచిన లేతపచ్చికల మోటుగఁ గాలిడఁబోకు, దేవదూ
తల రుచిరాధర ప్రకృతిఁ దాల్చెనొ! సుందర మందగామినీ
లలిత శరీరమృత్కణములం జిగిరించెనొ యేమొ కోమలీ!

౧౬

పొలమున నేత్రపర్వముగఁ బూచిన రాగవతీ సుమంబు శో
భల విలసిల్లెఁ బూర్వనరపాలుర రక్తకణాలనుండి; యే
చెలియ నిగారపుం దళుకు చెక్కులనేలిన పుట్టుమచ్చపై
వెలసెనొ నీలకాంత కనువిందొనరించును బూలరెమ్మలన్.

౧౭

గతము గతంబె, యెన్నటికిఁ గన్నులఁగట్టదు; సంశయాంధ సం
వృతము భవిష్యదర్థము; వివేకవతీ, యొక వర్తమానమే
సతత మవశ్యభోగ్యమగు సంపద; రమ్మ విషాదపాత్ర కీ
మతమునఁ దావులేదు; క్షణమాత్ర వహింపుము పానపాత్రికన్

౧౮

పాఱెడువాఁగు నీరమటు, పైఁబడి వీచు నెడారిగాలి నా
జాఱె మఱొక్క రోజు వరుసన్ మనయిద్దఱి జీవితంబులన్;
ఊరుపు మేననుండువఱ కుమ్మలికంగొన, రూపహీనమై
యారయరాని 'రేపు' నకు, నంతమునొందిన 'నిన్న' కున్ సఖీ.

౧౯

పరిశుష్కంబగు జీవనంబు రససంపన్నంబు గావించు ని
ర్జర పానీయము వారుణీరసముఁ బాత్రన్నింపి యందిమ్ము యా
తురదీఱం జవిగొందు; జీవితము వాతూలంబులో దివ్వె! చె
చ్చెఱఁ గానిమ్ము; గతించుఁ బ్రాయమదిగో శీఘ్రంబుగం బ్రేయసీ.

౨౦

సమశీతోష్ణత హాయినించె; సుఖసంస్పర్శంబుగన్ గంధవా
హము వీతెంచె; గులాబితోఁటపయి సాయంకాలచిత్రాబ్దముల్
ప్రమదాశ్రుల్ చిలికించె; బుల్బులియు 'నీరక్తాస్యముల్ ద్రాక్షసా
రమునం గెంపిలఁ జేయుఁ' డంచుఁ జవులూరం బల్కె రోజాలకున్.

౨౧

పలుదిక్కుల్ కమనీయచంద్రికల సుస్నాతంబులై దోఁచెఁ; జి
త్తలతాంతంబును బూచె; ద్రాక్షరసపాత్రం జేతికందిమ్ము యో
లలనా, వింటివి కాలసూక్తి: ఫలమెల్లంగాల్చు నిర్ఘాతచం
చలయై మృత్యువు ధాన్యశాలకిపుడే సంధించె నంగారమున్.

౨౨

ఈమధుమాసశర్వరుల నిందుశిలా రమణీయవేదిఁ గాం
తామణిఁ గూడి రాగవతినా వహియింపుము పానపాత్ర నా
రామమునందు;నీ వెఱుఁగరాక లయింతు; వనాదికాల హిం
సా మలినప్రవృత్తి మధుసారమునం గడుగంగఁ జెల్లదే?

౨౩

జిలిబిలి కమ్మగప్పురపుఁ జిన్నెల వెన్నెలగుత్తి తావులం
జిలుకుచుఁ జైత్రయామవతి చీరచెఱుంగునఁ బూతఁపూచె; నె
చ్చెలి,యిటువంటికాలమిఁకఁ జిక్కదు;భోగ్యముమద్య; మెన్ని ల
క్షల సమ లేని శాప్రియుఁడు కాంతిలునో మన గోరిమిట్టలన్.

౨౪

జీవితసార్థవాహము విచిత్రగతిం బయనించు; నందులో
నీ వొకతెప్పపాటయిన నెయ్యురతో సుఖముందువేని మో
దావహ మంతకన్నఁ గలదా? మధుపాత్రిక నందియిమ్మ సా
క్షీ, వివరించెదేల తిలకింపని రేపును?రేయి జాఱెడిన్.

౨౫

యామిని నొక్కపాత్ర మధువానెద; రెంటను భాగ్యవంతుఁడన్
నామతమున్ వివేకమును నాలుగిటన్ విడియాకులిత్తు; నా
పై మది యుండిలేదను తపస్వి యవస్థ మునింగి తేలి ద్రా
క్షామణి ముద్దుకూఁతురిని శయ్యకుఁ దార్చెద లేఁతవెన్నెలన్.

౨౩

మానమునఁ దెల్వియున్నపుడుమాటువడుంబ్రమదంబు; మేనెలుం
గనియటు కైపుసేయఁ దుదిఁ గాంచువివేకము; వీనిరెంటిమ
ధ్యను జెలువౌ నవస్థయె సుఖాస్పదజీవిత; మట్టిజీవితం
బునకు గులామునై వెడలఁబుత్తు దినాలు ఖులాసగా సఖీ.

౨౪

ప్రతిదినముం దలంచెదను రాత్రులయం దనుతాపమొంద; సం
తత మధుపాన భోగపరతన్ మఱునాఁటికి మార్చికొందు; నీ
వితముగఁ గొన్నినాళ్ళు కడవెళ్ళ వసంతమువచ్చె నిప్పు డా
తత సుమనోభరంబుఁ దలఁదాలిచి; నే వగపిల్లు టెట్లొకో!

౨౫

తారాశుక్తులు రాల్చినట్టి జిగిముత్యాలట్లు పూఁజేకులన్
జాఱెన్ సన్నని మంచుతుంపురులు; వాసంతోదయశ్రీకిఁ గాం
తారత్నం బనువైన నెచ్చెలిగ నుద్యానంబునం దోఁచె మి
త్రా, రారమ్ము సుఖింపు, మీయదను వ్యర్థంబైన రాదెన్నఁడున్.

౨౬

విరులును బచ్చపూరి కనువిందొనరించి ముదంబుఁ గూర్చు ని
త్తఱిఁ, బరికింపు మంధమును;దప్పక యింకొక నాలుగైదువా
సరముల మంటిలోఁగలయు, సాఖి, సుమంబులఁ గోసికొమ్ము; బం
గరు సరకంబునన్ మదిరఁ గమ్మగ నానుము నిర్విచారతన్.

కమ్మని పిల్లతెమ్మెరల కౌఁగిళులం బులకించి వాసనల్
చిమ్ము గులాబి; బుల్బులి హసించుసుమంబుల రామణీయకం
బిమ్ముగఁ గ్రోలి సైమఱచు; నేలవిలంబము? పాత్రనింప రా
రమ్ము లతాంగి, యిద్దఱము రాలక పూర్వమె పూలపోలికన్.

30

విరహ రహస్యవేదనలు పీడుఁ దమంతన రేపోమాపొ; నిర్
మఱవ దదృష్టరేఖ; మధుమాసము; కాలముగూడివచ్చె; సుం
దరి హృదయానుసారిణి వనంబున నీకయి వేచియుండ నీ
తరుణమునన్ సుఖింపక వృథా పరచింతనలేల మర్త్యుఁడా?

31

మన ప్రియజీవితంబు కుసుమంబుల పోలికఁ జంచలంబుగా
పునఁ బువులట్లు కాలమును బుత్తము నవ్వుల నాటపాటలన్;
గొనగొనఁబాఱు కాలువలకోవలఁ దియ్యని పానమాని జీ
వన భరణప్రియాస మొకప్రక్కకు రువ్వదమోసి ప్రేయసీ.

32

కమ్మని పిల్లతెమ్మెరల కౌఁగిళులం బులకించి వాసనల్
చిమ్మ గులాబి; బుల్బులి హసించుసుమంబుల రామణీయకం
బిమ్ముగఁ గ్రోలి మైమఱచు; నేలవిలంబము? పాత్రనింప రా
రమ్మ లతాంగి, యిద్దఱము రాలకపూర్వమె పూలపోలికన్.

33

ముదిరిన కెంపువన్నె మధుపూరము దప్ప మఱేమిగాని యీ
యదనున నంటఁబోకుఁడనిహాయిగ బుల్బులిపాడుఁ; బూఁబొదల్
మృదుల సుమాధరంబులను మెల్లగ విచ్చి వచించు 'రండి, మా
సదనములందు విందులయి సంతస మొందుఁడుమూఁడునాళ్ళసన్

౩౪

వలపుఁబోలంతి, యీప్రకృతి వన్యపథంబులఁ బూలపండువుం
జలుప నుపక్రమించె; విరసంబగు శుష్క విరక్తిమార్గముల్
పలుకకు; మూఁడునాళ్ళమురిపంబుగదా మనజీవితంబు; పా
యలువడి పాఱు నిర్ఝరమునంటిన పూఁబొదరిండ్లఁజూచితే!

౩౫

ఆసవపూర్ణమౌ కలశ, మామిషఖండము, వెన్నరొట్టె, ది
వ్యాసమరూప యౌవనగుణాలయ వీణియ మీటుచున్ దినా
యాసముఁ దీర్ప నిర్జనవనాంతర సీమల నబ్బెనేని వ
హ్వా! సులతాను భోగవిభవంబులఁ గోరెడిమూఢుఁడుండునే!

౩౬

పచ్చబయళ్ళు, నేటిదరిపట్టులు, నొక్కక్షణంబు శ్రాంతియున్,
అచ్చరవంటి నెచ్చెలి, రసాంకితకావ్యముఁ గెంపుపానకం
బిచ్చగ నామసిన్ దొరకెనేని మసీదులు గుళ్ళ దాస్యమున్
మెచ్చక ముక్తులై సుఖముమీఱఁ జరింతురు జాగరూకులున్.

౩౭

తలఁపన్ లౌకిక కార్యకల్పనల గంతవ్యంబు శూన్యత్వ; మీ
వు లయంబొందిన నట్లెయౌను; వసువుల్ వోనాటకున్ మున్నె మం
జుల వల్లీనిలయంబులం జెలుల మోజుల్ దీర్చి ఖయ్యాము, త
ల్లలనామండల భుక్తశేష రసమున్ ధన్యుండవై గ్రోలుమా.

౩౮

వాదులుమాని నాసరస వారుణినానుము, దానితో మహా
మ్మాన్మను సమస్తరాజ్యరమ పోలదు! వేణువినోదగీతి దా
వీదు గళస్వనంబటుల విశ్వరసోదయ హేతువయ్యె శా
తోదరి, నేటి సమ్మదము నోడకు రేపను జూదపాటలో౯.

౩౯

చెలియరో, నిన్ను నన్ను విరచించిన యప్పుడు సృష్టికర్త ముం
దల లిఖియించెనేమొ సురఁద్రావి సుఖింపఁగ నాకు; హృత్తటం
బులు దెగిపాఱు ప్రేమరసపూరము గిన్నెలనింప నీకు; నా
శలుఫలియింప మద్యకలశంబును నీవుఁ జిరంబు వెల్గుత౯!

౪౦

కౌసరునిర్ఝరంబు సురకాంతలు నాకమునందు నుంచురం
చాసపడంగ నేల చెలియా? తొలిసంజల నీవు వోయు ద్రా
క్షాసవ మా నదీజలమునంతటి కన్నను దీపుగాదె! నీ
దాసులు పాడుపాటలను వదంతియె చాలదె రూపుదెల్పఁగ౯.

౪౧

చానా, నీసరసాస్యబింబమునకు౯ జమిషీదుపాత్రంబు దీ
టౌనే? నీపదమార్గమందు మృతి పూర్ణాయుష్యలాభంబుకం
టే నేటుగద! కోటిబాలరవులే నీపాదరాగంబున౯
స్నానంబాడ, మదీయజీవితము భాస్వద్ధామ మౌటబ్రమే!

౪౨

అమృతరసాయనోష్ఠి, స్ఫటికాసవపాత్రము నాకుమాఱు నీ
సుమరదనచ్ఛదంబున నసూయ రగుల్కొన ముద్దువెట్టెఁ; బం
తముమెయి దాని నెత్తురును ద్రావకయుండిన నన్ను ఉమ్రిఖ
య్యాము యని పిల్వఁబోకు,తగవౌనె పరాంగన మోవిముట్టఁగన్

౪౩

చెలియ, మనోహరప్రణయ శీతలతన్ సుఖియించు నామనం
బలమటతోఁ దపించు నకటా! భవదీయ వియోగకీలలన్;
దెలియదొ,సాఖియార్తులకుఁదియ్యని మందని;ప్రాణముల్ త్వదం
ఘ్రుల విడిపింతు;రమ్ము,బ్రదుకున్ నిలఁబట్టెద నిట్టియాసలన్.

౪౪

వలపులదివ్వె, నీ మృదుల పాద లతాంతము ముద్దుగొందు; న
న్యుల మధురాధరంబులయినం దులఁదూఁగవు దానితోడ; రా
త్రుల సహవాసకామినయి రోసియు నిన్ గనలేక భగ్నవాం
ఛలఁ జివురించు లజ్జ పెలుచం బవలెల్లను బుత్తు దినతన్.

౪౫

చెలియరో, నీవియోగమునఁ జిత్తము చీకి కృశించె; నీవు నే
వలనికిఁ బోయినన్ విడువఁ బయ్యెదకొంగు; నిరంతరంబు ని
న్వలచినవార లెందఱో వనారిలి కూలిరి నీవు పోవ; నేఁ
డెలమి దొలంక వచ్చితివి; ఎదలు నీబలిపీఠిఁ జత్తురో!

౪౩

లలనా, కోమలమైన నీతనువు నేలన్ లీనమైపోయి య
వ్వల నానావిధ భాండభాండికల రూపంబెత్తుఁ; దత్త్వజ్ఞలీ
చల వృత్తంబును నమ్మఁబోకు; నిరయ స్వర్గాను సంధాన క
శ్మల చిత్తంబుఁ బురాతనాసవమునన్ స్నానంబు గావింపుమా.

౪౪

అంతములేని యీభువనమంత పురాతనపాంథశాల; వి
శ్రాంతి గృహంబు; నందు నిరుసంజలు రంగుల వాకిళుల్; ధరా
క్రాంతులు పాదుషాలు బహరామ్ జమిషీడులు వేనవేలుగాఁ
గొంత సుఖించి పోయిరెటకో పెఱవారికిఁ జోటొసంగుచున్.

౪౫

అంబరం బొక చిత్రదీపంబు; రవియు
దీపపున్ శెమ్మె, లోకంబు తెరపటంబు;
నీడబొమ్మలు మనుజులు; నిఖిలమునకుఁ
గాలచక్రంబు నిర్ణేత; గతి యనాది.

౪౬

ఆదిమధ్యాంత రహితమై యలరుచుండు
కాలయవనిక భేదింపఁ గలమె మనము?
ఇటకు నెందుండివచ్చె నిం కెటకుఁ బోవుఁ
బ్రాణి యను ప్రశ్న కెవ్వాఁడు బదులు సెప్పు?

౫౦

సతముఁ దత్త్వవిచారంబు సలిపిసలిపి
మూలసూత్రంబు నెవ్వరైన ముట్టినారె?
నేఁడు నిన్నట్లు; రేపును నేఁటియట్లు;
అందనిఫలంబు చేచాఁప నందు టెట్లు?

౫౧

అఖిల శాస్త్ర పురాణ తత్త్వాబ్ధి లీఁది
పరమ విజ్ఞానదీపమౌ పండితుండు
కాళరాత్రిని మార్గంబు గానలేక
యల్ల మామూలుకథఁ జెప్పి యంతరించు!

౫౨

జీవితంబెల్ల బహుశాస్త్రసేవలందుఁ
గడపితి, రహస్యములు కొన్ని గ్రాహ్యము య్యె;
నిప్పుడు వివేకనేత్రంబు విప్పిచూడఁ
దెలిసికొంటి నాకేమియుఁ దెలియదంచు.

౫౩

నే నొకతత్త్వవేత్తనని నిందయొనర్చిరి కానివారు; నా
మానసవృత్తి వార లణుమాత్ర మెఱింగిన నట్టులందు రే?
కాని, మఱేమి దేవుఁ డెఱుఁగండె మనంబు; వ్యథాకులాయమా
యానిలయంబుఁ జేరితి; గ్రహింప నసాధ్యము జన్మమర్మముల్.

౧౦

పూవుఁ జెక్కిళ్ళు లందంబు దావి రంగు
నిక్కనీటును గలమ వర్ణింప నేల;
భావి భూగర్భ విశ్రాంతిభవనమందు
మృత్యువెట్లు నన్ను నలంకరింపఁ గలదొ!

౧౧

ఏమిప్రయోజనంబు గన నిష్టము లేనిదె నన్నుఁదెచ్చె; నిం
కేమి యశంబు గౌరవము హెచ్చును నన్ సమయింప; దైవలీ
లామహిమోన్నతిన్ మదిఁదలంప నసాధ్యము; రాకపోక లే
లా? మన జీవితంబునకు లాభము కేవలజీవితంబెకా!

౧౨

లలనరో, మున్ను నస్థితిజలంబున 'నే'నను విత్తునాటి, య
వ్వలఁ బరి వేదనాగ్నిశిఖఁ బ్రాణము వోసెను; గాలిపోల్కిని
య్యలసకలంబుఁగుర్మ్మరుదు; నెచ్చటి మృత్తికతోడఁ జేసెఁ గ్రిం
తల కిరవైన యీతనువుఁ? దాఁకినఁ దప్పిన మన్నుదుమ్మగున్.

౧౩

అయయో! మూలధనంబు హస్తగళితంబాచుండె నానాఁటికిన్;
వ్యయమైపోయిరి మానవుల్ మరణశయ్యాసుప్తులై; తన్మృతా
లయ వృత్తాంత మెఱుంగఁ గోరి వయసెల్లన్ వేచుటే కాని యా
రయ లేనైతి దివంబునుం డిటకు యాత్రల్ సేయు దేశాటులన్.

౫౮

తనచేచేత నొనర్చినట్టి యొకపాత్రన్ భగ్నముం జేయ నే
మనుజుండైనఁ దలంపఁ; డంగములు నిర్మాణంబు గావించి మో
హన రూపంబులు, మోవిఁదేనె యెదలో నత్యంతరాగంబుఁ గూ
ర్చినదేవుండు మఱేల యిట్లు నిజసృష్టిం గూల్చు నున్మత్తుఁడై?

౫౯

ధారుణినుండి యుచ్ఛశనిదాఁకఁ గలట్టి కడింది చిక్కులం
బూరితిగా సడల్చితిని; మోసపుటక్కల బందెగాను; దు
ర్వార నిరోధముల్ గడచివచ్చితి; నయ్యును, సాయశక్తులం
బోరి వదల్పకే విసిగిపోయితి మృత్యురహస్యబంధమున్.

౬౦

మానవులైనవా రెపుడొ మ్రిందుట నిశ్చిత మాట బాగదా
డైనను బలక్షయైన సమమౌను; సితాసిత పక్షమధ్య యా
త్రా నియతిం జిరంబుగ సుధాకరుఁడున్ మన మట్టిమీఁద ము
గ్ధానన, సంచరించు; మధువానుము;మానుము తక్కచింతలన్.

౬౧

సమయపుఁ బాత్ర లోఁతుఁగన శక్యముగాదు: జగంబు దుర్జన
త్వముపయినానియుండుమగువా, వగపేటికొ మద్యముండఁగన్
గుములకు వెల్లఁబోకు విషకుండిక మృత్యువుదెచ్చియీయఁ;గా
లముబడి నీవునేను సకలప్రజ యారుచిఁ జూడఁగా వలెన్.

౬౨

మరణభయంబు నాకు నణుమాత్రము లేదు; మదీయ జీవ సం
భరణభయంబె మిక్కుటము; ప్రాణము దైవము నొద్ద వడ్డి బే
హారమున కప్పుగొంటి; ఋణమంతయు నిమ్మని తల్పు దట్టినన్
సరసర హేమనిష్కముల సంచులు ముందఱ విప్పిపోసెదన్.

౬౩

కాలము రోషసంకులవికారముఁ జూపకపూర్వమే సుహృ
త్పాళులఁ గూడిమాడి జరుపందగు వెన్నెల పానగోష్ఠి; చం
డాలయముండు ద్వారముకడన్ నిలుచుండినయప్డు ఔష్టపా
టాలము సేయునే? గుటికెఁడైన జలంబును ద్రావనిచ్చునే?

౬౪

పరమొ గిరమ్మొ దానితలపై నొకదోసెఁడు మన్నుచల్లి సుం
దరి లవలీకపోలములు దాఁచిన ముద్దులు దొంగిలించి సం
బరముగ శీధువానుము; నమాజులు పూజలుఁ జేయనేల? యె
వ్వరయిన వచ్చినారె మృతివాటిక కేఁగిన పూర్వయాత్రికుల్?

౬౫

మాటికి మాటికిం దెలివిమాలి తలంతువు స్వర్గమంచు; న
చ్చోట నిలింపకామినులుఁ, జొక్కపుటాసవమున్, గులాబిపూఁ
దోఁటలు నుండునన్న భ్రమతో మనకేటికొ యవ్వియెవ్వియైనన్
నీటిలఁ; జేతివెన్న విడి నేతికిఁ బోదురు మూఢమానవుల్.

౬౩

కొందఱు దేవకన్యకల కూటమి పండుగ యందురిగాని, నే
నందు మధూళి పానమె ప్రియంబని; తీరనియప్పుబేరమిం [మా
కెందుకు, ముందు చేత గ్రహియింపుము రొక్కము, దూర్యగావ
నందము గొల్పుదప్పుల వినంబడియుం; దడవేలమిత్రమా?

౬౪

ఎవఁడో భగ్నమనోరథుం డిహము నే హేయంబుగానెంచి భా
వవినోదంబుగ నందనంబు, దివి, రంభాభోగ మూహించుకొ
న్న విధానంబగుపట్టు; బైళుల ఝుకీనాదంబు, హస్త్యూపవై
భవముల్ సంధ్యల రక్తికన్నఁ గలదే స్వర్గంబు యోచింపఁగన్?

౬౫

అలవడ దస్తినాస్తుల యథార్థత, నాకము సత్యమన్న పె
ద్దలనుడి యొప్పుకొన్నను, బదంపడి నమ్మిక మేమి యందలా
స్థలమున కేఁగువారలని? చచ్చిన నెవ్వరికెవ్వరో! వృథా
పలుకు లికేల భూతలము స్వర్గమొనర్పుమ సాఖి, పాత్రికన్

౬౬

చకచకలాడు దాక్షఫలసారము వేణురవంబు, గానముల్
నికటమునన్ నిలింపరమణీమణిఁ బోలిన యెమ్మెలాఁడి! నా
కిఁక మఱియేమిలోటు? సగమెత్తియు వ్రాలెడికన్నుదమ్ములన్
పకియ, జయిుపనే సమయసంకటముల్ తుఱ్ఱిటిలోన వారెవా!

౭౦

నిరతముఁ బానమత్తులము, నీతులు గీతులుఁ దెల్పఁబూన కో
విరసుఁడ, పానపాత్రి నులివెచ్చని ద్రాక్షరసంబు దప్ప మా
సరసపు గోష్ఠి వేళొక విచారము లేదు, ప్రియాంగనా మనో
హర మధురాధరామృతము నానుటొ, యాసవ మానుటోగదా!

౭౧

వారుణి యానుచుండఁ బ్రతిపక్షులు పల్కిరి: 'వద్దు చీ! మతా
చారవిరోధి పానకలశం' బని; యయ్యది సత్యమేని వ
హ్వా రె! మతాపకృద్రుధిరపానముఁ జేసెద; ధర్మశత్రుసం
హారము శాస్త్రసమ్మతము నౌనని చెప్పరె పండితోత్తముల్!

౭౨

త్రావము జాహిదీలమని దంబముగొట్టెద వేల? యంతక
న్నా విపరీతకృత్యము లొనర్తువు నిత్యము; మాయవేషముల్
భావములోని కల్మషముఁ బాపునె? మానవసంఘ రక్తముం
ద్రావెద వీవు; ద్రాక్షఫలరక్తము మాకు రుచించు నెప్పుడున్.

౭౩

గురువ, సలాము, మిమ్ము ననఁగూడదుగాని, యథార్థమార్గసం
చరణముఁ దెల్పు; మజ్ఞతను జాటకయుండినఁ జాలు; మేము గ్రు
మ్మరునది సత్పథంబు గనుమా, నయనార్తుఁడవౌట దారి వ
క్రముగఁ దోఁచుఁ గన్నులకుఁ గాటుక పెట్టుము, చూపు మేలగున్

౭౪

తెఱవ కడాని ఱొమ్ములఁగుదిండున మేనరమోపి పూవుఁజ
ప్పరములఁ గూరుచుండి మధుపాన వినోద విపంచికా రవ
స్ఫురిత ముదాత్ములైనన రుచుల్ వచియింపఁగవచ్చుఁగాని, నే
ర్చిరె యలరెంటికిం జెడిన చేవళు లందు మజా నెఱుంగఁగన్.

౭౫

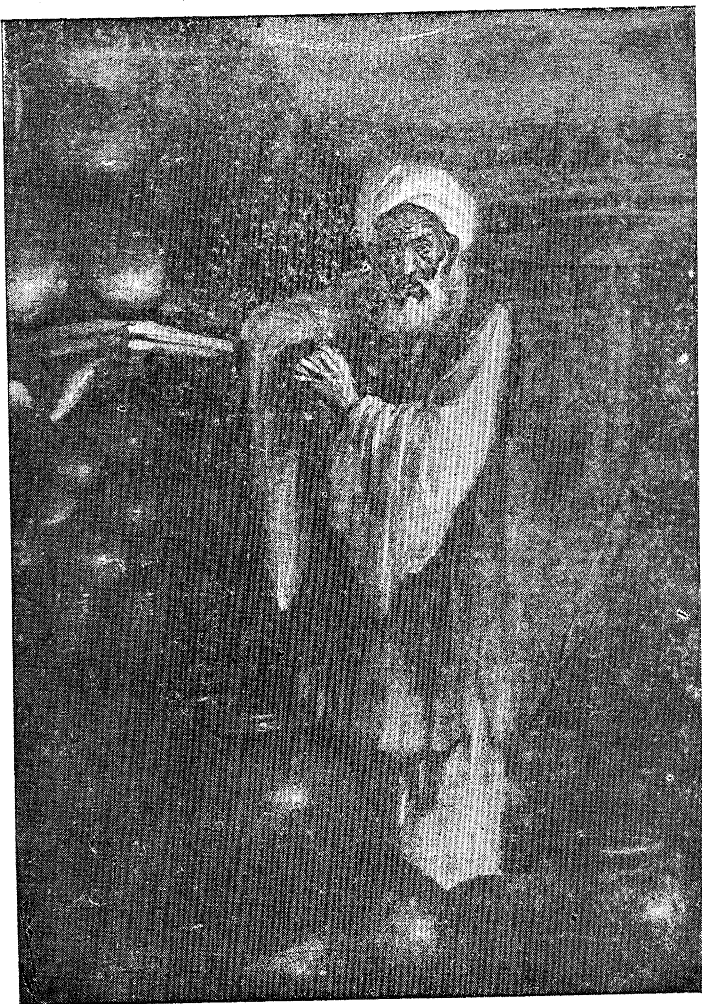
కనుఁగొను: శబ్ద రూప రస గంధములన్ సుఖమైన స్పర్శ మో
హనమగు నీప్రపంచము ననంతముగా సృజియించి ధాత చే
సెనె శిలతోడ మానవునిచిత్తము? సద్ధృదయంబులేని చో
జనులఁ బరస్పరప్రణయ సఖ్యము మందున కైనఁజిక్కునే?

౭౬

కలపయు మట్టి ఱాల నిడి కట్టిన దేవళమందు నీకు నే
ఫలము లభించు? ప్రేమరస భావయుతుండవయేని కామినిన్
వలవుము; ప్రాణహీనమగు బండలు వేఁడుటకన్న శ్రేష్ఠమె
య్యలరుఁగదా మనుష్యహృదయంబు ప్రతిప్రణయానురక్తులన్.

౭౭

మునుపు మసీదువాకిటను ముచ్చెలు దొంగిలిపోతిఁ; బ్రాఁతవై
చినిఁగెను; నేఁడునున్ మరలఁ జెప్పులకోసము వచ్చినాఁడ; నె
మ్మనము సెడంగ నియ్యెడ నమాజొనరింపఁగ రాను; నీవు చ
చ్చినయెడ వీడిపోయెదవు చెప్పులువోలె నమాజు సైతమున్.

పొలుపుగ మాటనేర్చినవి మూఁగవి కుండలు రెండు వేలలో
వలనొకమూలనుండి యిటువల్కె ననుంగని: కుంభ కారులున్
విరచినవారు, ముస్తుఁబురవీధుల నమ్మినవార లెరి? యే
తలమునకేఁగినారలు? వదంతి యెదేనియుఁ విన్నఁదెల్పుమా!

పాపముఁ జేసితంచుఁ దలఁపం బనియేమి ఖయామ! దుఃఖ సం
తాపము నిష్ఫలంబగు; వృథా వగపిల్లుట మాను; మెవ్వరుం
బాపము సేయకున్నఁ దన మన్నన యెందుకు? కల్మషాత్ములన్
'రేపు' క్షమించుఁ; బాపము హరించును దైవము; సంతసింపుమా.

౭౯

మును నే నస్థితి నిద్రనుండ నిలకుం బోఁదోలి దుః ఖంబులం,
దను సౌఖ్యంబుల నందఁజేసి మరలం దర్జింతు వౌరౌర! పా
పిని శిక్షింతు నటంచు; నీచతురతన్ వేనోళ్ళఁ గీర్తింతు రీ
వినయార్తుల్; మఱి శిక్షకర్తఁడవు నీవేకావె లోకేశ్వరా?

౮౦

కరుణావార్థివి నీవు, నే నిఁకను దుష్కర్మంబు వర్జించి ని
ర్భర వైరాగ్యముఁ బూన నీవు కృపఁ జూపం బాత్రులెవ్వారు? నీ
బిరుదున్ నిల్పుట కే నొనర్చితిని నిర్భీతిన్ సమస్తాఘముల్;
నరకం బంటకయున్న వీలగునె పశ్చాత్తాపముం బొందఁగన్.

౮౧

నీవు కృపాంబురాశివఁట! నిక్కమయేని ఇరాముతోఁటకుం
బోనఁగనీక పాపిజనమున్ మరలించుటయేల? భక్తులం
గావఁగ వత్తువేని గృపగాదది, బేహర; మింద నున్న మీ
యావుల కన్నఁ, బాల్వలయునా పసిపాప కటన్న సామెతౌ!

౪౨

అంబరు ముంగురుల్ నొసలి యంచుల వ్రేలఁగఁ జూచినంత మో
హం బెసకొల్పు కోమల లతాంగినిఁ గల్పనచేసి నీకు న్యా
యంబె మఱెవ్వరున్ మొగము నారయరాదనియాజ్ఞవెట్టఁ; బూ
పంబును జేతికిచ్చి తినవద్దని చెప్పుట యేల దైవమా?

౪౩

మనుజుని వారుణిం బ్రణయమాధురి సుందరిఁ జేసి భూమినం
దనమున కంపినాఁడవు; మనంబగుఁ బ్రేరక మెల్లకర్మకున్;
వెనుక నదేల మాతలను వేసెద వీ యపదూఱు? నీవె శా
సన మహరాధియున్ మఱి విచారణకర్తయుఁ; జిత్రమీశ్వరా!

౪౪

అలరె విమర్శనంబు! కననయ్యె వివేకము; సర్వశాస్త్రముల్
తెలిసిన పండితోత్తములనే నిఱుపేదలఁ జేసినాఁడ; వం
జలిని బ్రసాదమై పిడుగు జాఱును భక్తుల; కింతయేల? దు
ష్టులకు సుఖంబు సంపదలు చొప్పడు, నింపగునీకుఁ బాపముల్.

౪౫

కోరిక లన్నియుం గుఱుపుగూరవు, సౌఖ్యము దుఃఖమొప్ప డం
గూరురసంబుఁ జేఁదటులు గూడియెయుండు, గులాబి కంటకాం
కూరము లంటియుంట మనకుం బరివర్జ్యమె? అంపకోఁతలం
జీరికలౌట దువ్వెనయుఁ జేకొను జవ్వని తావిముంగురుల్.

౮౬

ధనము నలక్ష్యభావమునఁ దత్త్వవిదుండు నుపేక్షచేసినం
దినగతిలేని పేదలకు, దివ్యవసంబగు నిజ్జగంబు బం
ధనమగుఁ; బైఁడిసంచుల ముదంబున విప్పి గులాబి నవ్వఁగం
బనవును నీలకాంత వని బాఱలుచాఁపుచు నుత్తచేతులన్.

౮౭

కనుల హిమాంబుబాష్పములుగాఱవచించెగులాబి,ముద్దు మో
మును నగుపోయగంబుఁ దలపోయక, నన్ను సుగంధకారి కాఁ
చునకట యన్న, బుల్బులియు, సుందరి, సామెతవింటె: నేఁడువిం
దును నొక యేఁడుకుండు; విధిదుష్టమవార్యమటంచుఁ బల్కెడిన్.

౮౮

కాలశరాసనోత్పతితకాండము తీక్ష్ణము; తచ్ఛిలీముఖ
జ్వాలల మాడకే మనుము; వాడనిపుంటను జొచ్చుఁ జల్లు దు
ష్కాలము నీకు నోటఁ బులకండము బాదముఁ బెట్టవచ్చినన్
నాలుకఁ జాఁపఁబోకు మొకనాఁ డయినన్,విషదిగ్ధ మద్దియున్.

౮౯

విధి నిబద్ధములైవచ్చు వెడలి పోవు
నఖిల సుఖదుఃఖములు నీ కయాచితముగ;
జడియఁ బోకు రుస్తుముజాలు శత్రుఁడైన,
తాంఱు సఖుఁడైన విందులఁ దలఁపఁబోకు.

౯౦

రెండుదినముల కొకతూరి యెండరొట్టె
బోసిముంతెఁడు చలినీళ్ళు పుట్టునేని
ఏల నినుఁబోలువానికిఁ గేలుమోడ్ప?
నొకనికి గులామువై యెందుఁ గూడిగింప?

విషము నమృతంపు మసిబుడ్డ విధికలంబు
ముంచి లోకుల నుదుట లిఖించు మొదటఁ;
గరఁగ దఱుఁబేద కన్నీటి కాల్వనదియుఁ,
బరమభక్తుని యనుతాప వహ్నిఁ జెడను.

౯౨

కాన నెదిప్రాప్త మైనను గారవించు,
వలయు వలదని యేర్పఱుపఁగ లేవు;
అంబరంబును నీకు సహాయపడదు,
తానె తలక్రిందుగాఁ ద్రేలుఁ; దడవు నిలదు.

౯౩

ఇల చదరంగ; మందు జనులెల్లరు పావు; లహస్సులుఁ నిశల్
దెలుపును నల్పుగళ్ళు; కదలించును రాజును బంటుఁ దక్కఁ బా
వుల విధియాటకాఁడు; పలుపోకలఁ ద్రిప్పును గళ్ళుమార్చు, న
వ్వల నొకటొక్కటిం జదిపి వైచు నగాధ సమాధిపేటికన్.

౯౪

జ్ఞానపటాలయమ్ము నోడికమ్ముగఁ గుట్టు ఖయాము నేఁడు దుః
ఖానలదగ్ధుఁ డయ్యె, యముఁడున్ బెనుకత్తెర జీవితంపు బి
ట్టూను గుడారుమోకుఁ దెగనొత్తెఁ; బ్రపంచపుసంతలోన దు
గ్గానికి నమ్మె నిమ్ముఁ బలుగాకిదలాలి విధాయి, యయ్యయో!

౯౫

మనమున కెక్కినట్టి యభిమానులు మిత్రులుఁ జెల్లినారు; యౌ
వన మధుమాసముం గుసుమభారము రాలిచిపోయె; జీవితం
బను సరకంబునందు నడుగంటె మధూళియు; నేదినంబు వ
చ్చెనొ మఱియెప్పుడేఁగెనొ దిసింపదు హర్షవిహంగమిప్పుడున్

౯౬

పూవులకారు రాకలకుఁ బోయెడిసీతులకున్ రసోజ్జ్వల
జ్జీవిత కావ్యపత్రములఁ జెచ్చెఱఁద్రిప్పితి; శోకసర్పద
ష్టావిలమౌ హృదంతరము నాసవమున్ బ్రతియోగమొక్కటే
కావ సమర్థ; మింక ముదికాలము లేఁతగిలంగఁ ద్రావెదన్.

౯౭

విమల మనంబుతోడ మధువిక్రయశాలకుఁ బోతి నిన్నరే
యి; మధురవాణి, సాఖి, హృదయేశ్వరి పాత్రిక నింపితెచ్చి త్రా
వు మనిన వద్దటంచు సరిపుచ్చితిఁ; గ్రమ్మఱ "నాదుప్రేమపై
రమణుఁడ, యాన వెట్టితిని ర" మ్మనఁ జెమ్మని యానితిన్ బలే!

౯౮

ఆసవ కుండికం బెదవులానఁగఁ బట్టినయప్డు దీర్ఘని
శ్వాసముతో వచించెఁ దనసంగతి: "నాకును నీకుఁ బోలె రో
జా సుమనోధరంబు వికసన్నవహాసము లుండె; జీవముం
బాసిన మానవుల్ మగిడివత్తురె? వీడకు నాదుసఖ్యమున్."

౯౯

ఆకూజాయును నన్నుఁబోలె ప్రణయవ్యామోహముం జెందికాం
తాకర్మాలక శృంఖలావలయ బద్ధంబయ్యెఁ గాఁబోలు మున్;
నాకుందోఁచుఁ దదీయకంధరను లగ్నంబైన చేకొండె యో
షాకంఠ ప్రమదోప గూహనమునన్ సంసక్తమంచున్ సఖీ.

౧౦౦

నిన్నటిరోజు కుమ్మరిని నేఁగనుఁగొంటి బజారువీథిలో
మన్నొక ముద్దఁజేసి మడమం జెడఁద్రొక్కుచునుండ, వానితోఁ
దిన్నగ మందలించె నది దీనత "మెల్లఁగ నల్లఁ ద్రొక్కు-మో
యన్న, యెఱుంగవే నను? నొకప్పుడు నీవలె నుందగాఁడనే!"

౧౦౧

మానగదోయి, యెందనుక మానవమృత్తికఁ దెచ్చి ముంతలున్
బానలుఁజేసెదీవు; మఱివండగ దండఱు నష్టెయాట; య
జ్ఞానముచే నిజంబెఱుఁగఁ జాలవు; నేనుగ్రహించితిన్: ఫరీ
దూను శిరంబుఁ గాంచుమ యదో! దరిబేసి కరంబు దగ్గఱన్.